

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

LİZ BEHMOARAS

SUAT DERVİŞ

Efsane Bir Kadın ve Dönemi

Remzi Kitabevi

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

LİZ BEHMOARAS İstanbul'da doğdu. Çeşitli yayınevlerinde edebi eser çevirmenliği, çeşitli yerli ve yabancı yayın kuruluşlarında serbest gazetecilik yaptı.

Yazarın yayınlanmış beş kitabı bulunmaktadır: *Türkiye'de Aydınların Gözüyle Yahudiler*, *Kimsin Jak Samanon?*, *Yüzyıl Sonu Tanıklıkları*, *Mazhar Osman*, *Bir Kimlik Arayışının Hikâyesi*.

LİZ BEHMOARAS

SUAT DERVİŞ

Efsane Bir Kadın ve Dönemi

Remzi Kitabevi

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://remzi.org>

SUAT DERVİŞ / Liz Behmoaras

Editör: Yasemin Aktaş

Kapak düzeni: DPN

ISBN 978-975-14-1249-2

BİRİNCİ BASIM: Ocak, 2008

Kitabın basımı 2000 adet olarak yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Remzi Kitabevi A.Ş. basım tesisleri

100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 196, Bağcılar-İstanbul

*Elbette, konunun kendisini çok
heyecanlandırđını bildiğim M.'ye*

*Biyografi yazarının yaptığı şeyin, bir ölüye
kendi sözcüklerini, kendi nefesini, hatta bazen
kendi belleğini ödünç vererek onu diriltmeye
çalışmak olduğunu düşünmüşümdür hep.
Konusunu da asla bir tesadüf eseri seçmez!*

Giriş

“Suat Derviş: Başı eğilmez kadın” .

Bir makalenin başında okumuş olduğum bu üç sözcüğü bel-
leğimin bir köşesinde uzunca bir süre tutmuştum.

Bir erkek adı taşıyan ve başı eğilmediği söylenen bu kadın
beni çok etkilemişti; zaman içinde onu daha çok merak ettim ve
daha iyi tanımak istedim.

Hakkında duyduklarım ve okuduklarım merakımı daha da
artırdı.

Aristokrat bir Osmanlı ailesinin kızı, Osmanlı Devleti’nin
son, Cumhuriyetin ilk yıllarının en önemli kadın gazetecilerin-
den...

Romanları beğenilip birçok yabancı dile çevrilen Türk yazarı
ve dillere destan *Fosforlu Cevriye*’nin yaratıcısı...

Nâzım Hikmet’in ilk aşkı, Türkiye Komünist Partisi Teşkilat
Sekreteri Reşat Fuat Baraner’in eşi, kendisi de parti içinde faal
bir militan, birkaç kere evlenmiş, güzel ve “çapkın” bir kadın...

Bunlardan daha çok hangisiydi Suat Derviş?

Yoksa bu kimliklerin hepsini birden benliğinde eritmeyi ba-
şarmıştı.

Onu biraz bıraktığı eserlerde, biraz kendi yazdığı biyografi-
sinde, çokça arşivlerde, yaşadığı mekânlarda ve başkalarının sö-
zel ya da yazılı tanıklıklarında arayıp bulmaya çalıştım.

Bir yaşamdan arda kalan tüm izler incelendikten sonra, fark-
lı biçimlerde algılanıp yorumlanabilir:

Babasının ölümüyle çapasını koparmış; hayatına giren erkeklerle ilişkileri sorunlu olmuş, hayatına edebiyatla ve siyasetle olduğu kadar, aşk ve eğlenceyle de anlam katmaya çalışmış, çok cesur ve biraz çılgın bir kadın...

Feminizmi siyasi bir tavır olarak görmekten çok, onu özgür ve dürüst mizacında doğallıkla barındıran biri...

Olağanüstü duyarlılığı ve gözlem yeteneğiyle geçen zamana direnebilmiş bir edebiyatçı...

Suat Derviş'i ben böyle gördüm, algıladım ve anlatmak istedim.

Bu kitap, zorunlu olarak iki ana bölüme ayrıldı.

Suat Derviş'in çocukluğunu, gençliğini, ilk iki evliliğini ve Almanya'da geçen yıllarını kapsayan bölüm için başvurulabilecek kaynaklar, bizzat Suat Derviş'in Rasih Nuri İleri tarafından derlenen anıları ve kardeşi Ruhi'nin eşi Neriman Dervişoğlu'nun hatırladıklarıydı.

Bunlara, içlerine bazen bir tür nahiflikle kendisini ve ailesini yansıttığı için Suat Derviş'in romanlarını, öykülerini, makalelerini ve gazete yazılarını da ekleyebiliriz.

Yazarın, olgunluk ve yaşlılık yıllarını kapsayan ikinci bölümü oluştururken ise, kendisini yakından tanımış olan pek çok insanla konuşma şansına sahip oldum. Ayrıca şimdi hayatta olmasalar da, Suat Derviş'le ilgili anılarını yazmış kişilerin yazılı tanıklıklarına başvurabildim.

Ancak bu kadar çok eser veren bir yazarın günümüze sadece üç mektubunun ulaşmış olması, bu biyografiyi yazarken en çok hayıflandığım noktalardan biri oldu.

Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş dönemini bütün sancılılarıyla yaşamış dördüncü biyografi kahramanımdır Suat Derviş...

"Millet" mensubu Yahudi Jak Samanon Osmanlılaşmak istiyordu; Doğu erkeği Mazhar Osman özellikle kariyerinde Batılılaşma çabası içindeydi; Osmanlı Yahudisi Munis Tekinalp

(Mois Kohen) Türkleşmeyi ve yeni kurulmuş ulus-devletin içinde erimeyi hedefliyordu.

Son Osmanlı aydınlarından hümanist Suat Derviş, Cumhuriyetten sonra, ideallerini ancak solda gerçekleştireceğine inanmış bir kadındır. Ancak, hiçbir ideolojiye, hiçbir akıma, hiçbir sınıfa tamamıyla hapsolmayı kabul etmeyecek kadar bağımsız ve bunun bedelini sonuna kadar ödemeyi göze alacak kadar da cesurdur...

Bu kitap, onun hikâyesi...

Kökler

*Ağlasa da gizliyor gözlerinin yaşını;
Bir kere eğemedim bu kadının başını
Kaç kere sürükledi gururumu ölüme
Fırtınalar yaratan benim coşkun gönlüme.
Ya bu kadın delidir
Yahut ben çıldırmışım.
(...)
Hiç olmazsa hıncımı böyle alırım dedim,
Yolda mağrur uzanan gölgesini çiğnedim.⁽¹⁾*

Nâzım Hikmet, önce çocukluk arkadaşı, sonra sevgilisi, yaşam boyunca da meslektaşı, sırdaşı ve dava arkadaşı olan kadına, Suat Derviş’e bu “Gölgesi” şiirini ithaf etmişti.

Şiir, onu bence o kadar güzel anlatmakta ki, yaşamını konu edinen bir kitabın başına birkaç mısrasını almak, başlangıçların en uygun olanıydı.

Peki, ünlü şairin eserinde hem bunca tutkuyla tasvir ettiği, hem de bunca öfkelenildiği bu sıra dışı, “başı eğilmez kadın”ın kökleri nereye aitti?

Nasıl bir ailedendi?

(1) Nâzım Hikmet, “Gölgesi”, aktaran Kerim Sadi (yay. haz.), *Nâzım Hikmet’in İlk Şiirleri*, May Yayınları, İstanbul, Nisan 1969, s. 91-92.

Müşir Mehmet Emin Derviş Paşa ile Rakkase Şevkidil

14

Bebek'teki muhteşem yalının cümle kapısının önünde faytonlar, talikalar, landolar yığılıydı... İçlerinden inen fesli paşalar ve jaketataylı elçiler, çifte merdivenlerin basamaklarını ağır ağır çıkıyorlardı.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın kızı prenses Zeynep'le evli olan Yusuf Kamil Paşa'nın görkemli davetine, İstanbul'un kordiplomatığının yanı sıra, kalburüstü paşaları, sanatçıları ve edebiyatçıları çağrılıydı.

Kapıda duran iki harem ağası gelenleri karşılıyor, onları, içrideki salona kadar refakat edecek iki başka harem ağasına devrediyordu.

Davetliler bir kat merdiven çıktıktan sonra geniş kubbeli salona girerlerken, salonun denize bakan yüksek ve geniş pencerelelerinden görünen İstanbul Boğazı'nın bu en dar yerinin grimsavi sularına ve karşı yakada, Kandilli'nin yeşillikler içindeki ahşap yalılarına akşam, kurşuni renkte iniyordu...

Merdivenlerde başlayan sohbetler giderek koyulaşmaktaydı. Sohbet konuları çeşitliydi. Mesela, yakında memleketine gidecek olan Rus Sefiri, "Rusya'dan ne getireyim," diye sorduğunda, şaka yollu, "Aman, mesele getirme de..." diye ikaz ediliyor, o gün orada bulunmayan kimi genç paşazadeler için "Beyler büyüdü, artık bebeğe rağbet etmiyorlar," diye mizah dolu dedikodular yapılıyordu; ev sahibinin, Garibaldi Sicilya adasını alınca "Ne garip, aldı Garibaldi Sicilya adasını" diye başlayan nefis beytinden dizeler okunuyor, Namık Kemal ve Şinasi gibi isimlerin tarafından neden kollandığı salonun uzak köşelerinde fısıltıyla tartışılıyordu.

Bir süre sonra davetliler salonu çepeçevre saran muhteşem sofalara oturtuldular; raks başlayacaktı.

Çok geçmeden rakkaseler ortada boş bırakılan kocaman alanda parmaklarındaki madeni zilleri şakırdatarak raksa başladılar.

Bunların arasında özellikle bir Çerkez kızı bütün bakışları üzerinde topluyordu; adı Şevkidil'di.

On iki-on üç yaşlarında, bir peri kadar güzel; bir prenses kadar asil tavırlı ve vakurdu. Altın sarısı saçlar, deniz rengi gözler, beyaz ipeksi bir ten, kumral kavisli kaşlar... Gerdanı, omuzları ve kalçaları yılan gibi kıvrılıyor, musikiyle kusursuz bir birlikte-lik içinde hareket ediyordu.

Onu hayranlıkla seyreden elçiler, diplomatlar, göğsü madal-yalarla bezeli kerli felli paşalar arasında Müşir Derviş Paşa ön sı-ralardaydı.

“Bu kız musikinin ve raksın ta kendisi,” diye mırıldandı du-yulmaz bir sesle.

Raks henüz bitmeden kararını vermişti; bu dilberi isteyecek, verirlerse, derhal o gece satın alıp Moda'daki konağına götüre-cekti.

Sadrazam, Müşir'in, bu güzel rakkaseyi satın alma isteğini kibarca reddetti. Devlet hizmetinde bunca yıl geçirmiş, devle-tini Avrupa'nın hemen hemen bütün kral ve imparatorlarının huzurunda, layıkıyla temsil etmiş olan bir paşaya cariye-
nin satılması söz konusu bile olamazdı. Şevkidil ona nazikçe arma-ğan edildi.

O gece, kendisinden en az kırk yaş genç bir rakkaseye vu-rulup onu evine götüren Müşir Derviş Paşa'nın kuşkusuz, gu-rur duyacağı şan, şeref ve başarılarla dopdolu bir meslek yaşa-mı vardı.

Kendisi Eyüplü bir imamın oğluydu. Çocukluğundan itiba-ren zekâsı ve çalışkanlığıyla sivrilmiş, Osmanlı'ya bu dönemde hâkim olan Batı'ya dönük zihniyetle eğitim görülen kurumlar-dan birinden, mühendishaneden parlak bir başarıyla mezun ol-muştu.

Mezuniyetinin ardından, bilgi ve görgüsünü artırmak için önce Londra'ya, sonra da Paris'e gitmişti.

Ülkeye döndüğünde, Keban ve Ergani madenleri başmühen-disliği, Mekteb-i Harbiye'de fizik ve kimya hocalığı, Mekteb-i

Tıbbiye-i Şahane’de geometri, fizik ve kimya hocalığı gibi birbirinden önemli görevlere atanmıştı...

16

Mehmet Emin Derviş Paşa sadece bilgili bir hoca değil, aynı zamanda derslerinde deneylere yer verecek kadar yenilikçi, bu deneyleri resmi törenlerde tekrarlamaktan çekinmeyecek kadar da cesurdu. Nitekim Mirliya rütbesini, 1846’da bir tören sırasında padişahın huzurunda hidrojenle dolu bir balon uçurtmasına borçlu olmuştu.

Osmanlı’da çağdaş kimya derslerini başlatmış olan Derviş Paşa, *Usul-i Kimya* adıyla Osmanlı’da ilk ders kitabını da yazmıştı.

Müşirliğe terfi ederek Osmanlı Devleti’ni temsil etmek üzere yurtdışına da yollanmıştı:

Önce Osmanlı-İran sınırı, sonra Valakya, ardından Paris, Londra... Paris’te III. Napolyon’a takdim edilmiş, Londra’da da Osmanlı ordusuna büyük ilgi duyan Kraliçe Viktorya ile Prens Albert’in sofrasına konuk olmuştu.

1861’de ise, Leningrad Elçiliği’ne tayin edildiğinde Çar Aleksandr tarafından kabul edilmiş ve ona padişahın yolladığı armağan ve madalyaları sunmuştu.

Rusya’ya, görevinin başına gitmeden önce Viyana’da bir hafta geçirmiş ve orada, bir davet sırasında İmparator Franz Jozef ile güzelliğiyle ünlü, “Sissi” lakaplı İmparatoriçe Elizabeth’e takdim edilmişti.

Orta yaşları çoktan gerilerde bırakan Derviş Paşa, kısa bir süre sonra, nikâhlı eşine, iki odalığına ve 14 çocuğuna rağmen, güzel Şevkidil’i de nikâhladı. Ondan, iki çocuğu oldu, ancak talih-siz Şevkidil 1873 yılında ikinci çocuğu İsmail Vehbi’yi doğururken öldü.

Küçük İsmail henüz beş yaşındayken padişahın huzurundan ayrılıp eve gelen Derviş Paşa da, evinin kapısında yığılıp can verdi...

Paşanın ölümüyle ilgili rivayetler çeşitliydi. Bunlardan biri aşırı liberal fikirlere sahip olduğu için, II. Abdülhamit’in ze-

hirletmiş olmasıydı. Oysa bu rivayetler pek de akla yakın değildi, çünkü Paşa kendini tamamen devlet hizmetine adanmış ve itaatkâr bir insandı.

Yakınlarının aklına böylesi bir kuşkuyu sokan ise belki de Derviş Paşa'nın ani ölümü ve ölümüyle ilgili sarf edilen sözlerdi: Paşa kapının önüne yığılır yığılmaz acilen çağrılan özel doktoru onu muayene ettikten sonra, "Başınız sağ olsun, bana daha fazlasını söylemek düşmez!" gibi biraz gizemli bir cümle söylemişti.

Müşir Derviş Paşa hayata veda ettiğinde, ardında 16 çocuk bırakmıştı.

Bundan böyle, en küçük oğlu İsmail ile ondan iki yaş büyük ağabeyi Tevfik'e ablaları Feride Hanım bakacaktı. Feride Hanım Şair Abdülhak Hamit'in kardeşi Abdülhak Nasuhi Bey'in hanımı olarak dönemin edebi çevreleriyle iç içeydi.

Ablasının özverili desteğiyle büyüyüp okuyan İsmail Derviş de babası gibi devletin desteğiyle Avrupa'ya gidenler arasında yer aldı. Fransa'da, Lyon kentinde tıp okuyacaktı. Okuduğu süre içinde İstibdat'a başkaldırdıkları için Osmanlı Devleti'nden kaçıp Fransa'ya sığınanların o dönemde oluşturdukları Jön Türk hareketine katıldığı da söylenir.

Dünyaya gelişiyle annesinin ölümüne neden olan genç İsmail, tıpta uzmanlaşırken kadın doğumcu olmayı seçti.

İsmail Derviş 1890'ların sonunda yurda döndüğünde, tıbbiye ve kabile, yani ebe mektebinde önce Dr. Besim Ömer Paşa'nın muavini olarak göreve başladı, sonra da ikinci muallim ve müderris oldu.

Öğrencileri tarafından hep çok seviliyordu.

Yıllar yıllar sonra kendisinden söz edildiği şu paragraf bunun kanıtı değil mi?

"Jinekoloji profesörü İsmail Derviş anneannemin hocası... İçinde doğduğum ahşap evin duvarlarında dedemin hat kolek-

siyonu dışında tek resim, anneannemin diploma aldığı gün hocası İsmail Derviş’le baş başa çektiirdiği resmiydi. Bir gün müt-hiş bir kavgaya şahit olmuştum. Dedem anneannemin muaye-
nehanesine girmiş : “Naciye bu fotoğraf bu duvardan kalkacak” diyor. (...) Anneannemin çığlığı andıran sesini duydum: “Şakir Bey önce bu evden benim cenazem çıkar, ondan sonra bu resim bu duvardan kalkar!”⁽²⁾

Sıra muayenehane açmaya gelince, Dr. İsmail Derviş baba-
dan kalma evin bulunduğu Moda’yı seçti.

1900’ların başında çayırı, ormanı ve bağlarıyla ünlü Moda’ya yeni yerleşmekte olan İngilizler, İtalyanlar, Fransızlar, zaten da-
ha önce oranın yerlisi olan Rum, Yahudi, Ermeni ve Müslüman Türklere eklenince, İstanbul’un bu en mutena semtinde rengârenk bir insan mozaiği oluşmuştu.

Genç doktor, oraya yerleştikten kısa bir süre sonra temiz ah-
lakı, mesleğindeki becerisi, güler yüzü ve “Avrupalı” hal ve tavır-
larıyla tanınır oldu.

İki yanı akasya ağaçlarıyla kaplı Bahariye Caddesi’nin sağ-
lı sollu iğde kokulu bahçeler arasındaki şık konakların önün-
den yüksek brikiyle geçerken, onu pencerelerden seyreden zen-
gin Levanten ve Yahudi hanımlar, aralarında fısıldaşıyorlardı.

“İsmail Bey’i konuşurken hiç duydunuz mu, Fransızcası ne kadar da güzel ve aksansız!”

“Çok da şakacı bir insan; doğumum geciktiğinde, ‘Hiç me-
rak etmeyiniz madam, bebeğin hep içeride kalanına şimdiye ka-
dar rastlanmamıştır! Sonunda canı sıkılır çıkar!’ demişti.”

“İyi bir aileden geliyormuş, paşazadeymiş...”

“Evli değilmiş. Eniştesi de büyük bir yazarmış!”

Bunca ilgi ve merak uyandıran İsmail Bey, birkaç zor doğu-
mun üstesinden başarıyla gelince, Modalı hanımların gözbebe-

(2) Tülay German, “Bir ‘Eski Tüfek’: Derviş ve Üç Beş Anı”, *Adam Sanat*, Ağustos 2001, s. 80.

ği oldu. Her an hastalarına koşmaya hazırđı. Bu kitabın yazarının –her iki çocuğunun doğumunda Dr. İsmail Derviş’e başvuran– anneannesine göre, genç ve cana yakın doktor, anne adayının sancısının sıklaşmasını beklerken evin beyiyle hararetle tavlartilerine girişmekte bir sakınca görmezdi. Dahası, doğum çok uzayınca aile fertleriyle sofraya teklifsizce oturduğu, hatta geceyi orada geçirdiği bile olurdu.

Kızı Suat, hayatının son yıllarında kaleme aldığı anılarında, bu durumu biraz buruklukla hatırlayacaktır:

Babam o zamanın en büyük, en sükseli bir doğum hekimiydi. Ve nedense hanımefendilerin doğum sancıları hep geceleri, babamı akşam sofrada beraber oturup gördüğümüz saatte tutardı!⁽³⁾

Genç doktora, adına ve mevkiiine uygun bir hayat arkadaşı bulma zamanı artık gelmişti. Ablası, kendisine de danıştıktan sonra, Mabeyinci Kamil Bey’in ve saraylı Perensaz Hanımefendi’nin küçük kızına görücüye gitti.

“Kumral sakallı, açık yeşil ve çok güzel gözlü bir erkek”⁽⁴⁾ olan bu mabeyinci Kamil Bey iyi keman çalan, Mızıkai Hümayun Orkestrası’nın şefi görevinde son derece başarılı, müziğe tutkun bir kişiydi. *Tercüman-ı Ahval* gazetesinin yazarlarından Nurullah İsmail Efendi’nin de oğluydu.

Torunu Suat Derviş’e göre, Kamil Bey’in annesi, İstanbullu bir Yahudi’ydi.

Zevcesi Perensaz Hanım ise dillere destan güzellikte bir Çerkez kızıydı.

Gelin adayı Hesna Hanım’a gelince... Ağabeyleri kendisinden on yedi ve on beş yaş, ablası ise on yaş büyüktü. Bu nedenle ailenin en küçüğü ve en değerlisi olarak özenle yetiştirilmiş,

(3) Suat Derviş, “Hayatımı Anlatıyorum (...)”, der. Rasih Nuri İleri, *Kırklı Yıllar-1*, 1. Basım, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Ekim 2002, s. 165.

(4) Suat Derviş, a.g.e., s. 139. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Arapça, Farsça, Fransızca'yı anadili gibi konuşan, her bakımdan müstesna bir genç kızdı. En az annesi kadar da güzeldi.

Genç doktoru cezbeden en önemli özelliği ise yüzü Batı'ya dönük yaşamasıydı. Daha çarşafa girmeden birçok sporu yapmış; ata binmiş, kürek çekmişti.

Kızı Suat'ın belirttiği gibi, "romanlar yazmış" olup olmadığını bilmiyoruz; ama Galatasaray'da edebiyat hocası olan ağabeyi Şekip'in dostu Cenap Şahabettin, onun bir makalesini çok beğenip *Servet-i Fünun* dergisinde bastırmak istemişti...

Genç kız, dönemim tüm iyi aile kızları gibi hem Alaturka, hem alafranga piyano da çalıyordu.

İşte, böylesine kusursuz biri düşünülmüştü, doğum mütehasısı paşazade Dr. İsmail Vehbi Derviş Bey'e.

Ne var ki, her iki ailenin de çağdaş görüşlü olmasına rağmen onlara göre, gençlerin evlenmeden önce birbirleriyle tanışıp görüşmeleri yakışık almazdı.

Ama İsmail Bey, kayınpederi ve kayınbiraderlerini sık sık ziyarete gidiyordu. Selamlığa alınırken ise paltosu girişe asılıyordu. Yine bir gün müstakbel zevcesinin ailesini ziyarete gitmişti. Çıkarken, paltosunu giyindi. Arabasına doğru yürürken elini cebine attı. Cebinde bir mektup vardı. Heyecandan neredeyse kalbi duracaktı, hemen okumaya başladı. Leylak kokan çizgili kâğıda zarif bir el yazısıyla şunlar yazılıydı:

"Birbirimizi tanımadan evleniyoruz. Yakında müşterek bir hayat kuracağız. Bu hayata girmeden evvel, sizin nasıl bir insan olduğunuzu bilmek istiyorum, lütfen bundan sonraki ziyaretinizde, bana nasıl bir insan olduğunuzu, hayat hakkındaki düşüncelerinizi ve olduğunuz gibi kendinizi anlatınız..."⁽⁵⁾

İsmail Derviş daha sonraları çocuklarına, bu birkaç satırın kendisini ne kadar mutlu ettiğini, zira, o dönemde memleket-

(5) Suat Derviş, a.g.e., s. 162.

te anneleri gibi bir genç kızın bulunabileceğini hiç düşünmediğini anlatacaktı.

Aslında görüşleri, yaşam biçimi ve ilerde çocuklarına karşı sergileyeceği davranışlarıyla içinde bulunduğu dönemin ve ortamın epey ilerisinde olan, en çok kendisiydi.

Peri masalı devam etti. Genç çift evlendikten sonra bir evlatlık edindi, adı Nesrin'di. Anne ve babalığı biraz da onunla öğreneceklerdi.

Hesna Hanım bir süre sonra hamile kaldı. Baba adayı, bir kadın doğumcu olarak sevgili karısını elbette kimselere emanet etmeyip doğumunu bir ebe kadının yardımıyla yaptırdı ve çocuğunu doğar doğmaz kucağına almanın mutluluğunu tattı.

Olay etrafta duyulunca epeyce yankı uyandırdı. İsmail Bey'in çağdaş düşünce ve tavırları yeniden konuşuldu.

Genç çiftin dünyaya gelen ilk çocuğu, babası gibi ince ve muntazam hatlı, esmer bir küçük kızdı. Adını Hamiyet koydular.

Yıl 1898, aylardan Ağustos'tu...

İsmail Derviş, evlendikten sonra da eşiyle birlikte Moda'daki "Pansiyon Mano"nun yanı başında yükselen ve en son katından deniz görünen baba evinde oturmaya devam etti. Fakat yazlarını kayınpederi Mabeyinci Kamil Bey'in konağında geçiriyorlardı.

Konak, Küçük Çamlıca'da, eski bir Bizans manastırının üstüne inşa edilmişti.

Suat Derviş, bu konakta 1901'de, Hamiyet'ten üç yıl kadar sonra ve aynı ay içinde ama fırtınalı, şimşeklerin arka arkaya çakıp gökyüzünün şiddetle gürlediği 10 Ağustos'u 11 Ağustos'a bağlayan gece doğdu; elementi ateş olan, canlılığı, yaşam gücünü, ihtirası, yiğitliği ve asaleti temsil eden Aslan burcuydu... "Yüzünün peçesiyle"(!) yani yüzünde henüz yırtılmamış olan, keseyle dünyaya âdeta "fırladı". Bu olay, evdeki yaşlı insanları çok heyecanlandırdı, zira yeni doğan yavrucağ, hem yüzü örtülü

hem de perşembeyi cumaya bağlayan gece teşrif etmişti. Aynı zamanda cetleri Mehmet Emin Paşa tarafından Amasya'nın halen bilinen evliyalarından Topal Hatip'e uzanmaktaydı: Çocuğun da evliya olduğu düşünülüyor! Değilse bile, en azından, herkese yaşamı boyunca uğur getireceği söylendi.

Oysa yıllar sonra alçakgönüllülükle, *"Ben kendim, bütün hayatım boyunca kimseye uğur getirdiğimi bilmiyorum. Her kız gibi bir kızdım..."*⁽⁶⁾ diye yazacaktı Suat Derviş.

Doğumuyla ilgili yine bizzat kendisinin anlattığı anlamlı bir olay daha vardır:

Dr. İsmail Derviş, tam da ikinci çocuğunun doğduğu gün Jön Türk örgütünde tevkifat olacağını öğrenmişti; bunun üzerine, kendisine, dağıtılması için yurtdışından yollanan gizli yayınları alalecele karısının loğusa yatağının altına saklamıştı.

Anlaşılan küçük Suat'ın kaderi baştan şekillenmişti.

Bir ad kişiliği ne derece etkiler?

Küçük kıza Hatice Suat adını koydular. Hatice, erken doğan kız; Suat ise mutluluk... Ailenin, ikinci kızına daha çok bir erkek adı olarak bilinen "Suat" adını koyması, muhtemelen Hamiyet'ten sonra doğacak çocuğun erkek olmasını istemesindendi...

Ama doğduğu ilk günden hayatının sonuna kadar, herkes tarafından Suat diye çağrılmasına rağmen, resmi evraklarda adı her zaman Hatice Saadet olarak geçecekti.

Suat Derviş, daha sonra bu isim değişikliği konusuna şöyle bir açıklama getirecekti: *Annemle babam bana Suat adını takmak istediklerinde oldukça ters bir adam olan imam, "Hâşâ! Erkek adıdır olmaz!" diye karşı çıkmıştı. Çaresiz, kayda, aşağı yukarı aynı anlama gelen Saadet adı geçildi, ama ailem ve dostlarım, bana hep "Suat" diye hitap ettiler.*⁽⁷⁾

(6) Suat Derviş, a.g.e., s. 153.

(7) İbrahim Tatarlı, "Ölümünün 10. Yıldönümünde Suat Derviş Üzerine Bir

Suat Derviş, kimi yerde 1902, kimi yerde 1903 ya da 1905 olarak kaydedilen ve kardeşi Ruhi'nin eşi Neriman Dervişoğlu'na göre ise kesinlikle 1901 olan doğum tarihinin belirsizliğini de “yanlış kayıt” tutan bu ters ve huysuz hocaya yükleyecekti.

Oysa bu belirsizlik bizzat Suat Derviş'ten de kaynaklanıyor olabilir; çünkü ilerde Almanya'da ve Fransa'da geçen yıllar, çalışmış olduğu gazeteler, gerçekleştirmiş olduğu röportajlar, yazmış olduğu kitaplar gibi birçok konuda zaman zaman çelişkili bilgi vermekten hiç de çekinmeyecekti... Bu tutumu, hakkındaki bilgileri bir sis perdesinin gizemi ardına saklama isteği gibi de yorumlanabilir, kendini okuruna, en başarılı, en “pırıltılı” haliyle sunma isteği gibi insanca bir zaaf olarak da...

Yine de kendisi ve yakınlarıyla ilgili bütün anılarında bazı değişmez unsurlara rastlanır... İçinde yetiştiği hürriyet perver ortam, ailede hüküm süren liberal fikirler, sevgi, mutluluk...

Mutluluk

Bazıları için mutluluk, dağdaki toprak kayması gibidir. Gömülü mazinin üstüne, geleceğin ekini için yeni tabakalar yayarlar.

EDITH WHARTON

31 Mart Gecesi

Moda'da güzel bir ilkbahar gününün; güneşin yeni yeni batmaya başladığı, gökyüzünün lacivertleşmeden önce, açık mavi-den yavaş yavaş koyu maviye geçmekte olduğu saatleri...

Sarı bukleli, mavi gözlü küçük Suat, pembe abajurlu petrol lambalarıyla erkenden aydınlanmış geniş bir salonun mavi motifli pembe halısının üzerinde, neredeyse kendi boyunda ve kendisi gibi güzel oyuncak bebeğiyle şaşkın şaşkın oturmakta...

Bugün evde bir tuhafılık, bir fevkaladelik var. Ev her zamankinden kalabalık... Herkes kaygılı, heyecanlı görünüyor, büyükleri onun yüzüne bile bakmıyor ve önünden arkasından geçip telaş içinde balkona çıkıyor, boyunlarını bir noktaya doğru uzatarak sanki akşamı dinliyorlar. Sonra içeri girip aralarında fısıldaşıyorlar...

Birden kapıdan yakışıklı babası giriveriyor: O da diğerleri gibi heyecanlı ve telaşlı görünüyor. Kadıköy Karakolu'ndan geliyormuş, askerlerin isyan ettiğini, komutanlarının da elini kolunu bağladıklarını anlatıyor ve herkesi hazırlıklı olmaya çağırıyor.

Annesinin yüzü ise hiç olmadığı kadar solgun... Babası annesinin ellerini alıp okşuyor.

Bir süre sonra büyüklerin bu telaşlı fısıldaşmalarından sıkılan küçük kızı, kendisinden üç yaş büyük ablası elinden tutarak evin bodrum katına sürüklüyor; iki kardeş orada istiflenmiş portakallardan kendilerine güzel bir ziyafet çekiyorlar... Sonra da oldukları yerde, halının üzerinde uykuya dalıyorlar.

Küçük Suat gözlerini açtığında dadısının kollarındadır. Hava iyice kararmış, gece olmuş. Ev halkının korkulu ve heyecanlı koşturması daha da artmış, gece sessizliğini garip sesler bozmakta. Sanki evin ahşap cephesine birileri durmadan, “tak, tak, tak...” diye iri taşlar atıyor; ardından aniden kırılan cam sesleri kadınların çığlıklarına karışıyor. Bir, iki, üç... Camlar atılan taşlarla aşağıya iniyor. Dışarıda önceden hiç duymadığı, anlaşılmaz, öfkeli sesler yankılanıyor ve ardından babasının her şeye rağmen güven veren sesi: “Hesna kıpırdama kaplamalara ateş ediyorlar.”⁽⁸⁾

İki kız kardeşi ise yüzüstü yere yatırıyorlar.

Etraf karanlık. Korkuyorum. Ağlıyorum. Bu ara karanlıkta minicik bir el beni tutuyor ve çok sevdiğim bir ses, minik ablacığının sesi fısıldıyor:

‘Suat korkma, ben buradayım!’⁽⁹⁾

Bu heyecan dolu serüven nasıl oluyorsa müthiş eğlenceli bir şekilde son buluyor.

Gecenin ilerleyen saatlerinde önce çocuklar kocaman bir şal içinde, bahçe duvarından komşu bahçeye, yani Doktor Amca dedikleri Doktor Jak Mandil Paşa’nın bahçesine sarkıtılıyorlar. Sonra büyükler âdeta çocuklaşarak duvarı tırmanıp bahçeye atlıyorlar.

Ailece oynanan yeni bir oyun olmalı!

Bu evdekiler de telaşlı. Doktor Amca geçen yıl vefat etmişti ama hanımı, iki güzel kızı ve oğulları, hepsi kalkmış, yatak kıyafetleriyle gece misafirlerini karşılıyorlar.

(8) Suat Derviş, a.g.e., s. 136.

(9) Suat Derviş, a.g.e., s. 134. Copyright © 2014 PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Daha sabah olmadan mükellef bir sofraya kuruluyor.

Ortalık ağarmaya başladığında gazete müvezziinin, yani gazete satıcısının sesi duyuluyor ve büyükler ciddi bir suratla, o sesi dinlemeye koyuluyor.

Sonra gazete geliyor, herkes gazeteyi dikkatle okuduktan sonra heyecanlı konuşmalar yeniden başlıyor.

Sonunda hazırlıklar yapılıyor; hadi Çamlıca'ya, dedenin konağına.

Orası daha güvenliymiş...

Suat Derviş'in ilk ve en önemli anısı olarak çocuk aklında kalan haliyle anlattığı o korkulu gece, 30 Mart'ı 31 Mart'a bağlayan geceydi.

Duyduğu sesler, isyancıların evlerine yönelttiği silahların sesi idi...

Zira babası ve dolayısıyla tüm Derviş ailesi, tarihe "31 Mart Vakası" olarak geçen ayaklanmadan paylarını fazlasıyla almışlardı.

Fransa'da öğrenciyken Jön Türk hareketine katıldığı söylenen İsmail Derviş, ülkesine döndüğünde doğal olarak İttihat ve Terakki'nin üyesi olmuştu.

Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı Devleti'nin tüm ilerici ve batı fikirli aydınları gibi İsmail Derviş'in de yüzünü güldürmüştü, derin bir nefes aldirtmişti.

Bu heyecan verici olayın üstünden daha bir sene bile geçmeden, 31 Mart günü içlerinde alaylı askerlerin de yer aldığı gerici güçler tekrar harekete geçip iktidarı ele geçirmeye teşebbüs ettiklerinde, o da onlara karşı mücadeleye katılacaktı...

30 Mart'ı 31'ine bağlayan gece, karakol komutanının ricası üzerine bölgenin en ünlü doktoru sıfatıyla gidip Kadıköy Talimhane Meydanı'ndaki karakolun ayaklanan askerlerine etkileyici bir konuşma yaparak onları isyandan bir süre için caydırmıştı... Fakat daha sonra gelen propagandacılar askerleri tekrar harekete katılmaya ikna etmişler, onlar da subaylarını

etkisiz hale getirip isyana katılmışlardı. Ardından da doktorun evine saldırmışlardı.

İşte, küçük Suat'ı bu denli korkutan ve ailenin önce Dr. Jak Mandil'in evine, sonra da Çamlıca'daki konağa sığınmasına neden olan olaylar dizisi buydu.

Sonunda heyecan ve korkulu günler bitmiş, Moda'ya dönmüştü. Silahları teslim eden isyancı askerlerle silahları teslim alan o gece isyanı bastırmakla görevli askerlerin meydanda kardeşçe kucaklaşıp öpüşmelerini seyretsinler diye, çocuklar pencere camının önüne getirildi.

Suat yaşamı boyunca barışı ve barışanları her şeyden çok sevdiği için olmalı, o küçük yaşında bile bu sahne karşısında çok duygulanmış, sevinmişti.

Suat Derviş sadece 31 Mart'ı değil, bir yıl önce ilan edilen Meşrutiyet'in kutlamalarını da anılarında yazacaktır: Sokaklardan taşan coşkulu bir kalabalık, sevinç nidaları ve "Doktor doktor, hadi gel konuş!" çığlıklarıyla, Moda halkının sevgili doktoru İsmail Derviş'in, nutuk vermeye çağrılışı...

Evet, Suat Derviş'in babası da annesi de sonuna kadar hürriyet hareketlerine katılan insanlardı. Nitekim annesi güzel Hesna, Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* piyesini oynatmak için, bir hanımlar komitesinin kurulmasına önayak olmuştu.

Bir çatana dolusu güzel kadınlar hatırlıyorum. Çarşılarının üstünde, bir omuzdan bele doğru giden ve gene sırttan çapraz olarak gelen kırmızı beyaz bir kurdele takmış, göğüsleri kokartlı, genç, yaşlı fakat hepsi coşkulu, hepsi güzel, hepsi mutlu kadınlar. Çatana zaman zaman büyük sarayların önünde duruyor...⁽¹⁰⁾

Komitenin hanımları piyesin İstanbul'un çeşitli yerlerinde oynanması için çabalarken, bu amaç için "inadına" da saraydan para toplamaya gitmişlerdi. Çatanaların sarayların önünde durma nedeni buydu.

Saraylı hanımlar, annesinin, elinden tutup beraberinde getirdiği neşeli ve güzel küçük Suat'ı çok sevdiler. Sultan Abdülhamit'in kızlarından, şişman ve sarışın bir kadın olan Zekiye Sultan, onu kucağına alıp sevip okşadı; kendine ve karşısındakine güven dolu Suat da bu şefkat gösterisine karşılık, sarı bukleli başını bu hanımın mis gibi kokan tombul gerdanına yasladı.

Bu çocukça ve sevecen hareketinden dolayı, annesinden ciddi bir azarla birlikte, bundan böyle "saraylılara" son derece mesafeli davranma ikazını aldı.

Ne var ki, ailenin bu genel tutumu, İsmail Derviş'in iyice ünlendikten sonra saraylı hanımların doğumlarına çağrılmasını hiçbir zaman engellemedi.

Kayıp Cennet

Küçük Suat, yazlarını geçirdiği Çamlıca'nın kekik, ıtır, lavanta, nane kokularıyla serçe ve saka kuşlarının cıvıltıları arasında yürümeye başladı, ilk hayallerini orada kurdu.

Çamlıca tepesinden, bulutsuz havalarda göğün mavisiyle denizin mavisi arasında uzanan İstanbul'u seyrederken, doğduğu bu şehre daha bu yaşlarda âşık oldu. Bu aşk, bu hayranlık ileride eserlerine de yansıtacaktı...

Uzun çayıra inen tepe ve bayır boz renkteydi. Daha aşağıda bazen zümrüt, bazen altın renkli tarlalar ve onların ötesinde Kadıköy'ün beyaz evleri... Onlardan sonra da, alabildiğine uzanan mavi deniz... Sağda camilerinin ince silüetleriyle İstanbul, Köprü, Galata ve Boğaz; solda Kadıköy'den belki de Tuzla'ya kadar sahili takip eden köylerin üstünden, mavi deniz ortasındaki adalar...⁽¹¹⁾

Suat'ın Çamlıcası onun için sadece muhteşem güzellikte de-
ğildi, özgür ve neşeli geçen çocukluğunun da beşiğiydi.

*Biz (çocuklar) bir sürü halinde bağda, bahçede, bostanda, mey-
ve ağaçları arasında dolaşıp duruyorduk...*⁽¹²⁾

Küçük kız Çamlıca'nın her köşesinde içine gireceği yeni bir
dünya keşfediyor ve orada yeni bir serüven yaşıyordu. Bizzat el-
leriyle dokunmadığı çiçek ya da yaprak kalmamıştı.

Kışları Moda'ya, baba evine döndüklerinde ise İstanbul'un
bu en batılı, en kozmopolit semtinin renkli yaşamına dalıyor-
du. Birlikte oynadığı çocukların soyadları Whittoll, Whitemore,
Daponte, Mandil olan, Şeker ve Kurban bayramları kadar,
Noel'in, Paskalya'nın ya da Pesah'ın kutlandığı, Müslüman er-
keklerin de setre-pantol giydikleri, konakların açık pencerele-
rinden bahçelere Mozart ve Beethoven'den nağmelerin dökül-
düğü bir semtti bu...

Orada soluduğu hava, belki de çok genç yaşlarından itibaren
birçok ünlü yabancı yazarı kendi dillerinde okuyarak ufkunun
genişlemesini sağlamıştı.

Sonuçta, çocukluğunun bu büyümlü evreni, ona hep uyum,
sükûnet, sevgi ve uygarlık şarkıları söylemişti...

Belki de gerçek mutluluğu sadece çocukluğunda ve ilk genç-
liğinde tatmış, bundan yaşamı boyunca kendisini terk etmeye-
cek gücü de almıştı. Zaten anılarını yazarken de bu mutluluk ev-
resinin ötesine bir türlü geçemeyecek, yazdıkları, çocukluk gün-
leriyle sınırlı kalacaktı.

Anne Gibi Bir Baba

Suat Derviş'in anılarında ve özel hayatına değindiği tüm ya-
zı ve söyleşilerinde hiç değişmeyen bir unsur, babasından söz
ettiğinde içinden âdeta dolup taşan derin ve içten sevgi, sonsuz
hayranlıktır:

(12) Suat Derviş, a.g.e., s. 140. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Ana şefkatinden ve baba himayesinden mahrum yaşanan çocukluk, babamı bizim yuvamızda, biz evlatlarına karşı o kadar müşfik, o kadar muhabbetli bir baba olarak yaşatmıştı... Anne gibi bir baba! Ben onu dünyanın en kuvvetlisi, en kudretlisi, en iyisi ve erkeklerin en güzeli zannederdim. (...) O bizim babamız, benim babamdı. (...) Bizim sevgilimiz, oyun arkadaşımız, hatta sırdaşımızdı. (...)⁽¹³⁾

Bu, neredeyse sınırsızca sunulan şefkatin ve anlayışın, küçük bir kızın bütün hayatını ne denli etkilediği ortada...

Suat ayrıca, annesiyle babası arasındaki sevgiyi ve uyumu, babasının annesine olan bağlılığını da anlatır anılarında:

Annemle babam hiç kavga etmezler miydi? Her hususta daima anlaşılırlar mıydı? Herhalde, evet. Ben onların bir tek kere kavga ettiklerini görmedim. Ve kendim evlenmeden önce, karı koca kavga edebilir diye bir ihtimal düşünmedim. Annemiz bir tarafa, dünya bir tarafaydı bizim evde!⁽¹⁴⁾

Annesi Hesna'yı ise, "En usta bir elle, en ince işlenmiş bir fil-dişi heykeliydi benim annem. Bakışları, taze fındık kabuklarına güneş vurmuş gibi ışıldar ve bir bebek yüzüne benzeyen, dünyaya da tatlı tatlı bakan, canım gözleri; şefkat, sevgi, anlayış ile dolup taşardı,"⁽¹⁵⁾ diye tarif eder.

Hesna Hanım, sevgi dolu olmakla beraber, çocuklarına kocasından çok daha mesafeli, onları hiç şımartmayan, sık sık öpüp kucaklamayan bir anneydi. Hislerini mümkün olduğunca belli etmez, en üzüntülü zamanlarında dahi çocuklarının önünde ağlamayı ayıp sayardı. Üzüntüsü, ancak gözlerinin altında oluşan mor halkalardan anlaşılırdı.

Ancak, hislerini dışa vurmasa da hayatını sadece eşine ve çocuklarına adanmış bir kadındı. Özellikle yazı yazma konusundaki bütün hayal ve hırslarından onlar uğruna vazgeçmişti.

(13) Suat Derviş, a.g.e., s. 164

(14) a.g.e., s. 159

(15) a.g.e., s. 158.

Bu hayalini ve hırsını kutsal bir miras misali ilerde kızına devredecekti.

Suat Derviş'in ablası Hamiyet'e gelince... Çocukluğunun ilk ve en önemli ilk anısını anlatırken onu, babasından sonra ikinci koruyucu meleği olarak ilan eder.

(...) *Ve bu el, beni, tutacak bir ele ihtiyacım olduğu her zaman bana uzatıldı ve ben kendi kendime çaresizlik içinde kaldığım zaman o tatlı ses, benim canımdan çok sevdiğim, beni canından çok seven minik ablacığının sesi: 'Suat korkma ben buradayım' dedi. Biz iki kız kardeş ellerimizi her zaman kenetledik. Ölüm bizi ayırana kadar!*⁽¹⁶⁾

Kimdi Hamiyet? Nasıl biriydi?

Adı tam da kişiliğine uygun bir şekilde, "Ailesini ve ülkesini koruma çabası, iyilikseverlik" anlamına gelen Hamiyet konmuştu. Hamiyet, Suat'ın sarışın olduğu kadar esmerdi. Suat topluca ve kısa denecek boydayken o çok ince yapılı ve uzunca boyluydu. Daha ufak bir çocukken zaman zaman sinirliliğe, hatta sinir buhranlarına varan aşırı duyarlılığıyla dikkat çekiyordu. Evde herkes, sonunun nereye varacağı belli olmadığı için Hamiyet'i kızdırmaktan biraz çekiniyordu.

Hamiyet, tabii yaşamının her anında kız kardeşine bir iyilik meleği gibi davranmıyordu. Onu kıskanıp hırpaladığı anlar da çok oluyordu.

Özellikle küçük Suat'ın açık kumral lepiska saçlarını, maviyeşil gözlerini, beyaz ve duru tenini, onu her görenin, "Aaa, bu çocuk Türk'e hiç benzemiyor, tıpkı bir ecnebiye benziyor, Alman ya da İngiliz olmalı," gibi laflar etmesi, Osmanlı Devleti'nin belli bir kesimine hâkim olan Batı hayranlığıyla büyüyen Hamiyet'i, zaman zaman kıskançlıktan deliye döndürüyordu.

İkisi de daha çok küçükken, Fransız mürebbiyeleri Matmazel Ner, Hamiyet'i, elinde bir maşrapayla karşısında uysalca diz

çökmüş Suat'ın saçlarından aşağı su dökerken yakalamıştı. Biraz sertçe müdahale ettiğinde, ise Hamiyet öfkeyle, "Saçlarını benimkiler gibi kopkoyu yapmak istiyorum ki, artık herkes onu ecnebi sanmasın!" diye bağırmıştı.

"Ecnebi gibi olmak", ilerde esmer Hamiyet'in en büyük tutkularından biri haline gelecekti. Ayrıca, açık renk saç ve gözlere, beyaz bir tene sahip Suat'ın gençliğinde hafif olup ileriki yıllarda giderek artacak tombulluğuna âdeta nispet olarak, kollarında vals yaptığı erkeklerin deyişiyle, her zaman "tüy gibi, incecik" kalmak gibi bir "Batılı özellik" sergileyecekti.

Ancak Hamiyet, gerçekten de ilk çocukluk yıllarından, neredeyse öldüğü güne kadar Suat'ın hayatında önemli bir rol oynayacaktı. Suat'a hayatının en çalkantılı dönemlerinde, özellikle babasının ölümünden sonra sırtını dayayabileceği bir duvar, sığınabileceği tek güvenli liman olacaktı ablası.

Çocukluk dönemini anlatırken, nedense ailenin evlatlılığı, "kardeşliğim" dediği Nesrin hakkında fazla bilgi vermez Suat. Sadece "uykucu" olduğunu ve Hamiyet'le oynadıkları oyunlara onun da katıldığını belirtir, üçünün birbirlerine olan sarsılmaz bağlılığından dem vurur.

Böylesine mükemmel bir uyum içinde yaşayan, herkesin herkesi çok saydığı, sevdiği bu ailede, Suat yine de her şeyden önce, "babasının kız"ıydı! Daha beş-altı yaşlarında, kendi deyişiyle, "minnacık bir parmak çocuk"ken, Kadıköy çarşısından alınan mis kokulu kahveyi, babasının tam sevdiği gibi hazırlayıp ona getirme işini asla kimseye bırakmazdı. Ocağa yetişmek için yüksek bir sandalyeyi mutfaka sürükleyip üstüne çıkarak, etrafındakilerin yüreğini ağzına getirme pahasına olsa bile...

Anılarında, babasından, "babam, hocam!" diye söz etmesi de boşuna değildi... Zira biraz keyfi geçecek olan talebelik döneminde, kâinat bilgisi ile felsefe ve mantık, yani yaşamını üstünde oturtacağı temel bilgiler, kendisine babası İsmail Derviş tarafından verilmişti.

Ayrıca babası, ürkekliğini bizzat itiraf eden küçük kızına, “korkak olmamayı” ya da belki en önemli hasletlerden biri olan “korkularını hiçe sayıp doğru bildiği şekilde hareket etmeyi” öğretecekti...

Suat Derviş’in hayat çizgisine bakıldığında, baba İsmail Derviş’in bu konuda son derece başarılı olduğu görülür.

Gerçek Paşa Doğdu!

Ailenin ikinci kızına Suat gibi bir erkek adı vermekle yetinilmemişti. Etrafındakiler de çocuğa genelde erkekmiş gibi davranırlardı.

Mesela babasının emirberi Kadir Çavuş daha da ileri gidip Suat’a şakayla “Suat Paşa” diye hitap ederdi. Küçük kız ise bu hitaba bayılır, adamın omuzlarına tırmanıp oyun oynamak için fesini yere atıp toplar, sonra birbirlerine büyük bir ciddiyetle talim yaptırırlardı. Kadir Çavuş, kim bilir, yıllardır görmediği hangi kız evladı ya da torununa hasretle, küçük kız paşasının bir dediğini iki etmezdi. Ancak bir gün...

Evet çavuş bir gün, bahçede yanına gelen Suat Paşasının karşısında kalkıp selam duracağına, omuz silkerek, “Burada kız paşalara yer yok artık, gerçek paşa doğdu!” demek gafletinde bulunmaz mı! Zira ailenin ilk erkek çocuğu Feridun dünyaya gelmiştir ve Suat, o günün sabahında abla olduğunu gururla karışık bir buruklukla öğrenmişti.

Şimdi ise en güvendiği dağlardan birine kar yağıyordu, ona hep tapmış olan sadık emirberi, hiç utanmadan: “Gerçek paşa doğdu,” diyordu!... Suat Derviş ilerde, “*Etimden et koparılmış gibi bağılıyor, tepiniyor, ağlıyordum,*”⁽¹⁷⁾ diye anlatacaktı bu sözlerle olan tepkisini. Ağlamakla kalmadı, küçük bir boğa gibi çavuşun üstüne atlayıp minicik yumruklarıyla göğsünü çılgınca yumruklamaya koyuldu. Adamın tüm özür dilemelerine kar-

(17) Suat Derviş, a.g.e., s. 151.

şın ona derinden küstü ve bir daha onunla hiç “paşacılık” oynamadı.

“Gerçek paşa”nın dünyaya gelişi ve bu olayın Kadri Çavuş tarafından biraz alaycı bir şekilde vurgulanması, galiba Suat’ın, o kaygısız ve güven dolu çocukluk döneminde aldığı ilk ciddi darbe oldu. Hele hele, sevgili babasının arkadaşlarına, “Oğlum oldu!” diye gururla ilan etmesi, annesinin sakın tavırlarından ilk defa sıyrılıp etrafına, “Ben artık oğlan annesiyim, yaşlılığımda oğlum bana bakar,” gibi sözler söylemesi, küçük kız için tam bir yıkım oldu. İçine kapandı. Herhalde içsel bir savunma olarak da küçük kardeşin ancak geçici bir süre için aile içinde kalacağına, sonra da alındığı meçhul yere iade edileceğine kendini inandırdı ve bu mutlu günü sabırsızlıkla beklemeye koyuldu.

Altı ay sonra ise mutlu değil, korkunç bir gün oldu: Küçük Feridun aileden ebediyen ayrıldı. Nereden, nasıl kapmış olduğu belli olmayan menenjit mikrobi, onu birkaç gün içinde aile dostu Dr. Mazhar Osman’ın bütün çabalarına rağmen alıp götürdü.

Suat, Feridun’un ölümünden sonra da tamamen bunalıma girdiğini anlatacaktı ilerde. Kimbilir, belki de minik bebeğin geldiği yere geri dönmesini dilemekle ölümüne neden olduğuna inanıyor ve bundan dolayı suçluluk duyuyordu ya da belki kendini, kıskanç olduğu için kardeşine zarar veren kötü biri olarak görüyordu...

Hayatında ilk defa ölümün korkunç gerçekliğiyle yüz yüze gelen küçük kızı uzun bir süre uykusuz geceler bekleyecekti. Her gece yatakta bir o tarafa, bir bu tarafa döner, sonunda gecenin suskunluğunu delen sokak köpeklerinin acı acı uluması, mahalle bekçisinin ucu demirli ağır sopasını parke taşlarına sert sert vurarak heybetli sesiyle “Saatler bire geldi. Saatler iki buçuğa yaklaşıyor...” diye haber vermesiyle dehşet içinde irkilirdi... Benliğini saran korkuya karşı koyabilmesi iyice imkânsızlaşınca, usulca “Hamiyet, Hamiyet, çok korkuyorum, yatağına gelebilir miyim?” diye fısıldardı; yandaki yatakta yatan

Hamiyet ise uykulu uykulu elini yorganın altından çıkarıp kardeşine uzatırdı...

Küçük kardeşinin doğumu ve ardından ölümüne kadar içi yaşama sevinci ve güvenle dolu olan Suat artık kaygıyla ve suçluluk duygusuyla da tanışmıştı.

Ancak yıllar içinde ufku genişledikçe dünya kendisine gidecek daha renkli ve ilgi çekici görünecek, bu duyguyu bastırmayı başaracaktı.

Keyfi Bir Eğitim...

Kızlar biraz büyüyünce, Fransızca eğitim görmüş olan babaları İsmail Derviş, onları Fransız rahibelerinin eğitim verdiği Notre Dame de Sion Mektebi'ne yollamak istemişti. Ancak, "Torunlarım, niye şunun bunun mektebinde diploma peşinde koşsunlar, diploma nelerine lazım? Maazallah, onları çalıştırmayı mı düşünüyorsun damat, elinde çantası, ders vermek için kapı kapı dolaşan birer muallime mi yapacaksın bunları? Mühim olan kültürlü olmalarıdır!" diye söylenen Kamil Bey'e boyun eğdi.

İki kız, evde özel hocalarla eğitilirler...

Zaten küçük Suat Latin harfleri, evdeki Victor Hugo ciltleri sayesinde yavaş yavaş sökmeye başlamış, ünlü şairin birkaç kısa şiirini okuyarak da, bir kez daha etrafının hayranlığını kazanmıştı.

Artık konağa, küçük yaşlarından beri yanlarında bulunan Fransız Matmazel Ner'in yanı sıra matematik, güzel yazı, edebiyat, tarih, coğrafya gibi dersler için hocalar gidip gelmeye başladı. Hocaların bazıları bizzat en yakınlarıydı; Türkçe, Arapça ve Farsçayı enişteleri –Abdülhak Hamit'in ağabeyi– Abdullah Nasuhi Bey'den, felsefe, mantık ve kâinat ilmini daha önce belirtildiği gibi babalarından, matematiği de amcaları Tefik Derviş'ten öğreniyorlardı... Zaman içinde dersler biraz da çocukların isteği üzerine, özellikle edebiyat, yabancı lisan, yazı

yazma, şiir okuma, okuduğunu anlatma gibi konular üzerinde odaklandı... Bunlara bir de piyano ve şan dersleri eklendi...

Bu, ne de olsa keyfi ve rahat eğitimin Hamiyet'i ne şekilde etkilediği tam olarak bilinmez ama küçük Suat'ı başkalaştırmakta, onu herkesten ayrı bir yerde tutmaktaydı; diğer çocuklardan bazı konularda geride bazı konularda ise çok ilerideydi; bu da onun hayal dünyasına sığınma eğilimini artırmaktaydı.

Açık havada, tabiatla iç içe oynanan oyunların yanı sıra ilk ve en büyük eğlencelerinden biri "tiyatroculuk" oyunuydu: Yani, hizmetkârların paçavralardan kendileri için oluşturdıkları giysiler içinde gösteriler düzenlemek...

Bu gösterilerde Hamiyet ve Nesrin'den başka ona eşlik eden çok sevdiği bir arkadaşı vardı. Kadıköy'ünde, onlara yakın bir evde dul annesiyle birlikte yaşayan üçgen biçimindeki ufacık yüzü, koyu renk gözleri ve ince dudaklarında biraz alaycı bir ifade taşıyan güzel, zeki, kişilikli bir kız. Bu kızın adı Bedia Şekip'ti.

İleride, tiyatroda Bedia Muvahhit adıyla ünlenecek olan bu arkadaşıyla oynadıkları başlıca oyun *Finten*'di.

Ben, Suzan'ı taklit eden zavallı Bedia'ya erişmek, heybetimi ona tanıtmak için, parmaklarımın ucunda yükselir, hindi gibi şişer, bangır bangır bağırırdım. Bu Finten rolü Bedia'nın ilk ve Davalaciro rolü benim ikinci rolümdü. Bizim skeçimizin büyük süksesi vardı. Büyüklerimiz meyve, çikolata veya pasta ile bilet ücreti tediye ederler ve ancak bizi öyle seyredерlerdi.⁽¹⁸⁾

Tiyatronun yanı sıra okuma tutkusu da Suat'ın hayatına çok erken yaşta girmiş, bir süre sonra da buna, bir daha onu hiç terk etmeyecek olan yazma tutkusu eklenmişti. Elinden düşürmediği kitaba artık bir defter eşlik edecek, bazen de onun yerini alacaktı.

(18) Gökhan Akçura, *Bedia Muhavvit: Bir Cumhuriyet Sanatçısı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, No: 11, İstanbul, 1993, s. 17. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Yıllar sonra Suat Derviş birkaç söyleşisinde ilk romanını yedi yaşında yazmış olduğunu söyleyecekti.

Ortalık yerde bulduğu boş, güzel bir deftere dayanamayıp kendi deyimiyle “yeni keşfetmiş olduğu gecekonduyla ilgili”, bütün yoksulların iyi kalpli, bütün zenginlerin ise hain ve taş kalpli olduğu bir romandı bu, başlığı da *Çamlıca Perileri*’ydi. Ancak bu ilk roman, evlerinde daha ileriki yıllarda çıkan yangında birçok eşyayla birlikte yanıp kül olacaktı.

Yazar da gülerek şu sözleri ekleyecekti: *“İyi ki de yanmış! İhtiva ettiği bu fikirlerle günümüzde, 142’inci maddeden içeri atarlardı beni bu roman yüzünden.”*

Bu söyledikleri biraz abartılı görünebilir. Ancak kesin olan şu, genç yaştan itibaren bembeyaz sayfalara sürekli bir şeyler çiziktirmekten müthiş keyif duymuş olduğudur.

Ölen Kardeşin Ruhü

Hesna Hanım ile İsmail Bey, 1913 yılında yeniden bir erkek çocuğa kavuşmuş ve adını Ali Bülent koymuşlardı. Bu yeni doğum aileye ilk başta büyük bir mutluluk kattı. Ancak doğumun üstünden bir-iki hafta geçmişti ki, Hamiyet bir sabah kahvaltı sofrasına gözleri ağlamaktan kıpkırmızı olmuş, esmer yüzü her heyecanlandığında olduğu gibi sararmış olarak geldi. Onu böylesine sarsan ise gece gördüğü bir rüyaydı. Aksakallı bir dede, Ali Bülent’in, yıllar önce kaybedilen minik Feridun’un ruhunu taşıdığını söylemiş, bu nedenle bu bebeğin adının Feridun olmasını buyurup yok olmuştu. Ailenin diğer fertleri bu sözleri dinlerken donup kaldılar. Sonunda babaları yüzlerinde derin bir acının ifadesini taşıyan Hesna ve âdeta kaskatı kesilmiş Suat’ı sakinleştirmek için son noktayı koydu: “Yeni doğan bebeğe, müteveffa oğlumuzun adını vermeyi doğru bulmuyorum; ama mademki Hamiyet’e rüyasında bu bebeğin Feridun’un ruhunu taşıdığı söylendi, o halde onu Ruhi diye çağıralım...”

Önce bebeğin doğumundan, sonra da Hamiyet'in o garip rüyasından belki de en çok etkilenen Suat olmuştu. Sonraki yıllarda erkek kardeşine davranışlarına bakılırsa, ölümünden kendini sorumlu tuttuğu Feridun'un bu dünyaya yeni bebeğin bedeniyle geri gönderildiğine gerçekten inanmış olmalıydı. Artık ona düşen vazife Ali Bülent'e, yeni adıyla Ruhi'ye kol kanat germek ve her yerde, her zaman ona destek olmaktı.

Hem de yaşamları boyunca...

Ancak şimdilik, kitap okuyup yazı yazmadığı zamanlarda küçük kardeşiyle annecilik oynamakla yetiniyordu. On altı yaşındaki Hamiyet'e gelince, o herkese parmak ısırtacak cüretkâr bir davranışta bulunmuş, 1914 yılının Nisan ayında, kendisi gibi çağdaş bir avuç genç kızla birlikte ücretsiz de olsa çalışmaya başlamıştı.

Telefon İdaresinde Türk Kızları

Hamiyet yaz ayları süresince, yeni kurulmuş olan Telefon İdaresi'nde görev alacaktı. Türkiye'de kurulan yabancı şirketlerde o güne kadar Türk kadınları çalıştırılmıyordu. Kadın dernekleri, bu saçma olduğu kadar haksız uygulamanın değiştirilmesi için yoğun bir mücadele başlatmıştı. Mücadelenin kısa vadeli sonucu olarak, Telefon İdaresi'ne yedi Türk kadını alınmıştı. Bunlardan biri Hamiyet Derviş, biri de Bedia Şekip'ti. Hamiyet'in ve Bedia'nın bir diğer meslektaş "müfettişe" Ayşe Bedra'ydı ve onun ağabeyi ise ünlü akıl doktoru Mazhar Osman'dan başkası değildi. Konuşmalar Fransızca yapıldığı, şirket İngiliz-Fransız-Amerikan şirketi olduğu ve başında bir İngiliz şef bulunduğu için, işe özellikle yabancı lisan bilen Türk kızları alınmıştı.

Ancak, başlarındaki çarşaf genç kızları telefon kulaklıklarını kullanırken zorluyordu. Bu durumda yapılması gereken, çarşaftan vazgeçmekti. Hepsi birbirinden saygın, bir o kadar da ilerici olan ailelerinden onay alarak bundan böyle başları açık çalışacaklardı.

Nedense Suat, ablasının ve çoğu ilerici aile kızlarının coşkuyla katıldıkları bu çağdaşlaşma serüvenine ilgi göstermemişti.

Hamiyet bu atılımıyla kardeşinden daha cesur ve atılgan davranırken, Suat, belki de uzun vadede ve bütün yaşamıyla farklı olmayı hedefliyordu.

Tahrirden On Numara

Aynı yılın, yani 1914'ün Ekim ayında Osmanlı Devleti Almanya'nın yanında Fransa ve İngiltere'ye karşı savaşa girdiğinde pek çok yabancı kuruluş gibi bu şirket de kapatıldı ve Hamiyet işsiz kaldı. Zaten artık evlenecek yaşta olduğuna göre, kendisi için ne herhangi bir eğitim, ne de yeni bir iş düşünülmüştü. Buna karşılık, Matmazel Ner'in Fransa'ya dönmesiyle henüz öğrenecek çok şeyi olan 13 yaşındaki Suat'ın eğitimi yeniden tartışma konusu edildi:

Bu arada, yeni başlayan savaş, maddi ve manevi zorlukları da beraberinde getiriyordu. Gıda, ilaç, yakıt gibi temel ihtiyaçlar, zaman içinde vatandaşların karşısına çözümünü imkânsız birer sorun olarak dikilmeye başlamıştı. Şekerin yerini kuru üzüm alıyor, ekmek, içinden bazen mısır püskülü, bazen ne olduğu bile belirsiz çöplerin çıktığı yapış yapış bir nesneye dönüşüyordu. Normal vatandaş pek çok yiyeceğin tadını, kokusunu dahi unutmuşken, varlıklı aileler et ihtiyacını, çok önceden fiçıların içine basılmış kavurmayla giderebiliyorlardı. Şehri istila eden bittin ve uyuzdan korunmak için vücuduna kâfurlu pomatlar sürmek artık gündelik bir iş haline gelmişti.

Ailenin yaşlı kesimi, bu şartlar altında Suat'ın okula gitmesinin zorluğunu, hatta tehlikesini vurgulamaktan geri kalmıyordu. Ama İsmail Derviş, artık eğitim konusunda ödünsüz davranmaya kararlıydı. Hatta kızını, Alman Lisesi ya da Amerikan Koleji gibi ecnebi bir okula verme fikrini yeniden gündeme getirdi. (Notre Dame de Sion savaş nedeniyle kapatılmış, rahibe-

ler tıpkı Matmazel Ner gibi İtilaf Devletlerinin vatandaşları olarak ülkelerine yollanmıştı.)

40

Fakat Suat'ın babası bu kez de yabancı okul konusunda aile fertlerinden ciddi bir muhalefet gördü... Zaten oldukça başına buyruk olan bu kız, Batılı bir lise eğitimi görürse, artık 'zevceliği ve valideliği' tamamen unutmmuş. Dahası, aile değerlerinden, yaşadığı ülkenin örf ve geleneklerinden tamamen uzaklaşır, bir Türk'le izdivaç yapmayı aklının ucundan bile geçirmeyen bir genç kız olup çıkarmış...

Sonunda Kadıköy Numune Rüştîyesi'nde karar kılındı.

Kalın taş duvarlar, yüksek ahşap rahleler, öğrencilerin soğuktan tir tir titredikleri yüksek tavanlı, taş döşemeli, az ısıtılmış ya da hiç ısıtılmamış kocaman derslikler, cübbeli, sarıklı ve asık suratlı bir hoca... İsmail Derviş'in sevgili şımarık küçük kızı, daha ilk günden kendini orada cenderede hissetmemesi imkânsızdı! Ama biliyordu ki, çaresi yoktu, bir süre için bu okula gitmeliydi... Durumu kabullenip iyi bir öğrenci olmak için elinden geldiğince çabalamaya karar verdi.

Bu rüştîyede, ilk yazarlık mutluluğunu ve düş kırıklıklarını yaşadığını anlatacağı ilerde...

Hoca öğrencilere evde yazılacak, savaşı konu edinen bir tahrir, yani kompozisyon ödevi verir; genç kız büyük bir hevesle kâğıda kaleme sarılınca o bildik, tanıdık mucize tekrarlanır: Hayal kurmanın müthiş hazzı ve hayallerini kâğıda dökmenin dayanılmaz keyfi...

Ertesi gün, yazdığından son derece hoşnut ve kendinden emindir. Ödevini hocaya uzatıp gelecek iltifatları bekler. Ama hoca beklediğinin tam aksine, zaten çatık olan kaşlarını daha da çatarak tahriri okur, sonra Suat'a dönerek öfkeli bir sesle: "Ben size vazifenizi evinizde yapın dediysem, gidip büyüklerinize yazdırın demedim ya!" diye azarlar.

Zaten oldukça korkutucu bulduğu bu sarıklı adam tarafından yeni edindiği arkadaşlarının önünde azarlanmak Suat'ı iyice kahreder. Gözlerinden yaşlar boşanmasını ve çenesinin tit-

remesini engelleyerek, gergin bir sesle karşılık verir: “Bu vazifeyi yaptığıma mademki inanmıyorsunuz, gene başka bir mevzu verin, size o mevzuu sınıfta, gözünüzün önünde hemen yazıvereyim!”

Hoca, yeni öğrencisini diğer arkadaşlarından biraz uzakta oturttarak yeni bir konu verir. Suat da her zamanki şevkle yazmaya koyulur. Sonuçtan emin, hafif bir gülümseyişle ve mutluluğunu gizlemeye çalışarak yeni ödevini hocanın arkasında durduğu rahleye koyar. Yaşlı adam kâğıda bir göz attıktan sonra onu Suat’a iade eder ve “Okuyunuz bakalım, arkadaşlarınız da dinlesin,” der.

Suat yazdıklarını okurken arkadaşlarının beğenisini daha yüzlerini görmeden, henüz seslerini duymadan hisseder. O anda benliğini sarmakta olan yazdıklarından dolayı beğenilme, takdir edilme hissinin bundan böyle yaşamı boyunca âdeta bağımlısı olacaktır...

Okuması bitince hocasına bakar; karşısında, çatık kaşlar yerine bu kez kocaman bir gülümseme görür. “Ben talebelerime hiç on numara vermem. Ama Suat Hanım bu tahrirle on numarayla hak etti,” diyerek tebrik eder...

Suat’ın bir yandan okul eğitimi sürerken bir yandan da anesi, anneannesi, büyük halası tarafından toplum hayatında gerektiği gibi boy gösterebilecek örnek bir genç kız olarak yetiştirilmeye çalışılıyordu.

Amaç, Suat’ın ve tabii Hamiyet’in Hesna Hanım ve arkadaşları gibi aydın birer Osmanlı kadını olmalarıdır; edebiyattan ve müzikten, belki de birazcık güzel sanatlardan anlayan, bir ya da birkaç yabancı dili konuşan...

Tabii adab-ı muaşeret de çok önemliydi, hata kabul etmezdi.

Ancak Suat gibi bir kız için bu konuda epey çaba gösterilmesi gerekecekti.

Mesela, bütün ikazlara rağmen ses tonunu gerektiği gibi ayarlamakta, –ne fazla kuvvetli ne delici ne fısıltı şeklinde– ol-

dukça başarısızdı. Onu, “Buna bayılırım!” ya da “Bundan nefret ederim!” gibi ifadeler kullanmaktan, küçüklüğünden beri babasını çok güldüren o abartılı el kol hareketleri eşliğinde konuşmaktan vazgeçirmek de çok zordu.

Anlaşılan, onu “yontmak” için ne kadar uğraş verilirse verilsin o, olduğu gibi kalmakta kararlıydı.

Ancak, insanlara karşı beslediği sevgi sayesinde doğal bir nezakete sahipti. Öyle olmasaydı, mesela, büyüklerinden aynı hikâyeleri defalarca dinlediği halde, anlatılanları aynı ilgili ifade ve gülümseyişle dinlemesi, evde çalışanlara neredeyse ailedenmişler gibi davranıp öyle hitap etmesi hiç mümkün olur muydu?

Zira ona herhangi bir şeyi zorla, baskıyla yaptırmanın imkânsızlığını, yakınları çok çabuk öğrenmek zorunda kalmışlardı. Zamanla iyice başına buyruk davranmasına, hayatıyla ilgili kararları hep kendi başına almasına çaresiz boyun eğeceklerdi.

“Ya Bu Kadın Delidir/ Yahut Ben Çıldırılmışım!...”

Artık savaşın son yılına gelinmişti. Suat beyaz teni, ipeksi açık kumral saçlarıyla alımlı ve çok güzel bir kız olmuştu. Annesinden gizlice alıp ince bir tabaka halinde sürdüğü mis kokulu “Lis” pudrasıyla tenini daha da beyazlatıyor, kaşlarına rastık çekerek onları kalınlaştırıyor, hareli mavi-yeşil renkteki kocaman gözlerini kopkoyu sürmeyle daha da etkileyici hale getiriyordu.

Onu tanımış olanların hemen hepsi özellikle bir konuda birleşiyor; en çok dikkat çeken bakışlarıydı; derin bir deniz, iç dünyasını yansıtan bir ayna, yaşam sevinciyle ıslıl ıslıl...

Genç kızın kendisiyle ilgili pek çok projesi vardı, bunlardan biri de Bilgi Yurdu’ndan “şahadetname” alıp Darülfünun’da yüksek tahsil görmektir; ancak derslere çok büyük bir aşkla sarıldığı söylenemezdi. Zaten savaştan dolayı, özellikle gençleri genel bir başıboşluk, bir lakaytlık sarmıştı. Sanki o yıllarda, bun-

ca felakete rağmen, mümkün olduğunca eğlenme, yaşamın tadını doyasıya çıkarma ve hiçbir şeyi fazlasıyla önemsememe felsefesi egemendi.

Derviş ailesi, Osmanlı'da Batılılaşma sürecinde başı çeken ailelerden biri olarak, kızlarını oldukça özgür bırakmaktaydı; onlara gündüzleri sahnelenen kimi tiyatro piyeslerine, müzik dinletilerine, konferanslara, "resim salonlarına" tek başlarına ya da birlikte gitme izni tanınmıştı. Ama uzun, siyah bir etek giymeleri ve başlarına, omuzlarını da kapatacak uzun siyah bir çarşaf takmaları şartıyla,

Ailesi, uzak bir yere gideceğinde tramvaya binmesine de izin veriyordu.

Dahası, ki bu oldukça cüretli bir adımdı, tanıdık erkek ve kızlardan oluşan gruplara katılabilir, onlarla gezebilir, pastaneye bile gidebilirdi... Tabii, yüksek sesle konuşup gülmemek, etrafına bakınmamak, yediği pastanın parasını bir erkek arkadaşın ödemesine asla izin vermemek koşuluyla...

Ancak Suat'ın hayatı sadece keyif ve eğlenceden ibaret değildi: Annesi, kardeşliği Nesrin ve ablası Hamiyet Kızılay'da çalışırken, Suat babasıyla birlikte haftada iki gün, İsmail Derviş'in başhekimisi olduğu Kadırga Hastanesi'nde vazifeliydi. Cepheden yollanan yaralıların başucuna oturuyor, köylerine yollamak istedikleri mektupları yazıyordu.

Bu arada etrafındaki erkeklerin dikkatini çekmekten hoşlandığını yeni yeni keşfediyordu. Karşısındakini beğensin beğenmesin, onu önce uzun ve kalın kirpiklerin gölgelediği o etkileyici bakışlarıyla süzerek cezp ediyor, sonra da uyandırdığı hislere, neden olduğu üzüntülere çoğunlukla kayıtsız kalıyordu. Birine olan ilgisi, hatta içten içe tutkusu doğduğu gibi, aynı hızla da kaybolabiliyordu. Hem umursamaz, hem de hafiften cilveli davranıyor, besbelli, âşık olmaktan çok, kendisine âşık olunmasından haz duyuyordu.

Bu deli dolu döneminde, çocukluğundan beri tanıdığı aile dostları Hikmet Bey ve Celile Hanım'ın onunla yaşıt olan

yakışıklı oğulları Nâzım, epey istikrarsız bir eğitimden sonra Heybeliada Bahriye Mektebi öğrencisi olmuştu.

Çok genç yaştan beri şiir yazan Nâzım uzun boyu, kırmızımtırak yüzü, dalgalı sarı saçları ve çocuksu bir ifade taşıyan masmavi gözleriyle bir Viking'i andırıyordu. Kızlar tarafından yakışıklı ve “değişik”⁽¹⁹⁾ bulunmasına rağmen, Galatasaray'ın “patates”⁽²⁰⁾ lakaplı o tombul çocuğun utangaçlığını ve içine kapanıklığını üstünden pek atamamıştı.

Biyograflarından Orhan Karaveli'ye göre, Nâzım Hikmet o dönemde henüz Ekim Devrimi'nden habersizdi, dahası, Engelsin, Marksın, Lenin'in adını pek duymamıştı. Sadece Rusya'da bir şeylerin olduğunu, buna da bir ölçüde –dayısının şehit düştüğü– Osmanlı'nın Çanakkale'deki kahramanca savunmasının yol açtığını duymuştu. Ayrıca, Bahriye Okulu'na kaydolduğu 1917 yılında, savaş Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişirken, subay çıkmanın anlamsızlığı giderek içini kemiriyordu.

Annesi ve babası geçinemiyorlardı. Bu aile içi sorunlar genç Nâzım'ı çok üzüyordu. Belki de mutsuzluğu bedenini zayıf düşürdüğü için sık sık akciğerlerinden rahatsızlanıyordu. En büyük sığınağı şiirdi; şiirler yazar ve yazdıklarını yakınlarına okurdu...

Hamiyet, Suat ve Nâzım bir araya geldiklerinde, kızlar “şair” diye çağırdıkları Nâzım'ın okuduğu dizeleri hayranlıkla dinlerlerdi. Bazen çıtı pıtı esmer Hamiyet de o incecik bedeninden umulmadık bir güçte yankılanan kontralto sesiyle Nâzım'la karşılıklı şiirler okurdu. Mesela, kim bilir hangi tavanarasında bulunduğu sararmış sayfalı bir kitaptan ezberlediği, kimsenin pek tanımadığı Parisli “lanetli” şair Gaston Couté'nin, acıklı bir türküyü andıran “Les Gueux” (Serseriler) şiiri...

(19) Orhan Karaveli, *Tanıdığım Nâzım Hikmet: “Başı Dik Bir Türk'ün Belgesel Portresi”*, 2. Basım, Pergamon Yayınevi, İstanbul, Aralık 2002, s. 76.

(20) Orhan Karaveli, a.g.e., s. 62.

*Bir kış akşamı, her bir yandan
Yenilgi içinde kaçıştıklarında kargalar,
Bir taşın yanı başında
Anayolun bir çukurunda
(...)
Küçük gövdeleri çıplak ve cılız halde
Doğar serseriler
(...)
Ve –bir zamanlar doğdukları gibi–
Geberir serseriler*

Hamiyet bu mısraları, sesinde hüznün dolu titreşimlerle okur, şiir bittiğinde dinleyenleri yarı ciddi, yarı alaycı ama zarif bir reveransla selamlardı. Nâzım ise büyük bir alçakgönüllülükle onu alkışlar, bazen de yerinden kalkıp onun incecik bilekli, zarif elini öperdi...

Suat pekâlâ biliyordu, bir topluluk önünde şiir okumada ablasının ne sesi ne de zarif hareketleriyle yarışabilirdi. O da Nâzım'la uzun kır gezileri yapıyor, onu neşesiyle, içtenliğiyle ve sırasında karşısındakine son derece önemli olduğunu hissettiren o biraz gizemli suskunluğuyla cezbediyordu. Zaman içinde, toplu halde yapılan uzun gezintilerin yerini, ailelerden gizli, baş başa geçirdikleri birkaç saate bırakması kaçınılmazdı, nitekim öyle de oldu... Suat ile Nâzım bu kaçamak saatlerde, belki de martıların rüzgârla yarışırcasına süzülüşünü, suların kayalıklara çarpmasıyla yükselen köpükleri Mühürdar Burnu'ndan el ele seyretmişler; Suat'ın evinin karşısında, asırlık çınarın neredeyse basamak olmuş köklerinde yan yana oturup guruba karşı düşlere dalmışlar; ılık ve mehtaplı gecelerde, Moda koyunda sandal gezilerinde birbirlerine şarkılar mırıldanmışlar; Moda çayırında bülbülün büyülu sesini dinlemişlerdir.

Ya da belki de son derece duyarlı olan bu iki genç, ülkelerini sefaletten, yoksulluktan, acılardan kurtarmak için ilerde neler yapacaklarını düşünmüşlerdir; kimbilir...

Aralarındaki duyguların niteliğini ise galiba en iyi ifade eden Nâzım Hikmet'in "Gölgesi" şiiridir...

*Kaç kere sürükledi gururumu ölüme
Fırtınalar yaratan benim coşkun gönlüme.
Ya bu kadın delidir
Yahut ben çıldırmışım.
(...)*

*Ne mehtabın aksine yelken açan bir sandal,
Ne de ayaklarında kırılan ince bir dal,
Onu taştan kalbini sevdaya koşturmuyor.
Bir çiçeğin önünde bir dakika durmuyor...
Dönüyoruz yine bir uzun gezintiden
Gönlümün elemi döküyorken ona ben.
O bana kendisini gülerek naklediyor,
Bilseniz mavi boncuk nasıl yaraştı diyor.
(...)
Hiç olmazsa hıncımı böyle alırım dedim,
Yolda mağrur uzanan gölgesini çiğnedim.⁽²¹⁾*

Tek taraflı bir aşk...

O yıllarda kendisine âşık olunduğunda, ardına bakmadan gülüp geçen, tuhaf ve biraz da şımarık bir kızdır Suat. Gülüşüyle mest ettiği gibi öfkeden çıldırabilir, neredeyse ulaşamazdır.

Ancak Suat ilerde, Nâzım'ın keskin zekâsından olduğu kadar, tutkulu romantizminden hoşlandığını, kendinden çok başkalarını bu kadar içtenlikle düşünmesinden müthiş duygulandığını, onu örnek alarak içinde daha iyi bir insan olma arzusu uyandığını anlatacaktı.

Ayrıca genç adamın edebiyatla, şiirle ilgili söyledikleri kalbinin ta içine işliyor, kendisi için mısralar yazılmasından gururla-

(21) Nâzım Hikmet, "Gölgesi", aktaran Kerim Sadi (yay. haz.), *Nâzım Hikmet'in İlk Şiirleri*, May Yayınları, İstanbul, Nisan 1969, s. 91-92.

nıyordu. Nâzım sayesinde ülkesinde olup bitenlere daha da yoğun bir ilgi duymaya da başlamıştı.

Halide Edip'i dinlerken...

Osmanlı, tarihinin belki de en çalkantılı dönemini yaşamaktaydı. Dünya Savaşı'ndan, çok ağır şartlar taşıyan Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak çıkmıştı. Savaştan hemen sonra, İttihatçıların liderleri Talat, Cemal ve Enver paşalar ülkeyi gizlice terk etmişlerdi. Ondan sonra peş peşe kurulup dağılan hükümetlerle istikrarsızlık ürkütücü boyutlara ulaşmıştı.

1918'in Kasım ayından itibaren İstanbul limanına demirleyen düşman gemilerinin sayısı giderek arttı ve İstanbul işgal edildi.

Durum umutsuzdu.

Ülke parçalanmış, nüfus azalmış, halk uzun süren savaşlarla bitkin düşmüştü. İstanbul ise âdeta ikiye bölünmüştü. Galata ve Beyoğlu tarafı neredeyse tamamen Türklerden kopmuş, uluslararası bir bölge haline gelmişti.

İstanbul'un işgalinden sonra, bu kez Paris Barış Konferansı'nda alınan kararla öteden beri Batı Anadolu üzerinde hak talep eden Yunanlılar'ın İzmir'i işgali sırasında gazeteci Hasan Tahsin'in işgalci birliklere ateş açmasıyla şehir kana bulandı.

Çanakkale'de kazandığı zaferle dikkatleri üzerine çeken Mustafa Kemal adında genç bir subay, İzmir'in işgalinden bir gün sonra, 9. Ordu müfettişi olarak Samsun'a gitti ve Anadolu'da büyük bir direnişin fitilini ateşledi. Yurdun çeşitli bölgelerinde milli direniş hareketleri başlatılmış, Kuva-yı Milliye ve Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurulmuştu.

İzmir'in işgali bütün memlekette, özellikle de İstanbul'da müthiş tepkilere yol açmıştı.

İşgalin üzerinden bir hafta geçmeden, Sultanahmet'te büyük bir protesto gösterisinin düzenleneceği halk arasında yıldırım hızıyla yayıldı.

Nâzım'la romantik duyguların yanı sıra vatanperver heyecanlar da paylaşan Suat Derviş, bu müthiş gösteriye onunla birlikte katıldı.

Dükkânlar kepenklerini indirmişti. Ayasofya ve Firuzağa camilerinin şerefelerinde olduğu gibi, meydandaki balkonlara ve pencerelere kırmızısı karaya boyanmış boy boy bayraklar asılmıştı. Sanki bütün İstanbul meydana koşmuş; yan yollara, cami avlularına, tramvay yoluna kadar taşmıştı. Suat'ın ve Nâzım'ın etrafında, kendileri gibi modern gençlerin yanı sıra, siyah çarşaflılar, beyaz sarıklılar, kırmızı fesliler, panama şapkalı adamlar, askerler, zabıtlar vardı. Yakalarına, etrafı siyah ve üzerinde "İzmir Türk'tür, Türk kalacaktır, 23 Mayıs 1919" yazılı yuvarlak rozetler, kollarına yeşil pazıbentler takmışlardı; gözlerdeki öfke, isyan ve derin acı açıkça okunuyordu.

Minarelerden tekbir getiriliyor, dualar okunuyordu.

Kürsü meydanın tam ortasına kurulmuştu. Şair Mehmet Emin Bey'in "Keşke gözlerim alil (kör) olsaydı da bugünleri görmeseydim," sözleriyle başlayan konuşması son bulunca kürsüye siyahlar içinde, yüzü solgun ama gözleri kalın kaşlarının altından heyecan ve coşkuyla ıslıl ıslıl parlayan Halide Edip çıktı. Sesi vakur ve güçlüydü. "Evlatlarım, kardeşlerim!" diye başlayıp heyecandan herkesin tüylerini diken diken eden konuşmasının en can alıcı cümlesi şöyleydi:

"Gece, en karanlık ve ebedi görüldüğü zamandır ki, gün ışığı en yakındır..."

Halide Edip'in konuşması öylesine etkiliydi ki, tam bir coşku seli sarmıştı insanları. Ağlayanlar, "İstiklal, istiklal" diye bağırırlardı...

İşgal kuvvetlerinin askerlerine gelince, onlardan eser yoktu, kim bilir, belki de ara sokaklarda gruplaşmış, olup bitenleri oradan izliyorlardı.

Sultanahmet'ten ayrılırken, gösteriye katılan diğer insanlar gibi, Suat'ın da kulaklarında hâlâ Halide Edip'in sözleri yankılanıyordu:

“Gece en karanlık görüldüğü zamandır ki, gün ışığı yakındır...”

Ne var ki, ülkede karanlık günlerin son bulmasına daha çok vardı.

Genç kız o günü hiç unutmayacak, ilerde kendisini romancı olarak ne kadar eleştirse de Halide Edip’in “kitleleri ayaklandıran kadın” kimliğinden müthiş etkilendiğini anlatacaktı...

“Ruhu Kadar Tetebbuatı Geniş Bir Sima...”

Suat bütün bunlara rağmen gençliğini dolu dolu yaşıyordu. Hamiyet’in söylediği opera aryalarına piyanoyla eşlik ediyor, küçük Ruhi’yle oyunlar oynarken, babasıyla da bir yetişkinmiş gibi siyaset ya da felsefe gibi konuları tartışıyordu. Kalan zamanlarda ise Moda’daki evinin penceresinden, Marmara’nın sonsuz maviliğinde Adalar’dan kalkan martı beyazı vapurları seyre dalıyor, hayaller kuruyor, bazen anlamakta zorlandığı kitaplar okuyor... Yazı yazmaya da devam ediyordu.

Hangi yazar ve şairleri örnek alacağına, hangi edebi akımı izleyeceğine dair karar vermekte bazen güçlük çekiyordu.

Edebiyat-ı Cerideciler gibi, “Hakkiye” ile “tabiiye” (gerçekçilik ile doğalcılık) ayırımı mı yapmalı, Halit Ziya’nın düş ve gerçek çatışmasının temel alındığı ünlü *Mai ve Siyah*’taki gibi romantizme yer vermekle birlikte, gerçekçi çizgide mi kalmalıydı? Yoksa Mehmet Rauf’un *Eylül*’de yaptığı gibi ruh çözümlemesine ağırlık verip psikolojik romanın öncülerinden Paul Bourget’ye de mi öykünmeliydi?

Suat’ın tercihi bu son iki ismin izinden gitmek olacaktı...

Tabii, etkilendiği Stendhal, Balzac, Flaubert, Zola, Maupassant gibi batılı devleri saymazsak...

Şiire gelince; şiiri, toplumsal ve siyasal düşüncelerin aracı olarak gören ve çocukluğunda onu coşturan Namık Kemal... Kimi mısralarında, şiire gerçekçiliğin uygulanması sayılan

“parnasizm”in tesiri belirgin olan Tefik Fikret... Ve içlerindeki duygu yükü, yazıldıkları değişik dille içini titreten dizelerin sahibi, sevgili Nâzım!

Hangisinin yolundan gitmeliydi?

Suat’ın yazmaya ciddi ciddi karar verdiği yıllarda, milli edebiyat yapıtlarına imza atanların adları iyice duyulur olmuştı; Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Halide Edip...

Genç kızın, milli edebiyat akımını hiçbir şekilde benimsememesi acaba neden? Belki de nedeni büyüdüğü ve kendisini şekillendiren [kozmpolit] ortam, kendisine aşılana yoğun batı hayranlığıydı...

Çok seneler sonra, bir ankete, “*Ben milli edebiyat diye bir şey tanımıyorum.(...) Herkesin malı olan bir edebiyat, herkesin kendine mal edinebilecek bir tek idealin ve bir tek ideolojinin ifadesini veren edebiyat olacaktır,*”⁽²²⁾ diye cevap verecekti. Yazmaya başladığı yıllarda da milli edebiyata aynı nedenlerden dolayı mı olumsuz bakıyordu? Bilmiyoruz.

Ya ülkede o dönemde yer yer başgösteren feminist akımlar... Onlara bakışı nasıldı genç Suat Derviş’in?

Feminist akımın öncülerinden ve adı en çok bilinenlerinden Ulviye Mevlan, söylenenlere göre mücevherlerine kadar, varını yoğunu satarak 1913’te *Kadınlar Dünyası* adıyla bir dergi kurmuştu. Sadece kurucusu ve sahibi değil, bütün yazar kadrosu da kadın olan bu dergi, Osmanlı kadınlarını hakları konusunda bilinçlendirmeyi amaçlıyordu. O derece ilerici ve cesur bir çizgi tutturmuştu ki dergi, bizzat Ulviye Hanım’ın kaleminden çıkmış şu satırlara yer verebiliyordu:

“Pek yakında hanımlarımızı mebus göreceğiz!”

Suat bu görüşü şimdilik yadırgıyordu. Erkek erkekliğini, kadın kadınlığını bilse, herkes kendi alanında en iyisini yapmaya çalışsa hayatın daha güzel, daha kolay olacağına yürekten inanı-

(22) Nusret Safa Coşkun, (Anketi Yapan), *Milli Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz?*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1938, s. 89-93.

yordu... Bu inancının çağdaş dünyada ne denli geçersiz kaldığını ise ancak ileride anlayacaktı...

(...) *Ben öyle bir cemiyet istiyordum ki, cemiyet iki kısımdan teşkil etsin ve bu cemiyetin kadını kadın, erkeği erkek kalsın ve o cemiyetin kadını ve erkeği müttehiden kendi yolunda cemiyete, beşeriyete ve medeniyete hizmet etsin. Fakat şimdi görüyorum ki günün medeni dünyasının medeni ihtiyaçlarıyla kabil-i telif değilmiş.*⁽²³⁾

51

İlk yayınlanan yazılarına gelince...

“Kadın muharrirlerden zannedersem, ilk yazılarını *İleri* gazetesi vasıtasıyla neşredenlerden Suat Derviş ve Rezan Arif (Yalman) hanımefendilerin matbuat âleminde muvaffak olduklarını itiraf etmeliyim.

Bir gün merhum İsmail Müştak (Mayakon) matbaaya Suat Derviş’in bir yazısını getirmişti. Ben muharriresini pek genç bulduğum için hatta inanmadım ve:

‘Müştak, bu yazıları mutlak sen yazdın veya tashih ettin,’ dedim.

Müştak beni temin etti; yazılar hakikaten Suat Derviş’indi. Gazetede neşredildi. (...) Sonraları muvaffak olan bu iki genci, ilk defa olarak okuyuculara tanıtmakla gazetem her vakit iftihar etmiştir,”⁽²⁴⁾ diye belirtir anılarında Celal Nuri ile *İleri* gazetesinin kurucularından ve sahiplerinden Suphi Nuri İleri.

İleri gazetesinde yayınlanan ve Suat Derviş’e ait olması kuvvetle ihtimal söz konusu yazı, 25 Ocak 1919’da “Anadolu Kadınlarımız” başlığıyla ve Saadet Zihni imzasıyla çıkan bir makaledir. Makalede, Anadolu kadınlarının savaş zamanında

(23) Suat Derviş, *İkdam*, S. 9193, 21 Teşrinievvel (Ekim) 1338 [1922], s. 3, sütun 6.

(24) Suphi Nuri İleri, “Gazetecilik Hatıraları”, *Yeni Adam*, S. 10, Şubat 1942.

yaşadığı sorunları, sıkıntıları ve genel olarak hayat şartlarının zorluğu anlatılıyordu... Ancak yazıda bilinen kalıpların dışına pek çıkılmamış, yazarın iç dünyasına ait ipucu verilmemiş, fazla duygu katılmamıştı. Bu nedenle olsa gerek, yazı sağlam ve etkileyici bir üslupla yazılmış olmasına rağmen, fazla ses getirmemişti.

Suat da bu gazete makalesini unutmuş olacak ki, ileride, çok daha romantik şartlar altında basılan ve onu asıl üne kavuşturan bir başka yazıdan “ilk yazım” diye söz edecekti.

Nâzım Hikmet sayesinde basılan bir yazıydı bu...

Nâzım’la artık sevgili değillerdi ama Nâzım bir aile dostu olarak, evlerine teklifsizce girip çıkmaya devam ediyordu.

Suat, İdadi’den belge almak için Bilgi Yurdu’nun derslerine devam ediyordu. Nâzım bir gün yine onları ziyarete gelmişti. Suat evde yoktu. Misafir odasının masasının üzerinde unutulmuş bir deste yazılı kâğıt duruyordu. Genç adam yazılanları merakla okudu; fıkralar, karalamalar, yabancı ve Osmanlı şairlerinden dizeler, güzel sözler ve bunların arasında da “Hezeyan” başlıklı bir mensur şiir... Altında da Suat’ın imzası vardı. Genç kızın etraftan gizlemeye çalıştığı bu şiirle, Nâzım, belki sadece ona ait olduğundan dolayı ilgilenmiş ve odada bulunan Hesna Hanım’dan şiiri bazı gazeteci dostlarına göstermek için izin istemişti.

Suat’ın tam da şimdiki yaşındayken evlendiği için yazı hayatına veda etmiş olan Hesna Hanım’ın, kızının eserinin tanıtılmasına hiç tereddüt etmeksizin izin vermesinden daha doğal ne olabilirdi!

Suat Derviş “Hezeyan”da, iç dünyasını, karmaşık hislerini bütün çıplaklığıyla dışa yansıtıyordu. Bu satırları, biraz etrafındaki erkekler ve özellikle de mavi gözlü, sarı saçlı, yakışıklı ve gözüpek şair için yazmış olduğunu düşünebiliriz.

Bu akşam sarhoşum/bu akşam deliyim/hezeyan ediyorum, hezeyan, hezeyan!” mısralarıyla son bulan mensur şiirin akıbetine gelince...

Nâzım, şiiri *Alemdar* gazetesine teslim eder. Şiir sonra gazetenin edebiyat sayfası sorumlusu, Nâzım'ın yakın arkadaşı Yusuf Ziya'nın (Ortaç) masasına konur; Yusuf Ziya da onu, hazırladığı edebiyat sayfasının başköşesine basar...

Nâzım, bir pazar günü, içinde Suat'ın şiiri bulunan *Alemdar*'ın, Ekim 1920 (Teşrinievvel 1336) tarihli sayısıylâ Dervişlerin evine gelmiş, onu heyecanla arkadaşına uzatmıştı. Ama Suat'ın tepkisi beklediği gibi olmamıştı; Suat kıpkırmızı kesilmiş, titrek bir sesle onu, "kendisini hiç ilgilendirmeyen işlere burnunu sokmak"la suçlamış, gözyaşlarını zorlukla zapt ederek odadan çıkıp kapıyı arkasından hızla çarpmıştı...

Yıllar sonra bizzat itiraf ettiklerine bakılırsa, Suat, hislerini büyük bir açıklıkla ifade ettiği bu metnin altında adını görünce kendini âdeta çırılçıplak hissederek çok utanmış ama aynı zamanda da sevinmiş, gurur duymuştu.

Bütün bunlara, Yusuf Ziya'nın tanıtım satırlarının her yeni yazarın gururunu okşayacak nitelikte olduğunu eklemek gerek.

"Suad Derviş Hanımefendi, kadınlık âleminin cidden iftihar edilebilecek ruhu kadar, tettebbuatı (incelemeleri) da geniş bir simadır. Bu nüshamızı tezyin eden "Hezeyan" unvanlı mensureleri, liyakatleri hakkında sarıh bir fikir edinmeye kâfidir. Kendilerini karilerimize (okurlarımıza) takdir ile güzide eserleriyle her hafta edebi nüshamızı kıymetlendireceklerdir, tebşir ederiz (müjdeleriz)."

Açıkçası, söz konusu yazarın haberi bile olmaksızın, "ruhu kadar tettebbuatı (incelemeleri) geniş Suat Derviş'in, edebi nüshamızı güzide eserleriyle kıymetlendireceğini müjdeleriz!" gibi iddialı bir cümlemin yazılması biraz tuhaf kaçabilir.

Ancak "Ruhu kadar incelemeleri de geniş" sözleri, Yusuf Ziya'nın, *İleri* gazetesinde çıkan yazıdan ve dolayısıyla genç kızın yeteneğinden haberdar olmasıyla açıklanabilir. Suat Derviş'in, ileride düzenli yazı yazacağı müjdesine gelince; Yusuf Ziya, büyük ihtimalle yakın arkadaşı Nâzım'ın sözüne güvenip taze ya-

zarın, gelecekteki “güzide eserleri”ni gönül rahatlığıyla müjdeleyebilmiştir.

Suat Derviş zaten beklentileri boşa çıkarmayacak ve “*Hezeyan*”ın hemen ardından, “*Nasıl Çalışırlardı*” başlıklı bir hikâyeyeyle bu alana ilk adımlarını atmış olacaktı.

Ülkede, ilk Müslüman Türk kadın oyuncusu Afife Jale’nin Appollon Tiyatrosu’nda sahneye çıktığı; ilk hemşire okulunun hizmete girdiği; Osmanlı Devleti’nin tarihe karıştığı; Bakû’de düzenlenen kongrede Türkiye’nin ilk komünist fırkası olan Türkiye Komünist Fırkası’nın Mustafa Suphi’nin başkanlığında oluştuğu bu 1920 yılında, Suat Derviş, yaşamı boyunca sürececek bir serüvenin başında olduğunu henüz bilmiyordu...

Ama bildiği, Yusuf Ziya’nın müjdelediği gibi artık yazdıklarını düzenli olarak bastırmak, okunmak, takdir edilmek ve para kazanmak istediğiydi. En büyük amacı, yegâne düşü buydu.

Oturup düş kurmaktan ve onlarla avunmaktansa, düşlerini bir an önce gerçeğe dönüştürmek için kolları sıvamak gerekiyordu.

İleri’ye, Alemdar’a, İkdam’a, Ümid’e yazılar vermeye, dahası bu yazıları gazetelere bizzat götürmeye başladı.

Kadıköy’ünden vapura biniyor, Sirkeci’de iniyor, sırtında denizden esen vapur dumanıyla yüklü rüzgârla âdeta uçarcasına Cağaloğlu’na, oradan da Babıâli yokuşunu tırmanıyordu. Elinde hikâyeleri, makaleleri, fıkraları, gazete binalarının kapısına dayanıyor, kâğıt ve mürekkep kokan neşriyat odalarına da-lıyordu.

Bir akşam gazetesinin hikâyelerini ve romanlarını aylıklı olarak ben yazmaya başladım. Babıâli’de ilk aldığım vazife budur.⁽²⁵⁾

Yepyeni bir yaşam... Nihayet, “bağımsız” olmanın dayanılmaz coşkusu ve keyfi... Erkekler dünyası, basın dünyası, özet-

(25) Suat Derviş, *Servet-i Fünun [Uyanış]*, Cilt 77/13, No: 2016/331, (11 Nisan 1935), s. 310-311.

le “iş” dünyasıyla eşit şartlarda tartışma, pazarlık etme cüreti... Artık istediği şeyleri istediği kadar satın alma özgürlüğü onun; yayınevi çalışanlarından, sahibine, yeni edindiği ve yaşam boyu sürdüreceği dostluklar onun; herkes, her şey onundu, dünyalar onundu!

Nâzım’a gelince...

Nâzım da binlerce genç gibi memleketi için bir şeyler yapmak, işgal kuvvetlerine karşı Anadolu’da oluşturulan halk direnişine katılmak için yanıp tutuşuyordu. Nitekim 1921 yılının Ocak ayında Kurtuluş Savaşı’na katılmak amacıyla, arkadaşı Vâlâ Nurettin’le birlikte Anadolu’ya geçti.

Gidişinden sonra, Suat’ın ondan düzenli haber alıp almadığını bilmiyoruz. Aldıysa da genç adamın Bolu Lisesi’ndeki öğretmenlik deneyiminin, Marksist düşünceyle tanışmasının, Ekim İhtilali’ni yerinde yaşamak için Batum yoluyla Sovyetler Birliği’ne gidişinin, Moskova’da yeni açılan Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi’nin (KUTV) ilk öğrencilerinden biri oluşunun ne kadarını öğrenebildiği birer soru işareti.

Ancak öğrendiyse bunların siyasi görüşlerini önemli çapta etkilediği kesindir.

Sadece Kitap Yazmakla Karın Doymaz

Genç kız, gazetecilik kariyerine ilk adımlarını atmıştı. Artık babasının dileğini yerine getirecek ve bir roman yazıp yayınlıyacaktı... Aslında roman çoktan hazırды. Yıllardır boş zamanlarında oturup yazdığı, hatta bir değil, iki- üç roman ve onlarca hikâye vardı çalışma masasının çekmecesinde. Artık geriye, uygun bir yayınevi bulup onları peş peşe bastırmak kalıyordu.

Suat önce, *Kara Kitap* başlıklı ince bir eserini, Karabet Matbaası’na hep yaptığı gibi bizzat teslim etmeye gitti.

Şimdi sahneyi, biraz Suat’ı tanımış olanların anlattıklarıyla biraz, kendisini o yaştaki haliyle ölümsüzleştiren o ünlü fotoğ-

rafını düşünerek ve biraz da hayal gücümüzü kullanarak canlandırmaya çalışalım:

Odacı, Suat Derviş'in ismini tekrar ederken, genç kızın şen şakrak gülüşü ta giriş kapısından itibaren yankılanır.

Sonra da dosyası koltuğunun altında, hızla içeri girer.

Üstüne koyu renk bir yeldirme geçirmiş, açık kumral saçlarını da pelerin şeklinde siyah "satendöliyon" bir Tanzimat çarşafı altında toplamıştır. Güzel başını biraz isyankâr, biraz da cilveli bir edayla kaldırır, kırmızıya boyalı dudaklarında hafif bir tebessüm vardır. Yüksek topuklu iskarpinleri üzerinde oradakilere doğru ilerler.

Bu ani gelişle mürekkep, sigara ve demli çay kokusu sarmış, sigara dumanından insanların bile zor seçilebildiği Karabet Matbaası'nın daracık ve loş ofisinde sesler bir anda kesilir.

Suat Derviş, gergin olduğunu belli etmemeye çalışarak kararlı, âdeta bir yıldız edasıyla ilerlemeye devam ederken erkekler genç kızın etrafını sararlar, birkaç dakika sonra yüksek sesle konuşmaya, abartılı kahkahalar atmaya kaldıkları yerden devam ederler. Kadın erkek ilişkileri hakkında tüm bildikleri, düşündükleri ve de uyguladıkları sanki onun sayesinde yeniden sorgulanacak hale gelmiştir.

Suat onlardan daha çok kahkaha atar ve daha yüksek sesle konuşur... Besbelli, şimdiye kadar sadece erkeklere ait olan bu mekânda davranışlarıyla estirdiği yenilik rüzgârının pekâlâ bilincinde, gururlu, ama yine de biraz ürkektir...

Bu ziyaretinden bir süre sonra, ilk romanı *Kara Kitap* çıkacaktır. Bunca ses getiren *Kara Kitap*'tan yetmiş yedi yıl önce yayınlanan bir *Kara Kitap*...

Ana teması ölüm ve ölüm korkusu olan...

Ölmekte olan gencecik bir kızın, sayfa sayfa verilen ölüm karşısındaki müthiş isyanı...

Belki de, Suat Derviş'in neşeli çocukluk ve uçarı ilk gençlik günlerine zaman zaman gölge düşüren, kimi geceler yatağında

onu titreten ve ablasına sığınmaya iten korkudur bu kadar ustaca anlattığı.

Ölüyorum... Ölüyorum. (...) Yine bahar olacak, yine çiçekler açacak, yine ıztırap yine sevinç, yine saadet, felaket baki kalacak, bir şey değişmeyecek, dünya bir dakika bile tevakkufetmeden güneşin etrafında dönecek, dönecek... Bir şey eksilmeyecek, sade ben yarın doğan güneşe gözlerimi açmayacağım. (...) Karanlık... Sonsuz, uçurumlu, zebanili, cehennemli bir karanlık beni sarıyor⁽²⁶⁾

Romanda ayrıca karşılıksız bir aşk öyküsü anlatılmakta; şımartılarak büyütülmüş varlıklı bir genç kızın gerçek yaşamla pek ilintisi olmayan küçük dünyasına ait ayrıntılar da, büyük bir maharetle sergilenmekte...

Camın arkasından dalgın bir nazarla, havada uçuşan küçük kar tanelerine bakıyorum. Annem sobanın önünde, halının üzerine uzanmış, dirseklerini ipek yastığın üstüne dayamış, ince çenesini solgun avuçları içine almış, yastığın üzerine açtığı kitabı okuyor. Hasan yazıhane'nin önünde bir şeyler yazıyor. Necdet bitişik odada, ilahi sanatını, piyanonun tuşlarında sarhoş ediyor...⁽²⁷⁾

Eser genelde iyi karşılanır, ancak konunun Alman bir yazarın eserinden intihal edildiğine dair söylentiler de dolaşır.

İntihalden çok, batı edebiyatında moda olan bir tarza bağlılıktan, yutulurcasına okunan birçok romanın biçimde tesiri altında kalmış olmaktan söz etmek daha doğru olabilir.

İlk romanın yayınlandığı bu noktada biraz durup düşünmekte yarar var:

Suat Derviş, hayatı boyunca kendini acaba daha çok romancı (ve hikâyeci) mı, yoksa gazeteci mi hissedecekti?

Hesna Hanım daha çok roman okumayı severdi, İsmail Derviş ise son gününe kadar belli başlı gazeteleri dikkatle tara-

(26) Suat Derviş, *Kara Kitap*, Giriş ve Çevrim Yazılar: Zehra Toska, Oğlak Edebiyat/Roman, 1. Basım, İstanbul, Ekim 1996, s. 70.

(27) Suat Derviş, a.g.e., s. 51.

madığı bir tek gün bile geçirmemişti. Ama ilginçtir, gazetecilikte ilk adımlarının annesinin Nâzım'a verdiği izne, romancı olarak tanınmasını da, babasının yüreklendirmelerine, kızının roman yazması için duyduğu büyük isteğe borçlu olmuştu Suat.

Kendisi çocukluğundan ya da ilk gençlik yıllarından beri hem roman kurgulamayı hem de gazete haberi ya da makalesi yazmayı tutkuyla seviyordu. Yıllar sonra neden gazeteciliğe öncelikle zaman ayırıp edebiyatı ihmal ettiğini soranlara bazen, "Gazete insan düşüncesinin en asil şeklidir," gibi tumturaklı laflarla, bazen de bir kahkaha atarak, "Sade kitap yazmakla karın doymaz!" gibi çok daha gerçekçi gerekçelerle cevap verecekti...

İşin aslını ise, çok sonra muhtelif röportajlarda anlatacak, "*Gazetecilik beni hayatın gerçekleriyle yüz yüze getirip bana daha iyi romanlar yazma imkânını sağlamıştır, yani gazeteciliğim romancılığı beslemektedir,*" diyecekti.

Henri Barbusse'ün Etkisi

Suat bir yandan yazarken bir yandan da okuyordu.

Ancak, Victor Hugo'nun, Paul Bourget'nin, Mehmet Rauf'un yerini André Gide'ler, Romain Rolland'lar almıştı... Sosyalist düşünce, savaş karşıtlığı, barış, halklar arası dayanışma gibi konulara gittikçe daha fazla dalıyordu... Sevdiği yazarlar arasında özellikle biri âdeta duygularının tercümanıydı; o da Fransız Henri Barbusse'tü.

1908 yılında L'Enfer ("Cehennem") adlı hüznü ve kasvet dolu bir romanla ün yapmış olan Barbusse, kırk bir yaşında olmasına rağmen Birinci Dünya Savaşı'na önce piyade eri, sonra da sedyeci göreviyle gönüllü olarak katılmıştı. Coşkuyla başlayan bu serüvende, bir süre sonra cephedeki askerlerin içinde bulundukları korkunç şartların etkisiyle olsa gerek, savaşın anlamsızlığına karşı içinde nefret ve isyan uyandı. Dizanteriye yakalandığı için çürüğe çıkarıldı. Hastanede yatarken *Le Feu* ("Ateş") adlı romanı yazmaya başladı; bir manganın günbegün neler yaşa-

dığını, çatışmaların dehşetini son derece gerçekçi bir şekilde tasvir ettiği bu romanıyla 1916 yılında Fransa'nın en önemli ödüllerinden biri olan, Goncourt ödülüne layık görüldü.

Bu eser, Suat Derviş'in de dünyaya bakışını önemli ölçüde etkiledi.

Gençliğin verdiği coşkuyla Barbusse'e kendini ve eserlerini uzun uzun anlattığı bir mektup yazdı. Barbusse'ten cevap aldığında dünyalar onun oldu. Ünlü yazarın vaktini alıp canını sıkmaktan çekinmesine rağmen birkaç mektup daha yolladı, her birinin de cevabını aldı.

Böylece, izleyen yıllarda, Barbusse'ün "Aydınlık" adlı bir grup kurarak dünyada sulh için çaba göstermesine, Rus Devrimi'ne hayran kalarak 1923 yılında Komünist Parti üyesi olmasına, sık sık SSCB'yi ziyaret etmesine ve Stalin'in yaşamöyküsünü kaleme almasına uzaktan tanıklık edecekti Suat.

Tüm bu olayları, çok seneler sonra, Paris'te gönüllü sürgünlüğünün ilk yıllarında, *Europe* dergisinde, Henri Barbusse anısına yazdığı bir makalede anlatacaktı. Yazısında, ayrıca, "Ateş" kitabında, özenle altını çizdiği, "Var olsalardı bile, savaşın güzel ve cazip yönlerini sergilemek bir cinayet olurdu..." ya da "Hürriyet ve kardeşlik birer kelimedir, oysa eşitlik bir olgudur..." gibi, kimi küçük ve çarpıcı cümleleri yaşamı boyunca kalbinde taşıdığını ve bu cümlelerin kendisine kılavuzluk ettiğini belirtecekti.

Artık yazmayı meslek edinmiş olduğu 1920'li yılların başına dönecek olursak, Suat Derviş'in özel hayatının da çok önemli bir dönemece girmiş olduğunu görürüz.

"Bunlar Birbirlerine Ne Kadar da Yakışıyorlar..."

4 Aralık (4 Kânunuevvel) 1921'de *İkdam* gazetesinde küçük bir haber ve bir isim yer almaktaydı:

“...Türkiye İdman Cemiyetleri arasında muhafaza-ı hukuku (Türkiye spor cemiyetleri arasındaki hakların korunabilmesi) için ‘Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’ namıyla iki cemiyetin teşkiline dair Dâhiliye Nezareti’ne vaki olan müracaatlar tasvip edilmiştir.”

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının kurucuları arasında da güreşçi olarak Seyfi Cenap Bey adında bir zatın adı geçiyordu.

Suat ilk izdivacını bu Seyfi Cenap Bey ile gerçekleştirecekti.

Genç kızın roman yazıp gazeteler için haber peşinde koştuğu, delikanlının ise Ticaret Odası’nda kâtipliğinden kalan zamanlarda avlandığı ya da güreş idmanı yaptığı 1920’de tanışmışlardı. Yeğeni Acun Moray’ın anlattıklarına göre, dayısı Seyfi Cenap (Berksoy) Almanya’dan dönüp annesi ve kız kardeşiyle birlikte Derviş ailesi gibi Moda’da yaşamaya başladığı tarihte...

Seyfi uzun boylu, geniş omuzlu, atletik yapılı, gözleri koyu kestane, çok yakışıklı bir gençti. Almanya’da öğrendiği Prusya biçimi hazır ol vaziyetinde topuklarını şaklatıp başını hafifçe eğerek hanımların elini nezaketle öpmesiyle Derviş ailesinin kadınlarının, en başta da Hesna Hanım’ın kalbini fethetmişti. Okumaya çok fazla meraklı olduğu söylenemezdi, ancak ezberlediği kimi aşk ve kahramanlık şiirlerini yeri gelince çok duyarlı bir şekilde okumasını da biliyordu.

Aslında delikanlının hayatta sadece iki büyük tutkusu vardı, grekoromen güreşi ve av...

Özellikle güreş onun için neredeyse bir yaşam biçimiydi. Müsabakalara katılıyor, madalyalar alıyor, giderek ünleniyordu.

Aynı ortamlarda doğup büyümüş, aşağı yukarı benzer eğitimlerden geçmiş ve aileleri sıkça görüşen –babaları akran ve meslektaş, kız kardeşleri ise ayrılmaz iki dosttu– her ikisi de hoş görünlü bu iki gencin arasında bir aşk kıvılcımının parlaması neredeyse kaçınılmazdı ve bu beraberliğin, etraftaki herkesin sesli ya da sessiz onayını almamasına da imkân yoktu.

Hatta kardeşinin eşi Neriman Dervişoğlu'na göre, Seyfi Cenap'la evlenmesi için Suat'a annesinden, anneannesinden ve halasından hafif de olsa baskı uygulanmıştı.

“Kızım çalışman, ekmek parayı kazanman pek güzel ama yaşam boyu böyle bir başına gazete binalarında iş peşinde mi koşacaksın? Bak yaşın da geçiyor artık! Başında bir koca olmazsa el âlem ne der, ne düşünür? Evlen, evinin kadını ol, çocuk doğur ama yazı yazmaya da devam et. Seyfi Bey Avrupa görmüş adam, buna zaten ses çıkarmaz...” türünden sözler, hemen hemen bütün aile büyükleri tarafından o kadar tekrarlanmıştı ki, Suat sonunda cidden etkilenmiş, delikanlının evlenme teklifine olumlu cevap vermişti.

Nişanlılık dönemini fazla uzatmadan evlendiler. Herkes mutluydu. Hemen herkesin dilinde sanki bir tek cümle dolaşıyordu: “Bunlar birbirlerine ne kadar da yaklaşıyorlar!...”

Suat ise, hem dönemin adet ve kurallarına uyarak herkes gibi davranmış olmanın tembelce huzurunu yaşıyor, hem de anne ile babasının evliliğine dair defalarca işittiği ve bizzat gözlemlediği o peri masalının tekrarlanacağına inanıyordu kuşkusuz. O da annesi gibi, kendisi için âdeta biçilmiş kaftan olan kocası tarafından çok sevilecek, birlikte mutlu bir yuva kuracaklar, çocuk sahibi olacaklardı. Ancak o çalışacaktı; gazeteciliği, yazarlığı sürdürecekti, para kazanacak, bağımsız bir birey olarak kendi ayakları üzerinde duracaktı. Ancak bu umutlarla başlayan evlilik ne yazık ki uzun sürmeyecekti.

Neriman Dervişoğlu'nun aile içinde duyduklarına göre, damat, tutkularından vazgeçmeye niyetli değildi. Ayrıca genç karısının gazeteciliği ve yazarlığı onu pek fazla ilgilendirmişe benzemiyordu. Her ikisinin arkadaş çevresi, ilgi alanları, uğraşları, dünya görüşleri benzer gözükse de, aslında çok farklıydı, gide-rek de farklılaşıyordu.

Her ikisi de kendinden ödün vermek istemiyordu.

Genç kadının gazetecilik yapmakta olduğu dönem, ülke kaderinin yavaş yavaş ama kesin bir şekilde yeniden belirlendiği

günbegün şanlı bir tarih sayfasının yazılmaya başlandığı döneme denk düşmekteydi.

Dolayısıyla yaptığı iş hareketli ve yoğun; özveri gerektiriyordu.

Refet Paşa Diyor ki...

İzmir'in işgalinin ardından, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmasıyla Kurtuluş Savaşı başlamıştı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra Kuva-yı Milliye birlikleri her cephede düşmana karşı savaşan düzenli bir orduya dönüşmüştü. 30 Ağustos 1922'de Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin zaferle sonuçlanmasını, Türk ordusunun 9 Eylül 1922'de İzmir'e girmesi ve Eylül ayı içinde Batı Anadolu'yu Yunan kuvvetlerinden tamamen arındırılması izlemişti.

Sıra İstanbul ve Trakya'nın kurtarılmasına gelmişti.

İşte bu gelişmelerin ardından Suat Derviş, kendisi ve gazetesi *İkdam* için önemli bir gazetecilik olayı gerçekleştirecekti.

17 Ekim 1922 tarihinde *İkdam* gazetesi şu haberi veriyordu:

Trakya sahip-i aslına iade olunurken, umumi sulh hazırlanıyor,

Şarki Trakya'nın Yunanlılardan tahliyesi kesintisiz devam ediyor.

Şarki Trakya'da asayişini temin edecek jandarmalar İzmit'te toplanıyor. Bunların İzmit'ten Tekirdağ yoluyla Trakya'ya geçecekleri söylenmektedir.

Bu hal hazırda İstanbul'dan, Refet Paşa ve maiyeti geçecektir.

Selanik doğumlu İbrahim Refet Paşa, Kurtuluş Savaşı'nın önemli simalarından ve Mustafa Kemal Paşa'nın en yakın silah arkadaşlarından. Onunla birlikte 19 Mayıs'ta Samsun'a

gitmiş, Erzurum Kongresi'ne ve Samsun delegesi olarak Sivas Kongresi'ne katılmıştı.

1919 yılında İstanbul milletvekili seçilmiş olan Refet Paşa, şimdi, Mudanya Antlaşması'nın şartları gereğince, Doğu Trakya'yı Ankara hükümeti adına teslim almakla görevlendirilmişti.

Çiçeği burnunda gazeteci Suat Derviş, Paşa'yı İstanbul geldiği andan itibaren adım adım izlemiş, sonunda kısa da olsa, yüz yüze görüşmeyi başarmış, sevimliliği ve girişkenliği sayesinde, çok daha deneyimli birçok erkek meslektaşını "atlatarak" kendisinden çarpıcı bir demeç almayı başarmıştı

Paşa'nın genç gazeteciye verdiği heyecan ve milliyetçilik yüklü demeç, "Refet Paşa diyor ki: İstanbul, büyük vatanımın kalbi, dimağı, ruhu, zıyasıdır. Onsuz Türklük yoktur!" başlığıyla ve imzasız çıkmıştı. Yazı şöyle devam ediyordu:

"Şehir halkının, benim şahsımda pek ziyade sevdikleri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve pek çok sevdikleri muzafer başkumandanlarını mahsusen selamladıklarını biliyorum; İstanbul'daki sevgili milletim; sizi anavatanımın tek mil kahraman halkı, kadınları, çocukları namına selamlamayı, en büyük vazife addediyorum.(...) Size bu beyanatım Anadolu Efkârı Umumiyesi'nin bir zübdesidir (özüdür)."

Suat, 1930'lu yıllarda, *Cumhuriyet*'e yazılar veren artık çok daha kıdemli bir gazeteciyken, bir öyküsünde, acaba gençlik günlerinin o başarısını hatırlayıp da mı aşağıdaki satırları yazacaktı?

(...) Koşarak otele girdi. Ve onun gelip gelmediğini sordu. Gelmişti. Vapurla beklenen bu adam daha erken trenle gelmişti. Yani hiçbir gazeteci henüz onu görmemişti. Onunla ilk görüşen kendi oldu.(...)⁽²⁸⁾

Gazeteci Suat Derviş mesleğinde başarılar elde ederken, romancı Suat Derviş de boş durmuyordu.

(28) Suat Derviş, "Kadın Muhbir", *Cumhuriyet*, 15-16 Eylül 1935, s. 6.

Kara Kitap'ı, Yeni Şark'ta tefrika edilen Hiç Biri izledi.

Böylesine başarılarla dolu heyecanlı zamanlarında kocası, evi, o evde akşama pişecek olan yemek... Bunların hiçbirisi Suat'ın aklına gelmiyordu.

Zaten genç çift ev bulana kadar Suat'ın ailesinin yanına, Moda'ya yerleşmişti. Bu durumda, karısı Refet Paşa'nın ya da bir başkasının demecinin peşinden koşarken, Hesna Hanım'ın idaresindeki hizmetkârlar, aşçılar Seyfi Cenap'la pekâlâ ilgilenibilirlerdi.

Başarılar ve Ayrılık Rüzgârları

Hiç Biri'nin teması aşk ve ayrılık üzerine kuruluydu. Roman, o sırada evliliğini özlemler, keşkeler, tereddütler içinde sürdürmekte olan Suat'ın hayatına ve çevresine ait ilginç ipuçları veriyordu.

Birbirinin zıddı ve rakibi gibi gösterilen kardeş çocukları sarışın, sakın Neriman ile esmer, delişmen Cavide'nin ilişkileri, yazarın ablasına ve kendisine ait olumlu ve olumsuz fiziksel özelliklerin, aralarında yaşanan küçük, büyük kıskançlıkların, ezikliklerin, üstünlüklerin bir yansıması olabilir mi? Cavide ve Neriman'dan acaba hangisi Suat, hangisi Hamiyet'tir. Bunun cevabı ancak Suat Derviş'tedir ve muhtemelen, kimin kim olduğu, durumlara göre, yazarın ruh haline, kendine, erkeklere ve hatta evliliğe yönelttiği bakışa göre sürekli değişmektedir.

Romanda Cavide ile Neriman'ın paylaşımadıkları İhsan kendi halinde, oldukça silik bir karakterdir. Sevdiği kadın Cavide gönlünü, görmüş geçirmiş, olgun bir erkeğe, babası Selim Paşa'ya kaptırır. Ancak Selim Paşa oğlunu aşkına tercih eder...

Cavide'nin annesi ise "Niçin miskin ve kanaatkâr yaşayayım ki," diyerek ilk aşkı Danyal'a dönmek üzere kocasını ve çocuğunu terk etmiştir...

Zor tercihlerinden kaynaklanan ayrılıklar!

Seyfi Cenap ile Suat'ın evliliğini İsmail Derviş ile Hesna Hanım'ınkinden farklı kılan ve Suat'ın daha önce aklına gelmemiş olan bir unsur daha vardı, o da parasızlıktı.

Damadın ailesinin maddi durumu basbayağı kötüydü.

Seyfi'nin babası, ünlü fizyoloji uzmanı Doktor Kemal Cenap Bey, hükümet tarafından incelemeler yapması için gönderildiği Berlin'den döndüğünde, kendisinden çok genç bir kadına âşık olmuş, ailesini onun uğruna terk etmişti.

İki kardeş babaları tarafından terk edilince hem annelerini, hem de kendilerini geçindirme çabası içine girmişlerdi. Kız kardeş resim derslerinden, Seyfi ise kâtip olarak kazandığı parayla...

Seyfi bu durumda hem Suat'ın çalışıp eve katkıda bulunmasını istiyor, hem de her Osmanlı erkeği gibi genç ve güzel karısının bunca erkek arasında çalışmasına, onlarla serbestçe gülüşüp şakalaşmasına öfkeleniyordu.

Genç çiftin, Suat'ın ailesiyle birlikte Moda'daki evde yaşaması elbette ilişkilerini kolaylaştırmıyor, aksine geçimsizliklerini pekiştiriyordu. Belki de bu geçimsizliğin önemli bir nedeni Suat'ın babasıydı. Yani kocasına sürekli olarak sunduğu o ulaşılmaz örnek, Profesör Doktor İsmail Derviş.

Hâlâ kızına ufak da olsa maddi yardında bulunarak damadını istemeden de olsa gücendiren, kızına yeterince değer verilemediği kanaatine vardığında hoşnutsuzluğunu gizlemeyen, manen, sürekli aralarında varolan bir baba...

Bütün bu nedenler önemli olmakla birlikte, yine de yirminci yüzyılın başında kısa süre içinde bir boşanmaya yol açmaya yetmezdi. Ancak Suat'ın evlilik konusunda beklentileri yaşadığı dönemi aşacak derecede yüksekti.

...Seni sevmiyorum, sana âşık değilim, bu durumda evli kalırsam, benim orospudan ne farkım olur ki! (...) Beni affet Cemil... Ben sevmeden evlenmemin bu kadar fena olduğunu bilmiyordum!⁽²⁹⁾

(29) Suat Derviş, "Evet Boşanmak İstiyorum", *Resimli Şark*, 1 Eylül 1931.

Ayrıldılar.

66

Daha sonraları birbirleri hakkında anlattıklarına bakılırsa, aralarında hiçbir zaman öfke ve dargınlık olmadı; bu ilk aşk acısı olsa olsa yüreklerinde bir burukluk bırakmış olabilir...

Ayrıca, Suat Derviş'i, korku edebiyatına göz kırptığı ilk roman olan ve 1922'de Orhaniye Matbaası'ndan çıkan *Ne bir Ses, Ne bir Nefes*'i yazmaya teşvik de etmiş olabilir...

Ahmet Haşım, 22 Şubat 1922'de *Akşam*'da çıkan "Bir Genç Kız'ın Eseri" başlıklı yazısında, *Ne Bir Ses, Ne Bir Nefes*'i ve yazarını, âdeta yere göğe sığdıramıyor:

Yontulmuş bir siyah mücevher hissini veren eserinde (...) kelimelerin kendisi bir gece rüzgârı kadar korkunç, lisanın kendisi sevk-i ürpertici, kitabın kendisi güzel, sade ve fecidir. (...) Talih ve kaderin müthiş sırlarını hayatın deruni cephesini gösteren sınırların gizli yollardan ruhun karanlık âlemine götüren bu kitap (...) Bütün bir devri şöhretiyle dolduracak yüksek bir şairenin Türk Edebiyat'ına doğduğunu bildiren bir işareti gördüğümü söylemekten başka bir maksatla başlamadığım bu satırları, kari (okur) sıfatıyla kitabından aldığım zevkten dolayı, Suad Derviş Hanıma teşekkürlerle bitiriyorum.

Korkunç bir felaketle noktalanan bu romanda da *Hiç Biri*'nde var olan baba-oğul, yaşlı erkek-genç erkek rekabeti mevcut. İlkinde olduğu gibi, kazanıp kadının aşkına sahip olan ne baba, ne de oğul... Ne olgunu ne de genç olanı; yine hiçbiri!

Yani yine aşkın çıkmaz yolları!

Yeni Bir Evlilik, Yeni Bir Ayrılık

"Babam, tüm akranları gibi, bir ilk evlilikten çocuklarına öyle rahatça, etraflıca bahsedecek adam değildi. Önümde bu konuya değindiğini hatırlamıyorum, değindiyse de, bunu çok kı-

sa ve üstü kapalı bir şekilde yapmıştır. Ailede böyle bir izdivaç olduğunu ve çok kısa sürdüğünü başkalarından da duymuş olabilirim.”

Konuşan gazeteci İzzet Sedes, Suat Derviş’in ikinci kocası Selami İzzet Sedes’in oğlu.

Selami İzzet Sedes dikkafalı, zeki, gözüpek, romantik, Fransız edebiyatı, tiyatro ve futbol tutkunu, ayrıca pokeri ve içkiyi seven, Galatasaray mezunu, yeşil gözlü, yakışıklı bir gazeteci-yazar...

Suat’ın ilkinden de kısa bir evlilik gerçekleştireceği adam...

Yazar yıllar sonra yazacağı *Çılgın Gibi*’nin Ahmet’ini yaratmak için hem ondan hem de ilk kocası Seyfi Cenap’tan ilham alacaktı.

Kestane renkli saçları arkaya doğru sıkı sıkı taranmış, kostümü iyi kumaştan ve oldukça iyi bir terzi elinden çıkmış, dudaklarında Galatasaray Lisesi talebelerinin nesilden nesle intikal eden nükteleri ve neşeli konuşma tarzı olan, tabii ve sportmen bir delikanlıydı.

Gömlekleri, mendili ve elleri tertemiz, tırnakları cilalanmış, kürek çeken, iyi yüzmesini bilen bir genç... Üstelik de futbol millî takımında bek...

Genç kızların bayıldığı bir çocuktü. Gazeteler iki günde bir resmini basarlardı...⁽³⁰⁾

Selami Sedes, Dervişlerin aile dostu Fecriati Dönemi şairi ve piyes yazarı, hürriyetperver ve ateşli milliyetçi Tahsin Nahit’in arkadaşıydı.

Tahsin Nahit, Derviş ailesinde hiçbir zaman kaçgöç söz konusu olmadığından, yıllardan beri rahatça evlerine gider gelir, Suat’ın annesi, yengeleri, evin diğer kadınlarıyla ve erkekleriyle kırmızı salonda oturur, onlara hisli bir şekilde şiirlerini okurdu...

(30) Suat Derviş, *Çılgın Gibi*, 2. Basım, Hasat Yayınları, İstanbul, 1996.

Savaşın son yıllarıydı ve yılbaşı günleri yeni yeni kutlanmaya başlamıştı. Bir yılbaşı akşamıydı, Tahsin Nahit yine Moda'daki köşke ateşli şiirler okumaya gelmişti. Bu kez yalnız değildi; yanında "Arkadaşım Selami Bey" diye tanıştırdığı genç bir subay vardı.

Selami İzzet Sedes de Moda'da, büyükbabası Süleyman Paşa'nın köşkünde doğup büyümüştü...

Genç kız, o gün üstünde Baker'de dikilmiş Alman kumaşı ceket, bej pantolonu, ayağında son derece göz alıcı sarı çizmele-riyle bu yeşil gözlü yakışıklı yedek subaya hayran kalmıştı. O kadar ki, karşısında ağzını dahi açamamış, sadece onu dinlemişti.

Genç adam ayağındaki sarı çizmenin hikâyesini anlatıyordu mizah dolu bir dille. Onları Enver Paşa'ya Alman İmparatoru hediye etmişti. Enver Paşa'nın ayağına olmadığından o da Selami'nin amcası, On Beşinci Kolordu Kumandanı Ali Rıza Paşa'ya vermiş, paşa amca da bir süre giyip yeğenine devretmişti.

Bir süre sonra nazikçe müsaade istedi. Beyoğlu'na, Garden Bar'a yılbaşını kutlamaya gidiyordu.

Suat etrafındakilerden gizlemeye çalıştığı bir iç çekişle, "yılbaşının kutlandığı" o renkli, müzikli, gizemli dünyaya doğru uzaklaşan Selami İzzet Bey'in arkasından bakakalmıştı.

Daha sonra, ona, *Servet-i Fünun*'un matbaasına her zamanki gibi çarşafını etrafında uçuşturarak ve yüksek topuklarını takırdatarak hızla girdiği bir günde yeniden rastlamıştı.

Bu yeşil gözlü, yakışıklı subay, bu kez *Servet-i Fünun*'da ve *Yeni Mecmua*'da yazı yazan, *Aşkım Günahımdır* adıyla bir aşk romanı ve bir de piyesi yayınlanmış, oldukça ünlü bir gazeteci-yazar olarak çıkıyordu genç dulun karşısına.

İki edebiyatçının yakınlaşmaları uzun zaman almamıştı...

Yeni bir birliktelik için bu kez, evet, bu kez gerçekten her şey uygundu. Sadece aile, eğitim, ortam değil meslekler ve dolayısıyla ilgi alanları...

Neredeyse ayrılır ayrılmaz yeni bir evliliğe adım atmanın sancılarını kendisine hatırlatanlara bu yukarıdaki gerekçelerle

karşı çıkıyordu Suat. Belki de tüm cesaretine rağmen, dul bir kadının olarak yaşamanın güçlüğünü narin omuzlarında taşımaktan ürküyordu.

Bu kez, bir nişanlılık dönemine dahi gerek görmeden evlenmeye karar verdi.

Suat'ın gazetecilikte ve yazarlıkta zirveye doğru tırmandığı dönemdi. Erkeklerin egemen olduğu bir dünyaya çocuk denecek yaşta girmiş ve onların arasından sivrilmişti güzel, cilveli ve ileride bizzat kendisinin de itiraf edeceği gibi oldukça şımartılmış bir kadın olarak.

Selami Sedes ise gazetecilikte ve edebiyatta adını yeni yeni duyurmaya başlamıştı; hızla parladığı bu alanı, evlenir evlenmez herkesin biraz da “fenomen” gözüyle baktığı Suat'la paylaşmak zorunda kalmıştı

Sonuçta, Suat'ın Selami Sedes'le birlikteliği Seyfi Cenap'la evliliğinden de kısa sürdü ve ayrıldılar.

Ancak ilginç olan, evliliğin bitiş nedenleri hakkında, sadece Selami Sedes'ten oğluna ya da herhangi birine değil, dışa dönük, konuşkan Suat'tan da en yakınlarına bile bir şey aktarılmamış, aktarıldıysa da günümüze ulaşmamıştır.

O nedenle, olayları bildiğimiz kadarıyla hayal gücümüzü de kullanarak ayrılık nedenleri hakkında varsayımlarda bulunabiliriz.

Yukarıda Selami Sedes'in, adını yeni yeni duyurmaya başladığı bir alanı Suat'la paylaşmak zorunda kaldığını söylemiştik. Belki asıl sorun buydu. Aralarındaki kendiliğinden meydana gelen mesleki rekabet... Tabii bu, karşılıklı kıskançlığı, hırsı, kısacası iki egonun çatışmasını da beraberinde getirecekti. Bu da yine karşılıklı aşılamayı, öfkeyi, kini...

Suat senli benli olduğu erkek meslektaşlarıyla kâh şakalaşıp kâh didişerek bazen gün boyu haber peşinde koşan bir deli kız! Bazen ise, sabahtan odasına kapanıp yatağında âdeta kendinden geçmiş bir şekilde deste deste beyaz sayfalar karalayan, yazdık-

larından beğenmeyip onları hırsla yırtıp yatağının etrafına atan, beğendiğinde de sevinç çılgınlıkları eşliğinde dans eden bir çılgın. Her halükârda hiç bir ev işine elini sürmeyen... Evinin hanımı ve düşünceli bir eş olmaktan çok uzak... Bütün bunlar da bir süre sonra Selami Bey'i rahatsız etmeye başlamış olabilirdi.

1920'li yıllarda Osmanlı terbiyesiyle büyümüş bir erkeğin karısına göstereceği anlayış ve hoşgörü nereye kadar olabilirdi...

Her ne olduysa oldu ve birbirlerine âşık oldukları hızla birbirinden soğudular.

Selami Sedes'in fiziki görüntüsünü *Çılgın Gibi*'nin Ahmet'inden sonra, Suat'ın yıllar sonra yazacağı *Hiç*'teki Miralay Yusuf devralmıştı:

(...) yüzü güneşten bakır gibi yanmıştı. Açık yeşil gözleri tatlı ve içe işleyen yaramaz bir bakışla doluydu... ⁽³¹⁾

Bazı kişilik özelliklerini ise sanki *Gönül Gibi*'deki eleştirmen Mithat'ta yakalayabiliriz...

“Türk Kadınlığı Manzumesinin En Parlak Bir Yıldızı”

İkinci evliliği de başarısızlıkla sonuçlanan ve bunun acısını içten içe yaşayan Suat'ın en büyük sığınağı yine kitaplardı. Okuduğu, yazdığı ve yayınlattığı kitaplar...

Ne Bir Ses Ne Bir Nefes'in ardından, 1923'te sırasıyla *Hiç Biri* Matbaa Yok'tan çıktı; *Ahmet Ferdi* ve *Behire'nin Talipleri* başlıklı hikâye derlemeleri yayınlandı.

Genç kadın için oldukça bereketli geçmişe benzeyen bu yılda, *Buhran Gecesi* romanı, *Süs* dergisinde tefrika edildi.

Aynı yıl, aynı dergide, Mehmet Rauf, çiçeği burnunda romancının eserleri hakkında bir övgü yazısı yazarken, ilk çıkardığı eserle ilgili intihal suçlamalarına gereken cevabı da vermiş oluyordu.

(31) Suat Derviş, *Hiç*, 2. Basım, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1941, s. 29.

“Eserin Alman Edebiyat’ından iktibas edildiğini söyleyen olmuş ve benden şu cevabı almıştı:

—Bu fikir kabul edilse ve sahîh olsa bile, bu tazelik, bu incelikle arz ve ifade ediliş, sonra namütenahi mevzular (sonsuz, sayısız konular) arasında bu naşenide esasî seçiş o kadar ince bir hissiyat irade ediyor ki, bu yeni bir muharrir için büyük bir vaattir! (...)

Çok teessüf ederim ki, burada tahsis olunan sütun bu eserlerden uzun boylu bahse müsait değildir, yalnız şu kadar söyleyeyim ki: Suat Derviş Hanım münevver Türk kadınlığı manzumesinin en parlak bir yıldızıdır ve kendisiyle inşirahlı (ferah) iftiharlara haklıdır.⁽³²⁾”

Buhran Gecesi, 1924’te Matbaa-i Şems’te basıldı.

Onu, yine aynı yıl, Orhaniye Matbaası’ndan çıkan, *Fatma’nın Günahı* romanıyla *Beni mi?* hikâyeler derlemesi izledi...

Ne Bir Ses Ne Bir Nefes ve *Buhran Gecesi* romanları ortak bir özelliğe sahiptir. İlkinde, meçhulden gelen haberler üzerine işlenen bir cinayet, geceleri insanı teslim alan kâbuslar, gecelerin ürkütücü suskunluğu; ne bir ses, ne bir nefes... İkincisinde, kocasını kıskandığı için kalbini tırnaklarıyla söküp alan bir kadın, mezardan çıkarılan iskeletler, geceleri beyazlara bürünmüş halde gezen hayaletler... Ve insanın aklını başından alıp onu yırtıcı hayvana çeviren buhran...

Her ikisinde de marazi aşk, kıskançlık, ölüm, gece ve gecenin dipsiz karanlığı, uğursuzluğu...

Eserler, Ahmet Haşim’in de eleştirisinde belirttiği gibi, Edgar Poe, Villiers de L’Ilse Adams, Maeterlinck’in etkisini taşıyordu; hatta “beridekilere ve sonradakilere ulaşp tinselci bir doğalcılık yakalamaya çalışan” J.-K. Huymans’inkini...

Peki, sıcak ve sakin bir aile ortamında yetişmiş, sevdiği erkeklerle evlenip anlaşılamayınca da ayrılabilmiş, başarılı bir mu-

(32) Mehmet Rauf, *Süs Dergisi*, S. 1, 16 Haziran 1923.

harrir, artık kitapları ve tefrikaları art arda basılmış bir yazar olan Suat'ın asıl yakalamaya çalıştığı neydi?

72

Belki de okurunu korkutarak etkileyip daha da büyük bir şöhreti!

Yoksa kendi ruhunun dışı yansımayan karmaşasını çözme çabası mıydı ona bunları yazdıran?

Genç, Güzel, Dul

İlk kocası Seyfi Cenap kendini neredeyse tümüyle güreşe adanmıştı.

Kumkapı'da, merdivenli kilisenin karşısında Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde inşa edilmiş bir jimnastik kulübü vardı. Kulüp, işgal döneminde de aynı hızla çalışmalarına devam ediyor, ödünç minderlerle güreş müsabakaları düzenliyordu. Seyfi, o kulübün antrenörlüğüne getirilmişti ve bu görevde büyük başarı elde etmişti. Bu arada, bir Rum kızına aşık olmuş, onunla tutkulu bir ilişkiye girmişti.

28 Haziran 1924'te, gazetelerin çoğu, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin sporcularının Paris Olimpiyatları'na katılacakları haberini gururla verdi.

Haberi en tafsilatlı verenlerden yeni kurulmuş *Cumhuriyet* gazetesi'nin yazısı şöyleydi:

Atletlerimiz dün gittiler.

Atlet ve güreşçilerimiz Avrupa'da müsabakalara gireceklerdir.

Atletlerimiz, genç sporcular, birçok zevat tarafından 'yaşa' nidalarıyla teşyi edildiler. Evvelki gece şereflerine bir ziyafet verildi.

Paris Olimpiyat müsabakalarına iştirak etmek üzere Türkiye sporcularından en son rekorları kıran gençlerden on sekiz atlet ve güreşçi, dün sabah Konvansiyonel treniyle şehrimizden hareket etmişlerdir.

Sonraki satırlarda, kafileyi oluşturan sporcuların isimleri arasında Seyfi Cenap'ın adı kalın puntolarla yer almaktaydı...

Artık unutmuş görüldüğü kocalarından Selami İzzet Sedes ise Suat Derviş'le ayrılığının ardından, *Geceye Âşık* başlıklı bir aşk romanı daha yayınladı.

Polisiye tutkusuyla Fransız *Arsen Lüpen*'leri, İngiliz *Şerlok Holmes*'leri Türkçeye ilk kazandıran o oldu. Türk okuru, onun sayesinde bu iki kahramanın maceralarını soluk soluğa okudu. 1923 yılında Nihal Hanım'la evlendi. 1924 yılında ilk çocukları oldu, adını Nazan koydular...

Suat Derviş, Seyfi Cenap ve Selami Sedes, sonuçta her biri kendi çizgilerinde kararlılıkla ilerlerken, yolları zaman zaman kesişecekti. Kimi zaman, gazete sayfalarında, bir müsabakaya katılmış Seyfi Cenap'ın adı ile bir makalenin altına atılmış Suat'ın imzası yan yana gelecekti. Kimi zaman da Selami Sedes ve Suat Derviş Babıalı'de karşılaşacaklardı.

Seyfi Cenap'la uzaktan da olsa birbirlerini takdir ve şefkatle izleyeceklerdi. Buna karşılık Selami Sedes'le aralarındaki soğukluk azalmayacak, devam edecekti.

1924 yılında, Dolmabahçe'deki, cephesi mermer kabartmayla süslü Alay Köşkü'nde, Fransız tiyatro oyuncusu Cecile Sorel'in şerefine verilen görkemli davette çekilmiş olan bir fotoğraf, bize biraz değişik görünümlü bir Suat Derviş sunar; o denli incelmış ve yüzü o kadar zayıflamış ki, biraz dalgın bakan güzel gözleri çehresinin neredeyse yarısını kaplamış... Alnında günün modasına uygun bir kadife bant, üstünde kürk yakalı uzun bir palto var... Solunda Vedat Örfi (Bengü), sağında Fransız sefiri, onun yanında tanınmış Fransız tiyatro sanatçısı Cecile Sorel ve o da artık tiyatroda isim yapmış Bedia Muvahhit'le birlikte poz veriyor.

Etrafındaki onca ünlü kişiye rağmen resimde ilk bakışta sivrilen çağdaş, özgür, biraz bohem, genç bir "muharrir" Suat Derviş...

Yalnızlığını hafif bir hüznle ama yüreklilikle taşımakta...

O yıllarda, biraz “Hocanım” görünümlü, gerçekten de hocalıkla geçinen, ciddi ifadeli, kumral, uzun boylu Nezihe Muhittin, kadının “askerlik yapması”nın bile doğal olduğunu düşünen “Kadınlar Halk Fırkası”nı kurmuştu. Yaklaşık aynı dönemde, Suat kendi idealindeki Cumhuriyet kadınına birkaç satırla *İkdam*’da şöyle anlatıyordu:

Ümit edelim ki, Türk kadınlığı önüne yeni yeni açılan bu meslek yollarında o yollara girinceye kadar gösterdiği cesaret, sebat ve vakarla ilerleyecektir. (...) O yolda en kıymetli meziyetlerini, kadınlıklarını ve kadınlıklarının güzelliğini, füsununu, şöhretini ispat etmeğe ve erkekleşmemeye gayret etmelidirler. ⁽³³⁾

Kadın olmanın keyfini, “ayrıcalığını” sürmekten asla vazgeçmemek... Bu, Suat’ın yaşam boyu koruyacağı bir ilkedir.

1924 yılının yazında Nâzım Hikmet, Türkiye Komünist Partisi üyesi olarak TKP’nin “Toparlanış Kongresi” için Türkiye’ye döndü. Şiirlerini *Aydınlık* gazetesinde yayınlamaya başladı.

Suat’la tekrar bir araya geldiler; artık ömür boyu sürecek bir dostluk, dahası bir sırdaşlıktı onlarınki.

“...Ölüm Esrarlı Ninniler Okuyan Müşfik Bir Anne...”

Ablası Hamiyet, Suat’ın ikinci boşanmasıyla neredeyse eş zamanda, söylentilere göre onu fazla “alaturka” bulduğu için kâtip Ferruh Bey’le nişanını bozmuştu.

Sonuçta, her iki kız kardeş, o dönem için “olgun” sayılan yaşlarda hâlâ baba evindeydiler.

Bu, anne ve babalarının bütün çağdaşlıklarına, anlayışlarına ve sevgilerine rağmen, kolay hazmedebilecekleri bir durum değildi.

(33) Suat Derviş, *İkdam*, S. 9193, 21 Teşrinievvel (Ekim) 1338 [1922], s. 3, sütun 6.

Zaten birkaç yıl önce Nesrin'in ölümüyle geçirdikleri sarsıntıyı, üzerlerinden ancak atmaya başlamışlardı.

Dervişlerin evlatlılığı Nesrin, savaştan son yılında, Hesna Hanım ve Hamiyet'le Kızılay Kolu'nda gönüllü olarak çalışmaya başlamıştı. Görevi, cepheden gelen hafif yaralı askerlere kitap okumak, ayağa kalkacak duruma geldiklerinde onlarla kol kola hastanenin bahçesinde kısa gezintiler yapmaktı. Nesrin'in yakışıklı bir havacıyla tanışması işte bu şekilde olmuştu.

İki genç çok kısa zamanda birbirlerine iyice yakınlaşmışlardı. Yakışıklı pilot, aşkını ilan edip üstü kapalı olsa da müşterek bir gelecekte bahseder olmuştu. Nesrin de müstakbel kocası gibi gördüğü bu gence karşı koymamış, kendini tamamen bu taptaze aşkın coşkusuyla bırakmıştı. Ancak Nesrin, yaşamakta olduğu bu büyük aşkı Hesna Hanım'a itiraf edip yakında olacak bir evliliğin hayallerini kurarken, sevgilisinden kısa bir mektup almıştı:

İyileşmişti. Artık evine, ailesine, karısının ve çocuğunun yanına dönmeliydi. Nesrin'e her şey için çok müteşekkirdi. Yaşananları, tatlı bir anı olarak ebediyen kalbinde saklayacaktı...

Nesrin o mektubu aldığı gün kimseye bir şey söylemedi. Gün boyunca, gündelik işleriyle uğraştı. Akşam herkesle birlikte yemeğe oturdu, kendisini solgun ve iştahsız görüp nedenini soran Doktor İsmail Derviş'e, sadece çok yorgun olduğunu söyledi; ardından bütün aile fertlerine tek tek iyi geceler dileyerek odasına çekildi. Ertesi sabah onu geç saatlere kadar göremeyen kalfa, uyandırmak üzere odasına girdiğinde Nesrin'in cansız bedeniyile karşılaşınca çılgınlıklarıyla ev halkını ayağa kaldırdı. Genç kız, doktorun ecza dolabından aldığı bir şişe dolusu afyonlu bir ilaç olan Lavdanom içerek canına kıymıştı.

Çok sevilen bu evlatlığın intiharı, Derviş ailesinin fertlerine hem büyük bir acı yaşatmış hem de kaçınılmaz olarak, bütün intihar edenlerin yakınlarında olduğu gibi onlarda da ağır bir suçluluk duygusuna yol açmıştı. Özellikle Hesna Hanım ve iki kız kardeş, Nesrin'e daha yakın olamadıkları, dertlerini payla-

şanmadıkları, yaşadığı o müthiş hayal kırıklığından habersiz kaldıkları için pişmanlık duyuyorlardı.

1924 yılında yayınlanan *Fatma'nın Günahı* başlıklı roman bu acıklı olayın pek çok unsurunu içinde barındırır...

Annesi ve babası öldükten sonra dedesiyle yaşayan Fatma'nın tasviri Suat'a çok benziyor; güzel, neşeli, biraz haşarı, kendine oldukça güvenen...

Diğer kadın kahraman Zeynep'in fiziksel görüntüsünün Nesrin'inkine uyup uymadığını bilmiyoruz, ancak aralarında, evlatlık oluşları ve aşk acısı yüzünden intihar etmeleri gibi iki önemli ortak nokta var.

Evin kızı Fatma'nın kocasından ayrılmasıyla, evin evlatlığı Zeynep'in terk edilip kendini öldürmesi, Suat'ın boşanması ve Nesrin'in intiharı gibi birbiriyle örtüşen iki olaydır.

Acaba Suat her zamanki hassasiyeti ve belki biraz da romancı benmerkezciliğiyle, kendini yine herkesten çok daha sorumlu mu hissetmişti bu faciada? Nesrin'le çok yakınlardı. Birlikte büyümüşlerdi. Çocukluklarında Nesrin ona karşı büyük bir hayranlık besler, söylediği her şeyi doğru kabul ederdi. Acaba, herkesten önce bu intiharı sezip önleyebilir miydi?

Fatma, “O gece ölüm esrarlı ninniler okuyan müşfik bir anne gibi, beni siyah göğsüne çekmeliydi. Ben, gözyaşım ve ıstırabım birbirimize karışarak hiç olmalıydık. Neden bunu yapmadım. Neden, neden kendimi öldürmedim?”⁽³⁴⁾ sözleriyle ölümü, çekilen acılara bir çare olarak göstermiş, Zeynep'e âdeta övmüştü. Bu nedenle zavallı kızı intihara teşvik ettiğine inanıyor, kahroluyordu.

Buydu işte “Fatma'nın Günahı”!

Peki, Suat'ın “günahı” neydi? Nesrin'in, canına kıymadan önce yönelttiği son bir yardım çağrısını duymamış, anlamamış

(34) Suat Derviş, *Fatma'nın Günahı*, Kütüphane'i Suudi, İstanbul, 1924, s. 96'dan alıntılanan Oya Körpe, *Suat Derviş'in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2001, s. 70.

olması mıydı? Yoksa kardeşliğinin üzerindeki etkisini bildiği halde, romanda Fatma'nın yaptığı gibi ölümü cazip kılan sözler sarf etmiş olması mı? Her ne idiye, artık iş işten geçmişti, pişmanlıkla kıvrınmanın hiçbir faydası yoktu

En iyisi olanları içine gömmek, etrafa gülücükler dağıtmaya devam etmek ve... yazmaktı. Yine yazmak, hep yazmak...

“Süslü ve Şık Hanımlarla Hasbihal!”

İkdam'ın 25 Temmuz 1925 tarihli sayısında yapılan duyurudan sonra konu başlıkları geliyordu:

Bugünden itibaren, kadın karilerimizin zevkini ve ihtiyacını tatmin etmek maksadıyla, gazetemizde kadınlara sütunlar tahsis etmeye başladık...

“Süslü ve şık hanımlarla hasbihal!”

“Saç meselesi...”

“Bu senenin büyük ve müstesna modası: Sandal...”

“Yelpaze...”

“Ucuz giyinmenin sırrı: Ucuz giyinelim demek, fena giyinelim demek değildir...”

“Ayaklarımız...”

“Kocaları aldatan tabir: Gündelik elbise...”

“Kadın Sayfaları”nda çıkan bu yazıların yayınına bir yıl kadar sonra son verilecekti. Hiçbirinde Suat Derviş'in adı geçmemekle birlikte, onun idaresinde çıkmış oldukları yerleşmiş bir kanıdır. Heyecanlı röportajlara, çarpıcı haberlere imza atan hızlı gazeteci Suat, kadınlar için süslenmenin, zarif ve güzel olmanın önemini birçok kez vurgulamıştı. *İkdam*'ın “Kadın Sayfaları” ise bu amaca mükemmel biçimde hizmet ediyordu.

Ancak Nezihe Muhittin'in aynı yıl yayınladığı, ve önce *Kadın Yolu* başlığıyla çıkıp birkaç sayı sonra da *Türk Kadın Yolu* adını alan dergisine hiç yazı vermedi Suat.

Siyasal tavır olarak feminizm hâlâ onu ilgilendirmiyor gibiydi...

78

Nezihe Hanım'la yolları ancak bir süre sonra, her ikisi de Serbest Fırka'ya üye ve birinci sıradan milletvekili aday olduklarında kesişecek ve çok iyi dost olacaklardı.

Resimli Ay dergisinin ilk sayıları, Suat'ın ileride defalarca birlikte çalışacağı Sabiha ve Zekeriya Sertel çifti tarafından yine bu dönemde çıkarılmıştı.

Dergi çıkar çıkmaz büyük bir kitlenin beğenisi kazandı. Böyle olması da normaldi. Görünümü son derece cazipti; Amerika'da çıkan dergiler örnek alınarak uygulanan yepyeni bir teknik, alışlagelmişin dışında bir sayfa düzeni, renkli ve göz alıcı bir kapak, yazılar arasında bol resimler...

Ancak esasen hedefleri çok önemliydi *Resimli Ay*'ın; her şeyden önce halka kulak vermek, halkın istekleriyle ilgili yazılar çıkarmak, sosyal sorunlara çözümler aramak...

Ancak zor ve karmaşık bir dönemdi.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin zafer sarhoşluğu bitmiş, sıra bin bir sorunla yüzleşmeye gelmişti.

1925 yılındaki Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra, Ankara ve İstanbul'da halktan ve basın tarafından hükümete karşı bir muhalefet oluşmuştu. Hükümet, bazı gazete kuruluşlarının doğudaki ayaklanmalara hizmet edeceğinden kaygılanıyordu. Bunu engellemek amacıyla Meclis'e, Takrir-i Sükûn Kanunu, yani Huzuru ve Barışı Sağlama Yasası diye bir kanun tasarısı getirildi. 4 Mart 1925'te kabul edilen bu kanuna göre hükümet, "irtica ve isyana hizmet etmeye, memleketin sosyal düzenini, huzur ve barışını, güvenlik ve asayişini bozmaya yönelik her türlü teşkilatı, kışkırtmaları, teşvikleri, girişimleri ve yayınları, cumhurbaşkanının onayıyla yasaklamaya yetkiliydi. Sanıklar İstiklal Mahkemeleri'ne verilebilirdi..."

Bu kanunun hemen ardından, bakanlar kurulu kararıyla beş gazete kapatıldı. Bunların arasında *Aydınlık* ve *Orak Çekiç* gibi solcu yayınlar da vardı.

İki gün sonra sıra *Tanin*, *Vatan* ve *Resimli Ay*'a geldi. Zekeriya Sertel İstiklal Mahkemeleri'nde yargılandı. Sinop'ta üç yıl kalebentliğe mahkûm edildi. Bir buçuk yıl sonra genel aftan faydalanarak serbest kaldı. Bu arada *Resimli Ay* Sabiha Sertel'in direnci sayesinde, o süre içinde *Sevimli Ay* adıyla çıkmaya devam etmişti.

Zekeriya Sertel'in dönüşüyle eski adına kavuşan *Resimli Ay*, Suat'ın hem gazetecilik kariyerinde hem de özel hayatında önemli bir rol oynayacaktı.

Ancak genç gazeteci-yazar, şimdilik *Resimli Ay* ve Sertellerin başına gelenleri uzaktan seyretmekle yetiniyordu.

İsmail Derviş'in Kızlarının Kaçışı

Zira o yıllarda Suat'ın akıllı ciddi şekilde feminizmde veya sosyalizmde değil bambaşka yerlerdeydi. O, pişmanlıkları ve özlemleriyle yüzleşerek, aynı zamanda, genç ve güzel bir dul kadın olarak yaşamın zorluklarıyla başetmeye çalışıyordu... Belki de ancak yazdığı romanlardaki kahramanların kendileriyle bitmek bilmez hesaplaşmaları sayesinde, kendini ve etrafındakileri daha iyi anlayabiliyordu...

Hamiyet ise nişanını bozduktan sonra ruhsal bunalıma girmişti. Yüzü hiç gülmüyordu. Yanına yaklaşılmaz olmuştu. Dertleşmek, sorunlarını paylaşmak isteyen kardeşini odasından kovduğu bile oluyordu. Neredeyse otuz yaşına gelmiş ama hâlâ evlenmemiş... Kız kurusu olacak bu, diye hayıflanıyordu dadısı. Aslında, içine kapanmadığı zamanlarda erkeklerle ilişkileri döneme göre serbest, baskısız, pervasızdı. Ancak bir süreden beri piyanosunun başından ayrılmaz olmuştu, hemen hiç yemek yemiyordu; bir deri bir kemik kalmıştı. Çoğu fotoğraflarında olduğu gibi bakışları donuk, ince dudakları ise hep sımsıkıydı; çok önemli ve acı veren bir sırrı ebediyen saklamak istercesine...

Mademki şu piyanosuna mihlanmış gibiydi, onu oyalamanın bir çaresi, belki şan dersleriyle güzelim sesini eğitmekti.

Çocukluğundan beri zaman zaman içinde çöreklenip yaşamasını engelleyen bu tuhaf sıkıntının şan sayesinde, müzik sayesinde çözülebileceğini söyleyen doktorlar vardı.

80

Bu müzik eğitimi için galiba en iyisi onu yurtdışına yollamaktı. Belki oralarda nihayet bir koca da bulabilirdi.

Evet, ama nereye ve kiminle göndereceklerdi? Tek başına gitmesi olmazdı, yanında ya Hesna Hanım olacaktı ya bir arkadaşı ya da kabul ederse kız kardeşi Suat.

Suat kabuletti. Bir süre için İstanbul'dan uzaklaşmak, yabancı bir ülkede, yabancı insanlarla birlikte olmak ona da iyi gelecekti.

Kimseden, hiç birinizden, hatta kendimden bile saklanmaya ihtiyaç hissetmeden bedbaht olmak istiyorum. İşte ben asıl bunun için hepinizden kaçtım. Saklanmaya ihtiyaç hissetmeden bedbaht ve zavallı olabilmek için.⁽³⁵⁾

Berlin Konservatuvarı, Hamiyet için ideal bir seçim gibi görünüyordu. Bu seçimin Suat için de aynı şekilde mükemmel olup olmadığı belki de fazla düşünülmeydi. Aslında bunu kendi de düşünmedi.

Nasıl olsa Hamiyet'le birlikteydi. Her yerde, her durumda, birbirlerine destek olabileceklerdi. Neden olmasın, Hamiyet şan dersi alırken, kendisi piyano tekniğini geliştirecekti. Oralarda yazı yazma imkânı da bulacaktı mutlaka. Zaten hep bulmaz mıydı?...

Efsane Bir Şehirde!

İki kız kardeşin belirsiz bir süre için gittikleri ülke de tıpkı Türkiye gibi, Dünya Savaşı'nda aldığı yaraları yeni sarmaktaydı.

(35) Suat Derviş, *Gönül Gibi*, Suhulet Kütüphanesi, İstanbul, 1928, s. 55, alıntılan Oya Körpe, *Suat Derviş'in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2001, s. 74.

İmparator II. Wilhelm, ülkesinin yenilgisinden sonra 1918 yılında, Hollanda'ya sığınmıştı, Almanya'da Cumhuriyet ilan edilmiş, sosyal demokrat Ebert başbakan olmuştu. Aynı yılın 30 Aralık günüyse Karl Liebknecht ve Rosa Luxembour, Berlin'de Almanya Komünist Partisi'ni (Komunistische Partei Deutschlands-KPD) kurmuşlardı. Bir ay kadar sonra, KPD'nin desteklediği ve sosyalist devrime geçilmesini amaçlayan "Spartakus" harekâtı 4 Ocak'ta kanlı bir şekilde bastırılmış, parti liderleri sosyal demokrat partinin sol kanadından Karl Liebknecht ve Rosa Luxembour ordunun emrindeki paralı askerler tarafından katledilmişlerdi. Alman halkının bir kısmı hâlâ İmparatorluktan yanayken, bir kısmı da Komünist bir devletin kurulmasını istiyordu. Bundan dolayı, kurulan Weimar Cumhuriyeti'nin⁽³⁶⁾ ölü doğduğu söylenebilir

Yeni Alman Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında büyük bir ekonomik kriz başgösterdi. 1923'te ise Ruhr bölgesinin Fransızlar tarafından işgal edilmesiyle enflasyon ve işsizlik giderek artacak, komünistlerle aşırı sağcıların ayaklanma ve darbe girişimleri birbirlerini izleyecekti.

1924'ten itibaren ise, Sovyetler ve Fransa'yla diplomatik ilişkilerin düzelmesi ve Dawes planının yürürlüğe girmesiyle Alman ekonomisi nispeten düze çıkacaktı.

Hamiyet ile Suat'ın yerleştikleri Berlin şehrine gelince...

Bu, âdeta bir efsane şehirdi.

Gürültülü, dağınık, heyecanlı, kendini kakofoniye, karmaşaya ve duyuların sarhoşluğuna, hatta çılgınlığına kaptırmış bir "karınca yuvası"...

Yeni Almanya'nın başkenti, son yıllarda yaşanan siyasi ve ekonomik çalkantılara rağmen sanat, edebiyat, bilim adamlarıyla beslenen bir kültür doğurmuş ve onu doruk noktasına taşımıştı...

(36) 1919 ile 1933 arasında Almanya'yı yönetmiş ve Weimar dönemine damgasını vurmuş cumhuriyetin adı. İsmi, milli meclisin yeni anayasayı oluşturmak için 1919 yılında toplandığı Weimar kentinden alır.

Bazı isimler altın harflerle tarihe yazılacaktı:

82 — Sinema’da Fritz Lang *Mabuse* ve Murnau *Vampir Nosferatu* gibi eserlerle paramparça olmuş, yozlaşmaya yenik düşmüş bir ülkenin portresini çarpıcı biçimde çiziyorlardı. Felsefede Hannah Arendt, edebiyatta Walter Benjamin, Elias Kanetti, müzikte Alban Berg, Dada serüveninde, George Grosz, Otto Dix... Hepsi, büyük yıkımlardan sonraki “tabula rasa” (kökünden silip atma) ilkesine dayalı yaratılarla öne çıkıyorlardı...

Şimdi de böyle bir şehre yeni adım atmış Hamiyet’le Suat’ı, aydın ve de oldukça çılgın iki Türk kızını hayal etmeye çalışalım:

Bertold Brecht’in *Beş Paralık Opera’sını* ve Alban Berg’in *Wozzeck*’ini izlemek, çikolata rengi teni, briyantınli alagarson saç ve kıvrak bedeninin çıplaklığıyla kitleleri büyüleyen var-yete yıldızı Josephine Baker’la Kurfurstendamn’da tempo tutup “İrkçılığa Hayır!” sloganları atmak, Josef Von Sternberg’in yönettiği filmde boğuk sesli, muhteşem bacaklı, “*Mavi Melek*” Marlene Dietrich’i hayran hayran izleyip çıkışta Romische Cafe’de boy göstermek... Sonra da tehlikeli bir maceraya atılma hissinin dayanılmaz cazibesıyla Alfred Döblin’in, *Berlin Alexander Platz*’ında (Berlin-Alexander Meydanı), tasvir ettiği sokaklarda saçları boyalı, kırıtkan eşcinseller ve yanakları kir-piklerinden akan rimelle boyanmış, dudakları koyu kırmızı fa-hişelerin arasında dolaşmak...

Bütün Berlinliler gibi iki kız kardeşin de bu çılgın şehrin kendilerine sunduğu bütün olanaklardan doyasıya yararlanmaya çalışırken soluk soluğa kaldıkları, her yere yetişmeye çalışırken, hiçbir şeye yetişememe hissine kapıldıkları oluyordu...

Oraya yollanmalarının esas amacına, yani müzik eğitimlerine gelince...

Bu kadar ince ve narin bir beden, bu kadar güçlü bir kontralto sesini barındırması Hamiyet’i çalıştıran hocaların özellikle dikkatini çekiyordu. Hatta kendisine, orada kalıp ileride Wagner operaları yorumcusu olarak kariyer yapması dahi tek-lif edilmişti.

Suat ise, önce Hamiyet’le birlikte konservatuvarın şan ve piyano bölümlerine devam etmişti, daha doğrusu buna gayret etmişti. Fakat düzenli bir müzik eğitimi almanın pek ona göre olmadığını çok kısa zamanda anlamıştı.

O, sadece ilerde taş plaklardaki *Madame Butterfly* ve *Karmen* operalarının aryalarıyla coşmayı, Münir Nurettin’in sesinden Yahya Kemal’in güftelerini dinlerken hayallere dalmayı sevecekti ya da yazı yazarken, bıkmadan, usanmadan, plak çizilene kadar, kimi çok sevdiği bir vals, bir şarkıyı dinlemeyi... Şimdilik ise piyanoda, Beyaz Rus asıllı hocasının öğrettiği tarzda Strauss’un vals ezgilerini duyguyla, son moda tango ve çarlistonları neşeyle çalıyordu. Bunları bir başkası çalıyorsa, yanında kaval-yelik yapabilecek kim varsa, gülerek derhal elinden tutup dans etmekten daha da çok hoşlanıyordu.

Müzik eğitimine zaman ayırmayacağına göre, kendine başka uğraşlar bulmalıydı, hem de acilen.

İstanbul’dakilere bu değişikliği bildirmeye gerek duymadan, konservatuvarı bırakıp Edebiyat Fakültesi’ne yazıldı. Felsefe derslerine girdi. Bunun yanı sıra şark dilleri kurslarında Sanskritçe öğrenmeye, Hint dillerinin anahtarını elde etmeye çalıştı. Fakat bir süre sonra bütün bu derslerin ağırlığı onu iyice yıldırdı. Zira hiçbir zaman sistemli ve disiplinli bir eğitim görmemişti ve başlamak için artık vakit çok geçti. Buna gerekli olan Latince sınavını altından kalkılamayacak kadar zor bulup fakülteden diploma da almaktan vazgeçti. Bu durumun onun gözünde fazla bir önemi yoktu. Zaten diplomanın işe yaramadığı fikriyle büyütülmüştü. İstanbul’da bir roman ve hikâye yazarı olarak beğenilip okunurken herhangi bir diploma soran mı olmuştu!

Ancak sonraları kendisiyle yapılan söyleşilerde, gençlik yıllarındaki bu şımarık ve havai tutumundan duyduğu pişmanlığı dile getirip bu tutuma çanak tutanları da eleştirecekti.

Fakat henüz pişmanlık ve özeleştiri döneminde değildi.

Kendinden ve yazdıklarından oldukça emin, İstanbul’da kaleme alıp tamamladığı *Sultanın Kadınları* başlıklı Türkçe roman

metnini Almanca'ya tercüme ettirip Ulstein yayın kuruluşuna bağlı *Tempo* dergisine verdi. Roman kabul edildi ve tefrika hâlinde basıldı.

84

Bu parlak başlangıç, Alman yayın dünyasında adının duyulmasını sağlayacaktı.

Bu arada İstanbul'da, eski harflerle yayınlanmış son eseri olan *Gönül Gibi* 1928 yılında Türkiye'de Suhulet Kütüphanesi'nden çıktı.

Gönül Gibi, olayların bir kez daha bir fildişi kulesinde geliştiği hissini veren bir romandır, bir kez daha, yazarın oldukça ben-merkezci bir yaklaşım içinde kendiyi, aşkla, âşıklarıyla, hayatla ve ölümle sonsuz hesaplaşmalara giriştiği...

*Kalbimde bir cehennem yanarken dünyada kopan kıyame-
tin nazarımda ehemmiyeti yoktu. Ben yalnız ben idim. Dünyada
yalnız ben vardım. Kâinat benliğimde, kalbimin içinde, kalbimin
içindeki acıydı.*⁽³⁷⁾

Eserde, edebiyat eleştirmeni Mithat'ta gazeteci yazar Selami Sedes'in bazı özelliklerinin sergilenmesinin yanı sıra, daha başka temalar da oldukça ilginç. Mesela, başarısız birlikteliklere deva olarak seçilen ama hiçbir işe yaramayan "yurtdışına kaçış" gibi...

*Zapt edemediğim esir düşüncelerim, mademki onlara hâkim
olamayacaktım, böyle uzaklara kaçmaya ne mana vardı?*⁽³⁸⁾

Ayrıca Suat Derviş'in bu romanında, Süheyla'nın severek evlendiği ve genç yaşta ölen eşi İrfan ile âşık olduğu ve ona çeşitli sebeplerden ötürü ihanet etmiş olan Mithat arasında duygu gelgitlerinin ötesinde, daha önceki romanlarında da rastlanılan ve ileridekilerde rastlanılacak olan kimi ortak sabit temalar keşfedilebilir.

(37) Suat Derviş, a.g.e., s. 64, alıntılan Oya Körpe, a.g.e., s. 74 -75.

(38) a.g.e., s. 98, alıntılan Oya Körpe, a.g.e., s. 75.

Kadın kahramanlar çoğunlukla hem şımarık büyütölmüş-
tör hem de gerektiğinde zor şartlara ve acılara göğüs gerebile-
cek kadar güçlü, sabırlı ve vakurdurlar. Onların zaman zaman
şaşkın ve çaresiz görünmelerine, çelişkiler içinde kıvranmaları-
na aldanmamalı. Sonuçta onlar hep özgür, hep başlarının diki-
ne giden ve özellikle hep cesur davranan kadınlardır...

Bazen çılgınlığa dahi varan bir cesaret olsa da bu...

Genelde aşkları da çılgıncadır.

Zaten Suat Derviş'te aşk, şahane olduğu kadar korkulması
gereken bir duygudur; er geç yıkıma, kişinin mahvoluşuna yol
açar. Ne var ki, aşksız birliktelikler de hep çok sıkıcı, çok bunal-
tıcıdır ve mutlaka ayrılıkla son bulur.

"Gideceğim!" diyor

"Neden?"

*"Seni sevmiyorum da ondan. Senin yanında yaşamak beni sı-
kıyor da ondan..."⁽³⁹⁾*

Aslında mutlu olmanın yolları ve çareleri daima bireyin ken-
di içinde mevcuttur.

Özetle, Suat Derviş romanlarında giderek daha çok Suat
Derviş'i anlatır; kendinde beğendiğı ve beğenmediğı özellikle-
ri, amaçları, özlemleri, pişmanlıkları, yaptıkları, yapamadıkları
ve yapmayı hedefledikleri, olmuş olduğu, olmak istediğı ve artık
olmaktan vazgeçtikleriyle...

Romanlarının olmazsa olmazları arasında konaklar, yalı-
lar, Çerkez dadılar, mürebbiyeler, paşa baba, amca ya da dede-
ler, saraylı teyze ya da büyükanneler mutlaka yer almaktadır.
Bunların tümü, yaşamı boyunca hayalinde beraberinde taşı-
maktan hiçbir zaman vazgeçemeyeceğı, büyülu, koruyucu kü-
çük evrenidir onun...

Celilelerin, Fatmaların, Pakizelerin, Süheylaların, Sezaların
sadece ruhsal yapılarında değil, fiziksel görünümlerinde de ben-
zerlikler yakalanabilir.

(39) Suat Derviş, "Her Sevgi Geçer", *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1935, s. 6.

Kitaplarının merkezindeki, yani “kayırdığı” kadın kahramanları genellikle uzun boylu, ince, esmer olurlar. Hamiyet gibi uzun, ince ve esmer... Ayrıca, dişleri çok güzeldir.

Dolgun dudaklı, çok küçük olmayan ve açıldığı zaman pırıl pırıl yanan bembeyaz dişleri gösteren ne güzel bir ağzı var? Onda en fazla kadınlık ifadesi veren bu ağız!⁽⁴⁰⁾

Romanlarda ve hikâyelerde sıkça, özenle tasvir edilen dişler; bembeyaz, muntazam, inci gibi... Yani yaşamı boyunca, üstelik çok genç yaştan itibaren dişlerinden yana sorunlu olduğu için, hiçbir zaman rahatça gülümseyemeyen, bundan dolayı da eliyle ağzını kapatarak kahkaha atmayı, kendine has bir tarz gibi benimseyen ve benimseten Suat Derviş’in en büyük özlemi:

Kırmızı dudaklarının arasında görünen çok beyaz dişleri, ince, çevik ve yumuşak bir vücudu vardı!⁽⁴¹⁾

“Niçin ve Kimler İçin Yazmalı?”

İstanbul’da çıkan son romanıyla orada unutulma kaygısını nispeten gidermiş olan genç kadın, şimdi Berlin’de gazeteciliğe ağırlık vermekteydi.

1929 yılında Berlin basınında üç büyük kuruluş hâkimdi: Bunlar Ulstein, Mosse ve Sherl adlarını taşıyorlardı.

Suat, bunların arasında sadece Almanya’da değil, tüm Avrupa’da yayın dünyasının devi sayılan Ulstein’in, en önde gelen siyasi gazetelerinden *Vossische Zeitung*’dan, sanat dergisi *Querschnitte*’e uzanan bir yayın yelpazesine fıkra, makale ve hikâyeler vererek geçimini sağlayacaktı.

• • •

(40) Suat Derviş, *Hiç*, 2. Basım, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1941, s. 21.

(41) Suat Derviş, *Fatma’nın Günahı*, Kütüphane’i Suudi, İstanbul, 1924, s. 96, alıntılayan Oya Körpe, *Suat Derviş’in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2001, s. 30.

İki kız kardeş henüz Berlin'e ayak basmadan önce, 1925 yılında, Berlin Türkiyeli Talebe Cemiyeti adında bir cemiyet kurulmuştu. Başkanı –Alman belgelerine geçen şekliyle– “Ali Djewdet”, saymanı ise, kimya mühendisliği okuyup Charlottebourg'da oturan “Reshad Fuad” adında bir gençti.

Bu “Reshad Fuad”, Hamiyet ile Suat'ın başkente geldikleri yılda, yani, 1927'de cemiyetin başkanı oldu.

Çok seneler sonra Suat Derviş'in son eşi olacak olan Reşat Fuat'ın (Baraner) o “öğrenci cemiyeti”ne ne vesileyle kaydolmuş olduğunu ve orada neler yaptığını incelemeyi sonraya bırakarak, tekrar Derviş kardeşlerin izlerini sürmeye devam edelim.

Suat Derviş'in söyleşilerinde de anlattığı gibi, Berlin yılları hem iş hem de eğlenceyle dopdolu geçen yıllardı. Genç kadın gece çıkmayı, konuşmayı, dinlemeyi, gülmeyi ve güldürmeyi seviyordu: Yaşamayı seviyordu. Etrafına bakmayı...

Bir başına bir kafeye, bir bara, bir lokantaya girip oturmakla, sigarasını yakıp bir bira ısmarlamakla, tanımadığı bir erkekle havadan sudan sohbet etmekle hafif meşrep kadın damgası yenmeyeceğini biraz şaşkınlıkla da olsa çok çabuk öğrendi...

Rengârenk bir ışık selinde yıkanan Kürfürstendamn ile Alexandreplatz arasındaki çoğu bar ve kafeleri, yeni edindiği arkadaşlarıyla uzun geceler boyunca geziyordu. Hepsi esprilerine ve tuhaf aksanına bayılıyorlardı. Bazen mütevazı pansiyon odasına ancak sabaha karşı girdiği, yüzünü yıkayıp hiç uyumadan, öğleye doğru teslim edeceği bir yazıyı yazmaya koyulduğu oluyordu.

1929 yılında açılan Cafe Moka Efti'nin tüm masaları rahatça yazı yazılabilecek şekilde donatılmıştı; hatta orada belli bir ücret karşılığında yazılarını dikte etmek isteyen gazeteci, yazar ve işadamları için sekreterler hazır bulunduruluyordu.

Suat'ın, zaman zaman Moka Efti'deki masalardan birini, kendi daracık pansiyon odasının küçük masasına tercih ettiği oluyor, onu *Tempo*'daki meslektaşı, Erica Mann ile paylaşıyor-

du. Üstünde değişmez siyah beyaz erkek giysileri, ağzında purosu ve kar beyazı pudra sürdüğü yüzü kısacık siyah bukleleriyle çevrili, yazar Thomas Mann'ın aykırı kızı Erica...

Yazmadığı, gezmediği zaman ise hep yaptığı gibi bol bol kitap okuyordu. İlerde Moskova'ya göç edecek olan İlija Ehrenburg'un propaganda eserleri, Egon Kisch'in edebi şekilde kotarılmış röportajları, Thomas Mann'ın ünlü *Büyülü Dağ* başlıklı eseri ile oğlu Klaus Mann'ın eşcinselliği konu edinen *İnançlı Dans* adlı dokunaklı romanı, Erica'nın şiirleri, Ludwig Marcuse'ın halk için yazılmış felsefe eserleri...

Okuyabildiği kadar çok okuyordu. Gördükleriyle, yaşadıklarıyla olduğu kadar, okuduklarıyla ufku daha da açılıyor, sadece dünyaya değil, edebiyata karşı da bakış açısı değişiyordu. "Nasıl yazı yazmalı?" kadar, "Niçin ve kimler için yazmalı?" soruları üzerine kafa yormaya başlamıştı.

Fakat kuşkusuz, yaşam sadece manevi hazlardan ibaret değildi.

Giyinip süslenmeyi çılgıncasına sevmekteydi Suat. Bu, yaşamı boyunca sürer; her ne kadar son yıllarında, kendi tabiriyle, "süslü" olma isteğine belirgin bir bakımsızlık, kendini bırakmışlık gölge düşürse de... Berlin dönemi ise modayı imkânları elverdiğince çok yakından takip ettiği, hatta kimi zaman moda'nın ötesine geçip oldukça aykırı giyinerek, bütün bakışları üzerinde toplamaktan hoşlandığı bir dönemdir. Etrafındakilere de ünlü kahkahalarından birini atarak: "*Bilesiniz, erkekler giyime meraklı kadınlara bayılırlar! Yeter ki, faturaları ödeyen onlar olmasın!*" derken, hem giyim hem erkekler hem de kadın erkek ilişkileri konusunda, artık sağlam bir birikime sahip olduğunu kanıtlamak ister gibidir...

O dönemde Suat'ın hayatına yeni bir erkeğin girip girmediği bir soru işareti; kimselerin, en yakınlarının bile tanımadığı erkeklerle, izleri belki ancak ilerde yazacağı kitaplarında belli belirsizce yakalanabilecek gelip geçici ama tutkulu aşklar yaşamış olabilir, ama kalıcı bir beraberlik değil...

Hamiyet ise nihayet evlenmişti. Kocas1 Berlin’de tanımış olduğu ve uzun bir beraberlik yaşadığı Vigo Brinck adında Danimarkalı bir mühendisti. Çift, evlendikten sonra Kopenhag’a yerleşti.

Siyasete Atılma Zamanı

Peki, bu dönemde Türkiye’de neler oluyor?

Suat’ın bunca çok sevdiği kardeşi orta boylu, ince yapılı, duygulu, terbiyeli, ailesine, özellikle de annesine çok bağılydı bir genç olan Ruhi, liseyi yeni bitirmiştir, üniversiteye devam etmemeye karar verip en kısa zamanda bir işe girmeyi planlamaktadır.

Genç kadının eski kocalarından Seyfi Cenap, güreşte başarıdan başarıya koşmaktadır; 1928 Amsterdam Olimpiyatları’nda, içinde olduğu Türk takımı altın madalya almayı başarmıştır. Suat da bundan büyük bir gurur duyarak, olayı arkadaşlarına anlatmaktan geri kalmaz.

Selami Sedes’in ise iki yeni romanı yayınlanmıştır ve bir kızdan sonra İzzet adında bir de erkek çocuğu olmuştur.

Basında *Resimli Ay*, Sabiha ve Zekeriya Sertel çifti tarafından yeniden yayınlanmaya başlanır. Dergi halkın çektiği sıkıntıları, özellikle Sabiha Sertel’in kaleminden yüreklice yansıtır.

Son Posta gazetesi yayın hayatına başlar.

Türk Gazeteciler Birliğı kurulur.

Ya ilk aşkı, ebedi dostu Nâzım Hikmet...

Nâzım, 1924 yılında Türkiye’ye dönüşünden bir müddet sonra, Ankara İstiklal Mahkemeleri’nin takibatı üzerine tekrar SSCB’ye gitmiş; bu arada Türkiye’de iki kere gıyaben hapse ve kürek cezasına mahkûm edilmiş, cezası kanun değışince büyük ölçüde azalmıştı. 1928’de Sovyetler Birliğı’nden Hopa’ya pasaportsuz olarak girdiğinde tutuklanmış, aldığı üç aylık cezasını Hopa-Ankara-İstanbul arasında tamamlamıştır.

Şair, 1927 tevkifatından sonra, Türkiye Komünist Partisi içinde, başgösteren muhalefetin öncüleri arasında yer alır. 1929'da İstanbul'da Pendik önlerindeki Pavli Adası'nda yapılan toplantıda, muhalifler TKP'nin kendilerinde olduğunu ilan ederler ve Nâzım Hikmet genel sekreterliğe seçilir. Grup, bunun bu şekilde tanınması için Komintern (Komünist İnternasyonal) yönetimiyle doğrudan temasa geçmek ister, arayıp kendilerinin gerçek TKP olarak tanınmasını sağlamaya çalışır ama bunda başarısız olur. Çünkü bu dönemde Komintern'de TKP'nin resmi temsilcisi olarak Dr. Şefik Hüsnü tanınmaktadır. Sonunda, şairin başında bulunduğu muhalif kanat partiden ihraç edilir.

Bu arada Nâzım bir süre işsiz kaldıktan sonra, *Resimli Ay*'a önce musahhah (düzeltmen) olarak girer, ancak çok kısa zamanda dergiye yazı yazmaya başlar. Dergi, Nâzım Hikmet ve diğer yazarların da katılmasıyla "has solcu" bir çizgi kazanmıştır.

1929 yılının sonlarında Takrir-i Sükûn Kanunu yürürlükten kalkar.

Türk kadınlarına seçme ve seçilme hakkı tanıyan "Belediyeler Kanunu" TBMM'de kabul edilir.

Ardından, Sabiha Sertel, İstanbul belediye başkanlığı seçimlerinde şehir meclisi üyeliği için bağımsız adaylığını koyar...

Türk Kadınlar Birliği Türk Kadınlarına Belediye seçimlerine iştirak hakkı tanınması nedeniyle İstanbul'da büyük kadın mitingi düzenler.

1930'un Ağustos ayı başlarında Türkiye'nin Paris Büyükelçisi eski başbakan Fethi (Okyar) Bey Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurar. Bu, Cumhuriyetin ikinci muhalefet partisidir. İlki, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi izinsiz ve muhalif değil, bizzat Atatürk'ün teşviki ve müsaadesiyle kurulmuştur.

Partinin kuruluşu, Yalova'da Termal tesislerinde verilen bir baloda açıklanır. Hareketin temel nedeni, her geçen gün bozulan ve dünyadaki krizle doruğa çıkan iktisadi bunalım ve onun yarattığı toplumsal huzursuzluktur. Bu huzursuzluğun bir patlamaya meydan vermemesi açısından Atatürk ve arkadaşları

sınırlı da olsa bir siyasal serbestinin gereğini tespit etmişlerdi. Böylece izinli birçok parti yaşama geçmiştir. Bunların arasında Edirne’de Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Fırkası, Adana’da Ahali Cumhuriyet Fırkası vardır... Bu serbestlik nispeten basın hayatına da yansımış, birçok yeni gazete yayın hayatına atılmıştır. Yeni çıkan *Son Posta* ile Arif Oruç’un *Yarın*’ı, var güçleriyle Serbest Fırka’yı destekler. Fethi Bey ve fırkasını iki kitle merakla izler; bunlardan biri ezilen köylüler ve işçilerdir, ikincisi ise muhalif bir partinin kuruluşunu fırsat bilen cumhuriyeti ve inkılâplarını içlerine sindiremeyenler... Bunlar parti içinde ağır basmaya başlamışlardı.

Tekrar Suat’a dönersek; 1930 yılı, artık olgunlaşmış, ben-merkezciliğinden büyük çapta kurtulmuş, âdeta “başkalaşmış” bir Suat için pek çok başlangıca gebeydi. Yılın yarısından fazlasını ülkesinde geçiriyordu ve artık kendine burada yeni bir düzen kurmaya başlamıştı.

Kadınlar mitingine katılmış, Nezihe Muhittin’le tanışmış, *Resimli Ay*’a öyküler yazmıştı. Bunlardan ilk ikisi *Hırsız* ve *Emine*’ydi... Her ikisi de yoksuldan, ezilenden yana olup toplumsal mesajlar içeriyordu.

Dahası ilk defa fiilen siyasete katılmaya karar vermişti. Halkın yoksulluğuna bir çare getireceğini inandığı Serbest Fırka’ya üye olmuş, Nezihe Muhittin’le birlikte Fırka’nın adayı olarak Kasım’da gerçekleşecek olan belediye seçimlerine katılmıştı.

Tabii İstanbul’dayken modayı takip etmiş olmak için yeni türemekte olan “dolmuş” denen ve çok sayıda yolcu taşıyan tak-silere binmiş, Peyami Safa’nın 9. *Hariciye Koğuşu*’nu ve Reşat Nuri Güntekin’in *Yaprak Dökümü*’nü okumuş, ilk sesli film olan *Caz Şarkıcısı*’nı Elhambra Sineması’nda izlemiş, arkadaşlarına da bunların hepsine “bayıldığını” ilan etmişti.

Ve... Birkaç yıl önce, tuhaf şartlarda tanışmış olduğu, uzun boyunu, keskin bakışlarını, kirpi gibi saçlarını ve gürleyen sesini hiç unutmadığı birine *Resimli Ay*’ın matbaasında yeniden rastlamıştı.

Kendisine ileride çok mutluluk vereceğinden, çok da acı çek-tireceğinden neredeyse adı gibi emin olduğu birine...

Yarın gazetesinin 11-12 Mart 1931 sayısında, Suat Derviş Hanım'ın "Almanya'ya çıktığı bir seyahat sırasında" verdiği konferansın metni sunuluyordu.

Anlaşılan, o dönemde bir ayağı hâlâ Almanya'da idiyse de zamanının çoğunu İstanbul'da geçiriyordu...

Söz konusu konferansın başlığı ve konusu, Türk Kadını'ydı. Yıllardan beri farkına bile varmaksızın ödünsüz bir feminist gibi yaşamasına rağmen, Suat'ın ancak olgunluk çağında durup üstünde ciddi biçimde düşündüğü "Türk Kadını"...

Yazar bu konferansında, Cumhuriyet'in Türk kadınına getirdiği haklar ve onda yarattığı müthiş değişiklikleri sıralamış, Cumhuriyetten önce de asla, "sedirlerin üstünde yarı çıplak yatıp gül tatlısı yiyerek, nargile içerek vakit geçiren o şişman ve tembel kadın" olmadığını vurgulamıştı. Belki de kendi evinde yaşadıklarını genelleştirerek, Türk kadının aslında bir asırdır evinin içinde bir Avrupalı olarak yetiştiği, sadece gelenek ve taassup yüzünden kabiliyetlerini gösterme fırsatı bulamadığını ileri sürerek konuşmasını noktalamıştı. Ülkesinin kadınlarının yaşantısını aslında pek bilmeden, son Osmanlı aydınlarına has iyi niyet dolu olmakla birlikte seçkin ve gerçeklerden biraz kopuk tutumu sergileyerek...

Konuşma, konuşmacının tabiriyle "fena ve anlaşılmaz Almancasına rağmen" büyük ilgi toplamıştı.

Kâh Türkiye'de kâh Almanya'da dolu dolu geçen bugünlerde çok mutluydu Suat; oysa felaketler hem Avrupa'ya hem de kendi ailesine adım adım yaklaşmaktaydı.

1930 ile 1933 yılları arasında Almanya'nın genel durumu hiç de iç açıcı değildi. Dünyadaki iktisadi kriz bu ülkeyi de feci şekilde sarsmıştı; halk 1928 yılı seçimlerinin iktidara getirdiği koalisyon hükümetini giderek daha yetersiz buluyordu.

Gittikçe yayılan yoksulluk ve daha da karanlık bir gelecek korkusu, Adolf Hitler'in ve Nazi Partisi'nin yükselişine uygun bir ortam hazırlamaktaydı...

Suat'ın babası ise ölümcül bir hastalığa yakalanmıştı...

93

“Bir Azap İlahı Gibi Taptığım Ölümünün Acısı”

1932 yılının Nisan ayında, *Tıp Almanagi*'nda iki paragraflık bir yazı yer almakta:

Türk tababet âlemi çok kıymetli erkânından birini, Tıp Fakültesi de muktedir hocalarından birisini daha kaybetti. Profesör İsmail Derviş Türkiye'nin yetiştirdiği büyük, faziletli ve muktedir insanlardan biridir.

(...)

Son aylarda bir kırık diş yüzünden tahriş ile dilinde zuhur eden hastalığın tedavisi için kendi arzu ve ısrarına mebni (dayalı) Almanya'ya gitmiş ve orada 3 Mart 1932 tarihinde vefat etmiştir. (...) Kendisiyle beraber Lyon'da tahsil eden arkadaşlarından, Doktor Ömer Şevki, Ali Galip beylerle Müderris İsmail Hakkı ve eczacı Hüseyin Hüsnü Bey'ler vardı. Bunlar onun tahsil çağındaki gayretinin şahididirler. (...)

Doktor İsmail Derviş'in, çektirmeye bir türlü zaman bulamadığı kırık dişinin yarattığı tahrişin sonucunda açılan yarası bir türlü iyileşmek bilmiyordu. Halsizdi. Yorgundu. Sonunda muayene olduğu bir meslektaşı, ona, “dil kanseri” tanısını koymuştu.

Hastalandığında elli sekiz yaşındaydı. Teşhisi tevekkülle karşıladığını, zaten ellisinden sonra yaşanan her günün Tanrı'nın yahut kaderin bir armağanı olduğunu düşündüğünü, gelini Neriman Dervişoğlu'nun anlattıklarından biliyoruz.

Yine de tıbbın bunca ileri olduğu bir şehirde yaşayan Suat, babasına, buradaki tedaviyi denemesi için Berlin’e gelmesi konusunda ısrar etti. İstanbul’daki meslektaşları da İsmail Derviş’in, oradaki en ünlü kanser uzmanından en kısa zamanda randevu almasını sağladılar. Henüz deneme aşamasında olan mucizevî tedavilerden söz ediliyordu.

Bütün bunların sonucunda, İsmail Derviş Berlin’e geldiğinde çok daha umutlu ve iyimserdi. Ancak maalesef, konan tanı İstanbul’dakinden de acımasızdı. Kanser, bedeninin birçok bölgesine sıçramıştı ve günleri sayılıydı.

İsmail Derviş bu teşhis üzerine işlerini düzene sokmak için ailesiyle birlikte İstanbul’a döndüğünde, onları yeni bir felaket daha beklemekteydi:

Komşuları Moda’daki güzelim evleri yanıp kül olmuştu. Bu yangının, nasıl ve neden çıktığı bir muammaydı. Ailenin emektarı Eşref Efendi yangın haberini aldığı anda eve koşup bazı değerli eşyaları kurtarmak istemiş, fakat nedense komşular tarafından engellenmişti.

İsmail Derviş, karısı ve oğlu, yangından arta kalanların da talan edildiğinin farkına vardıklarında bir kez daha sarşıldılar. Saraydaki doğumların İsmail Derviş’e getirdiğı ve Hesna Hanım’ın bir küçük sandıkta sakladığı bütün altınlar, tahviller, Abdülhamit’in bir gözdesini kurtardığı için doktorun müziksever kızı Hamiyet’e hediye edilmek üzere Viyana’dan getirtilen muhteşem bir org... Bunların hepsi kaybolup gitmişti!

Doktor, Berlin yolunu tutmadan önce, oradaki masrafları karşılamak için, ailesinden Hesna Hanım’ın payına düşmüş olan Galatasaray Sultanisi’nin hemen arkasına düşen sokaktaki iki apartmanı da yok pahasına satmıştı.

Artık elde avuçta hemen hemen hiçbir şeyleri yoktu.

Komşuları “Pansiyon Mano”nun sahipleri onlara pansiyonlarında istedikleri kadar kalabileceklerini söylediler. Minnetle oraya sığındılar.

Neriman Dervişoğlu'nun anlattığına göre, doktor ve eşi orada da tatsız bir sürprizle karşılaşacaklardı:

“Geldikleri günün akşamı lokantaya indiklerinde, kayınpe-
derim birdenbire irkilmiş, ‘Bu perdeler çalışma odamın per-
delerine ne çok benziyor; bu bizim perdeler olmasın! Hatta as-
tarında sivrisinekler ezmiş, Hesna bunu görmez diye ummuş-
tum... Vallahi izi duruyor! Evet, bu bizim perdeler!’

“Giderek yükselen bir sesle ve şaşkınlıkla sarf ettiği bu söz-
ler, lokantada önce buz gibi bir sessizliğe, sonra da etraftakile-
rin biraz sıkıntılı, biraz alaycı gülümseyişlerine, kaçamak bakış-
larına yol açmış.

“Neyse ki, perde muamması üzerinde daha fazla durulma-
mış.

“Zaten bir süre sonra, ağrılar nüksedince tekrar Berlin’e git-
meye karar verilmiş.”

Suat onlara bir pansiyonda uzun süre kalabilecekleri odalar
tutmuştu.

Doğup büyüdüğü evin yanması belki de kendisini herkes-
ten fazla etkilemişti. O denli ki, o günden sonra hiçbir eve, hiç-
bir eşyaya fazla bağlanamayacak; şu ya da bu sebepten, belki de
bilinçaltıyla hareket ederek sık sık değiştirdiği evleri, yaşamak
için asgari bir konforla, pek de fazla bir estetik kaygı taşımaksı-
zın döşeyecekti.

İsmail Derviş, günden güne güç kaybediyor, kendini kaçı-
nılmaz sona hazırlıyordu. Zaten Hesna Hanım ve oğlu Ruhi’yle
son kez Berlin yolunu tuttuklarında, en yakınlarıyla vedalaşır-
ken acı bir gülümseyişle, “Çok uzun bir süreliğine, galiba ebedi
bir süreliğine gidiyorum,” demişti.

Berlin’e karısı ve oğlundan başka kendisine eşlik eden dört
vefakâr dostu, son gününe değin ailesiyle birlikte yanı başında
kalacaklardı.

Bundan sonra Hesna Hanım'ı ve çocuklarını yaşamlarının en zor günleri, hatta ayları bekliyordu.

Pek bir işe yaramayan ağır bir ameliyattan sonra, İsmail Derviş'e ağrılarını yatıştırmak için sürekli morfin veriliyordu ama bir süre sonra morfin de yetersiz kaldı. Üstelik bunca sakin olan doktora hastalığının ilk günlerinde korku çılgınlıkları attıracak kadar dayanılmaz bir kaygıya, hezeyanlara yol açtı. Ailenin tüm fertleri bütün günlerini artık dört duvar arasında, cehennem azabı çeken hastalarının başucunda geçiriyorlardı. Çok kısa bir süre için de olsa dışarı çıkıp açık havayı solumak, lezzetli bir yemeği iştahla yemek, bir fincan kahveyi yudumlamak, kuşların ötüşüne kulak vermek her birinde aynı suçluluk duygusuna yol açıyordu.

Suat, Almanca bildiğinden doktorlarla diğer aile fertleri adına görüşmeleri sürdürüyordu. Ailenin neredeyse bütün maddi yükünü kahramanca üstlenmişti. Yine dur durak demeden çalışıyordu. Geceyi gündüze katarak yazılar yazıyor, değişik dergi ve gazetelere, değişik adlar altında veriyordu. Bazen aynı gün, aynı dergide farklı adlar altında iki ya da üç yazısı çıkıyordu.

Küçük odasına bir-iki saatliğine kapanıp robot gibi kendisinden istenen satır sayısını yazıp yolladıktan sonra da tek huzur bulduğu yere, babasının başucuna, geç kalmış olma, vardığında artık onu cansız bulma korkusuyla koşa koşa gidiyordu.

Babasını son saatlerinde yalnız bırakmak istememekle birlikte, yanındayken gözyaşlarını tutamamaktan, böylece de ölme artık ne kadar yaklaştığını ona belli etmekten korkuyordu. Ta ki, İsmail Derviş'in can dostlarından, Suat'ın amca diye hitap ettiği Doktor Ömer Şevki, günün birinde ona: "Babanın bir hekim olduğunu unutuyorsun... İlk gününden beri hastalığının seyrini biliyor. Önümüzdeki günlerde kendisini nelerin beklediğinin de farkında. Bence yanına gitmekten, ona doyasıya sarılmaktan ve hatta ağlamaktan hiç çekinmemelisin," diye ne kadar...

Suat, bu sözlerden sonra babasının başucundan hemen hiç ayrılmayacak ve her şey bittiğinde, kendi tabiriyle "bir azap ilahı

gibi taptığı ölümünün acısına” rağmen, onunla istediği gibi vedalaşmış olmanın huzuru içinde olacaktı.

İsmail Derviş son nefesini verdiğinde, bunca sevdikleri birini kaybetmenin darbesi öylesine şiddetli olmuştu ki, Hamiyet, Suat ve Ruhi yıllar sonra bu uğursuz güne ait pek çok ayrıntıyı belleklerinden silip yok ettiler. Ne tuhaf ki, hepsinde neredeyse müşterek iki anı kaldı geriye...

İlki, son haftalarda tutulan ve babalarının vefatına kadar her işine canla başla koşan iriyarı, kırmızı yanaklı Freulein Gertrude’le ilgiliydi:

Freulein cansız bedenini üstünü örttükten sonra, karşısına dikilip kayıtsız bir sesle: “Öğlene ne yemek düşündünüz? Karnım şimdiden zil çalmaya başladı.” demişti. Bunun üzerine, diğerleri gibi gözyaşlarına boğulmuş genç Ruhi, elindeki son kronları öfkeyle ona uzatıp “Yemek düşünecek halimiz mi var! Al şu parayı da, bizden uzak bir yerde git ve tığın! Bir daha da sakın dönme!” diye bas bas bağırmıştı.

Acı duyulan bir anda, batılı düşünme ve davranma tarzının ne kadar yadırganabileceğinin bu somut örneğini, Suat ilerde *Hiç* adlı romanında biraz değiştirerek anlatacaktı.

Sanki bunun tam tersini kanıtlayacak bir deneyim de yaşanmıştı:

Aile, cenazeyi İstanbul’a getirmek gibi bir maddi yükün altından kalkamayacağını görünce, Berlin’deki Türk Büyükelçiliği’ne başvurmuş ve oradan borç para istemişti; elçilik ise konsolosluga başvurulmasını önermişti. Oradan alınan cevap, “Biz bu tür işlerle ilgilenmiyoruz, Türk Kulübü’ne gidin,” şeklinde olmuştu.

Suat’ın, ağlayarak aradığı Türk Kulübü’nden gelen cevap da bir o kadar acımasızdı: “Size, cenazeyi kaldıracak kadar parayı veririz ama on beş gün içinde muhakkak iade edeceğinize dair bir senet imzalamalısınız.”

Genç kadın çaresizlik içinde, iki yıldır yazı heyetinde yer aldığı ve aralıklarla yazılar verdiği *Tempo* gazetesinin yazı işle-

ri müdürünü aramış, nihayet oradan olumlu bir cevap alabilmişti:

“Kasadan istediğiniz miktarı alabilirsiniz!”

Böylece, Profesör Doktor İsmail Vehbi Derviş bir Alman yayın kuruluşunun sağladığı maddi yardım sayesinde, hiç değilse Berlin’deki Müslüman mezarlığına gmlebildi.

Tıp Almanadı’nda Suat Derviş’in hayatında belki de en önemli erkeğin ölüm haberinin yanında son fotoğrafı yer almaktaydı. Ortadan ayrılmış kır saçların altında muntazam hatlar; dolgun ve biçimli dudaklarında beliren sevecen ve mülayim bir gülümseyiş, ince çerçeveli yuvarlak camların ardından, sanki kendisinden başka kimselerin göremediği bir noktaya dikili, biraz hüzünlü bakışlar...

Bu gayet temiz ve kibar bir surette giyinişli, uzun boylu, geniş omuzlu, kır saçlı bir adamdı. Yüzünde çok görmüş, çok bilmiş, çok yaşamış insanların yüzündeki derin çizgiler ve manalar vardır.

Gözlerinin üstüne doğru çatılmış gibi düşen kaşlarında, ince burnunda, kalınca dudaklı ağzının etrafındaki buruşuklarda, kuvvet ve metanet sahibi bir adam olduğu okunuyordu.⁽⁴²⁾

Suat için babasının ölümü, belki de hayatının tek gerçek mutluluk döneminin kapanmasına yol açtı. Annesi ona tamamen savunmasız gibi görünüyordu; paranın nasıl kazanıldığına ilişkin en ufak bir bilgisi olmaması yetmiyormuş gibi, bir evi ekip çevirmesini, dahası basit bir yemek hazırlamasını, bir kahve pişirmesini bile bilmiyordu. Doğduğundan bugüne kadar kendisine sürekli destek olunmuş, hizmet edilmişti. Oysa şimdi, kocasının ölümünden sonra, uzun bir hastalık sürecinden dolayı birikimleri iyice erimiş halde ve aresizdi.

(42) Suat Derviş, 1924, s. 172, alıntılayan Meral Sema Uzun, *Romancı Yönüyle Suat Derviş*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe niversitesi, 2001, s. 297.

Büyük konakların bütün hanımefendileri gibi o, her zaman evinde ikram gören, izaz edilen bir misafir gibi yaşamıştı. Kâtip, vekilharç, aşçıbaşı, kâhya kadın, Veliddin Paşa ailesinin hayatını tanzim eden her şey hakkında kararlar alan, hükümler veren onlardı.⁽⁴³⁾

Hamîyet babasının vefatından hemen sonra Kopenhag'a dönmüştü. Ruhi ise hâlâ iş aramaktaydı. Suat kendini, artık mütevazı evine kapanmış annesi ile genç kardeşinden sorumlu hissediyordu. İkisine de kol kanat gerecekti. Özellikle de kadınlığın ve asaletin simgesi olarak gördüğü aristokrat annesine.

Türkiye'ye, İstanbul'a, ailesinin yanına döndü

(...) Annem, yaşlı gözlerinin sanki yardım dileyen bir bakışıyla gözlerimin ta içine bakıyor. (...) Ona ince kollarımdan umulmayan bir kuvvetle sarıldım. Başını "sahiden bir baba imişim gibi" himayeci bir şefkatle göğsüme çektim ve kendimde o güne kadar mevcudiyetinden şüphe bile etmediğim bir metanetle, "Bütün bunları sen bana bırak, düşünme anne, bana bırak, ben bir avukatla görüşürüm" dedim.⁽⁴⁴⁾

1932 yılının Temmuz ayında Nazi Partisi, gerçekleşen seçimlerin sonucunda solun çoğunluğuna karşı oyların % 37,3'ünü toplayıp Almanya'nın en güçlü siyasi partisi haline geldi...

Aynı yılın sonunda Cumhurbaşkanı Hindenburg'un etrafındakiler, ülkeye hâkim olan kargaşayı ve komünistlerin iktidarı ele geçirmelerini sadece Nazi Partisi'nin engelleyebileceğine iyice inanmışlardı...

Tabii bu inancın giderek güçlenmesinde Nazi propagandacıların payı çok büyüktü. Nazizm'in ayak seslerinin duyulacağı günler artık yakındı.

(43) Derviş Suat, *Çılgın Gibi*, Semih Lütfü Yayınları, İstanbul, 1945, s. 31.

(44) Suat Derviş, "Baba", *Resimli Şark*, Nisan 1931.

Şöhret

*Bir insanı kalıcı yapan, geride birkaç
eser bırakmasından çok yaşayıp etkili
olması ve yaşayıp etkili olmaya
başkalarını da sevk etmesidir.*

GOETHE

**“Rusya’dan Para Gelmiş, Rusya’dan
Silah Gelmiş!”**

Suat Derviş hayatının hangi döneminde solcu olmuştu?
Galiba hep öyleydi!...

Hümanist bir anne babanın sevgiyle, özenle yetiştirilmiş, insanları seven ve onları önemseyen çocuğu olarak büyümüştü.

Çok genç yaşta edindiği gazetecilik mesleği sayesinde de dünyada ve ülkesinde olup bitenlerin pek çok insandan çok daha fazla farkındaydı. Ülkesinin, peş peşe yaptığı harplerle giderek artan derin yoksulluğunun acısını yüreğinde hissetmişti. Üstelik de beğenmediklerini, sevmediklerini, onaylamadıklarını çaresizce kabul edip boyun eğecek bir mizaçta asla değildi...

Kozmopolit ortamlarda yaşamış, birçok yabancı dili anadili gibi öğrenmiş, bu dillerde kitaplar okumuş, aşırı [milliyetçi] şöven fikirlere hep karşı çıkmış, Rusya’daki 1917 Ekim Devrimi hakkında söylenenlere ilgi duymuş, o ülkeye ta okul yıllarından beri sempati beslemişti.

(...) *Ve Türk vatanının evlatları istiklâl aşkı ile çıplak göğüslerini yurda siper ederek, bin müşkülat içinde çabalarken birdenbi-*

re kulaktan kulağa bir müjde fısıldanıyor ve bir diğeri yine ümit-ten ellerle Türk evlerinin kapısını çalıyordu:

—Rusya’dan silah gelmiş.

—Rusya’dan para gelmiş

Biz, mektep kızları, mektep sıralarında ders defterinin bir kenarına bu müjdeyi yazarak birbirimize gizli gizli gösteriyorduk.⁽⁴⁵⁾

Yaşamına ilk giren erkek şiir yazmaya başladığı andan itibaren Türk solunun âdeta “sancağı” olan Nâzım Hikmet’ti.

Üçüncü kocası Nizamettin Nazîf ise, geçmişinde Türkiye’de ilk sol hareketin içinde bulunmuş, tanıştıklarında da solcu bir dergiye yazı yazan biriydi...

Resimli Ay Sayesinde Yeni Bir Aşk

Yirmili yılların sonuydu.

Gazete binasının merdivenlerini üçer dörder inen uzun boylu, zayıf, saçları başının tepesinde biraz gülünç bir şekilde dimdik duran adam, son basamakta bir an kıpırtısız kalıp gözleriyle kapının önünde üşüşen ve kendisine küfürler savuran kalabalığı taradı, sonra da ona hitaben gür bir sesle bağırdı:

“Fatih Sultan Mehmet bir sonraki sayıda Kara Davut’u düzecek! Yemin ediyorum, artık ondan dayak yemeyecek, üstüne üstlük de onu düzecek! Nasıl, şimdi memnun musunuz efendiler?”

Suat, tutkulu bir evlilik yapacağı bu adamı ilk defa bu durumda tanıdığını, ondan duyduğu ilk sözlerin bunların olduğunu gülerek anlatacaktı yıllar sonra. Ve o an, ona müthiş ilgi duyduğunu da...

Tanık olduğu tuhaf sahne ise Babıâli’yi günlerdir çalkalandıran bir olayın sonucuydu:

(45) Suat Derviş, “Niçin Sovyetler Birliği’nin Dostuyum”, (der.) Rasih Nuri İleri, *Kırklı Yıllar-1*, 1. Basım, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Ekim 2002, s. 63.

Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu), okurlarının büyük bir heyecanla takip ettikleri Abidin Dino'nun resimlerini çizdiği *Kara Davut* başlıklı tarihi romanını tefrika halinde yayınlıyordu. Heyhat, eserin bir bölümünde affedilmez bir hata yapmıştı! Kara Davut, Fatih Sultan Mehmet'e öfkelenip bir tokat atıyordu; İstanbul'un fatih'ine reva görülen bu hakaret üzerine yer yerinden oynamış, gazeteye protesto mektupları, hatta Nizamettin'e ölüm tehditleri gelmiş, bunun üzerine tefrikaya derhal ara verilmişti. Bu da yetmemiş, o gün bazı milliyetçi öğrenciler iyice çileden çıkmış bir halde, yazarın çalıştığı gazete binasını basmışlardı. Nizamettin de öfkelerini yatıştırmak için şu çareye başvurmuştu: Tefrikaya, bizzat Fatih'in Kara Davut'a tecavüzünü ekleyeceğini ilan etmek...

Nizamettin Nazif ile Suat Derviş'in asıl tanışmaları Nâzım Hikmet ve üçünün aynı dönemde yazı yazdıkları *Resimli Ay* sayesinde olmuştu.

Zira Zekeriya Sertel Sinop'taki kalebentlik yıllarından sonra tekrar derginin başına döndüğünde, o zamanlar adı henüz fazla duyulmamış olan Nâzım Hikmet'i işe almakla kalmamıştı; onunla birlikte, Sertel'in tabiriyle Nâzım'ın "tayfası"nı da almıştı, yani, Va-Nu (Vâlâ Nurettin) Nizamettin Nazif, Sabahattin Ali, Peyami Safa, Sadri Ertem ve Suat Derviş.

Suat, *Resimli Ay*'a yazı vermekle hep özlem duyduğu bir dünyaya, solcu basın dünyasına ilk adımını atmış oluyordu...

Nizamettin içinse böyle bir dergide çalışmak, o döneme kadar yaptıklarının ve yazdıklarının doğal bir devamıydı.

"Nizam'ın Olduğu Yerde İntizam Olamaz!"

Tepedelenli Ali Paşa'nın torunu, Taşoz doğumlu, *Kara Davut* ve benzeri tarihi tefrikaların yazarı Nizamettin Nazif'in, bir lakabı da "Deli Nizam"dı...

Nâzım'la birlikte Deniz Harp Okulu'nda okumuş, ardından Hukuk Fakültesi, Yüksek Ticaret Okulu ve Moskova Üniversitesi'nde öğrenim görmüş. 1917'de gazeteciliğe başlamıştı. İstanbul'un işgali sırasında Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katılmıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde çalışmış, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştı; bir süre cephede görev aldıktan sonra, 1922'de tekrar gazeteciliğe dönmüştü. *Yeni Hayat* dergisinin başyazarıyken Halk İştirakiyyun Fırkası davasında yargılanmış, beraat etmişti.

Nizamettin'i *Resimli Ay*'a işe aldığından kısa bir süre sonra, Zekeriya Sertel onun ilginç çalışma yöntemlerini hayretle keşfedecekti.

Nâzım Hikmet ve arkadaşlarının *Resimli Ay*'da işe girdiklerinin haftasıdır. Sertel, çalıştıkları odaya aniden dalıp Nâzım, Nizamettin ve üçüncü bir arkadaşlarını masalarında oturmuş, büyük bir telaşla harıl harıl yazarken bulunca ne yaptıklarını sorar, onlar ise başlarını bile kaldırmadan "roman yazıyoruz" derler.

Meğerse Nizamettin, bir gazeteyle bir hafta boyu sürececek bir tefrika vermek üzere sözleşmiş, bunu tek başına yetiştiremeyeceğini görünce, arkadaşlarına tefrikanın konusunu anlatmış, sonra konuyu üçe bölüp her birinden birer bölüm yazmasını istemişti. Geriye ise üçünün ayrı ayrı yazdığı bölümleri bir araya getirip gazeteye bir tek kaleminden çıkmış gibi teslim etmek kalyordu.

Bir başka gün Sertel, Nizamettin Nazif'i ketumluğuyla tanınmış bir devlet adamıyla görüşmeye yollar. Nazif, bu görüşmeden çok uzun ve ayrıntılı bir demeçle gelerek, herkesin hayranlığını kazanır. Ne var ki, bu demeç gazetede çıkınca devlet adamı tarafından derhal yalanlanır. Nizamettin'e işin aslı sorulunca da hiç istifini bozmadan, "Sanki kendisiyle görüşseydim, bundan daha iyi mi demeç verecekti?" diye cevap verir.

Kara Davut olayından yıllar sonra *Resimli Ay* matbaasında bir-iki karşılaşma Suat'ın bu deli dolu adama ilgisini artırdı.

Nizam da güzel yazara karşı kayıtsız değildi. Birbirlerinin yazılarını, dahası kitaplarını ilgiyle okumaya, birbiri hakkında dolaşan hikâyeleri aynı ilgiyle dinlemeye başladılar.

Suat Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kadın milletvekili adayları arasında yer almaya karar verdiğinde, ilginç bir tesadüf eseri, Nizamettin de bu yeni kurulan fırkayı desteklemiş, dahası, açıkça Serbest Fırka ve kurucusu Fethi Okyar'dan yana olan *Yarın* gazetesinde canla başla çalışmaya başlamıştı.

“Deli Nizam bir fırtına, Arif Oruç'un Yarın Gazetesini (rekör kırarak) 50.000 sattırmayı başarmış ünlü bir gazeteci. Önceleri Nâzım'ın Moskova arkadaşlarındandı, sonra yolları ayrılmış!”⁽⁴⁶⁾

Hakkı Devrim'in de bu konuyla ilgili bir fıkrası vardır:

Nizamettin, Vâlâ Nurettin'le birlikte yönettiği bu gazetede aynı zamanda öyle bir şamataya yol açıyordu ki, gürültü ve patırtıdan dolayı doğru dürüst çalışmayan ortağı Vâlâ, girişe bir afiş koydurtmuştu:

“Burası bir işyeridir, nizam ile sükûneti muhafaza ediniz”.

Akşama kalmadan yazı, esrarengiz bir el tarafından şöyle değiştirilmişti:

“Burada Nizam vardır; intizam olamaz!”

**“Bir Yandan Nudiye, Bir Yandan Sıkılğan,
Süslü, Minnacık Suat Derviş...”**

Onu “elde etmek” için savaşması gerekmişti!

“Bir ara, bir yandan Nudiye, bir yandan sıkılğan, süslü, minnacık Suat Derviş, Nizamettin Nazif'e âşık olmuşlardı. (...) Nizam yakışıklı, bağırtnan, kadınlara pabuç bırakmaz, dediği dedik, kestiği kestik bir kara bela; ‘kadın kısmından’ ba-

(46) A. Dino, *Kızılbaş Günlerim*, İstanbul, Sel Yayıncılık, Eylül 2001, s. 12.

şı ağrıyınca, kahkahalar atarak hepsini kovar, merdivenlere kadar kovalar, nasıl olsa sürüsüne berekettir ona göre: ‘Kuyruğa girsinler!’”(47)

Zafer Suat’ın olacaktı. Hem de kısa bir sürede. Ancak yu-

Nizamettin, 1933’ün sonunda hâlâ Fatma Nudiye adındaki o ödünsüz solcu, zeki, güzel kadınla birlikteyken, Suat’la kedinin fareyle oynar gibi oynamaya başlayacak, ona umut verdikten sonra aniden uzaklaşacak, onu kaybedeceğini görünce gönlünü alacaktı.

Nihayet bu oyuna, Fatma Nudiye, Nizam’ı gözyaşları içinde ama sarsılmaz bir kararlılıkla terk ederek son verecekti.

İlk zamanlar “Kara Bela” Nizam, geçmişteki çapkınlıklarından arınmış gibiydi ve Suat’a âşık görünüyordu.

Suat da ona...

Aşk, eğlence ve tabii edebiyatla dolu, tutkulu, fırtınalı bir yaşama adım atmışlardı birlikte...

Suat galiba ilk kez tam anlamıyla cinselliği keşfediyor ve Nizam’ın peşinden, şimdiye kadar bilmediği, tanımadığı âlemlere sürükleniyor, hazzın doruklarına tırmanıyordu.

Ancak belli ki bu yeni evlilik, daha öncekiler gibi herkesin onayını almış, akıllı, uslu ya da mantıklı bir evlilikten çok uzak ve çok farklıydı.

Bu arada Suat deliler gibi çalışıyordu. Gündüzleri İstanbul’u dolaşıp röportaj malzemesi topluyor, geceleyin, onu uyanık tutup zihnini açacak bir fincan koyu kahve ya da bazen bir iki kadeh şarap içerek notlarına dalıp yazılarını sabaha yetiştiriyordu. Röportajlara ara verdiğinde ise, sabahları yatağından kalkmayarak, henüz gündelik işlerle karşılaşmadan önce, onar onar satın aldığı çizgili defterlere roman ya da hikâyeler yazıyordu.

“Benim İçin Gaye Evvela İnsan Olmaktır.”

Türkiye’ye döner dönmez, günlük gazetelerde iş bulmakta hiç zorlanmamıştı.

106

1931 yılında yürürlüğe giren Matbuat Kanunu’yla yeni bas-kıcı yasalar getirilen basında, izleyen iki-üç yıl içinde Va-Nu (Vâlâ Nurettin) ile Orhan Selim (Nâzım Hikmet) adlarının ya-nı sıra en sık görünen Suat Derviş adıydı.

Genç kadın, o yıllarda gazetelerde yayınlanması çok mo-da olan fıkra yazarlığında özellikle başarılıydı. Bunlar “Günün Hikâyesi” başlığı altında çıkıyor ve okurlarda neredeyse tırya-kilik yaratıyordu. Ayrıca tefrika romanlarına, hikâyelerine, rö-portajlarına, araştırmalarına, kısa biyografilerine ve bazen de Almanca, Fransızca, İtalyanca ve İngilizce dillerinden tercüme-lerine birçok gazetede rastlanılıyordu. Çalışkanlığının ve üret-kenliğinin doruğundaydı.

Babîâli piyasasında çok çabuk tanınmış, kendini kolaylıkla kabul ettirmişti. Ayrıca kişiliği sayesinde çok seviliyordu.

Almanya’dan döner dönmez, Zekeriya Sertel tarafından ku-rulmuş olan *Son Posta*’da çalışmaya başlamıştı. Almanya’da, *Tempo* dergisinde, *Sultan’ın Karıları* başlığıyla yayınlanmış tef-rikasını, *Son Posta*’da *Bir Harem Ağasının Hatıraları* başlığı al-tında yeniden yayınlamıştı.

1934-35 yılları arasında *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan bir di-zi röportaj ve anketle dikkat çekti. İlki, 1934’de “Bir Şehit Karısı Anlatıyor” başlıklıydı. Onu, “Dünya Feministleri”yle görüşme-ler izledi:

Uluslararası Kadınlar Birliği’nin on ikinci kongresi İstan-bul’da Yıldız Sarayı’nda yapılıyordu. Gündeme özellikle getiri-len konulardan biri kadın sorunları, ikincisi ise barıştı. İkinci gündem maddesi, bu uluslararası derneğin yabancı üyeleri tara-fından dayatılmıştı.

Suat hepsiyle röportajlar yaptı.

Feminizm konulu yazılarını, “ünlü kişilerin neye sinirlen-dikleri” gibi okuru yormayacak nitelikte minik araştırmalar iz-

ledi... Bu, bazı ünlü insanlarla samimiyetini mesleğinin hizmetine sunmaktan, onlarla biraz “sabun köpüğü” tarzında, mizah dolu söyleşiler yapmaktan ibaret bir çalışmaydı.

Bunlardan bir tanesi Nezihe Muhittin’le gerçekleştirilmişti.

Bu vesileyle Nezihe Hanım’ın, Uluslararası Kadınlar Birliği üyelerinin bu çalkantılı dönemde “Sulhu biz yapacağız, savaşları biz önleyeceğiz!” iddiasında olmalarına sinirlendiği ortaya çıkıyor. Bir de Bolşeviklere tahammül edemediği...

Suat ise işi gereği, senli benli olduğu Nezihe Hanım’ı yorum-suz dinliyordu.

Kendisinin o yıllardaki feminizm anlayışı, “1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa” risalesinde bazı eleştirilere verdiği tokat gibi cevabında saklı:

Evet baylar. Ben kadını, ben kadın olmaktan utanmıyorum. Eğer Tabiat beni erkek de yaratmış olsaydı, ondan da utanmazdım. Benim için gaye erkek ya da kadın olmak değil; evvela insan olmaktır.

İş hayatının bu parlak döneminde özel hayatı, yaptığı çılgın evlilik nasıl gidiyordu?

1934 yılında yani, yeni evliyken çekilmiş bir fotoğrafa göz atalım...

Muhtemelen Çamlıca’daki konağın bahçesinde çekilmiş resimde, Nizamettin-Suat çifti ile İstanbul’a tatile gelmiş olan Hamiyet ve Danimarkalı kocasıyla yer alıyor...

Hamiyet, her zamanki gibi gülmemekle birlikte, kolunu pervasızca kocasının omzuna atmış ve ona dayanmış haliyle, dökümlü beyaz elbisesi içinde son derece şık, rahat ve kendinden emin; oysa Suat, orada kendinden, yani “alışlagelmiş Suat’tan farklı görünüyor. Nizam’ın bir adım gerisinde boynu hafif bükük, elbisesi biraz buruşuk, gülüp gülmeyeceğine, kocasına dokunup dokunmayacağına karar verememiş gibi... Gerçekten de Abidin Dino’nun söylediği gibi “Minnacık ve utangaç!”

Sanki baştan beri yenik!

Nizamettin evli olduğu kadını bütün aşkına rağmen aşagılamaktan geri kalmıyordu. Söylentilere göre bir gün, gittikleri bir tavernada edebiyatla ilgili bir konuda kendisine kafa tutan Suat'a, uluorta tokat atmakla kalmamış, geniş küfür repertuvarından bulup çıkardığı ağza alınmayacak küfürler savurmuş. Hatta yine bir söylentiye göre de su gibi para harcaayıp sürekli borçlanan Nizam, bir gün, yanında Suat'la borçlu olduğu birine rastlamış, alacaklı parasını isteyince, Suat'ı işaret ederek, "Param yok ama istersen bunu al götür!" demiş şakayla.

Yukarıda anlatılanların kesin doğru olup olmadığını bilmesek de Suat'ın bu evlilikte, ta başından, hem çok mutlu hem de çok mutsuz anlar yaşadığı, çok hırpalandığı tartışma götürmez...

Ancak ilk yıllar Nizam tarafından âdeta büyülenmiş gibi görünen Suat, ne pahasına olursa olsun evliliğini sürdürme çabasıındaydı... Mizacına pek uygun olmasa da alttan alıyor, idare ediyordu.

Bir yanı "ebedi suçlu" olan genç kadın, kim bilir hangi suçun cezasını böylesine bir birliktelik yaşayarak ödeyeceğini mi düşünüyordu?

Genç kadının iş hayatına tekrar dönecek olursak, seçtiği konular, zaman içinde iyice ciddileşip İstanbul halkının, özellikle de çocukların ve kadınların sorunlarına çözümler arayan toplumsal bir içerik kazandı.

Ancak, *Cumhuriyet*'ten ayrıldıktan sonra yeniden yazdığı *Son Posta*'da bir süre için hafif, neredeyse, günümüz terimiyle "magazinsel" bir tarza tekrar döndü... Sürekli kendini ortaya koyuyor, kendinden bahsediyor, duygulara geniş yer ayırıyordu...

Montrö Palas... Çiçekli bir bahçenin içinde yüksek bir dağın eteğinde ve en romantik bir gölün kenarında bir otel... Tatlı ve

ılık bir gece... Gökte kırılmış ince bir nikâh halkası gibi günahsız bir hilal görüyorum. Yıldızlar koyu renk bir gökte, meraklı gözler gibi...⁽⁴⁸⁾

1936'ın Haziran ayında, Suat Derviş kocası Nizamettin Nazif'le Montrö'dedir; tarif ettiği kadar romantik ve büyüleyici bir ortamda *Son Posta* için, Boğazlar Konferansı'nı izlemeye gelmiştir.

Lozan Antlaşması'na ek Boğazlar Sözleşmesi'nde, Boğazlar'ın yönetimi Türkiye'nin başkanlığında milletlerarası bir komisyona bırakılmış, Türkiye uzun bir süre Boğazlar'da asker bulunduramamıştı. Ancak 1930'dan itibaren siyasi-askeri dengeler değişmeye başladığında, Türkiye Boğazlar'ın yönetiminin yeniden düzenlenmesi isteğinde bulunmuştu. Türkiye'nin bu talepleri doğrultusunda 22 Haziran 1936'da Montrö'de, Lozan Antlaşması'na imza atan bütün devletlerin temsilcilerinin katıldığı bir konferans toplanmıştı.

Sonuç itibariyle bu son derece önemli konferansta bir sürü erkek arasında tek kadın gazeteci olarak sivrilmekteydi Suat.

Montrö'de esen havayı oldukça esprili bir şekilde aktarır:

Arkadan bir ses geliyor:

— *Madam ne dersiniz, şu Alman Avusturya Paktı hakkında ne düşünüyorsunuz. “Lokarnocular” toplantısı yapılacak mı? İtalya davete icabet edecek mi?*

Gene politika! Herkesi işgal eden Brüksel toplantısı meselesi! (...)

Lakırdıyı kısa kesmek istediğimi anlamadı. (...) Yugoslavya murahhas heyetinin kâtibi yanıma yaklaşıyor.

— *Pingpong masası boşalmış, oynayalım mı?*

— *Hayhay!*⁽⁴⁹⁾

(48) Suat Derviş, *Son Posta*, Haziran 1936.

(49) a.g.y.

Bütün yazı bu üslupla devam etmektedir.

İnsan, özellikle şu “gene politika!” lafına şaşırmadan edemiyor. Suat Derviş ne amaçla Montrö’de bulunduğunu unutmuş görünüyor; her halükarda pingpong oynamak için olmasa gerek!

Belki de bu havai, çocuksu tarzı yayın yönetmeninin önerisi üzerine benimsemiş. Her ne içinse, bir süre sonra *Tan*’da, on yıl kadar sonra da *Yeni Edebiyat* dergisinde, Sovyet Rusya hakkında, tabiri caizse “kelle koltukta” röportaj yapacak, makaleler yazacak olan idealist gazeteciden şimdilik biraz uzağız.

Kemal Ahmet Olayı

Yine de, edebi çevrelerde epey gürültü koparan “Kemal Ahmet Olayı”nda yeni kocası Nizamettin ve eski aşkı Nâzım Hikmet’le birlikte çok net bir tavır alarak, kimlerin tarafında, kimlerin karşısında olduğunu açık ve seçik bir şekilde belli etmişti.

Kemal Ahmet, Yüksek Ticaret Okulu’ndan mezun olup Babiâli’ye gelmiş ve *Yarın* gazetesinde çalışmaya başlamış bir genç adamdır. Nizamettin Nazif’le orada tanışmışlar ve iyi dost olmuşlardı. Serbest Fırka’yla birlikte *Yarın* kapatılınca pek çok yazarı gibi, o da tutuklandı. Kısa bir süre sonra serbest bırakıldıysa da işsiz kalması, içkiye düşkünlüğünü kamçıladi, akşamcılığını güne yaymasına yol açtı.

Nâzım Hikmet, gazetelerde çalışan gençlerle ilgilenmeyi, yazılarını düzeltmeyi, yabancı dil öğrenmeleri için onlara baskı yapmayı kendine âdeta görev edinmişti. İşsiz kalan Kemal Ahmet’in de Nizamettin Nazif ile Suat Derviş’in aracılığıyla gazetelerde iş bulup çalışması ve gündüz içkiciliğinden kurtulması için uğraş verdi.

Sonunda Kemal Ahmet, *Haber* gazetesinde çok düşük bir ücretle “Çulsuz Adam” imzasıyla köşe yazıları yazmaya başladı. Ama bu sefer de yoksul halkın çektiklerini anlatıp durduğu

için adı komüniste çıktı ve etrafında bir kuşku çemberi oluşmaya başladı.

Kemal Ahmet, bu sebepten dolayı zar zor işe alındığı *Haber*'den kısa bir süre sonra kovulunca tam anlamıyla dibe vurdu; işsizlik günlerinde pardösüsü, yeleği bile içkiye gitti. Verem oldu. Basımevlerinde gazeteleri döşek, perdeleri yorgan yaparak yattığı soğuk kış gecelerini aç susuz geçirirken, sonunda genç yaşta kan kusarak öldü.

Ölümünden bir yıl sonra, Nâzım Hikmet'in desteğiyle öyküleri *Ağlayan Nar ile Gülen Ayva* başlıklı bir kitap olarak yayınlandı. Ardından Nâzım, *Akşam*'ın 5 Nisan 1935 sayısında çıkan ve sıkça kullandığı bir mahlas olan "Orhan Selim" imzasıyla "Öyle ölümler vardır ki, ben onların öldüklerini düşündükçe vakit olur, yaşadığımdan utanırım. (...)bence büyük bir ölünün yıldönümündeyiz" satırlarıyla biten bir yazı yazdı.

Peyami Safa, bu yazı üzerine Babıâli yokuşunda karşılaştığı Nizamettin Nazif'e, "Bak komünist komünisti nasıl yüceltiyor!" diyecek olması, Nizamettin'in Suhulet Kitapevi'nin önünde gürleyen sesiyle Kemal Ahmet'i uzun uzun anlatmasına yol açmıştı...

Kısa bir süre içinde, Kemal Ahmet'i –gerçek kişiliğini ve gerçek edebi değerini fazlaca kale almadan– yüceltip övgülere boğmak solcululuğun, küçümseyip eleştirmek ise sağcılığın simgesi haline gelmişti.

"Nizamettin Nazif, Kemal Ahmet hakkında, '(...) İlahi bir sanatkâr ve yüksek bir heykeltıraş ki, cılız bir elde tuttuğu kalem, cılız bir yazıdan umulmayacak bir kuvvetle tokmaklayarak kullanmıştır ve bir granitte, bir mermerde değil, kendi vücudunda işleyerek ıstıraba en nihai hatlarını vermiş, ıstırabı ebedileştiren heykeli yaratmıştır' gibi, tam kendi mizacına uygun satırları yazıyor, onları yüksek sesle okuyor, sonra bir aktör gibi poz verip etraftakilere: Nasıl buldunuz? Şaheser değil mi?

Benden başka kim yazabilir böylesi zehir zakkum bir hicviyeyi? Kim yazabilir? diye soruyordu.”⁽⁵⁰⁾

Suat Derviş ise övgüde daha ölçülü, daha gerçekçi kalmayı başarıyordu:

O bir insandı (...) Ve o insanlığını; ciğerlerinde kusulacak kan kalmayınca kadar muhafaza etmiştir!” diye tanımladığı Kemal Ahmet üzerine yazısını, “*O yüreklerimizde her zaman tavafeceğimiz bir ibret abidesi gibi yaşıyor!*”⁽⁵¹⁾ diye bitiriyordu.

Suat, ne kadar âşık olsa da gözü kör değildi, hiçbir zaman da olmadı. Sadece Kemal Ahmet’in değil, kocasının da, edebiyatta ve gazetecilikteki yerinin sınırlarını giderek daha iyi çizebiliyordu...

Kendi kariyerini de doğru olduğuna inandığı şekilde ve Nizamettin’den giderek bağımsızlaşarak sürdürüyordu.

Belki de bu şekilde kendisi farkına bile varmaksızın, ileride gerçekleşecek olan ayrılığın tohumları bugünlerde ekilmeye başlanmıştı...

“Ben Beğenilmeyi Sevilmeye Tercih Ederim”

Gazetecilikte altın yıllarını yaşayan genç kadın, başarılı olduğu kadar son derece güzel ve çekicidir.

Aralarından ağızlıklılı sigaranın eksik olmadığı, günün modasını biraz abartıyla izleyerek kopkoyu kırmızıya kelebek şeklinde boyadığı şuh dudakları, uzun kirpikli deniz rengi gözleri, uzun kırmızı tırnakları, bembeyaz bakımlı elleriyle Babıâli’nin âdeta bir efsanesidir Suat Derviş.

Çok da şık giyinir; başının üstünde iyice eğik taşıdığı küçük bereleri, hasır, panama ya da fötr şapkaları, grogren tayyörleri,

(50) Kemal Sülker, *Anılara Yolculuk*, Yazko, İstanbul, 1983, s. 207- 208.

(51) Suat Derviş, “Kemal Ahmed”, *Yarım Ay*, İstanbul, Temmuz 1935, s. 30.

krep jorjet elbiseleri ve beyaz “cemper”leri, hele kışın boynunun etrafına zarifçe doladığı kürk eşarpları, kadın erkek, bütün meslektaşlarının dikkatini çeker.

(...) İçeri girdiği zaman kapıcı ona yuvarlak gözlerle baktı. Genç bir dal gibi incecik vücudu, çuval gibi koca koca ipliklerle örülmüş, çok kullanılmış bir bulaşık bezi renginde harikulade şık bir kostümü vardı- bu kumaşa panama natürel diyorlar galiba- Başında yüzünün üstüne doğru eğdiği lacivert bir şapka bulunuyordu.⁽⁵²⁾

Matbuat dünyasında onu tanımayan olmadığı gibi, kendisinin tanımadığı kişi de yoktur.

(...) Ve Güzin, kısa bir zaman sonra bitmez tükenmez gayretiyle, çok iyi, çok faydalı bir muhbir oldu. O kadar ki, onun maaşını bile arttırdılar. Çok sevimli ve çok mütevazı olduğu ve erkeklerin tahmin ettiği gibi kadın olduğu için naz edip kırılmadığından, bütün arkadaşları tarafından sevilmişti.⁽⁵³⁾

Yine bugünlerde yeni ve çok önemli bir arkadaşlık kurar; tanıştıkları ilk günden itibaren kendisine sarsılmaz bir sadakatile bağlanacak ve kayıtsız şartsız bir hayranlık duyacak, kendisinin de belki Hamiyet ve annesinden başka yaşamı boyunca sevip güveneceği tek kadın olan Neriman Hikmet Öztekin adında genç bir gazeteci kız...

Erkeklerle ise, aşktan ziyade, bir tür “cilveli arkadaşlık” ilişkilerini tercih ediyor, onun ötesine gitmiyordu. Pek çok erkek arkadaşı vardı senli benli olduğu, baş başa öğle yemekleri yediği, hatta akşamları bir rakı masasında kadeh tokuşturduğu... Ama hiç biriyle sevgili olduğu duyulmamıştı. Bu şekilde sanki önceki evliliklerini, sonra da Nizamettin sayesinde keşfettiği tutkulu aşkın “yıkıcılığını”, belki de kadınlığını unutmak, unuttur-

(52) Suat Derviş, “Kadın Muhbir”, *Cumhuriyet*, 15-16 Eylül 1935, s. 6.

(53) a.g.y.

mak, aynı zamanda da beğenilip dikkat çekmek istiyordu, kim bilir...

“Ben beğenilmeyi sevmeye tercih ederim.”

“Beğenilen kadın ise her zaman sevilmez ki...”

“Beğenilmeyen kadın pek nadir sevilir. Hem ben kimseden sevgi istemiyorum ki... Yalnız beğenilmek istiyorum. Hem zannedersem bu güzel bir kadının hakkıdır.”⁽⁵⁴⁾

Yeniay’da yazdığı aşk, evlilik, mutluluk gibi konulara dair makaleler, o dönemdeki ruh hali ve yaşam felsefesi hakkında en iyi ipuçları verir.

Yeniay’da “şöhretli kadın yazar” unvanını, akça pakça Cahit Uçuk’la paylaşır. Birinin makaleleri, ötekinin öyküleri peş peşe yayınlanır. Cahit Uçuk’un, ayrıca “Pamuk Nine” adıyla okurların dertlerine çare aradığı bir köşesi vardı.

İki genç kadının bunun dışında birkaç ortak noktaları daha vardır: Uzun kirpiklerinin gölgesinde mavi-yeşil gözlere sahip olmaları, hayatlarının bir döneminde Nâzım’la gönül ilişkisi yaşamış olmaları ve erkek isimleri taşımaları gibi... Ancak, babası kaymakam olan Cahit’in çocukluğu ve ilk gençliği Anadolu’nun ücra kasabalarında geçmiştir. Yabancı dil bilmez. Tohumları Suat’ın genç yaşta yiken yüreğine ve aklına ekilen sosyalizmle pek ilgisi yoktur. Kendisinden yaşlı ve son derece de çirkin olan yazar Mahmut Yesari’yle evlidir.

Nizamettin, onu küçükken, babasının görevli olduğu He- kimhan’dan tanımıştır. Kendisine Babiâli’de her rastladığında, tombul yanaklarından makas almayı, bembeyaz kollarını mın- cıklamayı ve “Aman da aman, Cahit kız büyüdü de yazar oldu!” demeyi ihmal etmez. Kocasının Cahit’e ilgisi, Suat’ı her ne ka- dar belli etmemeye çalışsa da basbayağı sinirlendirir...

(54) Suat Derviş, *Gönül Gibi*, Suhulet Kütüphanesi, İstanbul, 1928, s. 37, alıntı- layan Meral Sema Uzun, *Romancı Yönüyle Suat Derviş*, (Yayımlanma- mış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2001, s. 75.

Sadece bu mu?

Dedikodu yazarı Adalet Cimcoz'un, "Babîâli'nin eli maşalı, ağzı çikletli Jör San'ı (George Sand)" diye tarif ettiği Cahit Uçuk'un en başarılı olduğu konulardan biri köy tasvirleridir. Cahit bir başka hanım yazarı, köy öykülerini, Fransızca kitaplardan, kahramanlarının isimlerini değiştirip mekânları Anadolu'daki kasabalara uydurarak kopya etmekle Babîâli piyasasında defalarca suçlar; ancak adını vermez. Acaba bu yazar, çocukluğundan bu yana bir ayağı hep batıda olan Suat olabilir mi?

Bir süre sonra *Yarım Ay*'ın iki yıldızının yolları ayrılır.

Cahit Uçuk *Yarım Ay*'da kalır.

Suat Derviş ise, 1936'in sonlarından itibaren *Tan*'dadır...

Tan Matbaası'nın en üst katında, caddeye bakan, geniş kitaplığın karşısındaki iki küçük odanın biri kendisine ayrılır, diğeri ise Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir'indir.

Son Posta ve *Cumhuriyet*'ten sonra, *Tan*, Suat Derviş'in gazetecilik yaşamında çok önemli bir durak olur.

1935'te *Tan*, İş Bankası'nın kurduğu ve kısmen onun desteğiyle çıkan bir gazetedir. İş Bankası'nın başında bulunan Celal Bayar, Halk Partisi'nin yürüttüğü devletçilik politikasına karşı liberal ekonomiyi desteklemektedir; *Tan*'ın kuruluş emellerinden birinin de bu olduğu söylenebilir.

Fakat gazete nedense halk tarafından beğenilmez. Zarar eder. Satılır. Satın alacak olanlar ise daha önce ortak oldukları *Son Posta*'dan hisselerini yeni çekmiş olan Zekeriya Sertel ile Halil Lütü Dördüncü'dür.

Bir süre sonra onlara, uzun yıllardan beri gazetecilik yapmayan Ahmet Emin Yalman katılır. Yalman, beraberinde başka yazarlar getirir. Gazete, siyasi görüşleri birbirinden çok farklı yazarlarla Sabiha Sertel'in deyimiyle tam bir Babil Kulesi'ne dönüşür.

Suat'ın, Evliliğiyle Hesaplaşması

116

Suat *Tan*'a girer girmez, önemli bir araştırma dizisine başladı. Bu dizide, çeşitli kesimlerden kadınların hayatlarını ele alarak elde ettikleri sosyal haklarını, elde edemedikleriyle karşılaştırıp geniş çapta bir inceleme yapıyordu. “Bir Genç Kız Anlatıyor”, “Lisan Dersi Vermek İsteyen Bir Kız Söylüyor” “İşçi Kadını Kurtaracak Çare Nedir?” gibi röportajları hep kadın sorunlarına eğildiği ve bu sorunlara çare bulmaya çabaladığı çalışmalardır.

Ya kendi hayatı? Sahip olduğu haklar? Uğradığı haksızlıklar? Onlara bulduğu çareler?

Nizamla oturdukları Kadıköy Bahariye Caddesi'ndeki ev hep giden gelenle doluydu. Karıncayı incitmeyecek kadar iyi kalpli olan genç adam, Suat'ın annesine olduğu gibi, ailenin bütün yaşlılarına son derece saygılı, dahası sevgi doluydu. Her ne kadar bizzat fazla ilgilenmese de onlara kapısı daima açıktı. Son derece cömert olduğu için de daima maddi yardıma hazırды. Karı koca en azından bir noktada mükemmel anlaşıyorlardı: Kendilerinden güçsüz, yardıma muhtaç olanları sürekli kollayıp korumakta üstlerine yoktu.

“(...) Evlerine ne zaman gitsem hepsini güler yüzlü bulurum! Az da kalabalık değillerdir. Salonda yaşlı bayanlar, diğer odada Nizamettin mutlaka yazacağı bir yazının süjesini düşünüyor... Köşedeki divana uzanmış akrabalarından bir yaşlı bay. Konuşurken kapının zili çalınıyor. Meğer gelen bizim üstat Mahmur Yesari'ymiş. Nizam, Yesari'yi kendi odasına götürdü.”⁽⁵⁵⁾

İyi de, Nizamettin, birlikte olmak istemediği bir misafir geldiğinde, “Ben yazı yazacağım” bahanesiyle odasına kapanıyor. Artık yazı mı yazıyor, gözlerini boşluğa dikip derin düşüncele-

(55) M. Niyazi Acun, “Yedi Yaşında Romancı,” *Servet-i Fünun [Uyanış]*, Cilt 77/13, No: 2016/331, 11 Nisan 1935, s. 310-311.

re mi dalıyor, amaçsızca gazeteleri mi karıştırıyor, orasını Allah bilir! O her ne yapıyorsa, geleni gideni ağırlamak, onlara ikramda bulunmak, yatıya kalanlara yatak hazırlamak gibi işler, çoğu zaman yalnızca Suat'a düşüyordu. O kadar ki, genç kadın, yazmaya vakit bulamıyordu. Ancak geceleri geç saatlerde herkes gittikten, Nizamettin ve yatıya kalan misafirler uykuya daldıktan, kendisi de etrafı topladıktan sonra, Remington marka daktilosunun başına geçebiliyor, şaryoya kâğıdı yerleştirip yazmaya koyuluyordu.

Yine böyle bir gece; yerleşen sessizliği bozan, artık sadece daktilosunun tıkırtısı... Gün içinde peş peşe içilen sigaraların dumanı hâlâ havada bulut gibi asılı durmaktadır. Suat yorgun, hatta bezgin... Ama yine de mutlu yazabildiği için ve yazabildiği sürece mutlu!

Tabii, bütün gün yazısını planlayıp bir türlü eline alamayan Nizamettin'i, son anda yazıp matbaaya yetiştirmesi için uyardırmakla görevli olmasa daha da mutlu olacak!

Hizmetkârlarla büyüyen, elini sıcak sudan soğuk suya sokmayan Suat her işe kendi koşmak zorunda. Sabah "salamandra" sobayı yakacak. Akşamdan kalma bulaşıkları toplayacak. Pazara gidecek. Pazar dönüşü ellerinde ağır filelerle merdivenleri çıkacak. Akşama bir şeyler hazırlamaya çalışacak. Bunlar, son derece zor ve yıpratıcı işler. Nizamettin, hayatında rastlamış olduğu en çok yemek seçen adamdır. Yemediklerinin listesi öyle uzun ki, gün geliyor ne pişireceğini bilemiyor. Çiroz! Evet, kocası çirozu çok sever. Suat da onu en iyi şekilde hazırlamayı öğrenmişti. Nizamettin bu arada ya hâlâ uyuyordur ya da yeni uyanmıştır ve evin içinde, yüzü gözü şiş, yüzünde bir karış sakal, pijamalarıyla dolaşır, çıplak göğsünü amaçsızca kaşıyarak. Babası öyle dolaşır mıydı hiç? Hep iki dirhem bir çekirdekti babası. Sabahları sinekkaydı tıraş olmuş yanakları mis gibi kolonya ve tütün kokardı. Neden, annesi ve babası gibi mutlu olamıyordu? Neden, Nizamettin ona, babasının annesine baktığı gibi hayranlıkla

bakmıyordu? Neden gözü sürekli dışarıdaydı? Neden kendisinin dışında güzel ya da çirkin, genç ya da orta yaşlı bunca kadına ilgi gösteriyor, onları esprileriyle bazen de masum gibi gözüküp aslında hiç öyle olmayan el şakalarıyla cezbetmeye çalışıyor?

Hani evlendiklerinde geçmişteki çapkınlıklarına merasimle veda etmiş, hayatında yeni ve bomboş bir sayfa açmıştı?

Ayrıca neden bu kadar saygısız ve hoyrat? Neden bütün ortaya koymuş olduğu eserlerle alay etmekten, onları küçümsemekten tuhaf bir zevk alıyor? Neden siyasi fikirlerini “deli saçması” diye nitelendiriyor?

“Ben gazeteye kadar bir gideyim, hadi bana müsaade!”

Yanağına bir öpücük konduruluyor. Kapı çarpıyor. Gitti... O ise ancak bütün ev işlerini bitirdikten sonra gidebilecek. Sonra... Artık eve birlikte, erken mi dönerler, o yalnız dönüp Nizamettin'i geç saatlere kadar mı bekler, ikisi de müşterek dostlara rastlayıp gün ağarıncaya kadar birlikte dışarıda mı eğlenirler, hiç belli olmaz bunlar sabahtan. Aynı şekilde, eve günün sonunda nasıl dönecekleri de bir sürprizdir genellikle! Birer sevgili olarak mı, yoksa saç saça baş başa feci bir kavgaya tutuşmuş olarak mı?

Nizamettin değişiktir, ilginçtir. Mesela, bunca renkli, bunca eğlenceye düşkün kişiliğiyle bağdaşmayan bir özelliği, ağzına nerdeyse hiç içki sürmemesidir. Bir bakarsınız, kendisini delicesine tehlikeye atar, bir bakarsınız ki, bir çocuk kadar ürkek... Ölümünden çok korkar. Bazı geceler yatağından, odanın dışındaki belli belirsiz gürültüye kulak kabartır; merdivenlerde yankılanan adımlar, çarpılan bir kapının, damlayan suyun, hatta bazen sadece karanlığın sesine... O zaman eli usulca Suat'ınkine uzanır, “Ne olursun git bak, kim var orada!” diye âdeta yalvarır, İstiklal Savaşı'na gönüllü katılmış biri değil de ufacık bir çocuktur sanki o anda... Gerçekten korktuğunu hisseden Suat da, bir zamanlar Hamiyet'in ona yaptığı gibi, sarılıp yatıştırır onu. Bu anlar, kendini belki de Nizamettin'e en yakın hissettiği anlardır.

Yine de ileride, çok sonraları, gençlerin, artık yaşını başını almış “Suat Abla”sı olduğunda, dozunu zaman zaman biraz fazla kaçırdığı içki kadehlerinin çatallaştırdığı sesiyle ve hafifçe alaycı kahkahasını atarak eski kocasının bu zaafalarını uluorta anlatacaktır Suat. Kim bilir, belki de yılların ötesinden, çektiği acıların intikamını alır böylelikle...

“Sevgi Ömrü En Kısa Olan Bir Varlıktır”...

Suat bu denli çalkantılı bir yaşam sürdürürken, Moda’da kıt kanaat geçinen annesini ve kardeşi Ruhi’yi yanına alması imkânsızdı. Çünkü onların, hele annesinin, kocasıyla şiddetli kavgalarına tanık olmasını asla istemiyordu. Fakat Hesna Hanım bazen ona yatıya geldiği için pek çok şeyin farkındaydı... Aldığı Osmanlı terbiyesi, kızının bu fırtınalı evlilik hayatına ah vah etmesini engellese de için için üzülmüyordu; sevecen gülümseyişi, şefkatli bakışları ya da bazen saçlarını hâlâ küçük bir kızmış gibi okşayarak, yanında olduğunu, onu sevdiğini belli etmeye çalışıyordu. Bu da Suat’a yetiyordu. Babasının ölümünden bu yana, Derviş ailesinin en “güçlüsü” o değil miydi?

O yıllarda, Suat’ı en mutlu eden olay Hamiyet’in Türkiye’ye geliyordu.

Ablasının kocası, Vigo Brinck adındaki yakışıklı mühendis, Türkiye’de karayolu yapan Danimarkalı bir şirketin genel müdürlüğüne atanmıştı. Çift, bir süre için İstanbul’da yaşayacaktı. Ondan sonra, Tahran’a kadar gidecek olan karayolunun “peşinden” oraya taşınacaklardı.

Hamiyet İstanbul’a gelir gelmez Tokatlıyan Oteli’ne yerleşti ve kız kardeşine de orada bir oda ayırttı.

30’lu yılların Tokatlıyan Oteli, yüksek sosyetenin ve diplomatik çevrelerin buluştuğu bir yerdi. Çiçekli masaların etrafında, Johann Strauss’un valslarının nağmeleri arasında siyasal olduğu kadar, gönülle ilgili entrikalar bağlanıp çözülüyordu...

Suat, aslında çocukluğundan beri sürmesi beklenen bu tür bir yaşama belki özlem duyuyor... Ancak bu özlem kısacık bir an sürüyor. Gerçek yaşamın başka, çok başka bir yerde olduğuna giderek daha çok inanıyor. Bu yaşamı ilerde kitaplarında da büyük bir coşkuyla tasvir edecek...

Hamiet ve kocası Vigo'yla birlikte katıldığı Tokatlıyan'da ya da Sümer Palas'taki ziyafetler, İstanbul'un en şık semtlerinde yapılan alışverişler, en gözde mekânlarda içilen çaylar, yenen pastalar, sadece bir soluklanma, çocukluk günlerini bir yâd ediş...

Zaten iki kız kardeş birlikte olduklarında, hele Ruhi'yi de aralarına alırlarsa iyice çocuklaşıyorlar. Hamiet annelerinin evindeki piyanonun başına geçiyor, Seyhan Hanım'ın o biraz ağlamaklı sesini taklit ederek, günün büyük süksesi olan tango-yu hem çalıp hem söylemeye başlıyor:

“Mazi kalbimde bir yaradır/Gözlerin bahtımdan karadır”.

Suat ile yirmi yaşlarındaki Ruhi, birbirlerinin ayaklarına basa basa, iddialı tango figürleri yapıyorlar. Ardından da neşeli fokstrotlar başlatıyorlar, “Saçların ne güzel kara kız”, “Seni gören biri melekler sanıyor Kadıköylüm”... Üçünün attığı kahkahalar öylesine abartılı ki, bir başkasına yönelik olmadıklarını, bir başkasıyla alay etmediklerini akla getirmemek zor.

Hesna Hanım ise koltuğunda oturmuş, dudaklarındaki o hafif gülümsemesiyle, “Ah şu yaramazlar!” der gibi başını sallayarak, onları izliyor.

“Ablan ve kardeşinle birlikte olduğunda içimden seni tokatlamak geliyor,” diyor Nizamettin.

O an tokatlamasa da, bu keyfin bedelini daha sonra elbette sonuna kadar ödettiriyor ona. Hamiet'le olan sarsılmaz bağını kıskanıyor belki...

İlk günlerin, ilk yılların tutkulu aşkı, palamarını çözüp açık denizde kaybolmaya yüz tutan bir sandal misali, her ikisinden de giderek uzaklaşıyor.

Sevgi; ömrü en kısa olan bir varlıktır. Bazen bir ay sürer, bazen bir sene... Fakat bütün bir ömür asla!⁽⁵⁶⁾

Ama Suat, kim bilir neden, bu evliliğin biraz daha, birazcık daha sürmesi için çaba gösterip ablasını ve Tokatlıyan'ın göz kamaştıran ışıklarını bırakıp evine dönüyor...

Neden bu kadar ısrar ediyor? Neden kendini bu kadar uzun bir süre cezalandırıyor?

İki boşanmadan sonra bir üçüncüsü ona artık ciddi bir başarısızlık gibi görünüp bu başarısızlığı gözler önüne sermekten mi çekiniyor? Mizacının inatçı, tuttuğunu koparan yönü pes etmek mi istemiyor?

Yoksa Nizam onu hâlâ bir yanıyla büyülemeye devam mı ediyor?

SSCB Gezisi: “Acaba Bu Ülkeyi Nasıl Bulacağım?”

Oysa “dışarıda” onu oyalayacak o kadar işi var ki. Tanışılacak çok insan, gezilecek çok ülke...

... Dünyaya yeni bir düzen getirmek isteyen ve dünyanın altıda birini bu isteğin tahakkukuna tecrübe sahası yapmış Sovyetler Birliği'ne geliyorum... Kalbimde büyük bir tecessüs var. Acaba bu ülkeyi nasıl bulacağım?⁽⁵⁷⁾

Gazetede ki yazıya eşlik eden fotoğrafta, geminin rampasını dayanmış, belden sıkma pardösülü, eğik fötr şapkalı genç kadının yüzünde hafif bir tebessüm, gözlerinde bir zafer pırıltısı var.

Muhtemelen, Odessa limanında ayak basacağı, “yeni düzen”in kurulduğu topraklara bakıyor.

(56) Suat Derviş, “Kızlar Neden Evlenirler”, *Yarım Ay*, İstanbul, 1938.

(57) Suat Derviş, “Odesa Yolunda”, *Tan*, 4 Haziran 1937.

Mesleğine, kafasında ve yüreğinde giderek şekillenen ideolojiye inancı sonsuz gibi... İfadesindeki, duruşundaki coşku da okuruna “Yaşamak ve gazetecilik yapmak ne güzel şeymiş!” deritecek türden...

Tan gazetesi yepyeni bir çehre kazandığı 1937 yılında, önemli bir atılımda bulunarak, halkın anlayacağı kolay bir dilde aktarılmış dış siyaset olaylarına iyice ağırlık verir.

Hitler’in, Birinci Dünya Savaşı’nda kaybedilen toprakları Almanya’ya yeniden katmak için harekete geçmeye hazırlandığı, İspanya’da iç savaşın ülkeyi kasıp kavurduğu bu dönemde, dış siyaset giderek ilgi çekmektedir. Gazete idaresi, çalışanlarını muhtelif ülkelere röportajlar yapmak için yollamaya başlar. Bunlardan Sabiha Sertel’in Fransa ve Amerika’ya, Suat Derviş’in ise Sovyetler Birliği’ne, Rusya’ya gitmeleri uygun görülür.

Bu, Suat için müthiş bir serüvendir.

Yıllardır uzaktan hayranlık duyduğu, hayalinde giderek yaşatmaya başladığı ülkeyi nihayet uzun bir süre için gezebilecek, hem de tek başına! Kendi tabiriyle “evlilik iznine” çıkmak da onun için çok caziptir.

Ver elini SSCB!

Bu ilk SSCB gezisi, Suat Derviş’in mesleki hayatında olduğu kadar, siyasi görüşlerinde de önemli bir dönüm noktası oluşturur.

Aristokrat bir ailede doğup büyüyen, çocukluğu ve ilk gençliği hizmetkârlarla geçen, uzun zaman gazeteciliği ve yazarlığı şevkle, ama biraz da oyun oynar gibi icra eden genç kadın, bir makalesinde, “herkese eşit davranıldığı bir dünyaya”, ilk kez, onu Odessa’ya götüren Sovyet vapuruyla adım atmış olduğunu nahif bir hayranlıkla anlatır.

Ortodoks kiliselerinin mihraplarını ve aziz resimlerinin çerçevelerini andıran tek katlı ahşap evli Moskova banliyösünden trenle geçerken, kurşuni gri bir gökyüzü altında, “*Halkın*,

Avrupalı büyük şehrin halkının telaşıyla caddelerinde koşarak yürüdüğü, tramvayların ve otobüslerin birbirini kovaladığı ışıklı şehir... Bütün medeniyet merkezleri gibi büyük bir faaliyetle kaynayan muazzam şehir..."⁽⁵⁸⁾ Moskova'yı gezerken, Bakû'de bir otelin yemek salonunda çingene müziği dinlerken bu hayranlık duygusu onu hiç terk etmeyecektir.

Aynı koşulsuz hayranlık, hem *Tan*'ın muhabiri, hem de "Voks"⁽⁵⁹⁾un misafiri olarak yaptığı bu gezi hakkında kaleme aldığı ve dönüşünde yayınlanacak röportaj dizisinin, hemen her satırına yansıyacaktı.

Dolu dolu geçen bu gezi boyunca, Suat'ın nerdeyse soluk alacak vakti yoktu.

Her yeri gezmeli, görmeli, her türlü insanla konuşmalıydı...

Gündüzleri, ülkenin sosyal kuruluşlarını gezerken, geceleri tiyatro, konser, opera ve bale izlemeye gidiyordu. 1 Mayıs Bayramı yaklaşırken, âdetten olduğu gibi, piyes öncesi verilen nutukların tercümesini mihmandarından kelimesi kelimesine istedi. Enternasyonal herkele birlikte ayakta dinledikten sonra, piyesi yine mihmandarının tercümesiyle izlemeye gayret etti.

Kimi zaman not tutarken, gördüklerini, işittiklerini, algıladıklarını yazmaya kalemi yetişmez.

"Pera Palas"ta Yaşananlar...

Yolculuk boyunca yaşanan bu mutluluğun, bu heyecanın, bu coşkunun bedeli çok ağır ödenecekti...

Dönüşünde yayınladığı uzun röportaj dizisi müthiş bir ilgi çekti ama Suat Derviş "kıpkızıl komünist" damgasını yemekten de geri kalmadı. Gazetenin ortaklarından Halil Lütfi, onu bu

(58) Suat Derviş, "İstanbul- Moskova- Tahran, Seyahat Notları", *Tan*, 19 Haziran 1937.

(59) Sovyetler Birliği'nin kültür ve sanat alanında propaganda aracı olan teşkilat.

nedenden dolayı artık istemediği için, röportajın yayınlanmasının hemen ardından, gazeteden ayrılmak zorunda kaldı.

Kısa bir süre sonra da, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından Pera Palas'a çağrıldı.

Matbuat Umum Müdürlüğü bakanlığına bağlı olduğu için gazeteleri sıkça ziyaret eden Şükrü Kaya'yı iyi tanıdığını sanıyordu Suat. *Son Posta*'ya geldiğinde, onunla bir grup resmi çek-tirmek üzere, alışık olduğu gibi bir sürü erkek gazeteci arasında tek kadın olarak poz vermişti. Zaman zaman resmi davetlerde, gezilerde karşılaştıklarında bakan ona güler yüzle selam verir, okumuş olduğu bir makalesi, bir fıkrası için onu kutlardı... Dahası, birkaç kez yabancı basından önemli isimlerle bir araya geldiğinde, yanına tercüman olarak mutlaka Suat'ın verilmesini istemişti.

Ancak genç kadın, o gün süitin kapısından içeri girdikten sonra, babacan ve güler yüzlü adamdan bambaşka biriyle karşılaşacaktı; bakan öfkeli ve tehditkârdı. Bu tür röportajları sürdürdüğü takdirde, gazetecilik kariyerinin ciddi şekilde tehlikeye gireceğini, hatta başına daha da büyük dertlerin gelebileceğini, lafını hiç sakınmadan söylemişti.

Gözyaşlarını zor tutarak dışarı çıktığında, kimbilir hangi yazısı yüzünden, "azarlanma" sırasını sabırla bekleyen Sabiha Sertel'e rastlamış ve onu uyarmıştı.

Sabiha Sertel orta boylu, tombul, beyaz tenli, yumuşak bakışlı, çelik iradeli, sol mücadelede her daim kocasının birkaç adım ilerisinde duran kadın...

Meslektaş ve aşağı yukarı yaşıt olan, aynı ideolojik görüşü paylaşan Sabiha Sertel ile Suat Derviş'in yolları mesleki açıdan sık sık kesiştiyse de (önce *Resimli Ay*'da, sonra *Son Posta*'da ve özellikle *Tan*'da) aralarında herhangi bir dostluk, bir yakınlık olduğuna dair hiçbir belge günümüze ulaşmadı. Sabiha Sertel'in kızı Yıldız Sertel, annesiyle babasının bunca dostunun adı arasında Suat Derviş adının, evde ya da dostlar meclisinde anıl-

miş olduğunu hatırlamıyor. Sabiha Sertel'in anılarının Suat Derviş'ten söz ettiği kısacık bölümünden, birbirlerine oldukça resmi bir şekilde, "siz"li hitap ettikleri anlaşılıyor.

Bu iki yürekli ve zeki kadının, aynı dönemde, aynı meslek dalında, benzer görüşlerle, aynı "kulvarı" sık sık paylaştıkları düşünülürse, bu kulvarın ikisine de gerçek dost olmalarını engelleyecek kadar dar gelmiş olduğu düşünülebilir. Ancak birbirlerine karşı saygı ve takdir duyguları beslemiş oldukları gerçeği de kuşku götürmez.

Suat'ın SSCB gezisinden sonra başına gelenlere dönecek olursak...

Şükrü Kaya tarafından kulağı sertçe çekildikten bir süre sonra, o sıralar Matbuat Müdürü olan Vedat Nedim Tör'den, onu şaşkına çeviren, sevinçten âdeta havalara uçurtan bir haber alacaktı.

Yine Pera Palas'a çağırılıyordu, ama bu kez Atatürk tarafından...

Büyük önderle nihayet karşılaşmanın sevinci ve gururu, acaba Atatürk niçin onu tanımak istiyordu, yoksa Şükrü Kaya'dan da beter azarlamak niyetinde miydi? gibi endişelere dönüşüyordu ki, yeni bir haber geldi; Atatürk çok ağır hasta olduğu için görüşme daha ileri bir tarihe bırakılıyordu.

Ve 10 Kasım'da Ata'nın ölüm haberi!...

"Ben Kitaplarımda Bebekler Yaratmıştım"

Suat Derviş'in o yıllardaki romancılığı hakkında ne söylenebilir?

Önce kendisinin bizzat bu konuda ne düşündüğünü öğrenmek için, *Son Posta*'da 1936'nın Nisan ayında verdiği söyleşinin bir bölümüne bir göz atalım:

(...) *Zavallı Suad Derviş*, (bu satırlarda, kendinden üçüncü tekil şahıs olarak bahseden bizzat Suat Derviş'tir) *dedi, ilk ro-*

manını on altı yaşında bastırdı. Bunun mesuliyeti o zavallı çocukta değil, o çocukça yazıları cazip kapaklar içinde basanlarda idi. Onlar o kadar kabahatliler ki, bu sözümlerine ona teşvikleriyle ona tahsilini bile yarım bıraktırdılar.

Kızcağız daha on sekiz yaşında, kendini adam olmuş sandı.

Fakat sen onun bu son senelerde yazdıklarını okudun mu?

Büyüyüp aklını başına aldıktan sonra ve etrafını, kendisine gösterildiği gibi değil, kendi gözleriyle görmeye ve kendi tenkit kabiliyetiyle tetkike başladıktan sonra yazdıklarını?

Hele şimdi daha yeni bitirdiği ve henüz piyasaya çıkarmadığı romanını okursan, bana hak vermekte tereddüt bile etmeyeceksin.⁽⁶⁰⁾

Yine aynı yılda, *Servet-i Fünun*'da, dergiye şiirler ve öyküler de yazan Neriman Hikmet'in kendisiyle yaptığı bir söyleşide, 1930'lara kadar verdiği eserler, hatta o tarihlere kadar nasıl bir kadın ve yazar olduğu konusunda daha da acımasızdır:

Ben, bin dokuz yüz otuz tarihinden itibaren, hiçbir kitap bastırmadım. Çünkü bu tarihten itibaren, çok daha müşkülpesent olmaya ve kendime karşı çok merhametsiz tenkitlerde bulunmaya başladım. (...) Ben bebeklerimi tavan arasına attıktan sonra, kendim kitaplarımda bebekler yarattım, hayatla, hakikatle ve muhitte alakası olmayan bebekler ve onlara kâh Zehra, kâh Fatma, kâh Zeliha isimlerini koydum. Onları ben yaratmıştım. Hayat değil. (...) Ben rüya gördüm, hayatı tanımıyordum. (...) Artık rüya görmüyorum. (...) Beni bebekler değil, insanlar alakadar ediyor. Beni hayal değil, hayat alakadar ediyor. Çünkü hayat ve hakikat en güzel rüyadan, en parlak hayalden, çok daha zengin, çok daha cazip!⁽⁶¹⁾

(60) Suat Derviş, "Naci Sadullah ile Söyleşi", *Son Posta*, 2 Nisan 1936.

(61) Suat Derviş, "Bugünküler Söylüyor: Suat Derviş Diyor ki: Ruhta ve Muh-tevada Hiçbir Yenilik Sezmiyorum!", *Servet-i Fünun*, No: 2120-435, 1936, s. 308.

Ve bundan böyle nasıl bir romancı olmayı hedeflediğini açıklıyordu:

Edebiyatta yapmak istediğim şey, memleketimin bugünkü içtimai, fikri ve estetik muadelelerine makes olabilmek (sosyal, düşünce ve estetik değerleri arasındaki denklği yansıtmak). İçinde yaşadığım, içinden çıktığım cemiyete lisan verebilmektir.⁽⁶²⁾

Ne var ki, Naci Sadullah'la söyleşisinde, 1930'dan bu yana hiç kitap yayınlamadığını söylerken unutkanlığa uğramış olabilir. Zira 1931 yılında, bir yıl önce *Resimli Ay*'a yazdığı öyküyle aynı başlığı taşıyıp aynı konuyu çok daha etraflıca işleyen, ilk defa olarak sosyal adaletsizliği açıkça yerdiği, oldukça önemli bir romanı yayınlamıştı; *Emine*.

Romanın kahramanı Emine, ailesini I. Dünya Savaşı'nda kaybetmiş, bu dünyada yapayalnız kalmıştır. Bir aileden ötekine âdeta bir nesne gibi taşınır ve barınmaya çalıştığı her evde aşağılanıp horlanır. Yazar, Emine'nin, hayatı boyunca güçlülerin ve zenginlerin hizmetinde, onların himayesinde çektiği acıları, uğradığı hakaretleri kaleme alırken sonuna kadar ondan yanadır. Onun, yani yoksulun, ezilmişin, horlananın tarafını tutar. Zengini ve zenginin Emine gibilerini ezmesine yol açan düzeni açıkça eleştirir.

Bu yaklaşım, Suat Derviş'in eserlerinin içinde bir ilktir.

Emine romanının ayrıca az bilinen bir yurtdışı serüveni de olmuştur. Suat, onu Türkiye'de bir kitap evine vermeden çok önce, Fransızcaya tercüme edip (ya da ettirip) mektuplaşmakta olduğu Henri Barbusse'ün önerdiği bir Fransız yayınevine yollar. Ancak yayınevi, eseri yayınlamaya karar vermeden önce düşünme süresi talep eden bir mektupla karşılık verir; genç, sabırsız ve alıngan olan yazar, bunu kesin bir ret cevabı gibi görüp kitabını geri çeker.

Toplumcu Gerçekçi Bir Yazar Doğuyor

Esasen Suat'ın, Naci Sadullah'la yaptığı *Son Posta*'daki röportajında gururla sözünü ettiği bir başka roman vardır:

Onu “*daha yeni bitirdiğim ve henüz piyasaya çıkarmadığım romanım,*” sözleriyle arkadaşı Naci'ye müjdeler.

Büyük bir olasılıkla, siyasi nedenlerle hiçbir zaman kitap halinde basılamayacak olan ve *Tan* gazetesinde tefrika halinde 12 Mart- 10 Mayıs 1937 tarihleri arasında çıkan *Bu Roman, Olan Şeylerin Romanıdır* başlığını taşıyan eserdir söz konusu olan.

Çıktığı gazetede şöyle sunulmuştu:

“Bu roman, olan şeylerin romanıdır. İşte siz hayatta bütün olan şeyleri bunda göreceksiniz. Suat Derviş Olan Şeylerin Romanı'nı yazmak için hayat mücadele ve muadelelerini çok yakından ve içinden incelemiştir.”

Olayların çoğunun bir fabrikada geçtiği romanda, ilk kez olarak Türk işçisi ve sorunları ele alınmaktadır; yine ilk kez olarak Suat Derviş onu “toplumcu gerçekçi” akımın kayıtsız şartsız bir uygulayıcısı olarak kaleme almıştır...

“Toplumcu gerçekçilik” terimi Sovyetler Birliği'nde otuzlu yılların başında ortaya çıkmıştır. Terimin isim babalığı bizzat Stalin'e atfedilir. Sovyet basınında ise ilk defa olarak 23 Mayıs 1932 tarihinde belirir.

Edebiyat sözlüğünde karşılığı şöyledir:

“Marksist Leninist ideolojik duruşlardan yola çıkılarak, somuttarihsel gerçekliğin devrimsel gelişimi içinde, doğru bir yansımalarının verilmesine yol açan bir edebi yöntemdir. Toplumcu gerçekçi eserler, yazarı, hayatın çok daha eksiksiz bir bilincine taşıyıp komünist ahlakın kurallarına göre eğitir. (...) Tarihin gelişimi ve anlamı, ancak bir dünya toplumculuğuna ulaşılmasıyla oluşacağı var sayıldığından, edebiyatta ‘toplumcu gerçekçi akım’, tragedyanın unsurlarını kullansa dahi, onlarla birlikte sarsılmaz bir iyimserlik mesajı da iletmek zorundadır...”

Politik bir rol üstlendiğine göre, aynı zamanda devrimci istekleri desteklemek ve teşvik etmek gibi bir işlevi de olmalıdır...”

Yani bu gerçekçilik, gerçeği aktarmakla sınırlı değildir. Sanatçının, “gerçek olandan” ödünç alıp faiz olarak, üstüne çalışmasını, hayal gücünü, kültürünü, ideolojisini katması gerekir.

Özetle, toplumcu gerçekçi edebiyat anlayışında, yazılı metin sınıf mücadelesinin bir “aracı”dır ve yazar, bu mücadelenin aktif bir parçası olup siyasal bir görev taşıyıcısı haline gelmiştir.

Bizzat Suat Derviş, bu akımdan ne anladığını yine Naci Sadullah’la röportajında, Nâzım’ı, meşrutiyetten önce ve sonra gelmiş geçmiş şairlerin en kuvvetlisi olarak görmesinin nedenini açıklarken dile getirmiş oluyordu:

Bence şiir iki güzel kafiye arasına getirilmiş satırlar üzerinde lakırdı cambazlığı, hokkabazlığı yapmak değildir.

Bu hareket devrinde şiir, asıl kıymetini bir mücadele unsuru olarak kullanıldığı zaman bulur.⁽⁶³⁾

Aynı söyleşide genç kadın, bu akımın sadık bir başka uygulayıcısı, yeni kuşak edebiyatçılardan Sabahattin Ali’nin de parlak bir gelecek vaat ettiğini ekliyordu.

Bütün bu açıklamaların ışığında, yazarının *Bu Roman, Olan Şeylerin Romanı* başlıklı eseriyle gurur duyması çok doğal...

Kitabın başlıca kahramanları, köyden şehre bir tütün fabrikasında işçi olarak çalışmaya gelen ve bir kazada ayağını kaybeden Arif; tamirci çırağı, sosyalist Namık; Almanya’da yetişmiş züppe genel müdür; işçilerin hakkını savunan iyi kalpli idari müdür; Dünya Savaşı’na katılmış, döndüğünde iş bulamayıp kendini içkiye veren gariban adam Osman ve sınıf atlayıp yükselmek, refaha kavuşmak isteyen ve bunun için zengin erkeklerle birlikte olmak gibi kolay bir yol seçen kızı Nazlı’dır...

(63) Suat Derviş, “Naci Sadullah ile Söyleşi”, *Son Posta*, 2 Nisan 1936.

Eserde, Çimen Günay'ın belirttiği gibi, kâh kahramanların, kâh anlatıcının ağzından verilen propaganda mesajları ve daha “iyi” bir dünya, daha insanca bir yaşama doğru yönelmek için uygulanması gerekenler okura yazar tarafından sunulur; bu açıdan *Bu Roman, Olan Şeylerin Romanıdır* “toplumcu gerçekçi” kurallara mükemmel biçimde uymaktadır. Ancak Suat, yaşamı boyunca yapacağı gibi, kurallara tamamıyla hapsolmayı reddeder. Kişilere ait oldukları sınıflara göre değişmez özellikler yakıştırmaz. Mesela bütün işçiler iyi ve erdemli, bütün patronlar kötü ve acımasız değildir. Sınıfların kendi içlerinde çelişkiler de barındırabileceklerini ortaya koyar. Yine de, *Emine*'de başlattığı yöntemi sürdürerek kimden yana olduğunu fiziksel betimlemeleriyle de ortaya koyar. Acımasız müdür çirkindir, ‘tok öküz bakışlı gözlerle’, ‘abus, somurtkan bir yüze’ sahiptir.⁽⁶⁴⁾

Buna karşılık işçiden yana olan işletme müdürü, yakışıklı çekici bir insandır.

Kırk yaşlarında görülen bir adam. Üstünde bez bir iş gömleği var. Saçları ağarmış, yüzü genç kalmış, başında çok düşünen çok münevver ve mütefekkir bir başın çizgileri var... Ve bu başın altındaki gövdesi mükemmel bir atlet vücudu gibi iri ve güzel...⁽⁶⁵⁾

Suat Derviş'in 1937'de çizdiği bu son derece çekici erkek portresinin “ilham kaynağı”yla o yıllarda tanışıp tanışmadığını bilemiyoruz.

Oysa iyi kalpli işletme müdürü, yakında hayatında çok önemli bir yer işgal edecek olan birine ait pek çok unsur taşımaktadır...

Romanın, yazarının *Tan* gazetesi tarafından Sovyet Rusya'ya röportaja yollandığı yılda, yani 1937'de tefrika edilmiş olması

(64) Suat Derviş, *Bu Roman Olan Şeylerin Romanıdır*, *Tan* 1937, alıntıl原因, Günay Çimen, “Toplumcu Gerçekçi Türk Edebiyatında Suat Derviş'in Yeri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Bilkent Üniversitesi, 2001, s. 56.

(65) Suat Derviş, “Roman Olan Şeylerin Romanı”, *Tan*, İstanbul, 1937.

oldukça anlamlıdır. Suat Derviş'in gazeteci kimliği ile romancı kimliği bu vesileyle artık ortak ideolojik bir zeminde buluşmuş ve birleşmiştir.

Aynı yılda yine aynı fikirlerin doğrultusunda, fazla ses getirmeyen ancak oldukça önemli bir başka atılımda da bulunur, Neriman Hikmet'le bir dergi kurar: *Yeni Edebiyat* dergisi.

Yasalara göre, derginin imtiyaz sahibi, üniversite mezunu olduğu için Neriman Hikmet olsa da fikirlerin çoğu Suat'tan gelir...

Ancak iki kadın, bütün çabalarına rağmen bu ilk döneminde, *Yeni Edebiyat*'ın" sadece üç ya da dört sayısını çıkartabilirler. Oysa derginin yayın hayatına doğması için Neriman baba-dan miras kalan ve hayatta tek serveti olan küçük evini satmış, Suat ise birikiminin önemli bir kısmını harcamıştı.

Bu son girişiminin kısmen başarısız olmasına rağmen Suat, kendine seçtiği yeni yolda pek çok meslektaşının takdirini kazanıyordu.

Mesela Ahmet Muhip'in:

Suat Derviş'in hikâyelerini beğeniyorum. Dehşetli surette değişti... Ve Allah bilir kendisini bu sahada tutmanın imkânı kalmamıştır. O büyük, ulvi ve güzel kudrete doğru kanatlanmış gidiyor.⁽⁶⁶⁾

Bizzat kendisi, daha bir yıl önce Nâzım Hikmet Türkiye'nin en büyük şairiyse, kendisinin kuşkusuz en "kuvvetli" yazar ve hikâyecisi olduğunu Naci Sadullah'a, hiçbir sahte tevazu göstermeksizin ilan ediyordu. Kanıt olarak da, Peyami Sefa'nın ve Mahmut Yesari'nin eserlerini gösteriyor, kendisinin beğenmediği o, "1935'ten önceki" Suat Derviş'in bile, bu yazarların fevkinde eserleri olduğunu ekliyordu.

(66) Suat Derviş, "Ahmet Muhip'le Röportaj", *Servet-i Fünun [Uyanış]*, İstanbul, 18 Mart 1937.

Heyecanlı röportaj şu sözlerle son buluyordu:

Bunun aksine kani olsaydım, ne yapar yapar o şirreti (kendisini) Babıâli'den sürer ve eline kâğıt kalem yerine, tavan süpürgesi ve toz bezi verirdim.⁽⁶⁷⁾

Bu son sözleri okurken, Suat Derviş'in şen şakrak ve inançlı kahkahasını duyar gibiyiz...

Nizamettin Ajan mıydı?

Suat Derviş ile Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun tuhaf ve tutkulu evliliği, iyi kötü ama daha çok da kötü bir şekilde dört yıl kadar sürdü.

Nizamettin Nazif, bu evliliği kendi açısından galiba en iyi, gazeteci Hakkı Devrim'e özetlemişti. Genç meslektaşının, Hukuk Fakültesi'nden bir arkadaşıyla evleneceğini duyduğunda, "Hiç okumuş kadın alınır mı, kimi alırsan al, ama sakın okumuş kadın alma!" diye onu kendince uyarmış, Suat Derviş'le beraberliğini de, "Başıma gelmiş en büyük kazalardan biri!" olarak nitelermişti. Suat'a çok saygı duyduğunu ve hep duyacağını, ama kendisinin değişmesi imkânsız tuhaf huylarından dolayı, kimseyle uzun süreliğine beraber olamayacağını da eklemekten geri kalmamıştı.

Zaten bu söylediklerini kanıtlamak istercesine, Suat'tan sonra bir daha evlenmeyecek, evinde tek başınayken bir kalp krizine yenik düşeceği 1970'e kadar gelip geçici maceralarla yetinecekti.

Edebiyat, iş, siyaset, dostluk, aşk, eğlence, aile...

Suat'ın yaşamında bu öğeler hep iç içe olmuştur... Hep birbirini beslemiş, birbirinden hiç ayrılmamıştır...

Bunun ışığında, Suat ile Nizam'ın beraberliğini artık tamamen imkânsız kılan çok önemli bir yeni unsur çıkıyor ortaya.

(67) Suat Derviş, "Naci Sadullah ile Söyleşi", *Son Posta*, 2 Nisan 1936.

Hayatı şakalarla, ateşli nutuklarla, aklına esen siyasi akımları coşkuyla desteklemeler ve ardından unutmalarla, dahası reddetmelerle geçen bu tuhaf adamın tam olarak ne düşündüğü asla bilinmiyor, hisleri kadar, politik tercihleri de hiçbir zaman tam olarak anlaşılamıyordu.

Bir cenazede, Aksaray Camii'nin avlusunda, Rasih Nuri İleri'nin Nizamettin Nazif'le karşılaştıklarında, aralarında geçen ilginç bir diyalog, bu belirsizliği çok iyi yansıtıyor:

“Konuşma sırasında Nizamettin, bir ara komünistlere sataşınca, ben ona, ‘Senin çift tabancayla Kızıl Meydan’da dolaştığını biliriz,’ diye karşılık verdim. Onun üzerine, cebinden bir noter senedi çıkartıp gösterdi. O senette, ta başından beri Milli Emniyet için çalıştığı belirtiliyordu!”

“Allah bilir ya, bu senet de sahteydi!” diye ekliyor İleri.

“Sempatizan’lıktan, ateşli bir militanlığa, gerçekçi/doğalcı/romantik bir romancılık anlayışından, ödünsüz bir toplumcu gerçekçi romancılığa kararlı bir geçiş yaptığı dönemde, Suat bunca muğlak düşünüp davranan biriyle artık evli kalamazdı...”

Mücadele

*Önümüzde yeni bir yaşam şekilleniyordu,
Vaatlerle değil, kesinliklerle dopdolu,
Özgür, ferah, baskısız ve zincirsiz bir yaşam...
Kısaca, mücadeleyle oluşturulmuş bir yaşam.*

BANDAHARO HARATAP

Yeni Eserler, Yeni Bir Gazete...

Tan gazetesi, 1938'den sonra, daha da sertleşen Matbuat Kanunu'nun şu ya da bu maddesini ihlal ettiğinden dolayı kısa aralıklarla ama sürekli kapatılıyordu.

Sonunda Ahmet Emin Yalman'ın, Atatürk'ün ölümünden sonra yazdığı bir yazısı yüzünden her zamankinden çok daha uzun bir süreliğine kapanınca, ortaklar birbirine girdi, Yalman ayrıldı, *Tan* Sertellere kaldı.

Suat Derviş bu arada, Us kardeşlerden Hakkı Tarık Us ile Rasim Us'un kurmuş oldukları *Haber*'e geçmişti.

Haber'de çıkan ilk tefrika romanı ise, *İstanbul'un Bir Gecesi* başlığını taşıyordu.

İstanbul'da yoksul halkın bir gece içinde yaşadığı felaketler, uğradığı haksızlıklar içinde kıvrandığı çaresizlikler... Ölüm döşegindeki çocuğuna gerekli kanın bedelini ödemek için bedenini satan bir anne, buna rağmen çocuğunun yaşamını kaybetmesi...

Bütün bunlar, iç burkan, can acıtan sözcüklerle anlatılıyordu.

"Öldü diyorlar. (...) Doktor, Allah aşkına, evlatların varsa, onların başı için söyle... Çocuğum öldü mü? Peki... O ölünce ben

bu beş lirayı ne yapacağım. Sana soruyorum, Müslüman değil misin? İnsan değil misin? Sana soruyorum doktor bey... Bu beş lirayı ben şimdi ne yapacağım diyorum.”

Doktor konuşmuyordu, Zeliha devam etti.

“Tabutu olsun... Yepyeni olsun. Al bu beş lirayı, evladımın başı için, sevdiklerinin başı için doktor bey, al bunu da onu tertemiz bir tabuta, yepyeni bir tabuta koyunuz!”⁽⁶⁸⁾

Ve bu acılara kayıtsızca seyirci kalan İstanbul şehri...

İstanbul şehri granitten yekpare bir kaya gibi hissizdi bu gece.

Dün gece olduğu gibi! Yarın gece olacağı gibi!

(...) Lakayitti

Hissetmiyor, duymuyor, görmüyor, hafif ürperişlerle sabahı bekliyordu.⁽⁶⁹⁾

İleride Suat'ın, eserleri arasında en sevdiklerinden biri olduğunu söylediği *İstanbul'un Bir Gecesi* de güçlü “toplumcu gerçekçi” öğeler taşır. Fakat yazar, bu eserinde de “her şeyden önce propaganda, her şeyden önce mesa” anlayışıyla sınırlı kalmaz, kişilerin psikolojik özellikleriyle kıvrandıkları çelişkilere yer verir.

Eserin yoğunlaşmış olduğu duyarlılık da onu daha başka boyutlara taşır...

Suat Derviş'in hayatında değişim rüzgârlarının kuvvetle estiği o 1939 yılında, genç kadın bu kez tefrika olmayıp da İnkılâp Kitapevi'nden çıkan bir roman daha yayınladı: *Hiç*.

Yine hüznün ve acı dolu bir eser...

Romanın kadın kahramanı Seza'nın içtenliğine ve duyarlılığına karşılık, sevdiği, güvendiği erkeklerin inanılmaz hoyratlığı, sevgisizliği, samimiyetsizliği... Seza'nın oğlu küçük Mehmet'in, okura dakika dakika izlettirilen acılar içindeki ölümü... Sonunda da bir kadının yıkılışı, yok oluşu, “hiç”e dönüşmesi...

(68) Suat Derviş, “İstanbul'un Bir Gecesi”, *Akşam Postası*, 10 Mayıs 1939.

(69) Suat Derviş, a.g.e.

Ancak yazarın gerçek yaşamı tasvir ettiği o karanlık ve acımasız evrende yine de bir umut ışığı belirliyor, kurtulabilmenin bir çaresi var: İnsanoğlu, yaşamına bir anlam kazandırmak, hiçlikten kurtulabilmek için ötekilerle birleşmeli...

Bu fertler neden birbirlerine el vermiyorlar? Neden birbirlerine ne kadar yakın olduklarını hissettirmiyorlar?(...) Neden teker teker çaresizlikten bunalıyorlar da bir olup tabiatın karşısında cephe almıyorlar?

Yirminci asırda olmamızın manası nedir? Medeniyet de bir hiç mi?⁽⁷⁰⁾

Garip bir tesadüf sonucu (ama tesadüf müydü gerçekten?) romanın küçük Mehmet'in ölümüyle ilgili satırları, aynı yıl yazılan *İstanbul'un Bir Gecesi*'ndeki bazı satırlara çok benziyordu. Mesela:

Bana sadece o öldü dediler. O öldü. Peki, ama ben ne yapacağım? Bana bunun acısına nasıl tahammül edilir öğretilmediler! O öldü. Ne kadar kolay bunu söylemek değil mi? (...) Bunun devasını bulmak, bu acıya alışmak? Hiçbir çare yok mu? Hiç... Hiç... Hiçbir çare yok mu?⁽⁷¹⁾

Yıllar önce, küçük kardeşinin, yoğun bir şekilde hissedilmiş olan ölümünün acısı mıydı aniden hortlayıp Suat'a bu tür satırları yazdırtan ya da bütün dünyayı kasıp kavurmakla tehdit eden bir savaşın uyandırdığı kaygı mı; yoksa birkaç yıl sonra başına gelecek olanların, garip bir önsezisi mi?

Halkının Sorunlarına Eğilen Gazeteci...

Suat, roman yazmanın yanı sıra muhtelif gazetelere yazı vermeyi sürdürmekteydi.

(70) Suat Derviş, *Hiç*, 2. Basım, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1941, s. 166.

(71) a.g.e., s. 148.

1939 yılının tamamında, *Haber* gazetesinde “Düşündüğüm Gibi” ve “Olaylar Ve Fikirler” başlıklı köşelerinde bir dizi fıkra yayınladı.

Fıkralarında, yine Türk kadınının, çocuğunun ve köylüsünün sorunlarını irdeleyip onlara içtenlikle çözüm arıyordu...

“Köylü Kadınlara Biçki Dikiş Dersleri”, “Zehirli Gazlardan Korunma Kursları”, “Çok Çocuklu Ailelere Yardım” vs...

Aynı yıl, aynı gazetede, siyasal tavır aldığı yazılarına da rastlanıyordu. Yazı başlıkları şöyleydi:

“Türk Gençlerine Nasyonal Sosyalist Propagandası mı?”, “Türkiye Emperyalist Değildir...”, “Dünya Karışıklığı Karşısında Biz” ...

Bu yazılarda, sosyal konulara ve haksızlıklara duyarlılığı tartışılmazdı; ancak sansürden dolayı her türlü sivriliklerini törpüleyip onları resmi görüşle barışık şekilde kaleme almak zorundaydı.

1939 yılının Ağustos ayında, bütün dünyanın dikkatinin Hitler’e ve Danzig Koridoru’na kilitlenmiş olduğu günlerde, *Haber* gazetesinde şu satırlar yer almaktaydı:

Ziraat Vekili Moskova ziraat sergisini ziyarete gidecek.

Sovyetlerin Moskova’da açtıkları büyük ziraat sergisini memleketimizden bir heyetin ziyarete davet olunduğu haber alınmıştır.

Heyette, Ziraat Vekili Muhlis Erkmen’le, C. H. Partisi Umumi İdare Heyeti azaları Sinop Mebusu Cevdet Kerim İncedayı, Kütahya Mebusu muharrir Sadri Ertem ve muharrir Suat Derviş bulunmaktadır.

(...) Heyetin hareket zamanı henüz belli olmamıştır.

Sovyetler Birliği’ne yaptığı ikinci gezide, Suat Derviş çok daha bilinçli, çok daha militanca bir yaklaşım içindeydi. Yanında kendisi gibi toplumcu gerçekçi çizgide eser veren gazeteci yazar

Sadri Ertem’le Ziraat Sergisi’ni karış karış gezecek, hiç durmadan not tutacaktı...

Ne var ki, Suat Derviş, bu geziyle ilgili izlenimlerini hemen dönüşünde yazamadı.

Savaş patlak vermişti ve gazetelerin anında sayısı azalan sayfalarında sekiz sütuna, kırmızı manşetler ve dev puntolarla verilen savaş haberlerinden, Moskova’daki ziraat sergisine elbette yer kalmayacaktı. Bu geziden ancak epey sonra, *Neden Sovyetler Birliği’nin Dostuyum* başlıklı risalesinde söz edecekti.

Rasim ve Hakkı Tarık Us kardeşler savaş başladığında üç gazetenin sahibiydiler. Sabahları yayınlanan *Vakit*, saat 13’te baskıdan çıkıp dağıtılan *Haber*, yayın hayatına yeni başlamış olan ve savaşla ilgili önemli haber alır almaz dizip basıp ve baskı biter bitmez dağıtılan da *En Son Dakika*.

En Son Dakika saat 23.00’te dahi ikinci baskı yapıp ertesi gün gazetelerde yer alacak önemli haberleri önceden okura bildirirdi. Bu nedenle diğer gazetelerin korkulu rüyasıydı.

Suat Derviş, *Haber*’de çalışır, yazıları ve haber çevirileri *En Son Dakika*’da yer aldığında, bunun için ücret talep etmezdi. *Haber*’deki en önemli görevi ise, sabahları yabancı radyoları dinlemek, onlardan önemli bir nutku veya haberi hızla Türkçeye çevirmek ve gazetenin Yazı İşleri Müdürü’ne yetiştirmektir.⁽⁷²⁾

Vakit’e kısa fıkralar yazdığı eklenirse, II. Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde ve başlangıcında Suat Derviş’in, bütünüyle Us kardeşlere çalıştığı kanısına varılabilir...

(72) Kemal Sülker, “Çileli, Onurlu Yaşamın Temsilcilerinden Biri: Suat Derviş Baraner” *Sanat Edebiyat* 81, Yıl: 2, S. 15, 1 Ağustos 1982, s. 25, alıntılayan Oya Körpe, *Suat Derviş’in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2001, s. 29.

Bu yoğun çalışma temposu, eski ve yeni dostlarla yeni bir dergi projesi üzerine çalışmasına engel değildi.

Tüm bunlardan arta kalan zamanda herkes gibi, biraz söyleyerek ama ciddiye de alarak, olabilecek bombardımanlara karşı pasif korunma yöntemlerini uygulamaya çalışıyor, tatbikatlara bazen katılıyor, bazen katılmıyor, sinemalarda ana filmten önce hemen her zaman verilen Trakya manevraları üzerine belgesel filmi izliyordu. Sonuçta her ne kadar savaş karşıtı idiyse, kendini diğerleri gibi “savaşa hazır” hissetmek onu rahatlatıyordu.

Görünmez Bir Ruh Gibi Hitler...

Şair Hasan İzzettin Dinamo, Gazi Eğitim Enstitüsü’nü bitireceği sırada bir şiiri yüzünden tutuklanmış ve dört yıl hapis yatmıştı. Çıktığında, yine dört yıllık bir süre için, sadece herhangi bir memurluğa girmesi değil, herhangi bir işte çalışması da yasaklanmıştı. Kız kardeşleriyle İstanbul’a yerleşen uzun saçlı, yusyuvarlak ve güleç yüzlü bu genç adamın, kendi deyişiyle, “açlık, sefalet, işsizlik, yakasına âdeta yapışmıştı.”⁽⁷³⁾ Ufak tefek kaçamak işlerle geçimini sürdürmeye çalışıyordu.

Coşku dolu mısralarını beğendiği bu genç şairi uzun süren bir işsizlik döneminin ve yoksulluğun, nasıl perişan ettiğini gören Suat, her zamanki yardımseverliğiyle ona *Haber*’de bir düzeltmenlik işi ayarlamaya çalışıyordu.

Ancak kendi de o gazetede işini sürdürebileceğinden artık kuşkuluydu. Zira Us’lar, faşist ideoloji Avrupa’da azgınlaşıp özgürlükleri yok ettiğinden beri, genç kadını daha güç beğenir olmuşlar, her fıkrasının, her hikâyesinin ya da haberinin altında, bir buzağı aramaya başlamışlardı. Zaten gazetelerinden *Vakit*’te Nazi Almanyası’na duydukları hayranlığı giderek açığa vurmaktan çekinmiyorlardı.

(73) Hasan İzzettin Dinamo, *İkinci Dünya Savaşından Edebiyat Anıları*, De Yayınevi, İstanbul, Şubat 1984, s. 127.

Suat da resmi görüş kalıbının mümkün olduğunca dışına çıkmamaya çalışıyor ancak her an dilinin sürçmesinin korkusuyla yaşıyordu.

140

Atatürk'ün artık devlet işleriyle doğrudan ilgilenemeyecek kadar hasta olduğu 1938'de, Başbakan Celal Bayar'ın önderliğinde 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştı; bunların sonucunda basın özgürlüğü daha da önemli bir ölçüde kısıtlanmıştı.

1939'da savaşın başlamasıyla bazı haberlerin gazetele- re hiç girmemesi, bazılarının da büyütülmemesi konusun- da, Başbakanlık'tan ya da Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden emirler geliyordu.

İşte bunların bazıları:

“Türkiye’den bahseden radyo haberlerinin, Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nden izin almadıkça yayını yasaktır.” (19 Eylül 1939)

“‘Rusya’ yazılmayacak, ‘Rusya’ kelimesi, yalnız başına kullanılmayacak, ‘Sovyet Rusya’ diye yazılacaktır.” (23 Aralık 1939)

“Anadolu Ajansı’nın haberlerinden başka haber yazılmayacaktır; “sansasyonel” başlık yazılmayacaktır; dış haberler tek sütuna dizilecek ve bu haberlere 12 puntodan büyük başlık konmayacaktır; Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nden ve Anadolu Ajansı’nın vereceği dış haberlerden başka dış haber yayınlanmayacaktır; Türk rejiminin ve bu rejimin ideolojiden gayri, velev inceleme adı altında olsa da, diğer rejimlere ve ideolojilere ait yayın yapılmayacaktır.”⁽⁷⁴⁾

Bütün bu kısıtlamalara ek olarak, yine savaştan dolayı kâğıt kısıtlaması getirilmişti ve gazeteler kalitesiz kâğıttan, ortalama dört sayfa çıkartabiliyorlardı.

(74) Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holding’lere Türk Basın Tarihi*, 1. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Kasım 2003, s. 167-168. (Ziyad Ebüzziya’nın arşivinden)

Yazıların sansür baskısına rağmen taraflar yine de giderek belirginleşiyordu:

Ağırlığı olan gazetelerden *Cumhuriyet* ve Nadir Nadi “Almanacı”, *Tan* ve Serteller “Rusçu” olarak anılıyorlardı. Hüseyin Cahit Yalçın’ın *Tan*’i müttefiklerden yana olmakla birlikte Sertellere “komünist”, *Tan*’a da “komünistlerin gazetesi” diye sataşıyordu.

Ayrıca basın dünyasında muhabirler ortalıkta kol geziyor, herkes herkesten kuşkulanıyordu.

Dinamo, ara sıra Suat Derviş’i görmek üzere *Haber* gazetesine uğradığında, anılarında, “H” olarak adlandıracağı bir meslektaşının, odasının kapısına dikilip onları dikkatle izlediğini ve konuşmalarını can kulağıyla dinlediklerini fark etmişti. Bu durumdan Suat’a bahsettiğinde, genç kadın onu haklı bulmuş ve kaşla göz arasını uyarıyordu: “Dikkatli konuş! ‘H’in Milli Emniyetten olduğu söylenmektedir!”⁽⁷⁵⁾

Zira “yukarıdan” gelen buyruk üzerine bütün günlük gazetelerden birer yazarın Milli Emniyet’e girmesi zorunluluğu uygulanıyordu.

Dinamo, bu gergin ortamda Suat’ın desteğiyle *Haber*’e düzeltmen olarak nihayet işe alınmıştı...

“...Ancak, her gün öğleden sonra, Suat Derviş’le, daha başka gazeteci ve edebiyatçılarla biraz çene çalmaya zaman ayırıyorduk.”⁽⁷⁶⁾

Suat Derviş’i çalışma odasında ya da *Haber*’in küçük oturma salonunda, kimler ziyarete gelmezdi ki o dönemde...

İriyarı, yakışıklı, gülbüz, kırmızı yüzlü, batılı aydın tavırlı Burhan Belge... Suat’ın *Haber*’de köşe yazarlığı görevini paylaştığı, ütüsüz pantolonunun bir paçası yerleri süpürürken, diğer paçası hafif yukarda, kravatı gelişigüzel bağlanmış, varını yoğu-

(75) Hasan İzzettin Dinamo, a.g.e., s. 127.

(76) a.y.

nu kumara harcayan ve Dinamo'nun tabiriyle, "Sağda bir yerde serüven arayan" Necip Fazıl Kısakürek, iri, yuvarlak, zeki gözleri, bazen sahte bir öfkeyle parlayan Nurullah Ataç ve daha başkaları... Kimileri solcu, kimileri eski solcu, hatta kimileri sağcı...

Suat fikirlerinden hiç ödün vermeden hepsiyle dost kalmayı, neşeli sohbetler etmeyi gayet iyi başarıyordu.

Dinamo, bir gün Suat Derviş'in çalıştığı odaya girdiğinde karşısındaki koltuğa, şairin deyişiyle, "Amerikan biçimi oturmuş", yani bacaklarını koltuğun kenarından aşırarak yirmi beş-yirmi altı yaşlarında, uzunca boylu, her halinden kendine güveni olduğu belli olan çok yakışıklı bir adam görür.

O adam Mihri Belli'dir.

Mihri o zamanlar üniversite öğretim üyesidir. Amerika'da sürdürdüğü eğitimden yeni dönmüştür. O eğitim sadece iktisatla sınırlı olmamış, Mihri, Amerika'da işçi ve zenci haklarının savunulduğu önemli bir sol kesimle tanışmıştır.

Mihri Belli, öğretmen olduğunu, birkaç Avrupa dili bildiğini söyleyen Dinamo'ya, dil öğretmenliği bulabileceğini söyleyip yüreğine su serper.

O aynı gün, gazetesinde eski bir öğretmen çalıştırmaktan korkan Hakkı Tarık Us, Dinamo'yu "bir işkence odasına benzeyen odasına" çağırıp işine son verdiğini bildirir.

"Zira," diye açıklar Dinamo anılarında, "Hitler, görünmez bir ruh gibi her yere sızıyordu..."

Genç adam oturma salonuna geri döndüğünde, Suat ile Mihri konuşmaya devam etmektedirler.

Durumu onlara anlatır. Bunun üzerine Suat Derviş, eğilip kulağına usulca fısıldar: "H, nihayet görevini yapmış!"

Zaten, Suat da yılsonunda *Haber* gazetesinden ayrılacaktır.

Artık gözlerini bambaşka bir hedefe dikmiş, doğru olduğunu inandığı yoldan coşku içinde ilerliyordu.

Zira o yıl kaleminden çıkan bunca acıklı satırlara rağmen, Suat yaşamıyla, yazdıklarıyla, kendisiyle giderek daha barışıktır ve yeni bir erkekle tanışmıştır.

TKP'nin Gayriresmi Yayını

Son yıllarda çıkan başlıca sol görüşlü yayınlar, kısa ömürlü denemeler olmanın ötesine gitmeyen *Yeni Yol*, *Küllük*, *Yeni İnsanlık* gibi yayınların dışında iki taneydi: 1938'in Kasım ayında çıkan *Sanat Edebiyat Sosyoloji* (SES), 1939'da Abidin Dino ile Nail V. Çakırhan yönetiminde çıkan *Yeni Sanat Edebiyat Sosyoloji* (Yeni SES) dergileri...

Takrir-i Sükûn Kanunu'yla yeraltına itilen Türkiye Komünist Partisi, bu sürecin bir devamı olmasını istiyordu.

TKP, önceleri bütün dünya komünist partileri gibi Üçüncü Komünist Enternasyonal'in, (Komintern'in) bir şubesi olmuştu. Komintern 1919-1923 yılları arasında uzanan zaman dilimi içinde, yani Lenin ve Troçki döneminde, dünya ihtilalinin kurmaylığını üstlenmişti.

1924 yılından sonraki dönemde Stalin, "Tek Ülkede Sosyalizm" doktrinini kabul edip enternasyonalizmden vazgeçince, Komintern'in görevi, giderek kapitalist ülkelerin, Sovyetler Birliği'ne saldırılarını önlemekten ibaret oldu.

1933 yılında Hitler ve Nasyonal Sosyalizm iktidara gelince, Komintern, Türkiye ve Polonya gibi SSCB'ye komşu ülkelerdeki komünist partileri, o ülkelerin Sovyetler Birliği'yle sürdürüşmelerine neden olabilirler kaygısıyla kapatma kararını almıştı. Polonya partisi kapatıldı. Ancak Türkiye'de Türk Komünist Partisi'nin talebi üzerine bir "desantralizasyon"a gidildi.

Böylece, II. Dünya Savaşı'nın başında, Türk komünistleri Komintern'den dışlanmışlardı.

Partinin teşkilat sekreteri ise Reşat Fuat Baraner'di.

TKP, onun önderliğinde, antifaşist sanatçı ve aydınların toplanacakları bir yayın platformu oluşturmaya karar verdi.

Dergi, Neriman Hikmet'in imtiyaz sahibi olduğu ve Suat'la birlikte birkaç sayısını çıkardığı derginin devamı olacaktı: *Yeni Edebiyat*.

Dört sayfalık gazete formatında tasarlanan, logosu Abidin Dino'ya ait olan bu yeni yayına, aynı sorumlu yazı işleri müdü-

rü düşünöldü; Neriman Hikmet. Ancak idare, parti direktifleri doğrultusunda Reşat Fuat Baraner'in elinde olacak, genç kadının adı sadece paravan olarak kullanılacaktı.

Neriman Hikmet ise nedense başka bir gezegenden Babıâli ortamına rasgele düşövermiş izlenimi veren biriydi. Etrafındakiler onu tanımlamakta biraz güçlük çekerlerdi. Hâlâ da çekmekte-ler...

“Ufak tefek, aşırı derecede nazik çok az konuşan biraz tuhaf bir kızdı. Kocam Haşmet, onu nereden bulduysa bir gün eve getirdi. ‘Gidecek yeri yok, birazcık burada kalsın, sana da arkadaşlık eder’ diyerek. Ben de kabul ettim,” diye anlatıyor onu ilk tanıyanlardan, ressam Haşmet Akal'ın eski eşi Raife Ulus.

Hayır, tescilli bir çapkın olan kocasının sevgililerinden biri değildi bu kız. İstanbul'a yeni gelmiş, bir karaca yavrusu kadar ürkek ve saf birine benziyordu. Raife Ulus da onunla yakından ilgilenmiş uzun süre evinde barındırmıştı.

Sonra... Sonra Neriman'cık, birkaç gazeteye yazılar, şiirler vermeye başladı.

Ancak, görünüşüne aldanıp onu kendi halinde, hiçbir özelliği olmayan, hatta biraz “geri” bir çömez sanmak hataydı.

“...Neriman Hikmet Öztekin, dar omuzlarıyla, bir avuçluk yüzüyle, dostlukla, sevecenlikle dopdolu mavi gözleriyle, çelimsiz, albenisiz bir genç kızdı o vakitler. Sessiz duruşundaki üzgünlük, boynu büküklük ilkin dokunurdu insana, hele ilk tanışanlara. Ama bir kez konuşmaya başladı mı, bilgisiyle, kesin doğru yargılarıyla, eleştiriyle ilginçleşir, çekici bir kişiliğe bürünürirdi; bayağı güzelleşir, dirileşirdi.”⁽⁷⁷⁾

Suat Derviş bu son birkaç yıl içinde Neriman'ın anası, babası, yegâne örnek alacağı kişisi, nerdeyse her şeyi olmuştu...

Reşat Fuat Baraner'le başlayan ilişkisine gelince...

(77) Nevzad Sudi, *Küllük Anıları*, Karşı Yayınlar: 68, Anı Dizisi: 3, İstanbul, 1997, s. 133.

Onu, *Yeni Edebiyat*'ı gayri resmi şekilde TK.P'nin hizmetine sunmak söz konusu olduğunda tanıdı Suat.

İkinci dönem *Yeni Edebiyat* dergisi henüz kuruluş aşamasındayken Kemal Tahir'in eniştesi, TKP'li Hüsamettin Özdoğu'yla yapılan toplantılarda defalarca bir araya gelir oldular.

Kemal Tahir'in Nâzım Hikmet'le olan yakınlığı bilinir... Nâzım, önce Suat'ın yazar olarak ünlenmesine önayak olmuştu, ardından en yakın dostlarından Nizamettin Nazif'i tanımasına...

Şimdi de Suat, dolaylı şekilde de olsa son eşi olacak Reşat Fuat Baraner'le yine onun sayesinde tanışmış oluyordu.

Anlaşılan, genç kadının, hayatının dönüm noktalarında Nâzım hep var...

Son Evlilik

Pek uzun boylu olmamakla birlikte atletik yapılı, esmer tenli, hafiften ağarmaya başlamış kara gür saçlı, güldüğünde yanaklarında derin gamzeleri olan, yakışıklı, çekici, karizmatik bir adam.

Üstelik tok bir sesle tane tane, nazik ve etkileyici biçimde konuşan biri. Zeki olduğu ilk dakikadan anlaşılan...

Suat'la tanıştıklarında yalnızdı. Daha önceleri Avrupa'da yaşadığı yıllarda Margarete Wilde adında güzel bir Alman militanı ile evlenmiş ondan bir oğlu olmuştu. Bir süre Moskova'da yaşamışlar, sonra da görevleri gereği yollarını ayırmışlardı...

Suat ise 1939 yılının başında silkinip Nizam'ın boyunduruğundan nihayet kurtulmuştu; artık hayatında aşağılanmalara, küfürlere, göz göre göre aldatmaları izleyen pişmanlık dolu nutuklara asla yer olmayacağına için için yemin ederek!

Nizam'dan ayrılma kararı aldığı anda Reşat Fuat'ı henüz tanıyıp tanımadığını bilmiyoruz. Ama tarihlere bakılırsa, tanışmış olması, tanıdıktan sonra da zaten kötü giden bir evliliği hızla sonlandırmış olması ihtimali çok yüksek.

Suat artık özgürleşince, Reşat Fuat'ın, *Yeni Edebiyat* dergisi için düzenlenen toplantılarda nezaketini hiç terk etmeden göz-

lerini üzerinden ayırmayışının, her dediğini büyük bir ilgi ve dikkatle dinleyişinin keyfine daha çok varabildi. Zaman içinde toplantılar bittikten sonra da görüşmeyi sürdürür oldular.

146

Reşat Fuat'ın hapisane arkadaşlarından Hilmi Artan, bunu bizzat Kemal Tahir'den duyduğunu belirterek, Reşat Fuat'ın "Hüsam"larda güzel romancıyı tanır tanımaz ona âşık olduğunu, kur yaptığını, en kısa zamanda evlenmeleri için de çok ısrar ettiğini anlatır. Yine Artan'a göre, Suat Derviş ise başlangıçta ona soğuk davranmış, hatta "ilanı aşkına" oldukça sert bir şekilde, kendisiyle birlikte olmaktansa, yalnızlığı, hatta yalnızlığın daha da beterini tercih edeceğini söylemiş.

Ne demeli?

Tanıştıklarında kırkına yaklaşan Suat Derviş, Nizamettin Nazif'le sancılı ilişkisinin yaralarını sarmaya çalışıyordu.

Rahat, neşeli, kendinden emin tavırlarının altında, artık bir erkeğe bağlanmaktan korktuğu, hem de çok korktuğu muhakkaktı. Bu nedenle başlangıçta Reşat'ın aşkına kayıtsız görünmüş olabilir.

Ancak şöyle bir şey rahatlıkla söylenebilir: Reşat Fuat, Suat Derviş'in hayatına, tam girmesi gerektiği dönemde girmişti.

Kafaca anlaşıacağı, saygı duyacağı, güvenebileceği bir insan, bir yol gösterici, belki de sığınabileceği bir liman... Evet, galiba, yaşamı boyunca arayışı içinde olduğu erkeği bulmuştu. Reşat'ın da ilerde kendisine, en az kendisinin ona ihtiyacı olduğu kadar ihtiyaç duyacağını henüz bilmeden...

Bir süre sonra Suat, Reşat'ın, Göztepe'de yaşayan annesini ve erkek kardeşlerini tanıdı; Reşat da Hesna Hanım ile Ruhi'yi... Sonunda da artık hiç ayrılmamaya karar verdiler.

Kimdi Suat Derviş'in son aşkı, son kocası ve ömrünün sonuna değin hatırasını gözyaşlarıyla anacağı adam?

Birçok konuda Nizamettin'in tam zıddıydı: Onun konuşkan olduğu kadar ketum, hoyrat olduğu kadar nazik... Ancak Nizam'ın esnek davrandığı kadar ödünsüz ve katı davranabilir-

di; halefi ağzına içki sürmezken Reşat içkiyi, özellikle de rakıyı düşün sayılabilecek kadar severdi.

Etrafındakilerden bazılarını, kendine neredeyse tapma derecesinde bağlayacak kadar da güçlü bir kişiliğe sahip olduğu kesindir:

“Reşat Fuat Ağabey, ayağında külot asker pantolonu, kısa kollu gömleği, geniş bir alın, yağız bir yüz, çıra gibi yanan çekici tatlı dost gözler, (...) konuştuklarının tek bir kelimesini kaçırmamak için onu can kulağıyla dinliyorduk. O hepimizin göz bebeği, hepimizin atan kalbiydi. Onun direnci, onun bilgisi, onun deneyleri, onun alçak gönüllülüğü bir mıknaş gibi insanı kendine çekiyor, pervaneler misali çevresinde topluyordu. O büyük bir insan, büyük bir zekâ idi.”⁽⁷⁸⁾

Kendisini yakından tanımış Rasih Nuri İleri, Reşat Fuat'ın ilk gençlik yılları hakkında, bizzat onun ağzından dinlediği şu bilgileri verir:

“Mehmet Reşat, 1900 yılında Selanik'te doğdu. Atatürk'ün yakın akrabasıydı. Annesi Zeynep Hanım, Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın küçük kız kardeşinin kızıydı. Babası Ahmet Fuat Bey ise, Temyiz Mahkemesi üyesi bir hukukçuydu.

Reşat Fuat ilerde, Atatürk'ten daima büyük bir saygı ve mesafeye “Mustafa Kemal Paşa”, kız kardeşinden de daha samimi bir şekilde, “Makbule Teyze” diye söz edecekti.”

İlk gençliği babasının görevi dolayısıyla Konya'da geçer, ardından da annesiyle ve ağabeyleriyle birlikte bir süreliğine Ankara'da, Atatürk'ün yanına, Çankaya Köşkü'ne yerleşir...

Ankara'dayken Darülfünun'a, şimdiki adıyla İstanbul Üniversitesi'ne kaydolmak istediğinde, Paşa'nın yeğeni sıfatıyla cid-

(78) Rasih Nuri İleri (der.), Zihni Anadol, “Truva Atında İlk Akşam” 1944 *TKP Davası, Kırklı Yıllar-2*, 1. Basım, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Mayıs 2003, s. 427.

di şekilde kayırıldığını görünce, yeni yönetim hakkında ilk hayal kırıklığını yaşar.

Belki de bundan dolayı, daha genç yaşta Türkiye’de “eşitlik” kavramı üzerinde düşünmeye başlar... Bizzat kendisinin İleri’ye anlattığına göre, Fen Fakültesi’ndeyken hocası olan Ali Yar Bey, derste Dr. Şefik Hüsnü’nün, *Aydınlık* dergisini getirerek: “Çocuklar bu dergiyi dikkatle okuyunuz, Türkiye’nin kurtuluşu bu yöndendir,” diyerek, onun için yol gösterici olmuştur.

Üniversitenin fen bölümünden mezun olup, Atatürk’ün isteği üzerine Berlin’e kimya tahsili için gittiğinde orada tam anlamıyla komünizmle tanışır...

Delikanlı 1925’te, Suat ile Hamiyet daha Berlin yolunu tutmadan önce, Almanya’nın başkentinde yeni kurulmuş Türk Talebe Cemiyeti’nin önce saymanı, iki sene sonra da başkanı olur; oradan Moskovaya gider, Parti üniversitesinden görevli olarak yurda döndüğünde, “komünizm lehinde faaliyette bulunması” nedeniyle tutuklanıp falakaya yatırılır...

Bu dönemde artık, Atatürk ile akrabalığını pek az insan bilmektedir.

Ancak, politikayla ilgisi olmayan eski bir arkadaşından tahkikat yapılıncaya, gencin annesi: “Bir yanlışınız olacak, Reşat Fuat, Mustafa Kemal Paşa’nın yeğenidir!” deyince, polisler tutukluya daha da yüklenip “Paşanın akrabasıyım diye sahtekârlık yapmaya utanmıyor musun?” diye iyice tartaklarlar; Reşat da, “Ne yapalım ki, öyledir!” cevabını vermek zorunda kalır. Falaka ve küfürler durur. Sonunda durumu tahkik edip nihayet ikna olan polisler, anasına küfretmekten vazgeçseler de falakaya aynı hızla devam etmekten geri kalmazlar.

Reşat Fuat, sonunda, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi’nce 4 yıl ağır hapse mahkûm edilir. İstanbul ve Ankara cezaevlerinde iki yıl on gün hapis yattıktan sonra da, 1933’de, Cumhuriyet’in 10’uncu yıl affıyla tahliye olur.

Bu arada, Şubat 1932’de hapiste olduğu için katılamadığı üçüncü TKP Kongresi’nde (veya Komintern arşivlerine göre, Parti

Konferansı'nda) gıyaben merkez komitesi üyeliğine seçilmiştir. Tahliyesinden sonra tekrar yurtdışına çıkarak bir süre Avrupa'da bulunur, daha sonra da yeniden Sovyetler Birliği'ne gider.

Savaşın ilk yılında Komintern kararıyla da teşkilat sekreterliğine getirilir.

Nâzım Hikmet'in, *Kemal Tahir'e Mahpushane'den Mektupları*'ndan 11.7.1941 tarihli olanında, "...Suat Derviş'in, Reşat Fuat'la evlenmesi yıl oluyor. Onlara da hayırlısı!" gibi bir cümle geçtiğine göre Hatice Saadet, nam-ı diğer Suat Derviş ile Mehmet Reşat Baraner 1940 yılının yazında nikâh masasına oturdular.

Her ayrıntısını birlikte tasarladıkları *Yeni Edebiyat*'ın ilk sayısının çıkmasına birkaç ay kala...

Halâşkâr Gazi Caddesi boyunca, o dönemde Şişli'nin sınırı sayılan Karakol'a ve tramvay deposuna kadar, sağlı sollu üç ya da dört katlı, bahçeli ahşap evler sıralanıyordu. Bu bahçecikler 1930'ların başında, caddeyi genişletmek amacıyla istimlâk edilince, evler caddeyle yüz yüze gelmiş, kiracıları da buna zor alışmışlardı...

Yeni evlilerin, Suat'ın annesi ve erkek kardeşiyle birlikte yerleştikleri ev bunlardan biriydi. Odaları Çamlıca'daki konaktan, kalan tek tük nadide eşyalarla birkaç parça sıradan mobilyayı bir araya getirerek oldukça zevkli bir şekilde döşemişlerdi.

Ancak, yine de evin düzeni, Suat'ın yaşadığı tüm mekânlarda olduğu gibi bir tür eğretilikten kurtulamıyordu.

Birbirlerine üstünlük kurmaya çabalamayan bir erkekle bir kadının birlikteliği kadar ender rastlanan bir ilişki türü olabilir mi? Reşat Fuat Baraner ile Suat Derviş'in ilişkisi, bu özelliğini, galiba her ikisine de borçluydu.

Suat, ilerde yazacaklarına ve yapacaklarına bakılırsa, kocasının baş koyduğu davaya sonuna kadar inanmaktaydı.

Reşat Fuat ise karısının yazar ve gazeteci yeteneklerine büyük bir hayranlık, büyük bir saygı duymaktaydı.

Suat belki de kendini, Reşat Fuat'ın bakışlarında, kendisinden bilgi ve deneyim açısından üstün bir erkeği, zarafeti ve güzelliği kadar, zekâsının gücüyle de cezbeden bir kadın olarak, yani en çok görünmek istediği şekilde görmekteydi.

Kızıla Boyalı Günbatımı

Yeni Edebiyat'ın yayın komitesinde yer alan Suat Derviş de Neriman Hikmet gibi "paravanlık" görevini yerine getirecekti ancak biraz değişik biçimde: Orada hem kendi yazılarını yazacak hem de kendi imzası altında kocasının makalelerini, dahası, kocasının politik sorumluluğu altında çıkacak olan TKP'nin emir ve kontrolünde kaleme alınmış kimi fikir yazılarını yayınlıyacaktı.

Çok mutluydu.

Hayatta en sevdiği, gözünde tek gerçek anlamı olan uğraşını, yaşadığı adamla birlikte inandığı bir davanın hizmetinde sürdürmüş oluyordu. Artık bütün yazılarını *Yeni Edebiyat*'a verecekti.

Ne var ki, kendini bunca coşkuyla sadece bir yayına, hem de içerdiği siyasi görüşler açısından o dönemde son derece sakıncalı sayılan bir yayına adanması, Suat Derviş'in gazetecilik kariyerinde sonun başlangıcı olacaktı.

Fakat o bunu görmüyor, daha doğrusu görmek istemiyordu. Artık önceliklerinin arasında, "partiye faydalı olma isteği", en ön sıraya yerleşmişti.

Yeni evlilik yaşamına ise kolay alışmıştı.

Nizamettin Nazif'le yaşanan çılgınlıklar her ne kadar uzaklarda kalsa da, Reşat Fuat'la da hayat sadece çalışmakla geçmiyordu.

Çilingir sofralarında içilen rakılar, etrafını saran dostlarla coşkulu, uzun tartışmalar kocasının en sevdiği, kendisinin de zevkle uyum sağladığı eğlence türüydü. Dahası bir tür yaşam biçimiydi.

Reşat hapiste geçen yıllar boyunca aşçılık yeteneklerini geliştirmiş, gerçekten çok iyi yemek pişirir hale gelmişti.

“Yemek maltızda tıklar tıklar kaynarken, Reşat Ağabey okuduğu kitabı bıraktı, üst ranzadan inerek yemeğin nasıl olduğunu görmek için tencerenin kapağını kaldırıncaya, hoş bir koku odanın havasını doldurdu. Başını biraz çekip keyifle yemeği karıştırdı, sonra pişmek üzere kendi haline bıraktı, yerine çıkıp okuduğu kitabın çevirisine devam etti.”⁽⁷⁹⁾

Kocasının bu özelliğini keşfetmek, misafir ağırlamayı bunca seven ve ev işlerinden fazla hoşlanmayan Suat için bayağı hoş bir sürprizdi.

Ayrıca, belki biraz ideolojik sebeplerden, ama özellikle alçakgönüllü mizacından dolayı kendisine hizmet edilmesinden hoşlanmayan, özellikle de karısından hiçbir hizmet talep etmeyen bir insandı Reşat...

“Aynı evi paylaştığımız süre içinde, kimseden bir bardak su dahi istediğini hatırlamıyorum, sessizce gider kendi alırdı,” diye hatırlar onu Neriman Dervişoğlu.

Evliliklerinin ilk ayları, sakin ve huzurlu olmakla birlikte, derginin hazırlanması ve çıkması aşamasında günleri yoğun çalışma temposu içinde geçiyordu.

Bu çalışma temposu içinde, gazeteden çıkınca biraz soluklanmak ve arkadaşlara rastlamak için havalar henüz soğumadan Küllük Kahvesi’ne gitmek Suat için ayrı bir keyifti.

“Beyazıt’taki Küllük Kahvesi’nde, o dönemin yazarlarının oturduğu, kendisinin de sık sık geldiği yerde tanışmıştım. O zamanlar *Yeni Edebiyat Dergisi*’ni çıkarıyordu. Sağlık taşan güzel yüzünden çevresine inanılmayacak bol kahkahalar taşar, şen, şakrak sesiyle hayranlarını yanına toplar, bol şakaları, nükteleri, ortalıkta bir tokat gibi patlardı. (...) Çok şık giyinirdi. Zarif kostümü, geniş kenarlı süslü hasır şapkasıyla, tüm gözleri hayran-

(79) T. Zihni Anadol, *Truva Atında İlk Akşam*, 1. Basım, Milliyet Yayınları: 71, İstanbul, Ocak 1988, s. 238

lıkla üzerine çekerci. O zamanın sayılı yazarlarındandı. Gazete patronları onun fikirlerini toplumcu olduğunu bilmelerine karşı, romanlarını tefrika etmek ve röportajlarını yayınlamak için sıraya girerlerdi.”⁽⁸⁰⁾

Küllük’ün Arif ve Abidin Dino kardeşler, Hasan İzzettin Dinamo, Neriman Hikmet’le paylaştığı, Beyazıt Camii’ne yakın olan arka bölümünde oturmayı, yazılarını orada yazmayı seviyordu. Ön bölümün müdavimlerinden Ahmet Hamdi Tanpınar, ezeli düşman Peyami Safa, eski dost Naci Sadullah ve daha başkaları ile de selamlaşmayı ihmal etmiyordu.

Küllük’ün meşhur garsonu Nimet, şaşırtıcı bir hızla ve her zamanki gibi selamsız sabahsız, önüne ya bir fincan kahve ya da bir bardak tavşankanı çay koyuyordu. Dönüp de baktığında üniversitenin cümle kapısı batan güneşin ışıklarıyla bakır kızılı yanıyor, camiin avlusunu dolduran güvercinler havalanırken, akşam ezanını okuyan müezzinin hüznünlü sesi yankılanıyordu.

Hayatının o dönemi, tıpkı o kıvıla boyalı Eylül günbatımlarının tadındaydı Suat’ın: Hâlâ parlak ve güzel, ama günlerin giderek kısaldığı, kışa giderek yaklaşıldığı için biraz da buruk...

İlk sayısı 5 Ekim 1940 tarihini taşıyan ve gazete formatında olup on beş günde bir çıkan *Yeni Edebiyat* dergisine düzenli ya da arada sırada yazı verenler Türkiye’de o dönemin aydın tabakasından oluşuyordu:

Ali Rıza Çelik müstearıyla Reşat Fuat Baraner ve Suat Derviş’in dışında, kardeşi Ruhi Dervişoğlu, Sabahattin Ali, Zeki Baştımar, Abidin Dino, Neriman Hikmet, Attila İlhan, Mazhar Lutfi, Muzaffer Arabul ve Danyal Ateşkan müstearlarıyla Nâzım Hikmet, Naci Sadullah, Kemal Sülker, Ahmet Hamdi Tanpınar, Suphi Taşhan, Sabiha-Zekeriya Sertel, Faik Baysal, Hüsamettin

Bozok, Hasan İzzettin Dinamo ve Nusret Kemal Otyam, bu isimlerin bazılarıydı.

Hasan İzzettin Dinamo ile Nusret Kemal Otyam'ın yayınlanmış anıları hem *Yeni Edebiyat* dergisinin kuruluş günlerine, hem orada yazarların oluşturduğu ortama, hem de Baraner çiftinin o günlerdeki yaşamına benzersiz bir tanıklıktır.

“İçinde İlaçlık Olsun Diye Bile Gericilik Olmayan Bir Dergi”

Suat, *Yeni Edebiyat*'ın kuruluşundan az önce, yani oradan henüz ayrılmamışken bazen *Haber*'in küçük salonunda, bazen çay salonlarında ya da pastanelerde edebiyata hevesli sol görüşlü (ya da en azından sağcı olmayan) gençlerle görüşme üzerine görüşme yapıyor, oluşturmakta oldukları dergiye yazar arıyordu. İnsanlarla ilişki kurma ve onları ikna etme yeteneği öylesine güçlüydü ki, Reşat Fuat bu görevi hiç tereddütsüz ona vermişti.

Dinamo'yla Cağaloğlu'ndaki Çifte Saraylar adında çay bahçesinde görüşmüşler, Suat ona *Yeni Edebiyat*'ı kısa ve öz bir cümleyle tanımlamıştı:

“İçinde ilaçlık olsun diye bile gericilik olmayan bir sol dergi!”

Ardından da, karşılıklı çaylarını içerlerken genç adama muzipçe göz kırparak, “Nasıl bir şiir delisi olduğunu biliyorum! Dozunu kaçırmamak koşuluyla, istediğin gibi şiir yazabilirsin,” demekle kalbini tamamıyla fethetmişti Dinamo'nun.

İlk deneme olarak, hapishane dışında yazılmış ama yine orada kendisine yapılanları hüznün ve öfkenin iç içe olduğu bir üslupla anlattığı bir şiirini Suat Derviş'e getirdiğinde, Dinamo'nun kalbi heyecandan duracak gibiydi. Eserin beğenildiğini, dergiye gireceğini duyunca dünyalar onun oldu.

Ancak o gün tam ayrılacakken, Suat kolundan tutup onu çalışma odasına doğru yeniden çekmişti. Yüzünde ciddi ve biraz kaygılı bir ifade vardı:

“Dinamo, seninle biraz özel olarak konuşmak istiyorum.’

‘Buyur Suat Derviş Hanım,’ dedim.

‘Biliyorsun,’ dedi, ‘*Yeni Edebiyat* dergisi Neriman Hikmet’in.

154

O kadar zorladığım halde kendisi bu dergiye hiç yazı yazmıyor, yazmayacak da. İlerde polis kendisini sıkıştırırsa dergiyi elimizden alabilirler. Bunu önlemenin bir tek çaresi var: Neriman Hikmet’i seninle evlendirmek. Seninle evlenince ister istemez bizim düşüncemize yatar, *Yeni Edebiyat* da kurtulur.’

Ancak bu konuşma, Suat Derviş ile benim aramda kaldı. Dergi işleri yürüyordu. Neriman Hikmet de dergi yüzünden gelecek belaları göğüsleyecek yiğitliği gösterecek gibi görünüyordu.”⁽⁸¹⁾

Dinamo’nun anılarından aktarılan ve Suat Derviş’in, genç arkadaşına belirgin bir güvensizlik belirten bu sözleri, Neriman Hikmet’in *Yeni Edebiyat*’ı kurmak için varını yoğunu sattığı ve ayrıca partiye kayıtlı olduğu düşünülürse oldukça tuhaf.

Ancak Neriman henüz çok genç, çok deneyimsizdi. Başlangıçta kendini tehlikeye atmamak için geri planda kalmak istemiş ve bunu Suat’a belirtmiş olabilir...

Ayrıca Suat Derviş, genç arkadaşının artık evlenmesi gerektiğine inanıyordu ve ona koca aramaya koyuldu. Bu, onu evlendirmek için ilk başarısız teşebbüsüydü, ancak sonuncusu olmayacaktı.

Aynı teklifi *Yeni Edebiyat*’ta çalışan pek çok bekâr erkeğe ve anılarında anlattığına bakılırsa, ilerde Sadun Aren’e de götürecekti

Ancak bu yöndeki çabaları nedense hep boşa gidecek ve “Nerimancık,” Raife (Akai) Ulus’un muzipçe gülerek söylediğine göre, yaşamının sonuna kadar “kız oğlan kız” kalacaktı.

. . .

(81) Hasan İzzettin Dinamo, *TKP, Aydınlar ve Anılar*, 1. Basım, Yalçın Yayınları, İstanbul, Mayıs 1989, s. 76-77.

Hasan İzzetin Dinamo, on beş günde bir, derginin tashihlerini yapmak için Suat Derviş ile Reşat Fuat Baraner'in Şişli'de, Suat'ın annesi ve kardeşi Ruhi'yle paylaştıkları evlerine gidiyordu.

Aile yadigârı birkaç antika eşyayla döşenmiş oturma odasındaki uzun bir ceviz masa, hem çalışma hem de yemek sofrası görevi görürdü. Tashih işi bittikten sonra, dergiye yazı yazarların tümü teklifsiz bir akşam yemeği ve hiç boş kalmayan rakı kadehleri etrafında toplanıyorlardı.

İçine girip kabul edildiği bu son derece sıcak ve coşkulu ortama rağmen, Dinamo'nun bazı şikâyetleri olmuyor değildi:

"Suat Derviş'le kocası, bana gelen mektupları dergiye gelmiş sayarak açıyor, gerekirse okurlara yanıt veriyorlardı. Karı kocaya bana gelen bu mektuplardan hiç söz etmediler. Bir gün Suat Derviş'in ağzından kaçırdığına göre, şımaracağımdan, yozlaşacağımdan korkmuşlar.

Bir akşam, Şişli'deki evde düzeltmelerde yardımcılık yaparken uzun masanın üzerindeki mektuplara gözüm ilişti. Bunlar arasında bana gelmiş mektuplar da vardı. Görmezlikten geldim. Suat Derviş bunu ayırt etti. Bir punduna getirerek hemen masayı temizler gibi yaptı. Bütün mektupları üst üste yığarak çekmeceye koydu."⁽⁸²⁾

Barış ve faşizme karşı mücadele, *Yeni Edebiyat*'ın iki temel ilkesiydi.

"Dergiye pek çok şiir geliyordu. Bunların çoğu, benim gibi barıştan demokrasiden, zulümden, güzel günlerden bahsediyordu. Anlıyordum ki, barış parolası tutmuştu. (...) Bizim barış kavramımızın içinde, faşizmi yere sermiş, dövüşçü bir barışın, yağmurdan sonraki dinginliği vardı. Barışa, dövüşe dövüşe, vuruşa vuruşa varılacaktı."⁽⁸³⁾

(82) Hasan İzzetin Dinamo, a.g.e., s. 78.

(83) Hasan İzzetin Dinamo, *İkinci Dünya Savaşından Edebiyat Anıları*, De Yayınevi, İstanbul, Şubat 1984, s. 125.

Suat Derviş de, genç arkadaşını bu konuda yüreklendirmekten geri kalmıyordu:

156

“Bize zaten hep öyle şiirler gerek Dinamo! Bir şiir, bir bomba kadar güçlü olmazsa böyle bir zamanda neden yazılsın?”

Okur mektuplarının tümünü “şımarmasın!” diye ona vermese de şairliğini öve öve bitiremiyordu.

“Suat Ablamla Birlikte Kadeh Tokuştururduk!”

Dinamo gibi, şiirleri *Yeni Edebiyat* dergisinde yayınlanmış olan Nusret Kemal Otyam’ın ise, uzak akrabası olduğu Suat Derviş’le ilk karşılaşması Babîâlî’dedir.

Tarih, Kasım 1940, yani derginin yayın hayatına doğmasından bir ay sonrası.

Savaş dolayısıyla İstanbul dâhil beş vilayette sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Aksaray’dan İstanbul’a eczacılık okumaya gelen uzun boylu, biraz çekingen duruşlu, şair ruhlu genç, *Vakit* gazetesinin Ankara Caddesi’ndeki binasına, ünlü gazeteci-yazar Suat Derviş hanımla buluşmaya gidecektir. Ona vereceği babasından bir mektubu vardır. Belki de, onun sayesinde İstanbul’un belli başlı edebiyat ortamlarına girmeyi umar. Bu kadar heyecanlı oluşu ondan... Hem, acaba ünlü Suat Hanım, taşralı genç akrabasını nasıl karşılayacak...

Küçük bir odaya alınır. Çalışma masasının arkasında duran kısa denecek boylu, kumral saçlı, şahane gözlü kadın, kim olduğunu öğrenince, masanın arkasından hızla dolaşp boynuna, boy farklarından dolayı neredeyse atlayıverir. Yayıdığı parfüm ve mürekkep karışımı kokusu genç şair adayını sarıp sarmalarken, cıvıl cıvıl konuşmaya başlar:

Demek bu genç adam Nusret’ti, Nusret Otyam. Aksaraylı Vasıf Ağabeyin ikinci evliliğinden olma oğlu. O kadar uzun boylu, yakışıklı birini beklemiyordu doğrusu. İstanbul’da nerede kalıyordu? Nerede kalırsa kalsın, kendisi önce yazısını bitire-

cek, sonra delikanlıyı bu akşam evine götürecektir, annesiyle de tanıştıracaktı.

Suat bir yandan hızlı hızlı konuşuyor, bir yandan da daktilosuna doğru eğilip orada duran yazısına bir-iki kelime daha ekliyor. Arada masasının üzerindeki kâğıtları hızla düzenliyor, kapıda beliren küçük çaycıya iki çay ısmarlıyor, koridordan geçen bir meslektaşına neşeyle sesleniyor...

Yıllarca özlemini çektiği bir işyerinde olmaktan, kendilerini adlarıyla tanıdığı kişilerin böylesine yakınında bulunmaktan son derece mutlu olan Nusret Otyam, zamanın nasıl geçtiğini anlamaz. Suat Derviş işlerini bitirince, beresini özenle giyer, genç adamı elinden tutarak dışarı çıkarlar. Kocasını kendisini, gazetenin karşısında, üzerinde ABC yazılı kitapevinde arkadaşısı Burhan Arpad'la bekliyordur. Suat Derviş, içeri girer girmez onlara "Bakın size kimi getirdim?" diye seslenerek yeni geleni tanıtır.

"İlk anda, 'eniştem'i ablama yakıştırmamıştım, o kravatsız, sakallı görüntüsüyle. Fakat öylesine sıcak, güler yüzlü, saygın bir havaları vardı ki ikisinin de, kaynaşıverdik, tutukluğum, çekingenliğim geçiverdi. Biraz sonra, kendimi ikisinin ortasında bir takside buldum."⁽⁸⁴⁾

Yağmurun Babıâli üzerinde ince ince çiselediği o akşamüstü, hep birlikte, Baranerlerin evine doğru giderlerken Nusret Otyam'ı mutlu bir heyecan sarmıştı. Gazeteci yazar Suat Derviş, korktuğu gibi yanına ulaşılmaz ünlü bir edebiyatçı ya da asık suratlı, ödünsüz bir militandan çok, sevecen ve şakacı bir ablaydı. Kocasını Reşat Fuat ise âdeta bir asalet ve nezaket simgesi... Ayrıca tanıdık olan taksi şoförünün yol boyu onlara gösterdiği saygılı tavrından da çok etkilenmişti.

Suat'ın annesi Hesna Hanım ise kızından çok daha mesafeli ama yine de dostlukla karşılamıştı Nusret'i. Rahmetli kocası

(84) Nusret Kemal Otyam, *Güneş ve Bulut: Anılar ve Yazılar*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s. 31.

İsmail Derviş’le uzaktan ya da yakından ilintili olan herkes, her şey, besbelli onun ilgisini çekiyordu:

158

“Hesna Derviş Hanım, gençliğinde uzun boyu, kişilikli davranışlarıyla yabana atılmayacak bir Çerkez güzeliymiş. (...) Derken, konu babamın ilk evliliğine geldi. Çünkü babamın ilk karısı, onun kocasının (Dr. İsmail Derviş’in) yeğeni idi. Suat Derviş’in babası ünlü Doktor Derviş Paşa, bu yeğeni ni çok severmiş, onun yetişmesinde büyük emeği geçmiş. (...) Konuşmalarda, benim nasıl bir edebiyat, şiir delisi olduğum da ortaya çıkıverdi.”⁽⁸⁵⁾

Bunun üzerine, “ablası” ve “eniştesi”, genç şairi de hiç vakit kaybetmeden kurulmakta olan *Yeni Edebiyat* “takımına” kattılar.

Daha sonraları, bir derginin nasıl hazırlanması gerektiğini, ilk şiirinin 4 Aralık 1940 tarihli sayısında yayımlandığı *Yeni Edebiyat*’ın çevresinden öğrendi Kemal Nusret Otyam.

Baranerlerin küçük evlerinin kapısı dostlarına ve dergi çalışanlarına her daim açıktı. Hazırlanan sayıya girecek olan yazılar ortaya konuyor, her biri dikkatlice okunarak, eleştiriye açık tutuluyordu. Eğer gerekli bulunursa da, yazarıyla görüşerek düzeltmeler yapılıyordu. Bol tartışmalı geçen bu hazırlık çalışmalarında, Nusret “haddini bilen” bir şair olarak sessiz kalmayı tercih ediyor, sorulmayınca düşüncesini asla belirtmiyordu.

Ne var ki, bu suskunluk mesai arkadaşlarının dikkatini çekmişti ve hemen herkes kimileri saçma sapan olan ya da şakayla karışık soru üstüne soru yöneltiyordu taşralı genç edebiyatçıya. Suat Derviş ise her kapıdan içeri girdiğinde onu, hiç değişmeyen abla şefkatiyle karşılıyor, hemen eline bir kadeh rakı uzatıyor, rakısını yudumlarken suratını buruşturmasına neşeyle takılıyordu...

“Suat Ablamla birlikte içer, birlikte kadeh tokuştururduk. Arkadaş gibiydik,” diye hatırlıyor Otyam.

(85) a.g.e., s. 30-32.

Ama dergiye girecek yazılar konusunda konuşmaya başlandığında genç kadının ifadesi anında değişiyor, ciddileşiyor, pürdikkat kesiliyordu. Dergi hazırlığı, herkes için çok ciddi bir işti.

Bu hazırlıklar sırasında, ortama yeni giren Otyam kadar az konuşan, ne tuhaftır ki, Parti Teşkilat Sekreteri Reşat Fuat Baraner'den başkası değildi. Kendisi, herkesin fikrine son derece saygılıydı. Sonuna kadar dinliyor, o fikre katılmıyorsa, davranışlarındaki inceliği hiç bozmadan, karşısındakini ikna yoluna gidiyordu. Oysa dergiye girecek olan her yazı için onun onayı herkesinkinden önemliydi. Bunun o da, etrafındakiler de gayet iyi bilincindeydiler.

Nusret Kemal Otyam'ın, Baraner çifti hakkında daha ilk günden edindiği olumlu fikir, zaman geçtikçe pekişecekti:

“(Reşat Fuat Baraner) Karısına karşı da nazik ve duyarlıydı. (...) Suat Derviş'in, önceki eşi Nizamettin Nazif'te bulamadığı mutluluğu Baraner'de bulduğunu anlıyordum. Hele kocasının Rusya'da bir çocuğu olduğunu öğrendiğinde, onun Türkiye'ye getirilmesi için dayatıyor, ona öz bir ana olacağını söylüyordu. Bu karşılıklı sevgi ve anlayışın değişik belirtilerine, yakından tanık olmuşumdur”.⁽⁸⁶⁾

Otyam da Dinamo gibi, çalışma bittikten sonra kurulan neşeli yemek sofralarını özlemle hatırlıyor:

“Suat Derviş bizzat servis yaparak bazen masaya, bazen konukların yanına yiyecek bir şeyler getirir, hele çorba ve içkiyi hiç eksik etmezdi. Toplantıya geç kalanlar, küçük salona genelde gürültülü bir şekilde girip çorbadan önce önlerine gelen içki bardağını kavradıklarında, herkes onlara katılır, şereflerine birer yudum alınırdı.”⁽⁸⁷⁾

İçkiye direnç göstermek, çarçabuk sarhoş olmamak, o çevreye kabul edilmenin olmazsa olmaz şartlarındandı. Reşat Fuat

(86) Nusret Kemal Otyam, a.g.e., s. 37.

(87) Nusret Kemal Otyam, a.g.e.

ve giderek ona uyan Suat Derviş bu konuda örnek oluşturmuyorlardı.

Reşat Fuat derginin gerektirdiği yoğun çalışma temposu içinde, TKP'yi kalkındırmak ve canlandırmak olan esas hedefini bir an bile unutmuyordu.

Dinamo'nun Düğünü, TKP Üyeleri ve Şiir Şöleni...

Dinamo, evlilik serüvenini anılarında şöyle anlatır:

“Başlarında Reşat Fuat Baraner, karısı Suat Derviş, Halil Yalçinkaya, daha birkaç kalburüstü arkadaş, Aksaray'da bir arkadaşın evinde toplandık.”⁽⁸⁸⁾

Orada kendisine Halil'in kızı Şerife'yle evlenmesi yönünde etrafındakilerden dolayı olarak sevecen bir baskı gelmişti. O da aslında kendi tabiriyle, “bu küçümencik Orta Asya kızıyla” nikâha dünden razı olduğundan hemen kabul etmişti.

Gelinin babası Mustafa Suphi'nin Bakû'deki eski neferlerinden Halil Yalçinkaya, annesi ise Cumhuriyet'in temizlik görevlisi, koyu solcu, “ünlü” Fatma Ferhunde olunca, yapılan düğün, biraz beklenir şekilde, başka bir amaca da hizmet etti:

Yalçinkaya'ların evi o gün akşama doğru, görüp göreceği en büyük, en seçkin kalabalığı gördü. Davet yemekliydi. Ancak hiç kimsenin düğün hediyesi getirme zorunluluğu yoktu. Gelebilen, dostluğunu armağan olarak getiriyordu.

Öyle çok insan geldi ki, kâgir ev neredeyse çökme tehlikesi geçirecekti.

Kimler yoktu...

İnce vücutlu, uzun boylu, derin bakışlı ressam Abidin Dino, yanında iki genç kızla gelmişti: İngiliz Filoloji Bölümünde doktora yapan Mina Urgan ve Roman Filolojisinde asistan Güzin

(88) Hasan İzzettin Dinamo, *TKP, Aydınlar ve Anılar*, 1. Basım, Yalçın Yayınları, İstanbul, Mayıs 1989, s. 88.

▲ Suat Derviş otuzlu yıllarda: Babiâli'nin göz bebeği...

◀ Kadın doğum mütehassısı
Muallim Dr. İsmail Derviş.

▲ Suat ile Hamiyet Derviş: Sarışın "ecnebi gibi" kızla esmer kız.
(Rasih Nuri İleri Arşivi)

◀ Yaşamının son yılında Prof. D. İsmail Derviş: "Yüzünde çok görmüş, çok yaşamış insanların yüzündeki derin çizgiler ve manalar vardı."

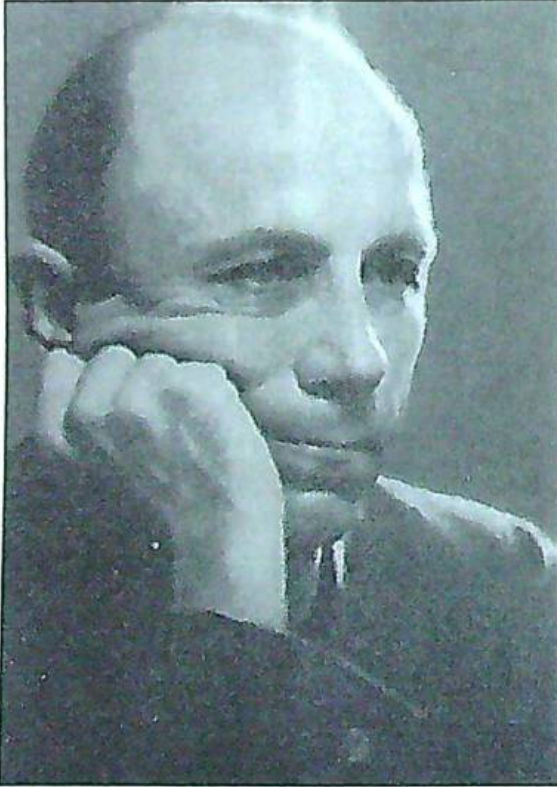
▲ Edebiyat semasında yeni parlayan bir yıldız!

▲ Çarşafın yerini zarif bir şapka almış.

▲ Suat Derviş: Alay Köşkü'nde Bedia Muvahhit, Cecile Sorel, Fransız Elçisi ve Vedat Nedim Tör'le. Artık iyice ün yapmış bir gazeteci ve "muharrire". (Gökhan Akçura arşivi.)

▲ Gazeteci yazar Selami İzzet Sedes. (İzzet Sedes arşivi.)

▲ Telefon şirketindeki ilk kadın memurelerinden Hamiyet Derviş. (Gökhan Akçura arşivi.)

◀ 1935 Çamlıca.
Nizamettin,
Hamiyet,
Hamiyet'in
kocası Vigo
Brinck ve
"minnacık,
utangaç" bir
Suat Derviş!
(Rasih Nuri İleri
arşivi.)

► Suat (sağ başta)
ve Nizamettin, aile
büyükleriyle...
(Rasih Nuri İleri arşivi.)

Perr Perrr anaya n.
Sargıyla
Nizamettin
Nazif 11-9-434

- ▲ Nizamettin Nazif'in resmin arkasında kayınvalidesi Hesna Hanıma ithafı.
(Rasih Nuri İleri arşivi.)

- Nizamettin Nazif
Tepedelenlioğlu. Nam-ı diğer
"Deli Nizam". Kendi tabiriyle:
"Nizamın olduğu yerde intizam
olamaz!"

◀ Heykeltıraş Faruk Morel'in kaleminden Suat Derviş. (Rasih Nuri İleri arşivi)

▼ Suat Derviş masa başında belki *Vakit*'e belki de *Haber*'e yazı yetiştiriyor... (Neriman Dervişoğlu arşivi.)

◀ Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'yla birlikte. Bu sıcak ilişkiler pek uzun sürmeyecek.

▼ Suat Derviş erkekler ordusu arasında...

▲ Reşat Fuat'ı evinde gizleyen dost: Hüseyin Mütena Gökper ve ailesi.

▲ Suat'ın ablası ve hayatta en büyük desteği, tanıyanlarının tabiriyle "ebedi genç kız" Hamiyet Derviş.

- ▲ *Yeni Edebiyat* döneminde
Abidin Dino'yla. (Rasih
Nuri İleri arşivi)

A Jeannette Vermeersch

SUAT DERWISH

*dont le soutien m'a été
si précieux et avec fraternel
Hommage de Suat Derwish*

LES OMBRES 18.3.953 DU YALI

ROMAN

- Fransa'da yayınlanan ilk
kitabında Fransız Komünist
Partisi Lideri Thorez'in eşine
teşekkür içeren bir ithaf...
Archives municipales d'Ivry-
sur-Seine/ Fonds Thorez
– Vermeersch/ Don des
héritiers

LES ÉDITEURS FRANÇAIS RÉUNIS

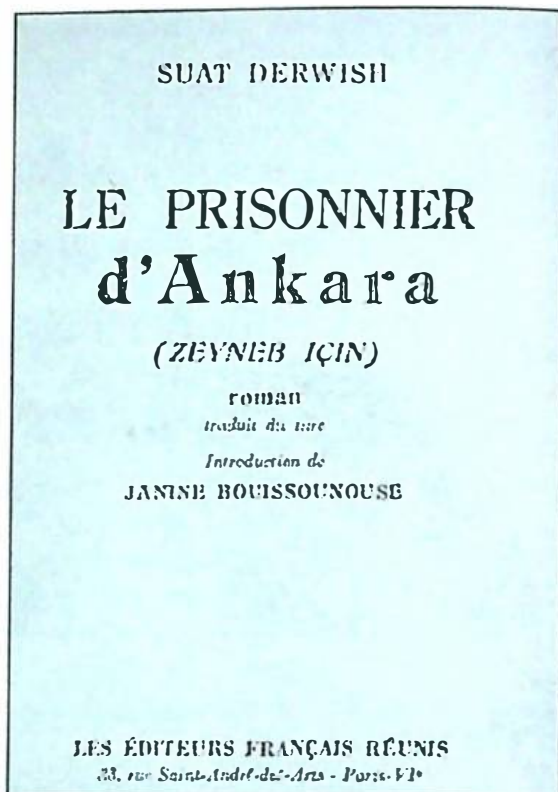
24, Rue Racine, PARIS (VIe)

SUAT DERVİŞ

سعاد درویش

GÖNÜL GİBİ

گوئل گیبی

▲ *Zeynep İçin* romanının Rusça baskısı.

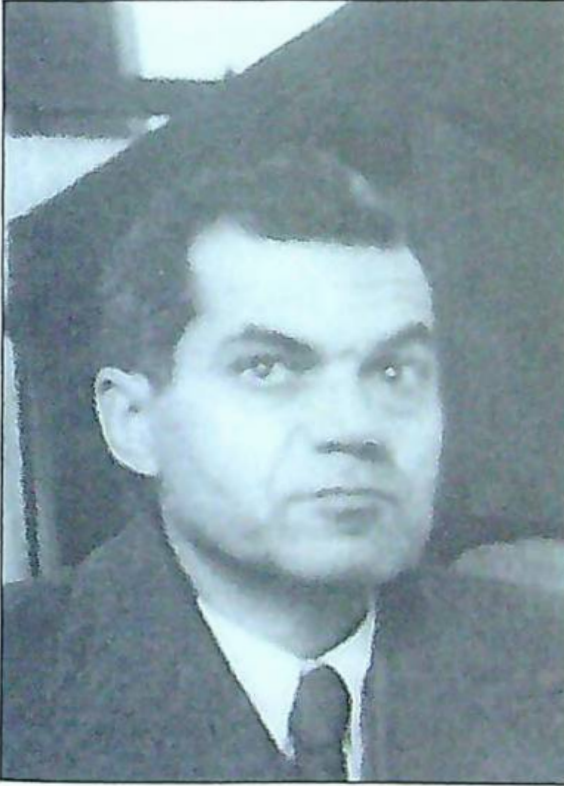
▲ *Le Prisonnier d'Ankara* başlığı altında Fransızca baskısı.

▲ Aynı kitabın Bulgarca baskısı.

▲ Sadık dost Neriman Hikmet Öztekin:
"Ufak tefek kıvrıkcık saçlı, aşırı
derecede nazik bir kız!"

▲ Suat'ın son aşkı, son eşi: TKP
Teşkilat Sekreteri Reşat Fuat Baraner
(Rasih Nuri İleri arşivi)

▲ Suat Derviş'in yeğenleri Hesna
Oya, Ayşe ve Bülent Dervişoğlu'na
yolladığı gece kıyafetli fotoğrafı.
(Neriman Dervişoğlu arşivi.)

▲ Reşat Fuat Baraner ilk eşi Margarete Wilde ile Moskova'da. (Klaus Wilde Baraner arşivi.)

▲ Margarete Wilde: Stalin davalarının birinde, Kazakistan'da idam edildi. (Klaus Wilde Baraner arşivi.)

▲ Reşat Fuat'ın Almanya'da yaşayan oğlu: Klaus Wilde Baraner. (Rasih Nuri İleri arşivi.)

◀ Klaus Wilde

Post
Lep. 10
Schwabenstr. 10
10/10 F 10

Sei es dir mein Lieber
Papa! Liebes das mein
ruhe ich dir Hand.
Sei bitte stark, wie
das Felsen! Dein Sohn Klaus

August 59

- ▲ Klaus Wilde'nin Suat Derviş vasıtasıyla yıllardır görmediği babasına yolladığı satırlar. (Rasih Nuri İleri arşivi.)

- ▲ Suat Derviş yaşlılık günlerinde:
"Gözleri bunca ameliyata rağmen
hala güzel bakıyordu."
(Rasih Nuri İleri arşivi.)

- ▲ Samatya SSK Hastanesi'nde son
günler: Reşat Fuat'ın yanında
koruyucu melek gibi.
(Rasih Nuri İleri arşivi.)

▲ Yıllar geçse de, sevgi dolu bakışmalar hep aynı.

Dikel. Elinde, renkleri kalın kalın vurulmuş boyası henüz kurumamış, uzun saplı çiçek motifli bir tablo, şahadet parmağını fırça gibi kullanmış olduğundan, o da boyalı! Üç genç, Reşat Fuat, Suat Derviş, Sebati Selimoğlu ve Abidin'in ağabeyi Arif Dino'nun yer aldıkları masaya oturup rakı kadehlerini derhal doldurdular.

Her yana masa kurulmuştu. Kadın erkek herkes cıvıl cıvıldı. TKP'nin kurucuları da bunca aydın arasından istediği gibi seçim yaptı.”⁽⁸⁹⁾

Arkasından da bir şiir şöleni başladı, davetlileri büyüleyen...

Asaf Halet Çelebi faşizmin çiğnediği Fransa için, “Fransa'nın Düşüşü” şiirini, Bedri Rahmi Eyuboğlu ise “Karadut”u okudu. Onların ardından sahneyi duygusal sesi ve toplumcu şiirleriyle boylu poslu, yakışıklı Suphi Taşhan ile ufak tefek Hilmi Büyükşekerci aldı.

Sonunda da ısrarlara karşı koyamayan damat Dinamo, “21. yüzyılın insanlarından şiirleri” başlıklı şiirini tam okumaya başlayacaktı ki, konuklar dışarıdan camlara atılan taş sesleriyle irkildiler. Telaş içinde gidip bakıldı.

Meğerse saldırganlar on yaşlarında, oldukça sefil görünüm-lü iki mahalle çocuğuydu.

Damat ile gelin onları cezalandıracaklarına, dayanamayıp eve aldılar ve karınlarını doyurdular.

“Korkunç terör altında kımıldayamaz hale gelmiş TKP, benimle Şerifecik'in evlendirilmesi bahanesiyle yeniden kuruldu. (...) Yapılan işlerden polis o kadar çabuk haber alıyordu ki, Reşat Fuat Baraner'in korkunç serüveni başlamış sayılabilirdi. Ancak bizim evlenme işimiz o kadar gürültülü patırtılı geçti ki, polisin bu işi nasıl atladığına, polis kadar sonra ben de şaşıtm.

(89) Hasan İzzettin Dinamo, *TKP, Aydınlar ve Anılar*, 1.Basım, Yalçın Yayın-ları, İstanbul, Mayıs 1989, s. 89-90.

“Polis kodamanları sonraları dizlerini döverek:

“Biz nasıl kaçırdık bu düğünü, Dinamo? Bize çağrı göndermediniz!’ diye yakınacaklardı.”⁽⁹⁰⁾

“İstifade Edilemeyen Eser Hiçbir Şey Değildir!”

Suat Derviş, başta kararlaştırıldığı gibi dergiye kendi adı ve imzası altında Reşat Fuat Baraner’in yönetiminde veya onun katkısıyla yazılmış yazılar veriyordu. Bunlar, Parti militanlarını eğitmeye yönelik didaktik yazılardı...

Bu yazılara, bizzat kaleme aldığı toplumcu gerçekçi çizgide kısa hikâyeler ve bir dizi kitap eleştirisi ekliyordu...

Peyami Safa’nın *Bir Tereddüt’ün Romanı*, Refik Halid’in *Çete’si* ve *Sürgün’ü*, Halide Edip’in *Yol* *Palas Cinayeti* ve *Tatarcık’ı*, Şüküfe Nihal’in *Yalnız Dönüyorum’u*, Hüseyin Rahmi’nin *Utanmaz Adam’ı* ve daha niceleri gibi, Türk edebiyatının önde gelen romanları, Suat tarafından “toplumcu gerçekçilik” penceresinden bakılarak, çoğu zaman ağır bir şekilde eleştiriliyordu bu yazılarda...

Suat’ın o yıllarda, savunduğu davaya sonuna kadar inanmış olduğu kuşku götürmez. Ancak, şen şakrak, bazen biraz şımarık ve havai ve daima mizah dolu, tutku dolu yazar Suat Derviş’in gittiği, onun yerine bir elinde “toplumcu gerçekçilik” ilkeleri kitapçığı, diğer elinde cetvel, asık suratlı bir başöğretmenin geldiği hissine kapılıyor insan, söz konusu kitap eleştirilerine göz atığında.

Abdülhak Şinasi Hisar’a, *Fahim Bey ve Biz* adlı eseri için yönelttiği sert eleştiri, o yıllardaki “iyi roman, okunmaya değer romandır” anlayışını mükemmel biçimde özetler:

Cemiyet hayatını aksettirmeyen, hiçbir iddiası ve tezi olmayan bir sanat eserinden en ufak bir istifade bile beklenemez.

(...) *İçtimai hayatın birer mahsulü olarak etrafını çevreleyen reel tipler bulamayınca insan böyle eserleri okumakla sarf ettiği zamana acımdan kendini alamıyor (...) Bu eser hiçbir şey değildir.*⁽⁹¹⁾

Dergide, Refik Halit'in, *Sürgün*'ü, Halide Edip'in ise, *Sinekli Bakka*¹, bu anlayışın yol açtığı eleştirilerden paylarını alıyorlardı. Özellikle ikincisi, "*Dekadan, dere bey cemiyetinin, kozmopolit ve Levanten bir zihniyetle methiyesinden başka bir şey değildir,*"⁽⁹²⁾ gibi küçümseyici sözlerle...

O yıllardan itibaren Babiâli'nin kendisinden giderek soğumasında yalnızca solculuğunun değil de, kendine biraz fazla büyük bir elbise giydiği düşüncesini uyandıran bu aşırı didaktik, aşırı ödünsüz yeni yazma tarzının payı olabilir miydi acaba?

Suat Derviş ve arkadaşları *Yeni Edebiyat* dergisinde "Edebiyat bir amaca hizmet etmeli mi ya da daha geniş anlamda sanat, sanat için midir, değil midir..." kavramıyla uğraşırken II. Dünya Savaşı tüm korkunçluğuyla sürüyordu.

Daha önceleri Meriç Nehri'ne Edirne kapılarına dayanan Hitler orduları özellikle Rusya cephesinde hızla ilerleyen Almanlar, Stalingrad'a kadar dayanmışlar, Kırım ve Kafkasya üzerinden Türkiye için tehlikeli bir konuma gelmişlerdi.

Basın özgürlüğünün bu dönemde lafının bile olması mümkün değildi. Hükümet, istediği zaman dilediği gazete ve dergiyi, dilediği bir süreliğine kapatabiliyordu. Gazetelerin tirajları düşüktü ve sadece haberleri sınırlı yayınlayan, önemsiz konuları abartan, ikramiyeler, yarışmalar düzenleyen, hükümet buyrukları doğrultusunda makaleler yayınlayan birer bültene dönüşmüşlerdi. Savaşın başında belli olan taraf tutmalar artık iyice doruktaydı. Hüseyin Cahit, Ahmet Yalman ve Sertellerin dı-

(91) Suphi Nuri İleri, *Yeni Edebiyat: Sosyalist Gerçekçilik*, 1. Basım, Scala Yayıncılık, İstanbul, Mart 1998, s. 340.

(92) Suphi Nuri İleri, a.g.e., s. 346.

şında, yazarların büyük bir bölümüyle gazeteler ve dergiler yoğun bir Nazi hayranlığına kapılmışlardı.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin de üstü örtülü biçimde aynı çizgide oluşu, basına bu bağlamda cesaret veriyordu. 1941 yılında Türk Alman Saldırmazlık Paktı imzalandıktan sonra *Cumhuriyet* ve Yunus Nadi, Alman yandaşlığını âdeta doruğa taşıdılar.

CHP'nin tek parti olarak Türkiye'yi yönettiği 1930'da başlayan ve 1946'te çok partili yaşama geçişle bitecek olan süreçte, parti ve devlet örgütü iç içeydi.

Önce Trakya ve Marmara bölgesinde ilan edilmiş olan sıkıyönetim, sonra tüm yurda yayıldı. En ağır yumruğunu yine basın üzerinde hissettiriyordu.

Bu baskıya, başlarının üstündeki bu Demokles'in kılıcına rağmen, *Yeni Edebiyat* yazarları, hâlâ zaferin müttetiklerce kazanılacağına, demokrasinin üstün geleceğine inanıyorlardı, inanmak istiyorlardı!

Suat neşesini, cesaretini, iyimserliğini kaybetmemek için sonuna kadar direniyordu:

"Akşam gazetelerin çıktığı saatlerde, çocuklar ince sesleriyle bağırarak gazete satarlarken, Suat Derviş bana sesleniyor, gülerek, 'Nusret, bana bir Akşam Postası alır mısın? Bakalım Von Bock bugün ne yapmış,' diyor ve kendisine oldukça yakışan o şen kahkahalarından birini atıyordu. Mareşal Von Bock, Rus cephesindeki önemli Alman komutanlarından biriydi ve onun adını Türkçe okunuşuyla söylemekten keyifleniyordu."⁽⁹³⁾

Ne yazık ki, alınan bütün tedbirlere rağmen, *Yeni Edebiyat* dergisi, 1941 yılının Kasım ayında, sıkıyönetim kararıyla kapatılacaktı.

(93) Nusret Kemal Otyam, *Güneş ve Bulut: Anılar ve Yazılar*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s. 44.

Yazarlara Celp...

“Dış kapı çalındı, açmak için aşağıya indiğimde karşımda her zamanki çok güzel menekşe rengi gözleriyle, güzel yüzüyle Suat Derviş dikiliyordu; Sağ elinde küçük yazılı bir kâğıt sallanıyordu...”⁽⁹⁴⁾

Dinamo’nun kapısını çalan Suat Derviş’in yüzünde felakete uğramış birinin ifadesi vardı. Elini yakacakmış gibi tuttuğu küçük kâğıt ise resmi bir yazıydı. Şöyle diyordu:

“Hasan İzzettin Dinamo’nun ‘Vatan Şarkısı’ adlı şiiri sınıfları birbirine düşürücü nitelikte görüldüğünden vekiller heyetinin kararıyla *Yeni Edebiyat* Dergisinin kapatılmasına gidilmiştir.”

Ahmet Kutsi Tecer, Behçet Kemal Çağlar gibi şairler *Yeni Edebiyat*’ın ve *SES*’in üslup ve ideolojisine karşı kampanya açmak amacıyla hece vezniyle köylü kızların güzelliğinden, subaşlarının serinliğinden, altın renkli buğday tarlalarının dinginliğinden dem vuran şiir üstüne şiir yazmaya koyulunca, Dinamo da kızmış, “Vatan Şarkısı” şiiriyle karşılık vermişti. Şiirin iletmek istediği “Vatan bütün acılarıyla birlikte bir bütündür, kentli delikanlının köylü kızına aşkı vatanseverlik değildir” mesajı, işçi sınıfını burjuva sınıfı üstüne kışkırtmak diye algılanmıştı, dergi kapatılıyor, başlıca yazarları mahkemeye veriliyordu.

Bu olayla birlikte, tam da o günlerde babasından sonra hayatının ikinci ölüm şokunu yaşayan Suat öylesine yıkılmıştı ki, şaire kötü haberi verdikten sonra biraz soluklanıp çay ya da kahve içmeyi kabul etmedi, doğru Aspirin Bayer kuruluşuna gitti, orada tercümanlık yapan Reşat’ı da haberdar etmeye, belki de ondan güç almaya...

Bir yılı aşkın süre içinde harcanan bunca emek, duyulan bunca heyecan ve coşku, ufak bir kâğıttaki birkaç satırla sıfırlanıvermişti.

(94) Hasan İzzettin Dinamo, *TKP, Aydınlar ve Anılar*, 1.Basım, Yalçın Yayınları, İstanbul, Mayıs 1989, s. 94.

Celp alan yazarlar Neriman Hikmet, Hasan İ. Dinamo, Suat Derviş, Ruhi Dervişoğlu, Zeki Baştımar sıkıyönetim mahkemesinde buluşmuşlardı.

166

Sabiha Sertel de tek bir yazısı için oradaydı.

Yeni Edebiyat'ın kuruluşundan sonra, Suat Derviş, pek çok aydını aradığı gibi Sabiha Sertel'i de bizzat telefonla aramış ve dergilerine yazı yazmasını rica etmişti. O da memnuniyetle kabul edip "Yeni ve Eski" başlıklı bir yazı yollamıştı.

Ancak ne yazık ki, daha bu ilk yazıda talihsizliğe uğramış ve yayınlanışından bir süre sonra, askeri mahkemeden bir celp almıştı.

Çağırıldığı gün, Fındıklı'daki garnizon mahkemesine her zamanki gibi basit, ağırbaşlı kıyafeti, vazgeçemediği yüksek şapkası ve içine mutlaka bir ya da iki kitap yerleştirdiği büyük çantasıyla gittiğinde, orada Reşat Fuat, Hasan Dinamo, Suat Derviş ve dergi yazarlarından daha üç dört kişiye rastlayan Sabiha Sertel, anılarında sorgulanışını şöyle anlatır:

"Er beni küçük bir odaya soktu. Genç bir subay masanın önünde oturuyordu. Beni görünce karşısındaki koltuğa oturmamı söyledi. İsim ve kişiliğimi tespit ettikten sonra, sordu:

(...)

'Bu yazılar komünizm propagandası değil midir?'

'İlmi nitelikte olan yazılar, hiçbir zaman propaganda olmaz.'

'Siz Yeni ve Eski başlığı altında yazdığınız yazıda, eskiden neyi kastediyorsunuz?'

'Yazı bir bütün olarak neyi kastettiğimi belirtiyor. Atatürk prensiplerine, devrimciliğe, laikliğe, halkçılığa karşı olan, her türlü değişmeye set çeken tutucuları kastediyorum.'"⁽⁹⁵⁾

Ardından da Sabiha Sertel konuştuğu monotonlaşan, sırasında karşısındakini etkileyen, sırasında da uyku getiren se-

(95) Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1966, s. 237, 238, 239.

siyle, “yeni ve ilerici” derken komünistleri kastetmediğini, zira Atatürk’ün ilerici olup komünist olmadığı örneğini vererek karşıdaki subayı ikna etmiş ve serbest bırakılmıştı. Fakat diğerleri mahkemeye sevk edilmişlerdi.

Bütün çekimserliğine rağmen sonunda elini taşın altına koymuş ve bu nedenle yargılanmış olan Neriman Hikmet de o günü bir anı yazısında hatırlar:

Arkadaşlarla yaptığımız anlaşmaya göre ifademiz gerçeğe uygun verilecekti. Mahkemede Suad Derviş’in yönetimini tasvip ettiğimi, suçlanan yazıları kanun dışı bulmadığımı söyledim. Ben ayrıca bir hikâyemden dolayı suçlanıyordum. Sonunda Suad Derviş, Ruhi Dervişoğlu ve Hasan İzzettin Dinamo’ya ceza verildi ama yazıların tarihi bakımından suçları müruru zamana uğradı. Zaten gazete de bu aylarda artık çıkmıyordu. Ben diğer arkadaşlarla birlikte aramızda Zeki Baştımar da vardı sanırım, beraat ettik.⁽⁹⁶⁾

Bunca zor şartlar altında çıkmış ve sonunda sıkıyönetime direnememiş olan *Yeni Edebiyat*, yayınlandığı kısa süre içinde aydın çevrelerde üniversitede, hatta işçi kesiminde aranan, okunan bir yayın organı haline gelmeyi başarmıştı.

Peki, amaçlanan hedefe tam olarak varılmış mıydı?

Yazar Vedat Türkali, Suat Derviş’i yazar ve militan olarak değerlendirirken, dergiye de değinip kendisinin ve birçok arkadaşının, “o zamanki akıllarına göre, *Yeni Edebiyat*’ı, TKP yayını olarak yeterli bulmadıklarını...” belirtiyor.

Fakat şimdi, o dönemin koşulları içinde daha “solcu” bir yayının çıkarmanın ne kadar zor olduğunun herkes gibi o da farkında.

(96) Güngör Gençay arşivinden

“Leylak kokusu hasreti...”

Suat Derviş bir yandan edebi ve siyasi alanda mücadele verirken, bir yandan da ailesinde peş peşe meydana gelen, kimileri sevinçli, kimileri ise hüzünlü olaylar karşısında derinden etkileniyordu.

Kardeşi Ruhi Dervişoğlu, kalem mahsus müdürü olarak çalıştığı Tramvay Tünel Elektrik İdaresi’nde, meslektaşı Neriman adında bir genç kıza âşık olmuştu.

Neriman Hanım ayakları yere sağlam basan, hoş görünüm-lü, zeki bir genç kızdı. Ruhi ise adının çağrıştırdığı gibi ince ruh-lu, sakin, nazik, biraz kırılgan, annesine ve ablalarına, özellikle birlikte yaşadığı Suat’a çok düşkün bir genç adam... Sevgisine açılmadan önce annesiyle Suat’ın onu gizlice görüp fikirlerini belirtmelerini ısrarla istemişti. Bu oyundan çok hoşlanan Suat, bir akşamüstü annesiyle birlikte Ruhi’yi işyerinden almaya geldi ve böylece iki kadın aynı mekânda çalışan gelin adayını, uzaktan ve fazla hissettirmeden inceleme olanağını buldular. Eve dön-düklerinde de, sabırsızlık ve endişe içindeki Ruhi’ye kararlarını bildirdiler: Evet, genç kız ona uygundu.

Bunun üzerine Ruhi Neriman’a evlenme teklif etti ve genç-ler nişanlandılar.

Ama ne yazık ki Hesna Hanım, üstüne titredığı biricik oğlu-nun mürüvvetini göremeyecekti... Basit bir soğuk algınlığı, yaş-lı kadında beklenmedik şekilde zatürreeye dönüştü...

Evler zor ısıtılıyor, istenilen ilaçlar bulunamıyordu. Acilen çağrılan aile doktoru, hastanın göğsüne ve sırtına kupa çekmek-ten, tentürdiyot sürmekten, sıcak havlular, sıcak lapalar koy-maktan, ona bol bol ıhlamur içirtmekten ve beklemekten başka yapılacak hiçbir şey olmadığını söyledi.

Hesna Dervişoğlu’nun başında bir hafta boyunca kızı Suat, oğlu Ruhi ve çocuklarını büyütmüş olan emektar dadı Habibe beklediler. Yaşlı kadının sonlara doğru bilinci bulanıklaştı, gü-zel gözlerinin etrafında mor halkalar giderek derinleşti, sık sık soluması boğuk hırıltılara dönüştü. Garip bir tesadüf eseri, *Yeni*

Edebiyat dergisinin kapatılmasıyla nerdeyse eş zamanda hayata gözlerini yumdu.

Hastalık öylesine hızlı seyretmişti ki, Tahran'da bulunan Hamiyet kardeşlerine destek olmak, annesinin başucunda bulunabilmek için yola çıkmaya hazırlanırken ancak cenazeye yetişebildi.

Hamiyet ve Suat'a göre, üç kardeşten annesine en çok bağlı olan Ruhi'nin bu acıklı olayı atlatabilmesi için, bir an evvel evlenip kendine yeni bir düzen kurması gerekiyordu. Oysa nikâh için henüz hiçbir hazırlık yapılmamıştı.

Ancak Suat'ın ısrarıyla, Ruhi ile Neriman 1941'in Aralık ayında alelacele evlendiler. Nikâhtan sonra, evde, aile arasında sade bir kutlama yapıldı.

Peki bu ölüm Suat'ı nasıl etkilemişti?

Hesna Hanım'ı kaybetmekle gerçek bir anne mi kaybediyordu?

Ne tuhaftır ki, Suat Derviş'in hemen hemen bütün kadın kahramanları annesiz büyümüşlerdir. *Hiç Bir*'nin Cavide'sini annesi başka bir erkek için terk etmiştir. *Fatma'nın Günahı*'nda, Fatma da genç yaşta annesiz kalmış, çocukluğunu dedesinin yanında geçirmiştir. Emine, anne ve babasını küçücükken harpte kaybetmiştir. *Hiç*'in bahtsız Seza'sı da annesizdir ve onu teyzesi büyütür, yine, anneannesi tarafından büyütülen *Çılgın Gibi*'nin Celile'si, çok ufakken öksüz kaldığından ablasına sığınan *Aksaray'dan Bir Perihan*'ın Pakize'si...

Fosforlu Cevriye'nin başkahramanı sevimli sokak kızı Cevriye ise, babasını hatırlasa da annesinin kim olduğunu bile bilmez.

Acaba, anılarında şiirsel bir dille anlattığı annesiyle ilişkisi, duyarlı bir çocuk olan Suat'ı yeterince tatmin etmemiş, anne sevgisine aç mı bırakmıştı?

Öyle nazlı, öyle narin, öyle inceydi ki, sanki elimi ona değdirmem, gönlümün istediği gibi doya doya öpsem, onu incitirim zanneder, onu bir azize resmi gibi uzaktan, geriden huşu ve sevgiyle,

sanki tapınır gibi içten yana yana seyrederdim. (...) Öpüşlerini okşayışlarını katre katre verirdi.⁽⁹⁷⁾

Yoksa dadılar, Matmazel Ner'ler, yenge ve halalar sevgi dolu, ilgi dolu varlıklarıyla, o "heykel" gibi, o "azize resmi" gibi uzaktan seyredilen erişilmez annenin yerini gereğinden fazla mı almışlar, küçük kız uykusuz gecelerinde anne özlemiyle mi yanıp tutuşur olmuştu?

Ve geceleri rüyalarında hep büyük mavi kanatlarla filizi bir boşluk içinde, çok ışıklı bir boşlukta uçar dururdu. Annesini görmeden... Annesine erişmeden... Bazen bu boşluğun ötesinde yıldızlar parlardı. Annesinin saçları arasındaki taçtan yıldız olmalı... Kanatlarını çırpıp, ona doğru hızlanırdı. Ve etrafında leylak kokusu duyardı. (...)

Küçük Celile ıstırap içindeydi. Kimse onun bu ıstırabını bilmezdi. Leylak kokusu hasreti ve yıldız... Yatağında yalnız kaldığı dakikada Celile kalbinde derin bir hasret acısının uyandığını duyardı. Leylak kokusu, yumuşak bir elin, ipek ve dantellerin hasreti...⁽⁹⁸⁾

Leylak kokusu! Suat'ın anılarında Hesna Hanımın kokusu diye tarif ettiği koku...

Babasının ölümünden sonra da iyice güçsüzlüğün ve beceriksizliğin sınırlarında dolaşan kadın, koruyucu anne imgesinden yoksundu da anne kız ilişkisinde roller mi değişmişti?

Kimbilir? Suat'ın o kasvetli Kasım günü kaybetmiş olduğu, sanki bir anadan çok, her yaptığını sessizce de olsa onaylayacağını bildiği, karşılığında da şefkatle koruduğu ve şımarttığı çok yakın bir arkadaşı. "Ben geldim!" diye bağırarak kapıdan içe-

(97) Suat Derviş, "Hayatımı Anlatıyorum (...)", der. Rasih Nuri İleri, *Kırklı Yıllar-1*, 1. Basım, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Ekim 2002, s. 159.

(98) Suat Derviş, *Çılgın Gibi*, 2. Basım, Hasat Yayınları, İstanbul, 1996. s. 27.

ri girdiğinde, kendisini hep aynı tatlı, ölçülü gülümseyiş ve hep aynı, ”Hoş geldin cici!” laflarıyla karşılayan, sevdiklerine hitaben söylediği o “cici”leri kulaklarında yankılandıkça, eski bir ezgi misali çocukluğunu hatırlatan, yeri doldurulamaz biri...

Ancak o, bu kayba karşı koyabilecek güçteydi. ...

Reşat Fuat’la birlikteliği, gerekliliğine giderek daha çok inandığı bir mücadelesi, yeni bir yön ve nitelik kazanmış olan yazıları... Bütün bunlar hayatını mutluluktan ve mutsuzluktan öte, anlam dolu kılan unsurlardı...

Şair Eşref Sokağı’nda İki Aile...

Yine de, Hesna Hanım’ın vefat ettiği o apartmanda artık yaşamak istemedi; yeni bir ev aramaya koyuldu. Ruhi ile Neriman Dervişoğlu’na da, bir süre Reşat Fuat ve kendisiyle birlikte oturmayı teklif etti. Belki yepyeni bir ortama geçmişinin bir parçasını beraberinde taşımaktan yaşamı boyunca asla vazgeçemeyeceğinden, belki de, bunu maddi açıdan herkes için, özellikle de gençler için faydalı gördüğünden...

Dördü, ayda 30 liraya kiraladıkları Pangaltı’da Şair Eşref Sokağı’nda 130 numaralı dört katlı, modern ama mütevazı bir apartmanın en üst katındaki daireye yerleştiler.

Yoğun bir şekilde çalışan dört kişi.

Kimi günler ancak sabahları, koyu ahşaptan oymalı büfe-li, uzun ceviz masalı yemek odasında bir kahvaltı sofrası etrafında bir araya gelebiliyor, hemen hemen aynı zamanda evden aceleyle fırlıyorlardı. Bir tek, kahvaltıda yıllar önce Viyana’dan satın aldığı ve ölene dek her sabah giyindiği ipekli sabahlığıyla göz kamaştıran Suat, evi saat on bir sularında terk etme lüksüne sahipti.

Tarih tekerrürden ibarettir. Suat ile Ruhi’nin birlikteyken takındıkları çocuksu ve biraz şımarık tavırlar, tıpkı bir zamanlar Nizamettin Nazif’in olduğu gibi, Neriman ve Reşat Fuat’ın da sinirlerine dokunmuyor değildi. İki kardeş, aralarında, sade-

ce kendilerini, hem de kahkahalarla güldüren espriler yapmaktan bir türlü vazgeçmiyorlardı. Dahası, konuşmalarında sıkça Fransızca ya da Almanca kelimeler kullanıyor, bazen de –sözde önemsemez bir tavırla– geldikleri ailenin asaletini vurguluyor, evliya büyük dedeyi, Napolyon’la el sıkışan, İmparatoriçe Sissi’yle dans eden, Kraliçe Viktorya’yla aynı sofrada yemek yiyen müşir dedeyi, saraylı Çerkez anneanneyi, tıp profesörü babayı anıyorlardı... Radyoda çocukluk günlerini anımsatan bir müzik çaldığında ise, kalkıp dans ettikleri, artık müstakil bir konakta değil de, başka insanlarla paylaştıkları bir apartmanda oturduklarını unuttur gözükerek, akıllarına esen saatlerde aile yadigârı kuyruklu piyanonun başına geçip dört elle parçalar çaldıkları da oluyordu...

Savaşın getirdiği kıtlığa rağmen her zamanki gibi evden misafir eksik olmuyordu.

Kapı bütün arkadaşlara günün hemen her saatinde açıktı. Suat onları nadiren de olsa ev işi yaparken bile büyük bir doğallıkla karşılar ve çoğu zaman yemeğe alıkoyardı.

“Koridordan Suat Derviş Hanım’ın çingır çingır sesi geliyordu: ‘Geliyorum çocuklar, Reşat Bey de gelecek!’ diyordu. Geldi ve pirinç ayıkladığı yerdeki sandalyeye oturdu. Yüzü günlük güneşlikti.”⁽⁹⁹⁾

Üstelik Suat’la, bu kıtlık günlerinde herhangi bir gıda maddesi istiflemek imkânsızdır. Bir yolu bulunup eve fazladan biraz şeker, un ya da pirinç alınsa, anında eşit paylara bölüştürülür, paylardan, eve gelen temizlikçi kadına, kapıcıya ya da misafirlerden birine verilirdi...

Neriman’a da, alışık olmadığı bu düzene ayak uydurmak, görümcesinin kararlarına sessiz kalmak düşüyordu.

Zaten, kimsenin kimseyle tartışmaya fazla vakti yoktu.

Suat evin idaresine pek karışmıyordu. Gündelikçi kadın herhangi bir şey için kendisine danıştığında, “Neriman

(99) Hilmi Büyükşekerci, “Suat Derviş Hanım” *Adam Sanat*, s. 29.

Hanım’a sor,” diyerek topu geline atıyordu... Yemek seçme gibi bir huyu zaten hiç olmamıştı, sofraya ne gelirse kabulüydü. Dolayısıyla neyin, ne zaman, nasıl pişeceğini de pek fazla önemsemiyordu.

Yeni Edebiyat’ın kapanmasına rağmen hâlâ yoğun bir şekilde çalışıyordu. Kocasının talimatları üzerine parti için bültenler, piyesler, roman taslakları, çeviriler...

Yazmak her zaman olduğu gibi, onun için nefes almak, su içmek kadar doğal ve gerekli bir eylem... Yıllardan beri tek bildiği, tek tanıyıp benimsediği yaşam biçimi... Her gördüğünü, yaşadığını, hatta her tanıdığı insanı, farkına bile varmaksızın, “yazı materyali” olarak algılayıp gazete yazılarında, hikâyelerinde ve romanlarında kullanıyordu, kimi zaman en yakınlarını bile. Onların da kendilerini bir romanın sayfalarında ve hiç beklemedikleri bir şekilde tasvir edilmiş bulduklarında, öfkelenip bazen darıldıkları oluyordu...

Reşat Fuat’a gelince, o birkaç işi birden yürütmeye çabalıyordu. İlk hedefi elbette Teşkilat Sekreteri olduğu TKP’yi kalkındırmaya çalışmaktı. Ayrıca, Behice Boran’ın ABC tercüme bürosunda ve Hasan İzzettin Dinamo’nun yerine işe alındığı Aspirin Bayer’de tercümanlıkla geçimini sağlıyordu. Almanların Türk sınırına kadar geldikleri bir dönemde onun bir Alman kuruluşunda çalışıyor olması, bazı arkadaşları tarafından ağır bir şekilde eleştirileceği günler henüz uzaktı...

Neriman ile Ruhi ise Elektrik İdaresi’ndeki işlerine gidip geliyor; terfi bekliyorlardı.

İstanbul’da bombardıman riskine karşı ilan edilen ve uyması zorunlu olan karartma için, akşamları normal perdelerin altına temizlikçi kadının diktiği laciverdi siyaha dönük amerikan bezinden güneşlikler çekiliyordu. Banyo ve mutfak camlarına ise raptiyeyle kartondan kör perdeler tutturulmuştu.

Bazı akşamlar dördü de heyecanla, altı lambalı Telefunken marka radyonun bol parazitli yayınının etrafında toplanıyordu. Radyonun vızıltıları ve hırıltıları arasında, önce “Lili

Marlene”nin nağmeleri yükseliyordu, ardından da “Radyo Belgrat”... Sabırsızca, Viyana, Berlin, Budapeşte, Tuluz, Varşova’da geziniliyor, özellikle BBC’ye kulak veriliyor, sonunda İstanbul’da duruluyordu. Stalingrad düşecek mi, düşmeyecek mi, en büyük merak konusu buydu; oysa diğer haberler de yüz güldürücü değildi. Ekmek giderek küçülüp pahalılaşıyordu, kahve yoktu, şeker erişilmez fiyatlardaydı, kâğıt da öyle... Yakıt da bulunmuyordu. Yakıt tasarrufu için genellikle bir tek odada soba yakıldığından, dördü de evin ısıtılmayan diğer bölümlerinde kat kat hırkalarla dolaşıyorlardı.

Bazı akşamlar *Yeni Edebiyat*’ın eski yazarları evde toplanıyor, yeni yayınlar için projeler üretiliyor, planlar yapılıyor. Ruhi’nin de dergide bazı yazı denemeleri olduğundan, genç adam o toplantılara zaman zaman katılıyordu; tartışmaları izleyen akşam yemeğinde, Neriman’ın, Suat’a yardım ettiği de oluyordu.

Ancak Dervişoğlu çifti çoğunlukla gezmeyi ya da Melek sine-masında Greta Garbo’lu, Charles Boyer’li, Simone Simon’lu filimler izlemeye gitmeyi tercih ediyordu.

Neriman Dervişoğlu ile gazeteci şair adaşı Neriman Hikmet Öztekin’in yıldızları bir türlü barışamamıştı; son derece ukala bulduğu Neriman Hikmet’in, Suat’a karşı sergilediği ödünsüz bağlılık, onu herkese karşı ve her şeyden korumak ister gibi hali, ona yönelttiği hayranlık dolu, nerdeyse baygın bakışlar, yeni gelinin nedense sinirine dokunuyordu. Ayrıca kocasının sol görüşlü oluşunu, sol görüşlü insanlarla bir arada bulunuşunu gelecekleri için pek hayırlı bulmuyor, bunu da Ruhi’ye hissettirmekten geri kalmıyordu.

Kimsenin lükse harcayacak parası olmadığından nadi-ren de olsa iki çift birlikte balık yemeğe gidiyorlardı ya da Tepebaşı’ndaki Darülbedayi Tiyatrosu’na piyes seyretmeye... Tiyatroya girmeden önce karşısındaki Tilla Pastanesi’nin kah-vesini içip meşhur çöreklerini yemek de ayrı bir keyifti...

Epey kilo almıştı Suat, ama hâlâ güzeldi. Tepesinde bukleler şeklinde toplamakla oluşturduğu kırklı yılların modasına uygun “havalanmış saç modeli” ona daha olgun bir hava katmıştı ve Reşat’ın çok hoşuna gidiyordu. Giyimi ise eskisine oranla daha sadeydi: Pike plili, boydan boya küçük düğmeli, kol ve yaka-sı büzgülü beyaz bluzlar, koyu renk düz etekler, omuzları hafif vatkalı gabardin tayyörler, dolgu topuklar, kışın fötr, yazın hasır şapkalar...

“...Karnında İlk Kıpırdanışı Duyunca...”

Ufukta yeni bir taşınma gözükmüştü: Apartmanın sahibi onlara celp yollamıştı ve en kısa zamanda evi boşaltmaları gerekiyordu.

Şişli, Perihan Sokak’ta yeni bir ev bulundu. Bu, bahçe içinde yan yana olan iki katlı villaların biriydi. Dört kişilik aileye ve yeni doğacak çocuklara yetecek büyüklükteydi.

Evet, yeni doğacak çocuklara...

“Gelin görümce, her ikimiz de hamileydik! Benimki henüz iki aylık, Suat Ablanın bundan çok daha ilerdeydi,” diye anlatıyor Neriman Dervişoğlu.

Suat Derviş’in, son evliliğim, “son durağım” dediği Reşat Fuat’la birlikteliği bir çocukla taçlanacaktı.

Celile şimdi hayatın onu tahmil ettiği vazifeyi ifa ediyordu. Celile kendini ehemmiyetli, lüzumlu hissediyordu. Çünkü Celile şimdi yeni bir hayat yaratıyordu.⁽¹⁰⁰⁾

Kırk yaşındaki anne adayı, elbette aldığı kocaman riskin bilincindeydi.

Ayrıca, her zamanki gibi çok işi vardı: 1937 ve 39 yıllarında yaptığı Sovyetler Birliği gezilerinin izlenimlerini derleyip onlara daha taze bilgiler de ekledikten sonra, *Niçin Sovyetler Birliği’ne*

(100) Suat Derviş, *Çılgın Gibi*, 2. Basım, Hasat Yayınları, İstanbul, 1996, s. 247

Hayranım başlıklı bir risale hazırlamaya başlamıştı, ayrıca birkaç roman taslağı üzerinde çalışıyordu.

Acaba karnında taşıdığı çocuğa karşı neler hissediyor, gecikmiş anneliğine nasıl bakıyordu?

“Bu ilerlemiş yaşta ve bu karmakarışık ortamda bir çocuk doğurmanın anlamı ne!” diye, zaman zaman kaygı nöbetleri geçiriyor ve gündelik çalışma programında hiçbir değişiklik yapmıyordu, ama yine de mutluydu huzurluydu. Doğacak çocuk karnında kıpırdadıkça müthiş duygulanıyordu... Bunu da her zamanki coşkusuyla evdekilerle paylaşmaktan geri kalmıyordu.

Onun karnında ilk kıpırdanışını duyunca, içine gelen ilk his, ona karşı, meçhul hayata ve daha şekil bulmamış bu çocuğa karşı, şefkatle karışık bir merhamet olmuştu.⁽¹⁰¹⁾

Sabıkalı Komünistler Askere Alınıyor...

Ne yazık ki hamilelik dönemi pek rahat geçmeyecekti: 1942 yılının yazında Almanların Stalingrad’a doğru yaptıkları taarruzla Stalingrad kuşatılmış tam da o dönemde, Reşat Fuat Baraner askere çağrılmıştı.

Baraner’in kırk küsur yaşında askere çağrılmasının nedenlerini, biraz Türkiye Komünist Partisi’nin, savaş öncesinde ve sırasında uğradığı değişimlerde biraz da Türkiye’nin dış siyasetinde aramak gerekir.

Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu, 1939 yılında Türkiye’nin SSCB’yle dostluk antlaşmasını tazelemek amacıyla Moskova’ya yaptığı 20. yüzyılın en uzun dışişleri bakanı ziyaretinden elleri boş dönmüş, Sovyetler Birliği Türkiye ilişkileri bozulmaya yüz tutmuştu.

II. Dünya Savaşı’nın başında TKP, Stalin’in “separat kararı”ndan dolayı merkezi yönetimini askıya almıştı. Parti SSCB’den özerkti. Ancak savaş başlayıp hele 1941’de Almanya

Sovyetler Birliği'ne saldırınca, parti içinde kımıldanmalar başlamıştı. Partinin Reşat Fuat'tan önceki Teşkilat Sekreteri Dr. Şefik Hüsnü'nün Türkiye'ye dönüşü, Dinamo'nun Merkez Komitesi üyesi Halil Yalçinkaya'nın kızıyla sazlı, şarkılı ve hele şiirli düğününde eski TKP'lilerin bir araya gelmesi, öte yandan partiye yeni üyelerin kaydolması gibi... Ardından da partinin başında bulunan Reşat Fuat'ın, Rasih Nuri İleri'ye bizzat anlattıklarına göre, Alman ilerleyişi karşısında Samsun-Zonguldak yöresinde Almanlara karşı gerilla savaşı hazırlığında bulunmuş olmaları, Balıkesir'de de Abidin Dino'nun ve Esat Adil'in İmralı mahpuslarını kapsayan benzer bir girişim başlatmış olması.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün tek parti rejimi ise sola karşı tutumunu Alman dostluğu kapsamında iyice sertleştirmişti.

1942'de, kendilerini "antifaşist" diye ilan eden aydınların birçoğu Anadolu kasabalarına sürülmüş ve halk onlara karşı uyarılmıştı. Mehmet Bozışık, Halil Yalçinkaya, Abidin ve Arif Dino kardeşler bunların arasındaydı.

Yine aynı süreç içinde, Reşat Fuat Baraner, Hasan İzzettin Dinamo, Osman Paçalı gibi sabıkalı komünistler askere alınacaktı.

Aynı Anda Doğum ve Ölüm

Savaş'ın getirdiği zor şartlar, solcu aydınların üzerine yoğunlaşan baskı, Hesna Hanımın vefatı, bunca emek verilen *Yeni Edebiyat* dergisinin sıkıyönetim kararıyla kapatılmış olması ve bundan dolayı alındığı kısa gözaltı, uğradığı sorgu, hakaretler, kötü muamele...

Bütün bu sıkıntı ve heyecanlar, hele hele en sonuncusu artık doğum tarihine çok yaklaşan Suat'a fazla gelmiş olmalıydı.

Neriman Dervişoğlu olayları anbean hatırlıyor:

Temmuz ayının başında, sabahın erken saatlerinde bütün ev halkı Suat tarafından uyandırıldı. Sancılar beklenilenden daha erken, yaklaşık bir ay önce başlamıştı ve Suat'ın acilen hasta-

neye yetişmesi gerekiyordu. Apar topar Amerikan Hastanesi'ne gittiler. Suat'ı, hamileliğinin ilk ayından beri takip eden doktora derhal haber verildi. Kendisi, anne adayının ilerlemiş yaşından kaynaklanan endişelerini hep gizlemeye çalışmış, Suat'a o güne kadar cesaret vermişti.

Oysa endişe etmekte haklıydı...

Doğum odasına alındığında hastası şiddetli bir kanama geçiriyordu; bir erken doğum söz konusuydu, bu da yetmezmiş gibi bebek doğum kanalında yatay vaziyette duruyordu, bu nedenle doğum çok sorunlu geçeceğe benziyordu.

Uzunca bir süre sonra doğum odasından çıkıp dışarıda kaygıyla bekleyen Reşat Fuat Baraner'le, Neriman ve Ruhi Derişoğlu üçlüsüne yönelen doktorun, Reşat Fuat'a hitaben söyledikleri hiç de iç açıcı değildi: "Beyefendi çok üzgünüm, bebek başının tepesiyle değil de alnı önde bir pozisyonda girmiş kanala. Sezaryen yapmak için artık çok geç. Ya doğum kanalını keser, rahat çıkmasını sağlarız, ama o durumda zaten çok ciddi bir kanama geçirmiş olan anneyi yeniden bir büyük bir kanama riskiyle karşı karşıya bırakmış oluruz, ya da..." Duraksadı, boğazını temizledi ve devam etti: "Ya da doğum kanalına girer, annenin daha çabuk kurtarılmasına yardımcı oluruz, ancak bebek çok hırpalanır, yaşama şansı daha da azalır, zaten epey oksijensiz kalmış. Kararınıza tabiiyim..."

Bir anlık ölüm sessizliğinden sonra, Reşat Fuat'ın kararlı sesi duyuldu:

"Tabii ki öncelikle eşim Suat Hanım kurtulmalı, her şeyi kenara koyup sadece onunla alakadar olun, sadece onu düşünün lütfen!"

Saatler süren o korkunç sancılardan sonra, hepsinden kuvvetli, Suat'ı hepsinden fazla kıvrandıran nihai bir sancı...

Ucunda da, aynı anda doğum ve ölüm!

Bebeğinin, erkek kardeşi Feridun, *Hiç*'teki küçük Mehmet veya *Bir İstanbul Gecesi*'ndeki yoksul çocuk gibi yok oluşu...

Geldiği hiç'likten anında bir başka hiç'liğe gidişi...

Suat hastanede kısa bir süre dahi olsa dinlenmeyi reddedip hemen ertesi gün, elinde küçük bavuluyla evine döndü.

İlk işi, çocuğu için hazırlamış olduğu küçük odaya girmek oldu. Cibirlikli beşiğe bir göz attıktan sonra, ifadesiz bir ses tonuyla; "Bizim gündelikçi Fatma Hanım'ın torunu olacaktı şu yakınlarda değil mi, bunu ona verelim," dedi.

Son aylarda özenmiş, eve geldiğinde yazı yazacağına, radyo dinlerken Neriman'la birlikte, kalın mukavvadan külahla örtülü lambaların zayıf ışığında minik gömlekler, zıbınlar biçip dikmiş, zar zor bulunan yünden rengârenk hırkalar, patikler, şapkalar örmüştü. Bu yokluk günlerinde bunca güçlkle oluşturulan şirin kıyafetlerin hepsi, tabii ki, 1942 yılının sonunda doğacak olan Ruhi ile Neriman'ın ilk bebeğine verilecekti. Ama Suat nedense, birkaç parçayı işlemeli bir bohçaya yerleştirecek, o bohçayı da hayatının sonuna kadar, her gittiği yere, beraberrinde götürecekti. Bu olaydan bir ay kadar sonra, 29 Ağustos'ta Reşat Fuat Baraner askere alındı.

Geride kalanlar yeni eve taşındılar.

Anadolu Ajansı'na Giriş İmtihanı

20 Nisan 1942'de, bütün Avrupa'da ve Türkiye'de giderek yükselen Yahudi düşmanlığından dolayı, İstiklal Savaşı yıllarında Atatürk'ün kararıyla kurulmuş Anadolu Ajansı'nda çalışan çok sayıda Yahudi kökenli memurların işine son verilmişti.

Onların toptan gidişiyle, yerlerine çok sayıda yabancı dil bilen kişilerin işe alınması büyük önem kazandı. İşe alınacaklar bir yabancı dil imtihanına tabi tutulacaklardı.

Maaş çok yüksek olmamakla birlikte, görev ve ortam oldukça itibarlıydı. Bundan dolayı Neriman, söz konusu dil imtihanından geçip Ajans'a girmesi için kocası Ruhi'yi sürekli dürtüyordu. Ruhi kendine pek güvenmemesine rağmen imtihana girdi ve genç kadının duaları kabul edildi. Büyük bir başarı sağlayan

kocas, genel müdürü o tarihlerde Muvaffak Menemencioğlu olan Anadolu Ajansı'na Sinan Korle'yle birlikte alındı.

180

Artık Dervişoğlu çifti, bebeğin doğmasını beklerken, yeni geçtikleri evi tasfiye etme ve Ankara'ya taşınma derdindeydi...

Suat da tek başına yaşayabileceği daha küçük bir ev aramaya koyulmuştu. Aynı yılın Aralık ayında doğan bebeğe Hesna Oya adı verildi. Halası, o daha doğmadan, isminin Hesna olmasını istemişti. Genç anne adayı ise, buna karşı çıkmıştı:

“Bir çocuğa başkasının adını vermekle, onun mirasını yüklemiş, baskı uygulamış oluyoruz. İyisi, ona yepyeni, duyulmamış bir isim verip onu kendi kaderiyle baş başa bırakmak!”

Fakat Suat, annesinin anısını yaşatabilmek için ‘Hesna’ adında ısrarlıydı. Hâlâ etkisi altına alabildiği Ruhi'ye, en azından bebeğin göbek adının öyle olması için baskı yaptı.

Gelin görümce arasında ömür boyu sürececek ufak bir çekişmenin başlangıcıydı bu isim konusu: Suat, yeğenine daima Hesna diye hitap edecek, Neriman da bunu duymazlıktan gelip kızını Oya diye çağırmayı sürdürecekti.

Reşat Fuat'ın, elli sekizinci topçu alayına verilişinden dört ay sonra kıtasından vazifeyle İstanbul'a gelişinde geri dönmeyip asker kaçağı durumuna düşüp eve gizlilik içinde dönmesiyle çiftin hayatı o zamana değin hiç olmadığı kadar altüst oldu. Öyle ki, Suat, çocuk sahibi olma konusunda yaşadığı üzücü deneyimi dahi unutmuş gözkecekti.

Zaten, geçmişteki acılara dönük yaşamının ona göre olmadığını her fırsatta bir tür gururla ilan ederdi.

Ama gerçekten öyle miydi?

Partinin Görüşleri ve Dilekleri

Artık en ivedi iş, asker kaçağı olan Reşat Fuat'ın gizlenmesiydi; Devlet Deniz Yolları Fener İdaresi memuru Hüseyin Mutena Gökper, Suat Derviş'in çocukluk arkadaşıydı.

Suat, Mutena'yla temasa geçip kocasının Kadıköy Mühürdar'da, Murat Bey Sokak on iki numaralı evinde saklanması-
nı sağladı. Böylece Reşat Fuat, bir süre için izini kaybettirme-
yi başardı.

Reşat Fuat firar ettikten sonra, arkadaşlarıyla birlikte tek bir hedefe kilitlenmişti: 1936'dan beri bir tür kış uykusunda olan TKP'yi canlandırmak. Bu amaçla toplantı üzerine toplantı düzenlenecek, broşürler yazılıp dağıtılacak, illegal bültenler yayınlanacaktı...

Reşat Fuat'ın bu dönemdeki ilk eylemi, bizzat kaleme almış olduğu, "Partinin Görüşleri ve Dilekleri" başlıklı bir bülteni, Sebati Selimoğlu vasıtasıyla İstanbul'daki arkadaşlarına dağıtmak olmuştu; orta yaşlı, zeki bir adam olan Selimoğlu, Reşat Fuat'ın sağ koluydu. Reşat yine onun vasıtasıyla arkadaşlarını Küçük Çamlıca'daki bir evde tertiplediği bir toplantıya çağır-mıştı...

Kararlaştırılan gün ve saatte, Kadıköy iskelesinde tek atlı iki arabaya doluşan çağrılı tüm partililer, yoldan aldıkları Reşat Fuat ile birlikte Küçük Çamlıca yolunu tutmuşlardı.

Orada TKP Teşkilat Sekreteri, söz konusu bültende ne söylemek istediğini, tuttuğu notlara bakarak arkadaşlarına tüm ayrıntılarıyla açıklamış ve artık "teşkilat kurma zamanının geldiği" direktifini vermişti

Bu açıklamalar ve bu direktif üzerine, Hasköy'de bir toplantı daha yapılmıştı; toplantı sonucunda, İstanbul vilayeti, Beyoğlu, İstanbul ve Kadıköy-Üsküdar diye üç mıntıkaya ayrılmış, faaliyetler daha da hızlandırılmıştı.

Ancak, savaşın sonunun artık belli olmasına rağmen hükümet sola karşı mücadelesini sürdürüyordu.

Separat kararı alındığında, Komintern'in yönetici kadrosunda yer alan partinin eski Sekreteri Doktor Şefik Hüsnü Deymer, Moskova'dan ayrılmış, bir yıl Fransa'da kaldıktan sonra, 1939'da Türkiye'ye dönmek için avukat kardeşinin aracılığıyla başvuruda bulunmuştu. Başvurusu kabul edilmiş, seferberlik dolayısıy-

la doktor yüzbaşı olarak askere alınmıştı. Ancak 1940'ta hastalanarak terhis edilmiş, İstanbul'a gelmişti. Bir yandan da o esnada fiilen hareketin başında olan Reşat Fuat'la temastaydı. 1942'de Antifaşist Birleşik Cephe politikasını "İleri Demokrat Cephe" adıyla gündeme getirmiş, TKP Platformunun taslağını kaleme almıştı. Bunun üzerine Merkez Komitesi toplanmış, taslağı tartışıp kimi rötuşlardan sonra kabul etmişti.

Merkez Komitesinin toplantısı 1943 Haziranı'nda, Mihri Belli'nin söylediğine göre Kartal'da, kendi evinde olmuştu. Toplantıya Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Zeki Baştımar ve Dede Ahmet katılmışlardı. Platform, dünyanın ve Türkiye'nin durumunu inceliyor ve bu bağlamda bir asgari program öneriyordu: Özetle, II. Dünya Savaşı'nın vardığı aşamanın ve savaşan güçlerin incelemesi yapılıyordu. Nazi Almanya ve müttefiklerinin yenilgisinin niçin kaçınılmaz olduğu açıklanıyordu; faşizme ve harp vurgunculuğuna karşı mücadele için toplumdaki tüm ilericiler ve yurtsever güçler dayanışmaya çağırılıyordu.

Faşizme Uyarı

Herkesin ortak görüşü, TKP için yazılı neşriyatın çok önemli oluşuydu.

Gizli bir matbaanın kuruluşundan Dede Ahmet sorumlu olacaktı. Reşat Fuat örgütü aylık bültenlerle besleyecek, materyali Mihri Belli sağlayacaktı.

Ayrıca, illegal olan partinin, bir an önce legal bir yayın komitesine kavuşup legal yayın basıp dağıtabilmesi gerekiyordu.

"Suat Derviş'in bize ciddi bir yardımı dokundu: İsmi paravan olarak kullanarak, dört kişilik legal bir yayın komitesi kurulabildi. Reşat Fuat Baraner, Suat Derviş, Hulusi Dosdoğru ve ben," diye anlatıyor Mihri Belli o günlerle ilgili.

TKP o zamana kadar, *SES*, *Yeni SES*, *Yeni Edebiyat* dergileri ve parti üyesi öğretmen Hamdi Konur'un H. Topuz imzasıyla *Faşizm* adlı broşürü çıkarmıştı.

Legal komitenin ise iki çok önemli yayını oldu:

Bunlar, Faris Erkman imzasıyla çıkan, ama aslında tümüyle Reşat Fuat Baraner'in kaleme aldığı, *En Büyük Tehlike Milli Türk Davasına Aykırı Bir Cereyan'ın İçyüzü* ile Eylül 1943'te tamamlanıp 1944'ün başlarında basılan, Suat Derviş imzalı *Niçin Sovyetler Birliğinin Dostuyum* başlıklı kitaplar yayınlandı.

Her ikisi de olay yarattı.

En Büyük Tehlike, okuru, Türkiye'de savaş döneminde yükselip çok geniş boyutlar kazanan Türkçülük Turancılık akımına karşı uyarmak için yazılmıştı.

Türkçülük akımı, Osmanlılığa bir tepki olarak başlamış, Ziya Gökalp'in "Turan" şiiriyle gizemli, büyüleyici bir yön kazanmıştı. Daha sonraları da Atatürk'ün, ulus-devlet kurma süreci içinde, çok daha gerçekçi yaklaşımıyla süregelmişti.

Ancak, İttihatçılar döneminde, 1912'de kurulup bu akımı yaşatmaya ve yaymaya yönelik Türk Ocakları, zaman içinde Tek Parti yönetiminin âdeta bir yan örgütü gibi çalışır oldu. Zira milliyetçiliklerinde ve Türkçülüklerinde CHP'den çok daha keskin bir tutum izlemek istiyorlardı. Bu keskinlik, bu ödünsüzlük iddiaları, özellikle İstanbul'da yaşayan azınlıklara; Rum, Ermeni ve Yahudilere yönelik, "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası başlatıldığında kendini göstermişti. Ayrıca SSCB'deki Türkî Cumhuriyetleriyle, yani kendi deyişleriyle "Dış Türklerle" ilgisi de hükümetin politikasıyla bağdaşmıyordu.

1932'de milliyetçilikleri artık hükümetçe de fazla abartılı bulunan Türk Ocakları, Atatürk'ün talimatıyla kendilerini feshetti ve yerini Halkevlerine bıraktı. Halkevlerinin ilkeleri de milliyetçilik içeriyordu, ancak bu milliyetçilik anlayışı eski Türk Ocaklıları tarafından yetersiz bulunuyordu.

Böylece hükümetten fazla Türkçü ve milliyetçi olduğunu iddia eden ve bu yönde güçlü bir neşriyatı olan yeni bir hareket oluştu.

Bu hareket, Alman-Rus Savaşı sırasında Hitler ideolojisinin tesiriyle yeniden yapılandı, Almanların Rusya'daki ilerleyi-

şıyle giderek güç kazanarak *Bozkurt, Millet, Çığır, Çınaraltı* gibi dergiler çıkarmaya başladı. Yazarları arasında Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan gibi isimler vardı... Bunlar Nazilere öykünerek “Türkçülüğü” ırk esasına dayandırıyor ve “Türk Irkını” “Üstün” diye ilan ediyorlardı.

Tıpkı Almanya’da olduğu gibi artık “Komünistler” ve “Yahudiler” onların bir numaralı hedef tahtalarıydı. Komünistler en hafifinden “Moskof dölü”, “Rus uşakları”ydılar... Yahudiler ise “uluslararası kocaman bir komplo”nun parçaları”... Her ikisi de ‘üstün ırkın’ en büyük düşmanları, dahası dünyanın, yok edilmesi gereken baş belaları ilan ediliyordu.

İşte bu, Nazi ideolojisini nerdeyse birebir benimseyip örnek almış hareketin giderek güç kazanmasına parmak basılıyordu *En Büyük Tehlike*’de...

Risale günlerce gazetelerin başköşelerine konu oldu. TBMM’de tartışıldı. Dolaylı olarak da Teğmen Alparslan Türkeş ve Nihal Atsız gibi ateşli Türkçülerin tutuklanmalarına yol açtı.

Bu risaleyi Suat’ınki izleyecekti.

Niçin Sovyetler Birliği’nin Dostuyum

1936. *İsviçre’deyim. (...) Öğle saati. Ben bir mütevazı lokantada beyhude yere boş bir masa arıyorum; yok...*⁽¹⁰²⁾

Önce *Niçin Sovyetler Birliği’ne Hayranım* başlığıyla çıkan, sonra da adı *Niçin Sovyetler Birliği’nin Dostuyum*’a çevrilen Suat Derviş’in risalesinin bu başlangıç satırlarıyla ilgili hoş bir fıkra anımsar Mihri Belli:

“Reşat Fuat, Suat ve ben, üçümüz aynı odada çalışıyoruz. Ben, Reşat Ağabey’e başımdan geçen bir olayı anlatmaktayım:

(102) Suat Derviş, “Niçin Sovyetler Birliği’nin Dostuyum,” *Kırklı Yıllar– 1*, (der.) Rasih Nuri İleri, 1. Basım, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Ekim 2002, s. 61.

‘Yıllar önce Paris’te bir kafede, yer kalmadığı için sarı saçlı bir adamın yanına oturmuştum! Birbirimize ekmek, tuz, vs... uzatırken, sohbetimiz koyulaşmıştı; adam SSCB vatandaşı çıkmış, Türkiye ve Türkleri ne kadar çok sevdiğini, onlara ne kadar hayran olduğunu uzun uzun anlatmıştı’ diye söze başladım...

Bir köşede kendi işleriyle meşgul görünen, ama aslında bizi dikkatle dinleyen Suat, birden atılıverdi:

‘Ben Sovyetler Birliği ile ilgili risaleme tam da iyi bir başlangıç arıyordum. Mihri’nin anlattıkları harikulade bir başlangıç, olabilir!’

“Ama Suat Abla, bu benim hatıram, seninki değil ki!’ diye şaka yollu biraz itiraz ettiysem de;

“Olsun! Bana ödünç veriver. Bir yazının temel kuralı kendini ilk satırdan okutturmaktır. Hem hatıranı biraz değiştireceğim! O lokantada tek başına oturan diplomat kılıklı adamla karşılaştığımı, koyu bir sohbe daldığımızı yazsam, okur kesin olarak herifin bana kur yapacağını zanneder. En iyisi, sarı saçlı bir adam değil de, sarı saçlı genç bir çift olsun ve onlarla Paris’te değil de, İsviçre’de... Tamam, işte, 1936’da İsviçre’de bir kongre izlerken, ucuz bir lokantada karşılaşmış olayım!’

“Besbelli bu oyun çok hoşuna gitmişti ve muzip muzip gülüyordu.

“Öyle biriydi işte Suat Derviş, şen şakrak bir yönü vardı ama o şen şakraklığın altında, çelikten bir irade tuttuğunu koparır bir duruş hissedilirdi.”

Suat Derviş, daha önce *Yeni Edebiyat* dergisinde Sovyetler Birliği’ndeki çağdaş edebi akımları incelemiş ve birkaç cümleyle kimi yeni yazarlarını övmüştü. Bunun üzerine dönemin sağcı yayınlarının birinde “Sovyetlere satılmış olduğunu” ima eden satırlar çıkmıştı.

Risale bu eleştiri cümlelerini fırsat biliyor, yazarı tarafından onlara cevaben yazılmış gibi sunuluyordu.

Bir müdafaa olmayacaktı hayır, sadece dost olmakta ne kadar haklı olduğunu anlatmak için kaleme alındığını belirtiyordu Suat.

186

Eserinde öncelikle 1937 yılında *Tan* gazetesi için Sovyet Rusya’da gerçekleştirdiği uzun röportajı ve 1939’da aynı ülkeye Ziraat Fuarı dolayısıyla yaptığı ikinci gezisinin deneyimlerini okurlarıyla paylaşıyordu. Fuarı, “Kütle olarak ve aksaksız bir şekilde çalışmanın en muvaffakiyetli bir abidesidir,” diye niteliyordu; orada görmüş olduğu, kolhozlu, çiftlikli, ahırlı Sovyet köyü numunesini, tarla, bostan, bağ, fidanlıkların “sahiciymiş gibi” örneklerini, halk arasında hâkim olan çalışma disiplini yine sarsılmaz bir hayranlıkla anlatıyordu.

Eserin genelinde SSCB’de müzik, sanat, tarım, eğitim alanlarında günbegün kaydedilen gelişmeler aktarılıyor, ülkedeki doğum, evlilik, boşanma gibi sosyolojik olgularla ilgili de bilgiler veriliyordu.

Özünde Sovyet sistemi hararetle övülüyor, Sovyet Rusya ile Türkiye arasında dostluk ilişkisinden başka bir ilişkinin mümkün olamayacağı vurgulanıyordu.

Yazının içerdiği kimi temel mesajlar, muhtemelen Reşat Fuat’ın parti adına verdiği direktifler doğrultusunda yazılmıştı.

Ancak Mihri Belli’ye göre, eser tamamıyla Suat Derviş tarafından kaleme alınmıştı.

Kitap çıkar çıkmaz büyük yankı uyandırdı, ancak kısa bir süre sonra toplatıldı.

1944 Tevkifatı...

Şubat 1944’de Yedek Subay Okulu öğrencisi Ziya Nur Erün’ün dikkatsizliği yüzünden bir parti bülteninin yakalanması üzerine komünist tevkifatı başladı ve kısa zamanda yayıldı.

Bir tesadüf eseri başlayan bu tevkifat sırasında, başta Parti Teşkilat Sekreteri Reşat Fuat Baraner olmak üzere, partinin en önemli isimleri yakalandı.

“(Tutuklama) Teknik Büro’nun hatasından kaynaklanır. Gizlendiği ev ile irtibatı sağlayan Sebati Selimoğlu’nun 6 Mart günü yakalanması üzerine, Reşat Fuat ev değiştirmesi gerekirken, gideceği Faris Erkman’ın evini polis kontrolü altında sanarak, geceyi mezarlıkta geçirdi, ertesi gün evine döndü ve yakalandı. Oysa kurala göre, Sebati’nin üç gün adres vermemesi ve bu sürede Reşat Fuat’ın yeni bir ev bulması gerekiyordu. Sebati dört gün dayandığı halde, Teknik Büro’nun görevini yapamaması, bu sonucu doğurmuştur.”⁽¹⁰³⁾

Tevkifat sırasında Neriman ile Ruhi Dervişoğlu Ankara’ya taşınmış oldukları için, Suat Derviş kiraladığı bir odada yalnız yaşıyordu. Etrafında ise, aralarında Neriman Hikmet’in de bulunduğu bir-iki sadık dost dışında pek kimseler yoktu.

Askerlikten firar eden Reşat’ın Modalı eski dost Hüseyin Mutena’nın evinde gizlenmesini sağladıktan sonra, kocasına yılmadan destek olmayı sürdürmüş, kendini nerdeyse tümüyle ona adamıştı. Dolayısıyla bu yalnızlığı fazla umursamıyordu. Aksine çevresinde, esrarengiz gidip gelmelerinin hesabını soracak kimsenin bulunmaması işine bile geliyordu.

Bir yıl kadar boyunca Şişli’de yaşadığı evden neredeyse her gün sıcak soğuk, yağmur, kar demeden önce tramvayla Eminönü’ne, oradan vapurla Kadıköy’üne geçmiş, Kadıköy çarşısında kiliseye komşu Hüseyin’in evine yürümüş, kocasına temiz çamaşır, yiyecek, para getirmiş, kaygılı anlarında ona cesaret vermiş, evinden oraya, oradan evine evrak taşımış, evrak gizlemiş ya da yakmış, Reşat’ın arkadaşlarıyla gizlice buluşup onlardan mesaj almış, onlara Reşat’tan mesaj iletmişti.

Mihri Belli’nin Suat Derviş’le bu amaçla gerçekleştirdiği bir buluşmanın anısı var, kendisini hâlâ bir delikanlı edasıyla güldüren:

(103) Rasih Nuri İleri, (der.), *1944 TKP Davası, Kırklı Yıllar-2*, 1. Basım, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Mayıs 2003, s. 12.

“Reşat Fuat illegal bir durumdayken, kendisinden haber almak için Suat Abla’yla Şişli’de, evine yakın bir yerde buluşacağız. Güzel, güneşli bir günde! Bir de ne göreyim, polisler bizi gözetliyormuş. Suat da cin gibi, durumun hemen farkına varıyor, hararetle bana sokuluyor, kolunu belime doluyor, kulağıma şu sözleri fısıldıyor:

“Şüphe uyandırmamak için âşıkmişiz gibi yapalım, el ele yürüyelim...”

“Biz taşralı Türk’üz ya! Tabii mahallenin namusu bizden sorulur, Reşat Fuat Ağabey’in karısıyla el ele tutuşacağım! Başımdan kaynar suların döküldüğünü hissettim, hiddetle geri çekildim.”

Hüseyin’in evinde ve daha önce tanımadığı insanlar arasında nerdeyse bir mahkûm hayatı süren Reşat’ı, dışarıda olup bitenleri o kendine has değişmez üslubuyla anlatarak defalarca güldürmeyi başarıyordu Suat.

O evde hem Reşat’ın hem de belki kendi yalnızlığını gidermek için, bazı geceler kaldığı da olmuştu.

Reşat’a manen en yakın olduğu, Reşat’ın mücadelesine en canla başla katıldığı günlerdi bunlar belki de. Bazı bültenleri birlikte hazırlıyor, daha hızlı yazdığı için çoğu zaman daktiloya kendisi geçiriyordu.

Kollarında ağır paketlerle bunca yolu teperken, kendileri için bunca sıkıntıya giren Hüseyin’in ailesiyle sohbet ederken, Reşat’la birlikte bültenler üzerine çalışırken, Selimoğlu gibi, Baştımar gibi bazı partili arkadaşları o küçücük mekânda, çarçabuk bir çilingir sofrası kurarak en mükemmel biçimde ağır-larken hep iyimser, hep güçlü görünüyordu. Zor durumlarda hep olduğu gibi yüzüne yayılan neredeyse “uhrevi” gülümseyişle yorgunluk, bezginlik hissetmez bir hali vardı, âdeta kale gibiydi.

Bazen de abartıyor, gemi azıya almış bir tazıyı andırıyordu...

Bazen ise Reşat'la arkadaşlarının sigara dumanına boğulmuş küçük odadaki bitmek bilmez tartışmalarını dinlerken içi geçiyor, bir sandalyeye ilişip gözlerini kapıyordu:

“Saracoğlu hükümetinin Sovyet ve halk düşmanlığı, Alman faşizmine karşı mücadele, desantralizasyon kararında legal geçememiş olma...” Reşat Fuat'ın ilk eşi, çocuğunun annesi Stalin'in Büyük Temizlik davalarının birinde öldürülmüştü. Buna rağmen, sosyalizmin zaferi için, mücadeleye devam diyor-du Reşat... Sonunda sözcükler, cümleler birbirine karışıyor anlamsız bir uğultuya dönüşüyordu.

Ancak şimdi uyuma zamanı hiç değildi. Şimdi Sebati'nin tutklanmasıyla tehlikeye giren Reşat'ı kurtarmaya çabalayacaktı.

Reşat'ın, mezarlıkta geçirdiği geceden sonra talihsiz bir karar sonucu dönmüş olduğu o eve, aynı gün elinde kocaman boş bir bavulla koşmuştu.

Hüseyin Mutena yoktu. Karısı mutfakta iş yapıyordu. Reşat ise bir sene boyunca yaşadığı sandık odasında bazı kâğıtları düzene koymaya çalışıyordu. Görünürde sükûnetini bozmamıştı ama yüzü bembeyaz, bakışları kaygılıydı.

Suat onunla fazla oyalanmadan, Hüseyin'in karısından da yardım isteyerek asker elbiselerini, portatif yazı makinesini, komünizmle ilgili yasak kitapları, bir de teksir makinesini beraberinde getirmiş olduğu bavula tıktırıp bavulu bir başka arkadaşlarının, Kirkor Sarafyan'ın evine götürmüştü.

Orada da, eşyalar arasından sarı bir zarf çıkartarak, “Tehlikeli olan bu zarfın içindekiler, alın ve yakın” diye, oradakileri uyar-mıştı. Zarfın içindekiler, “Günün meseleleri” bültenlerini basan damga ile bültenlerin müsveddeleri-ydi.

Hüseyin'den ödünç alınan ikinci ve ilki kadar çok doldurulmuş bir bavul, yine Suat Derviş tarafından, Hamiyet'le kendisini büyüten fedakâr dadı Habibe'ye götürülerek oraya bırakıldı.

Fakat bütün bu çabalar fayda etmeyecekti!

Suat tekrar Mutena'ların evine döndüğünden bir-iki saat sonra kapı çalındı, emniyet memurları içeri girdiler ve Reşat'a

kelepçe taktılar. O ise dimdik bir duruş, öfkeden ısıldayan mas-mavi bakışıyla kocasının yanı başındaydı.

190

Bir ara, memurların tutukluyu götürmeden önce evden ayrılmadan önce son bir arama yapmakla meşgul olmalarından yararlanmak istedi, bu bir kumar olsa da... Dikkatlerin başka noktaya odaklandığı o anlık zamanı çok iyi değerlendirebilmek için içinden Tanrı'ya ya da kadere, artık onu kim dinlerse, bir dua etti; hemen ardından, yanında bulunan ve ifade vermeye hazırlanan Mutena'nın karısının kulağına eğilerek, olabildiğince hızla:

“Reşat'ın ne vakit bu eve geldiğini sorarlarsa, bir hafta evvel Suriye'den geldiğini söylersin, anladın mı, Suriye'den geldi, bir hafta evvel!” diye fısıldadı.

Heyhat! Başını kadının kulağından kaldırdığında onları izleyen bir memurla göz göze geldiler.

Ve memur, Reşat'ın zoraki ev sahibesini sorguladığında ilk sorduğu, Suat Derviş'in kulağına ne fısıldamış olduğuydu.

Kadın da anında çözülüp söylenenleri aynen aktardı.

Son şans kullanılamamıştı.

Fakat henüz pes etme zamanı değildi.

Baranerler Emniyet Müdürlüğü'ne getirildiklerinde, ifadelelerini çoktan aralarında kararlaştırmışlardı.

Her ikisi de, Reşat Fuat Baraner'in Suriye'ye pasaportsuz kaçtığını, Halep'te kaldığını, bir hafta evvel tekrar pasaportsuz hududu geçerek Türkiye'ye geldiğini söylediler. Amaçları, elbette Reşat Fuat'ın neşredilen bültenlerden sorumlu olmadığına inandırmaktı.

Suat'a gelince, o, bu işten tamamıyla sıyrılacağını umuyordu. Ama umduğu gibi olmadı...

TC Hava Müdafaa Genel Komutanlığı Kurmayı XI. Şb.Ks Sayı: 85170 Ad.944/28 tahkikatına göre:

“Saadet Baraner, 1940 yılında Reşat Fuat'la evlenmiştir. Yazdığı yazılarla solcu fikirli bir kadın olduğunu göstermiştir.

Yeni Edebiyat mecmuasından dolayı örfi idare mahkemesine verilmiş, fakat mürur zamandan amme davası ortadan kalkmıştır. Birçok solcu fikirli olanlarla sıkı temastadır. Eşi Reşat Fuat asker iken ve kıtasından vazife ile gelip asker kaçağı kaldığı zaman, çocukluk arkadaşı Hüseyin Mutena Gökper'in evine götürerek saklanmasını temin etmiştir. (...)

Bu itibarla; Suat Derviş'in de komünist fikirli olan kocası ile hemfikir olarak bu işlere girişmiş ve bu işleri kocasını sakladığı ve beraber kaldıkları evin bir odasında beraberce tertipleyerek yapmış olduğu ve yaptığı bu işlerin ise T.C.K 296'ıncı maddesi anasına uygun olmadığı anlaşılmıştır.”⁽¹⁰⁴⁾

O da sorumlu tutuluyor, tutuksuz yargılandığı mahkemede suçlu bulunuyordu. Üstelik her zamankinden de yalnızdı.

Suat'ın Fedakârlığı...

Hamiyet İran'daydı. Şark karayollarının yapımını üstlenen Danimarka şirketi, mühendisi ve müdürü olan Vigo Brinck'i Tahran'a tayin etmişti. Çift orada diplomatlar gibi rahat bir yaşam sürdürüyordu. Yine de Hamiyet'in Suat'a yazdığı mektuplarda şikâyetleri çoktu. Etrafin pisliği, sokağa çıkınca kara çarşaf giyme zorunluluğu, Fransızca ve İngilizce kitap bulma güçlüğü, çevresindeki diplomat ve yabancı şirket müdürlerinin eşlerinin bomboş ve amaçsız yaşamları, gösteriş merakları, bundan kaynaklanan kendi yalnızlığı...

Bunların yanı sıra sağlık sorunları da vardı. Birkaç düşüktense sonra, tıpkı kardeşi gibi anne olma umudunu yitirmiş, bunun sonucunda sinirleri iyice zayıflamıştı. Müzmin iştahsızlığı daha da artmıştı, şiddetli baş ağrılarından muzdaripti, durup dururken baygınlıklar geçiriyor, sesi sürekli olarak kısılıyordu...

(104) Rasih Nuri İleri, a.g.e., s. 48.

Suat'ın bu zor anlarında Haniyet'in koşup gelmemesinin nedenini o tarihlerde ciddi şekilde bozulmaya başlamış sağlığında mı aramalı, yoksa kocasına hâlâ, onu militan bir kız kardeşe destek olmak için bırakamayacak kadar âşık oluşunda mı?

Nedeni ne olursa olsun, sonuçta ilk ve son defa, Suat'ın bunca zorluk içinde çırpındığı o günlerde ablası yanında değildi. Olamadı...

Suat'a gelince, bütün bu olaylar sırasında neler hissetmişti acaba? Başlangıçta korkmuştu belki, ama Doktor İsmail Derviş kızına "korkusunu yok sayarak doğru bildiği şekilde hareket etmeyi" öğretmemiş miydi? Görüldüğü gibi öğretileri boşa gitmemişti...

Ayrıca, artık ne korkmaya ne de üzülmeye vakti vardı. Zamanı ve gücü sadece günbegün mücadeleye yetiyordu. Durmadan mücadele vermesi gerekiyordu: Reşat'la kendisinin mümkün olduğunca hafif cezalarla kurtulabilmelerini sağlamak, sorguda işkence gören Reşat'a destek olabilmek ve kardeşi Ruhi'nin başını beladan kurtarmak için...

Rasih Nuri İleri, 1944 tevkifatı sırasında Suat ile Ruhi arasında geçen ilginç bir olayı anlatıyor:

"Ruhi Dervişoğlu *Yeni Edebiyat* dergisine katkıda bulunuyordu ve partiliydi. Reşat Fuat, Mühürdar'da asker kaçağı olarak gizlendiğinde, Zeki Baştımar'ı, eniştesinin gizlendiği eve götüren odur! Sorguda, bu olayın sorgusu sırasında Suat kardeşinin suçunu üstüne almıştı."

Sürmeneli Zeki Baştımar uzunca boylu, kırmızı uzun burunlu, *Yeni Edebiyat*'ta güncel politika, sanat, ulusçuluk, hümanizm, sendikacılık gibi çeşitli konularda yazıları çıkan Merkez Komitesi üyesi... 1940'ların başından beri Başbakanlık Kitaplığı'nda memur olarak çalışıyor, Maarif Yayınevi'nden çıkan Rus klasiklerini Türkçeye çeviriyordu.

O tarihlerde Bursa Hapishanesi'nde bulunan Nâzım Hikmet'e de, devlet tarafından Tolstoy'un *Harp ve Sulh*'un tercü-

mesi verilmişti, ancak kitap Nâzım sakıncalı olduğundan, Zeki Baştımar'ın adıyla çıkacaktı. Kitap üzerine birlikte çalıştıkları için, Baştımar'ın birçok defa Bursa hapishanesine gidip gelmesi gerekmişti. Bu vesileyle de Bursa dönüşü, trenden indiğinde, Haydarpaşa Garı'na yakın olan Reşat Fuat'ı, gizlendiği evde rahatça ziyaret edebiliyordu. Hatta bir gece o evde yatmıştı.

İlk ziyaretlerinde, mihmandarının Ruhi Dervişoğlu olduğu ortaya çıkmıştı.

Ruhi bu suçtan dolayı ceza alacak, yaşamı boyunca da “komünist” diye mimlenmiş olacaktı.

Ancak Suat'ın erkek kardeşi olası bir tutuklamadan kurtarılmalı, yeni taşındığı Ankara'ya sorunsuzca yerleşebilmeli, Anadolu Ajansı'ndaki yeni görevini gönül rahatlığıyla sürdürebilmeliydi. Ablası Suat'ta çocukluklarından kalan bir dürtüydü bu, Feridun'un yerine, onun ruhunu taşıyarak bu dünyaya gönderilen Ruhi'yi mutlaka korumak ve kollamak!

Kendini feda etme pahasına olsa bile...

Öyle de yaptı. Baştımar'ın Reşat Fuat'a gizli ziyaretlerinin sorumluluğunu üstlendi. Kendisi daha uzun süreli bir ceza almayı göze alarak Ruhi'nin olayın tamamen dışında kalmasını sağladı.

“Doktor Derviş'in Kızı ve Damadı Nasıl Solcu Olur?”

Bu zor günlerde yalnızlıklarını, tecrit edilişlerini biraz olsun unutturabilen her dostça söz ve davranış çok büyük bir değer taşıyordu Baranerler için.

Bu konuda mesela, şair Nusret Otyam onları hayal kırıklığına uğratmamıştı.

Yeni Edebiyat serüveninin ardından onlarla irtibatı hiç kesmemiş, tevkifattan sonra da ziyaretlerine gitmişti...

Genç adam bu ziyaretin ardından yaz tatili için Aksaray'a, ailesinin yanına dönüp aile eczanesinde babasına yardım etmeye başladı.

Bir gün şehrin ileri gelenlerinden olup o da tatil için Aksaray'da bulunan Ticaret Bakanlığı Hukuk İşleri Müdürü Hüseyin Sapmazlı'nın eczaneye girdiğini gördü. Sapmazlı ile Nusret'in babası koyu bir sohbeta daldılar. Bir köşede sessizce kayıt tutmakta olan Nusret, Hüseyin Sapmazlı'nın bir yandan konuşurken, bir yandan da gözlüklerinin altından kendisine sertçe baktığının farkına vardı. Belli etmeden konuşulanları dinlemeye koyuldu. Sapmazlı, Reşat Fuat Baraner'in mahkemesinin kendisinde olduğunu devletin üst katından kendisine gelen bilgiye göre, Reşat'ın, yönetimi devirip Atatürk'ün yerine geçmeyi planladığı, suçlamanın ona göre yapılmasının istendiğini anlatıyordu. Nusret'in babası da onu dikkatle dinliyor, söylediği her cümlenin sonunda uzun bir ah vah çekiyor, "Doktor Derviş Paşa gibi milliyetçi bir adamın kızı ve damadı nasıl solcu olur, nasıl hain olur, anlayamıyorum," diye kederleniyordu.

"İstanbul'a döndüğümde bu olayı, ziyaretine gittiğim Reşat Fuat'a anlattım. Gülümsedi. 'Biliyor musun Nusret,' dedi, babam Aksaray'da mutasarrıflık yapmıştı. Bu Hüseyin Sapmazlı ilkokuldan arkadaşım olur, ona 'sümüklü Hüseyin' denirdi. Gerçekten, duruşmalarda olamayacak kadar ters ve sert davranıyor bana karşı. Ruhsal durumunu anlıyorum, ama yine de yadırgamaktan alıkoyamıyorum kendimi.'

"Kendisi de duymuştu suçlamanın kaynağını. Ama gerçek dışı savın yakında aydınlığa kavuşacağına, kurtulacağına inanıyordu."⁽¹⁰⁵⁾

Oysa yanıliyordu Reşat Fuat...

1944 tevkifatını ve soruşturmayı izleyen mahkemede verilen kararların, kendisiyle ve Saadet Baraner yani Suat Derviş'le ilgili olanları şunlardır:

(105) Nusret Kemal Otyam, *Güneş ve Bulut: Anılar ve Yazılar*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s. 48.

“Reşat Fuat Baraner; hakkında tatbiki istenen, 141/1 madde mahkemece yerinde görülmüş olmakla, dünyanın bugünkü karışık ve buhranlı devrinde memleketin, Devletin, nazık bir durumda olduğu sırada, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini yıkmak, Büyük Millet Meclisini dağıtmak, Memlekette kurulmuş içtimai, iktisadi nizamları devirmek için faaliyete geçmesi ve bu suç cinsinden iki defa mahkûmiyeti bulunması mahkemece takdiri arttırıcı sebep olarak kabul edilerek, istek veçhile T.C.K’nin 141’inci maddesinin birinci fıkrasına dayanarak yukarıdaki sebeplerle takdiren (5 sene) süre ile hapsine.

“Kendisi asker olduktan başka, Fehmi Kurucu ve Ziya Nur Erün gibi şahısları kurduğu partiye alması yüzünden, As. C.K.’nun 148’inci maddesinin B fıkrasına göre cezanın yarısı arttırılarak ceman (yedi sene) (altı ay) süre ile ağır hapsine.

“Sanığın yazarak dağıttığı bültenlerdeki fikirler iddianamede ileri sürüldüğü şekilde hususi maksatlara müstenit olarak halkın maneviyatını kırarak, memleketin mukavemetini azaltacak mahiyette ve Milli menfaatlara zarar verecek şekilde faaliyet vasfını haiz olmayıp kurduğu partinin genişlemesini temin zımnında bir propaganda mahiyetinde olduğu kabul edilmiştir. Esas hakkındaki mütalaada iddia makamın da bu mütalayı ileri sürmüştür. Bu sebepten As. C.K.’nun 142’inci maddesinin birinci fıkrasına dayanılarak ve yukarıdaki takdiri arttırıcı sebepler, burada da aynen kabul edilerek, takdiren (2) sene süre ile hapsine.

“Ve yine As. C.K.’nun 148’inci maddesinin (B) fıkrası gereğince verilen cezanın yarısı ilave edilerek (3) sene süre ile hapsine.

“Sanığın suçları birden ziyade olduğundan 70’inci madde gereğince(7) yedi sene altı aylık ağır hapsi, üç senelik hapsin yarısı ilave edilerek (9) dokuz sene süre ile ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına.

“Ve 31’inci madde gereğince kamu hizmetinden temelli mahrum edilmesine ve 33’üncü madde gereğince cezası kanuni hacir altına alınmasına...”⁽¹⁰⁶⁾

196

Ve...

“Hatice Saadet Baraner (Suat Derviş) 141/1 ve 161’inci maddeden (iki sene) 65’inci maddeden yarısı indirilerek (bir sene), 59’uncu maddeden üçte biri indirilerek neticeten (şekiz ay) süreyle hapsine. Ve adliye harç tarifesi kanununun 50’inci maddesinin yedinci fıkrasına gereğince (1700) kuruş harç alınmasına...”⁽¹⁰⁷⁾

Reşat Fuat sorgulamada çok yıpranmıştı. Falakalar, su gibi terletip buz gibi bir kış gecesini ayakta, bazen de koltuklarının altından bağlanarak asılmış halde açık cam önünde geçirmeye zorlamalar... Güçlü bedeni bir mucize eseri bunlara direnebilmişti. Şimdi de âdeta hayatını askıya alacağı uzun ve meşakkatli yeni bir dönem başlıyordu. 1950’deki affa kadar Ankara ve İstanbul cezaevlerinde yatacağı...

“Düşünelim Derken Özgürlüğümüzü Yitiriyorduk”

Reşat Fuat, önce Suat Derviş’le birlikte Ankara’ya yollandı.

Aynı şartlar altında tutuklanmış olan şair Hasan İzzettin Dinamo, anılarında, bu yolculuğu şöyle anlatıyor:

“Ertesi sabah erkenden kapı açıldı. Biraz ötede, Reşat Fuat Baraner de dikiliyordu, yanında iki sivil. Merdivenlerden aşağı inerken, Suat Derviş Hanım da bize katıldı. Müdüriyetin kapısında bekleyen bir cipe bindirildik. Bir araba vapuru, bizi az zamanda Haydarpaşa’ya bıraktı. Orda hazır bekleyen bir trene bindik. Biz üç zanlıydık, iki üç kişi de güvenlik memu-

(106) Rasih Nuri İleri, a.g.e., s. 27

(107) Rasih Nuri İleri, a.g.e., s. 281.

ru olmak üzere bir kompartıman işgal ettik. Herkes susuyordu. (...) Özgürlüğüne kavuşmuş bu güzel ülkede bir terslik mi olmuştu ki, düşünelim derken özgürlüğümüzü yitiriyorduk. Düşünmeyen bütün koyunlar serbestçe otluyordu.”⁽¹⁰⁸⁾

Suat yer aldığı vagonda her zamanki cana yakınlığıyla gardiyanlardan biriyle sohbete başladı. Sohbet sırasında, adamın Amasyalı olduğunu öğrenince, hemşeri sayılabileceklerini, zira büyük dedesinin “Amasyalı Topal Hatip” olduğunu gülerek belirtti. Gardiyanın bunu duyunca büyük bir saygıyla elini öpüp başına koyması, Topal Hatip’in Amasya’nın en sayılan evliyalardan olduğunu söylemesi hoşuna gitti ve biraz da şaşırttı. Kendisine küçükken, Perşembeyi Cumaya bağlayan bir mübarek gecede, hem de yüzünün peçesiyle doğduğu, bu da yetmezmiş gibi ceddinin Amasyalı bir evliyanın olduğu hep anlatılmamış mıydı? Amasya lafını duyunca anında bu söylenceleri hatırlamış, gardiyana aktarmıştı. Hepsi buydu. Ancak adamın yol boyu göstereceği saygı ve ihtimam oldukça zor bir yolculuğu daha kolay yapmasını sağlamıştı.

Ankara’ya vardıklarında kırmızı bir hapishane arabasıyla alınarak yukarı doğru götürüleceklerdi. Büyük Millet Meclisi’nin arkasında, hücreleri kenarlara dizilmiş, ortadaki avlusu açık olan basık bir binaya indirildiler. Orası askeri hapishaneydi.

“Hepimiz tutukluyduk. Yalnız romancı yazar Suat Derviş saliverilmiş, tutuksuz, duruşmalara katılıyordu. Ankara’da otellerde kalacak olanakları pek kısıtlıydı. Ama dostları onu yalnız bırakmıyor, ara sıra bizlere de öteberi ve yiyecek gibi şeyler gönderiyorlardı.”⁽¹⁰⁹⁾

Kimlerdi acaba Suat’a yardım edenler... Neriman Hikmet, Babiâli’den sayıları artık bir elin parmağını geçmeyecek olan dostlar, Ankara’da düzenlerini kurmuş Ruhi ile Neriman...

(108) Rasih Nuri İleri, a.g.e., s. 405.

(109) T. Zihni Anadol, *Truva Atında İlk Akşam*, 1. Basım, Milliyet Yayınları: 71, İstanbul, Ocak 1988, s. 434.

Neriman Dervişoğlu'na göre:

198

“Suat Derviş hiçbir zaman, tutuklanmadı. Bir süre için misafir edildi, gözaltına alındı demek daha doğru olur. İstasyona giden bir cadde vardır, buradan Ulus'a doğru uzanır. Köşede Osmanlı Bankası yer alır; sağa sola ayrılınca bir tarafı istasyona gider, Kaf Apartmanı yükselir, yanında da küçük vakıf evleri sıralanır; işte bunların bir tanesi ajans, bir diğeri ise Merkez Kumandanlığı'ydı; bir tane daha vardı, Hubaş'ta, o da MİT'e aitti. İşte Suat'ı orada misafir tuttular. Pencereden Ruhi'ye el bile salladığını hatırlarım. Görümcem o kadar hoşsohbet, tatlı, makul konuşan biriydi ki, oranın müdürü, gündelik işlerini bitirince, onu çalışma odasına davet eder, kahve ikram edermiş. Koyu bir sohbet eşliğinde karşılıklı kahve içerlermiş. Hatta gittiğinde, 'Darılmayın ama elimde olsa sizi hiç bırakmazdım! Ben şimdi kiminle sohbet edeceğim, sabah kahvesini kiminle karşılıklı içeceğim!' demiş ona.”

Evet, Suat Derviş'in bu gözaltı dönemi nispeten rahat geçecek, asıl dertler özgürlüğüne kavuştuğunda başgösterecekti.

İsimsiz Kahraman Suat Derviş

Reşat Fuat daha uzun süre için içerideydi, karısının ise hem ona mümkün olduğunca yardım ederek, hem de kendi geçimini sağlayarak yaşamını sürdürmesi gerekiyordu...

Oysa bu hiç de kolay olmayacaktı; Zira başında sağcı/solcu çalışması doruk nolasındaydı.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Amerika'nın Hiroşima'ya attığı atom bombasıyla yüz binden fazla kişinin ölmesi, dünyadaki bütün duyarlı insanları isyan ve öfkeye boğmuştu. Bu konuda son derece sert ve ağır yazılar yazan *Tan'a*, *Tasvir*, *Cumhuriyet*, *Tanin* gibi gazeteler, hemen her gün saldırıyor, Sabiha Sertel'in “Kızıl Dudu” diye karikatürlerini yayınlıyorlardı.

Türkiye’de çok partili yaşama geçiş aşamasına geldiği bu dönemde sol kesime karşı politik baskı devam ediyor, dahası her gün biraz daha artıyordu.

Yıl sonunda Hüseyin Cahit Yalçın’ın *Tanin*’de yayınladığı “Kalkın Ey Ehli Vatan” yazısı, sola karşı kopmak üzere olan fırtınanın ilk işaretini verdi:

“Kalkın ey ehli vatan. Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazım. Çünkü en azgın ve insafsız bir propaganda zehrinin dökülmesine müsaade edemeyiz. Bunları susturmak, cevap vermek hükümete düşmez. Söz eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır(...).”

4 Aralık 1945 sabahı ellerinde bayraklarla toplanan üniversite gençliği, CHP’nin gençlik kolları üyeleri “kahrolsun komünistler, kahrolsun Serteller!” naralarıyla Cağaloğlu’na doğru yürüdüler.

Geçtikleri yollarda evlerin, dükkânların bayrak asmasını istiyorlar, asmayanları zorluyorlardı. Ankara Caddesi ile Divanyolu’nun köşesindeki ilerici yayınlar satan ABC Kitabevi tahrip edilip yağmalandı. Ardından “Tan evi” diye bilinen binaya doğru yüründü. Önce gazetenin birinci katındaki büyük rotatifleri ellerindeki balyoz, balta gibi aletlerle parçalayan nümayişçiler, ikinci kattaki linotipleri kullanılmaz hale getirdiler, sonra da matbaadaki kâğıt bobinleri yokuştan, Sirkeci’ye doğru yuwardılar. Tünel’deki Sabahattin Ali ve Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun kurmaya hazırlandıkları *Yeni Dünya* bürosuna, *La Turquie* gazetesine saldırdılar. İstiklal Caddesi’nde “Berrak Kitabevi”ni de yağmaladıktan sonra Taksim Cumhuriyet Abidesi’nin etrafında toplandılar. Burada abideye tırmanan bir genç, “Biz yeni bir dünya istemiyoruz. Bize eski dünya yeter!” diye bir nutuk verdi.

Olayın cereyanı sırasında kolluk kuvvetleri olup bitenleri sadece seyrediyorlardı.

Her şey bittikten sonra, eylemi gerçekleştirenlerden tek bir kişi bile soruşturmaya uğramadı. Ancak Zekeriya ve Sabiha Sertel tutuklandılar. Altı ay kadar hapis yattılar.

Bu olaydan sonra gazeteler tescilli solcu yazarları değil kadrolarına almak, en tarafsız yazılarını basmaktan bile korkar olmuşlardı.

Her şey nasıl da değişivermişti. Daha birkaç yıl önce, belli başlı gazetelerde imzasına bunca sık rastlanan Suat Derviş, şimdi en yakın dostlarından bile çok farklı bir muamele görüyordu. Gazete idarecileri görüşme talep etmek için ettiği ısrarlı telefonlarına bile çıkmaz olmuşlardı.

Yine de, gazeteci olarak değilse, yazar olarak hâlâ itibar görüyordu. 1944-45 yıllarında, *Biz Üç Kız Kardeşiz*, *Kendine Tapan Kadın* gibi unutulup giden eserleri basılmıştı; ardından da o dönemde nedense çok ses çıkarmayan ama ilerde, başyapıtlarından kabul edilecek romanları, *Fosforlu Cevriye* ve *Zeynep İçin* ilki *Son Telgraf*'ın ve *Gece Postası*'nın sütunlarında, ikincisi *Haber*'de tefrika halinde çıkmıştı.

Çılgın Gibi başlıklı aşk romanı ise hem *Yeni Sabah*'ta tefrika olarak basılmış, hem de Semih Lütfi Kitabevi tarafından kitaplaştırılıp piyasaya sürülmüştü. Bu eserler arasında son ikisi, yani *Zeynep İçin* ve *Çılgın Gibi*, ilerde Fransa'da "Le Prisonnier d'Ankara" (Ankara Mahpusu) ve "Les Ombres du Yalı" (Yalının Gölgeleleri) başlıkları altında Fransızcaya çevrilip yayınlanacaktı. Fakat şimdilik bu tefrikalar zar zor geçimini sağlamaya yetiyordu. Onlardan kazandığı para suyunu çekince, imdada Almanca, İtalyanca, İngilizceden dur durak demeden yaptığı çeviriler yetiştirdi. Çeviriler mahlas adla ya da imzasız çıksalar da olurdu. Yeter ki, eline birkaç kuruş geçsindi

O birkaç kuruşu alabilmek için de defalarca telefonla arayıp defalarca yayınevinin kapısından elleri boş döndüğü oluyordu...

Babıâli'nin sevimli, muzip prensesi olduğu günlerden sadece birkaç vefalı dost kalmıştı geriye. Bunların arasında da Ethem İzzet Benice... Benice, çıkardığı *İkdam* ve *Son Telgraf* sütunla-

rında Suat'a yer verdi. Ama ne yazık ki, Babîâlî'nin en önemli sorunlarından biri olan köşe yazarları arasında görüş ayrılıkları *Son Telgraf*'ın baskı sayısını düşürdü, ücretlerde kısıntıya gidildi ve Suat Derviş, Benice'nin tüm iyi niyetine rağmen ayrılmak zorunda kaldı.

Kısa bir süre için tekrar *Haber* gazetesine yazdıysa, orada da fazla tutunamadı.

Artık tek çare editörlük yapmak, yani başkasının yazılarını düzeltmekti.

Yazıları düzeltmek, güzelleştirmek derken, bir süre sonra kendini, nasıl olduğunu pek anlamadan, para karşılığında, başkalarına, imzalarıyla çıkacak olan tiyatro piyesleri ve radyo skeçleri verirken buldu...

Nasıl başlamıştı bu? Uzaktan uzağa tanıdığı bir meslektaş kendisini ziyaret etmiş ve derdini anlatmıştı. Başını kaşıyacak vakti yoktu, buna rağmen Devlet Tiyatrosu'na bir piyes vaat etmişti. Elinde bir taslak vardı, ancak henüz istediği hale gelmemişti. Acaba Suat, bunun üstünden geçebilir, okunur, oynanır hale getirebilir miydi? Tabii dolgun bir miktar para karşılığında...

Önce hayretler içinde kaldı Suat, sonra öfkelendi. Başkasının yazacağı bir metnin altına imzasını atmak, sonra da gelen tebrikleri yazı kendisininmiş gibi kabul etmek... Üstelik böyle bir şeye para ödemek! Bir insan nasıl bu kadar alçalabilirdi?

Ancak parasızlık insana yapmayı aklından geçirmediği şeyleri bile yapmaya zorlayabiliyordu. Bunu yapmak zorundaydı, oturup yazdı ve vaat edilen parayı aldı.

Fakat bu işi içine sindirememiş olmalıydı ki, çok seneler sonra bir söyleşide tekrar gündeme getirecekti:

“Piyes yazarları arasında ilk piyesini yazmış olduğum bile vardır zannediyorum. Kendisi daha iyi bilir,”⁽¹¹⁰⁾ diye hafifçe tehditkâr bir şekilde konuşacaktı.

(110) Zihni T. Anadol, “Suat Derviş ile Konuşmalar...,” *Yazın*, S. 59, Mart 1994, s. 16-17.

Yine de o kişinin kim olduğu sorulduğunda, gönül yüceliğiyle “İsmi unuttum!” diye yanıtlıyacaktı...

Bu yolla önemli bir gelir elde etmeyi ummuyordu. Zira söz konusu meslektaşı, bu yaptığını arkadaşlarına anlatmayacağına göre, Suat’ı da onlara tavsiye edemezdi. Ama bu iş garip bir şekilde devam etti. Tanıdık, az tanıdık birkaç kişi daha kendisine böyle bir iş için başvurdu ve hayatında ilk kez, “isimsiz kahraman” olan Suat Derviş, kendisini iyi kötü geçindirip hapisteki kocasının az çok ihtiyaçlarını giderebildi.

Bu yoğun, üstelik de can sıkıcı çalışma temposunun bir bedeli olacaktı elbette. Gözleri sık sık kanlanıyor, sulanıyor, önlerinde sinekler uçuşuyordu, şiddetli baş ağrıları onu zaman zaman gün boyu yatağa bağlıyordu. Daha başka rahatsızlıklar da başgösterir olmuştu: Sürekli susama, ağız kuruluğu, yemek saatini biraz olsun geçti mi baş dönmesi, baygınlığın eşiğine gelme gibi...

Tüm bunların nedenini anlamıyor, kaygılanıyordu. Ama parasızlıktan kıvrandığı o dönemde çalışmaya bir an dahi ara vermesi söz konusu olmazdı. Doktora görünmeye ise vakti de yoktu, parası da... Böylece, Suat’ın ilerde ağır bir haliyle muzdarip olacağı şeker hastalığı henüz tedavi edilebilir durumdayken tespit edilemedi. Bunun bedelini ilerde çok acıklı biçimde ödeyecekti.

Her Yerde Emniyet...

Suat salıverildikten sonra, kocası Ankara’da tutuklu olduğu süre içinde, onu görmek için kısa sürelerle başkente gidip geliyordu ama nedense kardeşi Ruhi’nin evinde değil de, Ankara Palas’ın ek binasında kalmayı tercih ediyordu. Bu ziyaretler, hem Reşat Fuat’la hasret gidermesi hem de otel müşterilerinin içinde, eski bakımlı, süslü, güler yüzlü Suat Derviş’e yeniden bürünmesi açısından çok faydalıydı ona.

Ancak bu kadar para sıkıntısı çeken birinin Ankara Palas’ta kalması kimileri tarafından yadırganıyordu.

“Ben de bunu merak edip kendisine sordum. Şöyle yanıtladı beni: ‘Otelin (aneks denilen) ucuz bekâr odalarından birinde kalıyorum. Böylece hem az masraf ediyor, hem de polisin gözü önünde olduğum için rahatsız edilmiyorum.’ Yine de kocasını her ziyarete gidişinde arkasına takılmış birkaç polis onu takip ederdi,⁽¹¹¹⁾ diye hatırlayacaktı, Demokrat Parti yanlısı günlük *Kudret* gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Mehmed Kemal.

Suat bu gazeteye birkaç yazı vermeyi başaracaktı.

Kudret için çalıştığı dönemde, onun gibi Ankara Palas’ın müstemilatta bir oda tutan Altemur Kılıç’la da komşuydu. Genç adam aynı tarihlerde, *Vatan* gazetesinin Ankara bürosuna, iç politika sorumlusuna yardımcı olarak atanmıştı.

Her ne kadar iki gazeteci ideolojik açıdan birbirlerinin zıttı noktalarda bulunsalar da Kılıç’ın cana yakınlığı, centilmenliği, muzip şakaları Suat’ı cezbetmiş ve iyi arkadaş olmuşlardı.

Zaten Suat Derviş, Neriman Hikmet’le kadim dostluğunu ve ablasına olan düşkünlüğünü saymazsak, erkeklerle arkadaşlığı hep yeğlememiş miydi?

O dönemdeki Suat’ı, Altemur Kılıç, şöyle anlatıyor:

“Mavi yeşil gözleri, ipeksi teni, ahenkli sesiyle çok çekici, hoş sohbet, tatlı dilli, kadınsı ve yumuşak huylu gibi gözükene, ama aslında son derece cesur ve gözüpek bir kadın. Hafif acımasız, hafif müstehzi, her halükarda her zaman cazip... Her ne kadar beğensem, erkeklerle çok net, çok dürüst bir ilişki kurmasını başardığı için, bir ilk adım atmaya asla cesaret edemeyeceğim bir kadındı.”

Böylece, ilişkileri uzun, içten sohbetler ve karşılıklı, biraz sert şakalaşmalarla sınırlı kaldı. Suat Derviş, Altemur Kılıç’a “faşist” ya da birkaç kere koridorda sıkıştırıp onu öpmek istiyormuş gibi yaptığı için “koridor canavarı” diyor, genç adam da ona, ha-

(111) Güngör Gençay, “Mehmed Kemal’le Suat Derviş Üzerine Konuşma”, *Üç Kapıdan: Edebiyat, Resim, Politik Söyleşiler*, 1. Basım, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, Ocak 2003, s. 55.

liyle “komünist” diye takılıyordu. Otelin lobisinde birer fincan kahve ya da birer kadeh içki eşliğinde dertleşiyorlardı.

“O bana, şimdiki eşi Reşat Fuat için ne kadar endişelendiğini, ona ne kadar değer verdiğini anlatır, zaman zaman da Nizamettin Nazif’le önceki evliliğinden dem vururdu. Onu, çok çapkınlık yapan, kendisine çok acı çektirmiş, ama son derece de cazibeli biri, diye tarif ederdi. Bense yalnızlığımdan yakınır-dım.”

Altemur Kılıç’la Suat Derviş ikilisine diğer gazetecilerin, özellikle de adı Emniyet olan, *Kudret* gazetesinin güzel bayan muhabirinin katıldığı oluyordu. Sonunda herkes birbiriyle kaynaştı.

“Bir gün diğer gazeteciler ve bu arada Emniyet’le birlikte, Ankara Palas’ın bahçesinde oturuyorduk, Suat Hanım Ankara’ya henüz gelmişti. ‘Bildığınız iyi bir terzi var mı? Bir kumaşım var, elbise diktirmek istiyorum!’ diye sordu. Emniyet, ‘Benim çok iyi bir terzim var. Size adresini vereyim, beni Emniyet gönder-di dersiniz,’ dedi.”⁽¹¹²⁾

Suat Derviş’in, dehşete düşmüş gibi bir yüz ifadesiyle “Eyvahlar olsun! Nereye gitsem emniyetten kurtulamıyorum!” diye bağırmasıyla etraftakiler gülüştüler.

Daha sonraları Suat, Altemur’un bekârlıktan şikâyet edip durması karşısında ona Emniyet Hanım’la evlenmesini tavsiye edecekti. Dahası ona ablalık edip birlikte kızı ailesinden istemeye gidecek, o gece söz kesilecekti. Ancak bu işin sonu nedense gelmeyecekti...

Köyün... ve Kentin Dulları

1945’te Cemiyet’ler Kanunu’nda yapılan değişiklikle “Sınıf temeline dayalı parti kurma yasağı” kaldırılmıştı. 1944 tevkifatının dışında kalan Şefik Hüsnü Deymer, bu yeni yasal olanak-

(112) Altemur Kılıç, *Kılıç’tan Kılıç’a: Bir Dönemin Tanıklığı*, 1. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Nisan 2005, s. 148

lardan faydalanmak istemişti. Önce kendisi arka planda ve “illegal” kalarak, başında eski İmralı Cezaevi Müdürü Esat Adil Müstecaplı’nın bulunduğu Türkiye Sosyalist Partisi’nin (TSP) kurulmasına önayak olmuş, ona destek vermişti. Ancak, içinde Hüsamettin Özdoğu’nun da yer aldığı TKP’den “Şefik Hüsnü aleyhtarları” grubu yeni partinin yönetimini ele geçirmişti. Bunun üzerine elindeki illegal kadroyu su yüzüne çıkaran Şefik Hüsnü, Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi’ni (TSEKP) kurup başına geçmişti.

Ancak her iki parti de 16 Aralık 1946’da Sıkıyönetim Komutanlığı’nca kapatıldı. Şefik Hüsnü eski sabıkalı olarak tutuklandı, ağır işkence gördü.

Bu partilerin kurulması ve kapanması, medyayı, solcu diye bilinen yazarlara karşı daha da çekimser kılmıştı.

Suat Derviş, TSEKP’nin kuruluşundan güç alarak 1946 yılının başlarında başkanı olacağı, Türk tarihinin ilk basın sendikasını Neriman Hikmet’le birlikte oluşturmuştu; ancak sendika, beş kurucu üyenin dışında kimseden rağbet görmediği için, bir sene sonra zorunlu olarak kapandı.

1947-48 yıllarında yazarın vefakâr dostu Benice’nin gazetesinde *Büyük Ateş* romanı tefrika edildi.

Bir zamanlar, “Beni Babiâli’den ancak ölüm ayırır,” diyen Suat Derviş’in gazetecilik kariyeri ise artık son bulmuştu.

Nusret Otyam, Baraner çifti için o kaygı ve belirsizlik dolu dönemi, şöyle hatırlıyor:

“Ekim 1946 yılında İstanbul’a gelir gelmez ilk isim Suat Derviş’e uğramak oldu. O sırada Taksim’de Sular İdaresi’ne yakın bir apartmanın bodrum katında Neriman Hikmet ile birlikte oturmaktaydılar. Reşat Ağabey cezaevindeydi. Ziyaret etmek istedim ve cezaevinin yolunu tuttum. Aramızda bir tel örgü var, yavaş konuşarak anlaşmamız olanaksız. Zaten bir görevli, sürekli ikimizi izliyor, dinliyordu. Bu koşullarda konuşmamız ne

olabilirdi ki? Kendisine güya moral ve umut vermeye çabalıyordum. Zoraki gülümsüyordu ama karısına böylece yük olmanın onu rahatsız ettiğini, üzüldüğünü de açıkladı. Gözleri dolmuştu.(...)”⁽¹¹³⁾

Suat düzenli bir şekilde yiyecek, temiz çamaşır, olabildiği kadar da para götürüyordu cezaevine; Reşat da, bazen bundan duyduğu üzüntüyü dile getiriyor, bazen de kabuğuna çekilip suskun ve küskün bir ifade takınıyordu.

O en zoruydu işte.

Kocasıyla iletişim kuramadığı bu ziyaretlerin bitiminde, hüznün ve suçluluk duygusuyla kıvranıyordu Suat.

Böyle anlarda Neriman’ın varlığı, iltifat ve sevgi dolu sözleri ona direnme, ayakta kalma, çalışmaya devam etme gücü veriyordu.

Doğma büyüme İstanbullu, babası ünlü bir hekim olan, solcu gazeteci yazar Suat Derviş ile Konya doğumlu, İstanbul’a edebiyat ve siyaset yapma uğruna yerleşmiş, babası bir demiryolları bekçisi olan solcu gazeteci ve şair Neriman Hikmet gerçekten tuhaf bir ikili oluşturuyorlardı. Neriman Hikmet’in, zaman içinde Suat’a duyduğu hayranlığa büyük bir şefkat eklenecek, yaşlılık günlerinde ise ona neredeyse kızıymış gibi bakacaktı. Ancak o dönem o da parasız ve işsizdi, hatta Suat’tan daha da işsiz.

“Gazetelere tek tük makaleler verirdi. Bunlar bazen basılırdı, genellikle basılmazdı. *Köyün Dulları* diye bir de roman yazdı. Roman epey beğenildi. Böylece iyi kötü geçinip gidiyordu; tabii kazandığı para yeterli değildi, ancak dostları da çoktu. Mesela, Suat Derviş’e özenip bir otelin lobisinde ya da bir pastanede oturup çay içtiğinde, pasta yediğinde, orada mutlaka birilerini bulurdu bunların parasını ödeyecek. Küllük’te de saatlerce oturur, etraftakilerle çene çalardı. Orada da kimse ona çayını, kahvesini ödettirmezdi.” diye hatırlıyor Raife Ulus.

(113) Nusret Kemal Otyam, *Güneş ve Bulut: Anılar ve Yazılar*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s. 49-50.

Evet, Neriman, Suat'ı hayatının merkezine yerleştirmişti... Peki ya Suat? O nasıl görüyordu bu sadık arkadaşını?

Her iki kadını de yakından tanımış Rasih Nuri İleri'ye göre Suat Derviş, Neriman Hikmet gibi bambaşka bir kültür içinde yetişmiş bir insanla birliktelikten asla zevk almazdı, alamazdı. Ancak bütün sevdiklerini ardı ardına yitirmeye başladığı bu zor dönemlerde yapayalnız kalmaktan korkuyordu...

Oysa Ressam Haşmet Akal'ın eski eşi Raife Ulus'un bu konudaki görüşü biraz daha farklı:

“Suat Derviş de Neriman'a sualler sorar ve ondan pek çok şeyler öğrenirdi. Karşılıklı bir etkileşim söz konusuydu bence... Zira Neriman ince ve derin bir zekâsı olan, çok okuyan, çok şey bilen bir kızdı, ama bunu ortaya koyabilecek güçte değildi.”

Öyle ya da böyle, iki kadın zaman içinde, her ikisine de huzur verecek türden bir ilişki kurmuşlar, birbirlerine destek olmayı başarmışlardı...

Ancak Neriman Hikmet'in, onu tanımış olanların anlattıklarına bakılırsa garip, neredeyse marazi bir huyu vardı: Bir yerde uzun süre kalması imkânsızdı.

Mesela, Suat Derviş'in evine ya da tek başına bir pansiyona mı yerleşti, bir süre sonra bariz bir şekilde sinirleri bozulur, büyük bir hevesle kendine gidecek yeni bir yer aramaya koyulurdu. Bulduğunda, aynı hevesle eşyasını toparlar, sonunda da arkasına bakmadan uzun ya da kısa bir süre için, alır başını giderdi ya bir başka pansiyona ya da bir başka arkadaşına... “Gitmek” veya “gitmeye hazırlanmak” Neriman Hikmet'in, yazıyla birlikte hayattaki en önemli dürtülerinden biriydi ve buna en sevdikleri dahi hiç kimse engel olamazdı.

Böylece, Suat Derviş'i nispeten rahat ettiren, kendini daha güvende hissetmesini sağlayan bu birliktelik birdenbire sona erer ve o kendini bir kere daha kaygıları, korkuları, pişmanlıkları ve düş kırıklıklarıyla baş başa ve yapayalnız bulurdu.

Bu yalnızlığa ilaç, bazen biraz fazlaca tüketilen Gelincik sigaraları, bazen gün içinde, ölçüsünü kaçırmadan, hızla içilen ve anında içini ısıtıp neşelendiren bir-iki kadeh rom, bazen de Divan Pastanesi'nde, mutluluk ve suçluluk hislerinin iç içeliğinin verdiği garip ürpertiyle mideye indirilen çikolatalı ve kremalı pastalar olurdu.

Tabii ki, Suat'ın bulunduğu yaşta, tüm bu anlık "ilaçların" zararları fiziksel olarak kendini hissettirmeye başlamıştı. Kırklı yılların sonlarında, sesi iyice çatallaşmış, kiloları daha da artmıştı.

Bazı sabahlar, arkadaşlarına, bir an için, bütün bunların kötü bir rüya olduğuna, birazdan uyanıp yanında Reşat'ı göreceğine inandığını söylüyordu.

Askıya Alınan Evlilik

Reşat Fuat'la sadece birkaç yıl beraber yaşadıktan sonra, dokuz yıllık bir süre için ayrı kalacaklardı...

Reşat Fuat'ın, tutukluluğunun ilk yıllarında Suat'a ne kadar ihtiyacı olduğu bilinmez; olduysa da bunu hemen hemen hiç belli etmemeye, karısına hiç değilse manevi yük olmamaya özen göstermiştir.

Buna karşılık, yazılı tanıklıklara bakılırsa, hapishane, onun için, idealleri uğruna canla başla çalışmaya devam ettiği ve kendisine bazen bir tür kültle bağlı etrafındakileri de o yolda yüreklendirdiği kapalı bir evren haline gelmişti.

İçinde, neredeyse bir tür mutluluğu, değilse huzuru, yakalayabileceği...

"Sürekli yatağında bağdaş kurup oturur, saatlerce çalışırdı. Onun, herkesi sevgiyle kucaklayan bakışlarını, eğildiği kitabın üstünde gördükçe -ya Mevlana'nın ya da Buda'nın- kendinden emin heykelini hatırlarım. O, ne bıkılmaz, usanılmaz direnç, ne içten sevip kucaklayıştı. Onun sevgisi içimize o denli işlemiş ki, 'Ben senin yanında dahi hasretim sana' dizeleri sanki

onun için söylenmiş... Evet, o zarif, o ince silüet böyle büyülemişti bizleri.”⁽¹¹⁴⁾

Tartışma götürmez lider nitelikleri de, bu uzun mahpushane yılları sırasında iyice bilenmiş, ortaya çıkmıştı.

“Burada altmış beş arkadaşı büyülercesine toplaması, tutuklama tarihlerinde çok az görülen, belki de hiç görülmeyen ender olaylardan biriydi. Bu nedenlerden ötürü, tam yedi yıl hiçbir kavga gürültü, hiçbir ayrılık olmadan cezalarımızı tamamlamıştık... Reşat Fuat’ın bu konuşmasını çıt çıkarmadan dinliyorduk. Ortada sinek uçsa duyulacaktı. Onun konuşması hücumla kalkacak kahramanlar gibi bizi etkiliyor, coşturuyordu. (...)”⁽¹¹⁵⁾

Ancak bunca yıldır süregelen sorgu, sorgudaki ağır işkence, ardından tutukluluk yaşamının elverişsiz koşulları, TKP’nin teşkilat sekreterini fiziksel açıdan çok yıpratmıştı.

1947’de bir kalp spazmı geçirdiğinde, tedavi için bir aylığına, Eskişehir Cezaevi’nden, İstanbul’un Üsküdar semtindeki Paşakapısı Cezaevi’ne getirildi.

Üsküdar’da kaldığı bu süre içinde, Suat Derviş’in, nedense ziyaretine pek sık gelmediği bilinir. Belki de ilişkilerinin, yaşamakta oldukları bu uzun ayrılıktan daha fazla etkilenmemesi ve daha fazla acı çekmemek için, her ikisi de bir süre için hayatlarının akışlarını ayrı tutmaya karar vermişlerdi.

Zamanın ne göstereceğini bekleyerek...

1951 Tevkifatı

1946’da kurulan Demokrat Parti’ye çok partili dönemin yükselen yıldızı gözüyle bakılıyordu.

14 Mayıs 1950’deki milletvekili seçimlerinde oyların % 53’ünü almasıyla bu kanı doğrulandı.

(114) Zihni T. Anadol, *Truva Atında İlk Akşam*, 1. Basım, Milliyet Yayınları: 71, İstanbul, Ocak 1988, s. 239.

(115) Zihni T. Anadol, a.g.e., s. 355.

Yine aynı yılın 22 Mayıs'nda Adnan Menderes hükümetinin kurulmasıyla Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli bir dönemece gelindi.

210

Demokrat Parti'nin, iktidar olur olmaz ilan ettiği genel af, pek çok insanın olduğu gibi, Suat Derviş ile Reşat Fuat Baraner'in yaşamını etkileyecek, altı yıllık bir ayrılıktan sonra yeniden bir araya getirecekti.

Ancak beraberlikleri çok kısa sürecekti.

1951 tevkifatı, genç Doktor Sevim Tarı'nın, Marsilya'ya gidecek yolcu gemisine İstanbul'dan binerken yakalanması ve üzerinde Fransız Komünist Partisi'nin yöneticilerine ulaştıracağı gizli belgelerin bulunmasıyla başladı. Aslında Sevim Tarı'nın yakalanması sadece bir bahaneydi. Tevkifat 1947'den beri gizli TKP'nin içine önemli ajanların sızdırılmasıyla özenle planlanmıştı. 1951 yılında başlatılmasının amaçlarından biri de genel aftan yararlanıp hapisten yeni çıkmış olanları tekrar tutuklamaktı. Türkiye Komünist Partisi'nin Merkez ve İcra Komitesi üyesi olarak bunların arasında Reşat Fuat Baraner ilk sıradaydı.

Arkadaşlarıyla birlikte sorgu için Üsküdar Cezaevi'ne yollandı.

Otellerin Macera Çağrıştıran Ortamları...

"Sorgu dönemi bitti. 1953'te dava başladı. Artık kocalarımızın ziyaretine gidebiliyor, yiyecek, temiz çamaşır falan getirebiliyoruz. Ama bir ara kulağımıza çalındı ki, artık, ne onlara hapisneden yemek çıkacak, ne de artık biz yemek götürebileceğiz. Bunun üzerine, bizimkiler de, protesto olsun diye açlık grevine başladılar. İşte o günlerde, biz Suat Derviş'le birlikte sıkı bir mücadele verdik. Bütün gazeteleri bir bir gezdik, bu olayı haber yapmalarını istedik, Fakat dönem öyle bir dönemdi ki, hiç kimse bu haberi vermeye yanaşmıyordu!"

Anlatan, eski TKP yöneticilerinden İzmirli Fadıl Barkan'ın kendi gibi TKP'li eşi Yıldız Barkan.

Yıldız Barkan'ın "Suat Abla" hakkında, o kısa zaman dilimi içinde edindiği izlenim tatlı dilli, sevimli, son derece de cesaretli ve mücadeleci bir kadın olduğuydu. Ama yazarın bazı davranışlarını anlamakta hâlâ güçlük çekiyor.

Mesela Suat, Yıldız'la birlikte seslerini duyurmaya boşuna çalıştıkları o zor dönemde, çektiği tüm maddi sıkıntılarına rağmen Konak Otel'i'nde kalıyordu. Tıpkı 1946'da Ankara Palas'ta kalmış olduğu gibi.

Genç kadın, "Suat Abla, ev tutsan, maddi açıdan daha uygun olmaz mı?" diye sorduğunda, Suat Derviş, kayıtsız bir ses tonuyla, "Aman, bunca dert arasında evle mevle uğraşamam!" diye yanıt vererek onu bayağı şaşırtıyordu.

Aslına bakılırsa, Moda'daki ev yandıktan, Çamlıca'daki konak ise maddi imkânsızlıklar yüzünden terk edildikten sonra Suat Derviş, hiçbir eve tam olarak bağlanamıyor, ona bir yuva gözüyle bakamıyordu. Ayrıca, ilk gençliğinden bu yana, imkânları el verdikçe, (pek el vermese de!) otel yaşamını galiba hep çok sevmiştir; otel lokantalarının macera çağrıştıran kozmopolit ortamlarında kendini dâhil her şeyi unutmayı, lobilerde Çigan müziği eşliğinde çay ya da içkisini yudumlayıp meslektaşlarla bitmek bilmez sohbetler sürdürmeyi, otel odalarının umutsuzluklara olduğu kadar, her türlü umuda açık eğretiliğinde uyuyup uyanmayı... Belki de kendisini, sabırsızlığını ustaca gizleyerek, yaşamının röportajını gerçekleştireceği o ünlünün kapıdan girmesini beklediği o güzel günlerdeki gibi hayal etmeyi, kim bilir... Sonuçta, galiba otel yaşamı Suat'a, hâlâ her an her şeyin iyiye doğru değişeceğini umut ettiriyordu.

Yıldız Barkan, en zor günlerde bile şakanın ve neşenin, Suat Derviş'ten hiç eksik olmadığını da keşfetmişti...

"Kocalar" için kapı kapı dolaşıp gazetelere her türlü işkenceye son verilmesi için başlattıkları grev hakkında haber yazdırmaya çalışırken, açlığını, Yıldız Barkan gibi peyniri ekmeğe katık ederek bastıracağına, lokantada karnını doyurmanın yollarını arıyordu Suat. Mesela Eminönü'nde, Konyalı Lokantası'nın

hemen üst katında bulunan avukatlık bürosuna mı gidiyorlar, ellerini ovuşturup arkadaşının kulağına, “Bizi yemeğe davet etse bari... Konyalı’da güzel bir yemek yemiş oluruz, hem de bedavaya!” diye fısıldıyordu. Sonra da ne yapıyor ne ediyorsa, avukat etkilenip onları o gün davet ediyor ve yemeklerini afiyetle yiyebiliyorlardı.

Yine de bir dönem omuz omuza verilen mücadeleye, kardeşçe dayanışmaya rağmen, “Kendini yadırgatıyordu. Ne yaparsa farklıydı. Yabancıydı.

Ayrıca, Reşat Ağabey’i zaman zaman önemsemez gözüküyordu,” diye, biraz da sitemle özetliyor nedense Yıldız Baran.

Florya’da Eylem!

Kocası Mustafa Özçelik, Reşat Fuat Baraner’le 51 tevkifatında içeri atılan eski tütün işçisi Mediha Özçelik de, “o günleri” Suat Derviş’le paylaşanlardan, fakat ondan bahsederken, onu “solculuk oynayan bir aristokrat gibi” değil, düpedüz “kendilerinden”, yani bir halk kadını gibi görüyor ve anılarını tane tane anlatıyor:

“Kocalarımız içerde, ziyaretlerine gidip geliyoruz. Benim karnım burnumda, nerdeyse doğuracağım... Harbiye Cezaevi’nin bahçesinde Suat Abla’yla karşılaşıyoruz. ‘Sen bu hamile halinle, nasıl gidip geliyorsun?’ diye soruyor. O vakit, arabalar şimdiki gibi vızır vızır işlemiyor, sadece tramvay var... Sahiden gidip gelmede çok zorlanıyorum. Suat Abla’nın yakınlığı, şefkati kalbime su serpiyor! Bir süre sonra doğuruyorum; çocuğumun adını da Elbir koyuyorum. Elbir Özçelik. Doğumdan üç gün sonra kollarımda bebem, benimkini yine ziyarete gidiyorum. Bu arada öğreniyoruz ki, bunların hepsini hemen her gün hapisneden alıp müdüriyete getiriyorlar ve orada işkence yapıyorlar; işkenceden geçtikten sonra da perişan vaziyette hapis haneye geri getiriliyorlar. Bunu durdurmak için açlık grevine

girdiler, ama boşuna... İsteklerini kabul ettiremediler, işkenceye devam edildi... Bunun üzerine, Suat Derviş, 'Haydi bir eylem yapalım!' dedi."

Başbakan Adnan Menderes'in, İstanbul'u ziyaret edip Florya Köşkü'nde dinleneceği sıcak bir haziran günü, gözüpek birkaç tutuklu eşi, Suat Derviş başkanlığında trenle Florya yolunu tutuyorlar.

Aralarında Mediha Özçelik de var, kucağında iki haftalık bebeği ve yanı başında eteğine sımsıkı yapışmış yedi yaşındaki kıızıyla...

"Bebeme zaten süt veriyorum. Çocuk da aç kalmasın diye, yanıma bir parça ekmek, yarım domates, birazcık peynir almışım, öyle cümbür cemaat gidiyoruz!"

Başvekile dertlerini anlatmak isteyen tutuklu eşleri, başlarında Suat Ablalarıyla tren istasyonundan, Atatürk'ün otuzlu yılların sonunda yaptırmış olduğu ünlü köşke grup halinde varıyorlar. Ama bakıyorlar ki onlardan başka, Menderes'i görmeye gelmiş müthiş bir kalabalık var. Haziran güneşi altında ayılanlar, bayılanlar, çığlık atanlar, alkış tutanlar... Heyecan dorukta!

Güvenlik memurları kalabalığı dağıtmak için, o sıcakta mükemmel sonuç verecek bir çareye başvuruyorlar: "Su dağıtıyoruz," diye ilan ederek, kimilerine verip kimilerine vermiyorlar. Sonunda, bu su yüzünden kavga çıkıyor, kalabalık dağılıyor, tutuklu eşleri de bir türlü toparlanamıyorlar, Menderes gelip gidiyor, ne yazık ki onu "kaçırıyorlar".

"Rahmetli Suat Abla, Sirkeci'den Florya'ya tren paralarımızı ödemişti: Florya'da böyle dağıldığımızı görünce, 'Hadi, geriye, Babiâli'ye, gazetelere gidelim,' dedi. Bir kısmımızı toparladı, öncülüğünde Babiâli yolunu tuttuk ama derdimizi hiçbir gazete yazmak istemedi, hatta bazıları alay bile ettiler; Suat Abla'ya hakaret edenler de oldu."

Mediha Özçelik ile Yıldız Barkan'ın Suat hakkındaki çelişkili bakış açısı bana göre küçük burjuva kökenli devrimci ile, tütün işçisi proleter devrimci iki yoldaşımızın sınıfsal görüş açısı farkından kaynaklanıyor” diyor ikisini de tanıyan Rasih Nuri İleri.

Artık hiçbir gazetede yazmadığı gibi, görüldüğü kadarıyla matbuat dünyasında hiçbir etkisi de kalmamıştı Suat Derviş'in! Yine de birkaç gazetede tefrika romanlar yayınlattmayı başarmıştı.

1950 yılında, Ankara'da çıkan *Hür Ses*'te *Yaprak Kıpırdamasın*, *Gece Postası*'nda da *Yeniden Yaşayabilseydik*. Basılan bu romanları, onu madden biraz rahatlatırsa da giderek yoğunlaşan yalnızlık, terk edilmişlik, olanlara engel olamama, sonucu değiştirememenin çaresizliği gibi duygularına deva olamıyordu.

“Fazla Düşünme Kalk Gel!”

Bunca baskıya, çevrenin bu ilgisizliğine ve geçim zorluğuna artık tek başına dayanamayacağını hisseden Suat, ablası Hamiyet'e en acıklı, en karşı konulmaz biçimde bir imdat çağrısı yöneltti!

Hamiyet ise o sıralarda, kocası Vigo Brinck'le olan sorunlarını halletmeye çabalamaktaydı. Yıllardır, ülke ülke dolaşarak sürdürdüğü rahat ve biraz da amaçsız yaşamdan bıkmış olmalıydı. Ancak hakkında anlatılanlara bakılırsa öyle gözüküyor ki, Hamiyet Brinck, kardeşinden başka hiç kimseyle de uzun süre geçinemeyecek, bu dünyada hangi şartlar altında olursa olsun mutlu olamayacak insanlardandı.

Sonuçta Suat'ın kendisine ne kadar ihtiyacı var idiyse, onun da Suat'a o kadar ihtiyacı olmalıydı. Hamiyet hiç beklemeden İstanbul'a geldi. Gelmesinin nedeni sadece Suat'la birlikte olmak değildi, aynı zamanda, yıllardır uzak kaldığı Ruhi ve ailesiyle bağlarını güçlendirmek istemesiydi.

“1953 yılının, hatırladığım kadarıyla, Temmuz-Ağustos aylarında, Hamiyet Halamla İstanbul’daki otelinde birkaç gün birlikte kalmıştım. Halam Beyoğlu’nda, İstiklal Caddesi üzerinde bir oteldeydi. Ben onunla aynı odayı paylaşmıştım. Odanın mobilyası hâlâ aklımdadır! Yanında kaldığım süre içinde İstanbul’da, Emirgan’dan Sultanahmet’teki çocuk parkına kadar, birçok yerde dolaşmıştık,” diye anlatıyor Ruhi’nin oğlu, Bülent Dervişoğlu.

Suat Derviş’in uzun bir süre için, yurtdışında gönüllü sürgünlüğe karar vermesindeki nedenlerden biri, kuşkusuz ablasının ısrarı olmuştu.

Hamiyet’in vaat ettiklerine karşı koymak mümkün müydü?

“Korkma Suat, ben buradayım,” demiş olmalıydı, her zamanki gibi. “Benimle yurtdışına gel, eski günlerdeki gibi eğleniriz, kitaplarını yabancı dillere çevirtip bastırırız, ben sana yardım ederim. Sonra da dinlenmek için otel lobilerinde çay saatinde rom ya da viski, içki saatinde çay içer, çikolatalı pastalar yeriz! Hadi, fazla düşünme, kalk gel!”

“Kalk gel.” İyi de nasıl pasaport alacak, nereye gidecekler, hangi parayla? Suat hâlâ çekimserdi. Belki de bu çekimserliğini bütünüyle ortadan kaldıran, ablasıyla birlikte başlarına peş peşe gelen tatsız olaylar olmuştu.

Bir akşamüstü, Hamiyet’le birlikte Beyoğlu’nda kaldıkları otele dönmek üzere, o saatlerde tehditkâr bir tenhalıkta olan Talimhane’de yürürlerken, birkaç kuşkulu kişi tarafından izlendiklerini fark ederler. Bunun üzerine, korku içinde birbirinin koluna girip adımlarını iyice hızlandırırlar ama boşuna... Bir süre sonra onları takip eden esrarengiz adamlar, etraflarını sarıp Suat’ın çantasını kapmaya çalışırlar. İki kardeş, korkularına yenik düşmemeye çalışarak çareyi avaz avaz bağırmakta bulurlar. Bir şans eseri, o saatte hâlâ dükkânını kapatıp gitmemiş civardaki birkaç yedek parçacının, “Ne var, ne oluyor, kadın mı

boğazlıyorlar?” diyerek dükkânlarının kapısının önüne çıkmaları ve birinin yardım etmek üzere onlara doğru hamle yapması, tacizcilerin âdeta buharlaşması için yeterli olur.

216

Suat ilerde olayı Rasih Nuri İleri’ye anlatırken, bunda da bir mizah unsuru bulmayı başaracaktı: Kurtulmalarında, Hamiyet’in şahane sesinin ve her ikisinin de Berlin’de almış olduğu opera sanatçısı eğitiminin etkisinden gülerek dem vuracaktı.

Vedat Türkali de, Suat Derviş’le ilgili, buna benzer bir anı anlatır:

“Kocasını cezaevindeyken sürekli izleniyordu. Bir gün Taksim’de, içinde tüm parasıyla çantasını çalarlar. Polis Müdürüne gidip ‘Bu beni sürekli izlettiğiniz sizin görevlilerinizin marifeti. Çantamı bulacaksınız!’ diye kıyameti koparır. Önce edepsizce kovmaya kalkarlarsa da, sonunda çantası tahmin ettiği gibi görevlilerden alınıp eline verilir.”

Vedat Türkali’nin anlattığı, Talimhane’de geçen olayın biraz farklı bir hali ya da ilkin benzeyen, ikinci bir tatsız olay olabilir.

“Suat, Suat, Senin Gibi Komünistleri Asacağız!”

Sadece bu bir ya da iki taciz olayı değildi bardağı taşıran son damlalar. Tokatlıyan Otelindeki kavga ve ardındaki mahkeme de Suat’ı iyice canından bezdirecekti...

Mekân Tokatlıyan Otelinin içki de içilen kahve kısmı. Olayı aktaran ise gazeteci Yılmaz Çetiner.

Bir akşamüstü, Fethi Ahmet Paşa’nın torunu olup Kuzguncuk’ta muhteşem bir yalıya sahip DP Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan, Yılmaz Çetiner ve üç adliye polis muhabiri birlikte bir masaya oturmuş sohbet ediyorlardı. Yan masaya ise Suat Derviş, ablası Hamiyet Brinck ve Çetiner’in tanımadığı, muhtemelen de Neriman Hikmet Öztekin olan üç hanım gelip otururlar.

İriyarı, gözleri hafif şaşlı, oldukça çapkın bir adam olan Şevket Mocan'ın ikinci eşi, Nâzım Hikmet'in teyzesi Sare Hanım'dır. Belki bu nedenle Suat Derviş'le yıllardan beri tanışmışlardı. Ancak o akşamüstü, azılı bir komünist düşmanı diye bilinen Şevket Mocan'la, kocası o sıralarda TKP'li diye içerde olan Suat Derviş, birbirlerini oldukça soğuk ve mesafeli selamlarlar.

Bir süre sonra Şevket Mocan'ın masasında söz komünistlerden açılır. Haliyle herkesin ses tonu, özellikle de Şevket Mocan'ınki giderek yükselir, Tekirdağ Milletvekili, özetle komünistlerin tümünü astıracağını bağırarak söyler. Hemen yanındaki masada yer alan Suat Derviş'in ise bu hakaret ve tehditlerden payını almaması olanaksızdır. Nitekim sıra ona da gelir. Mocan ona dönerek, "Suat, Suat, senin gibi komünistleri asacağız, sallandıracağız!" diye bir tehdit savurur.

Suat o devirde yanlış anlaşılan bir cümleyle insanın başına nelerin gelebileceklerini iyi bildiği için önceleri;

"Ayıp ayıp yüksek sesle öyle bağırma!" gibi uyarı sözleriyle alttan almaya çalışır. Sonunda o da dayanamayıp patlar: "Şevket, Şevket," der, "asıl ben seni asılmış göreceğim ve darağacının altında bir fincan kahve içeceğim."

Vatan ve Hürriyet'e haber olacak kadar önemli görülen olay, bu kadarıyla da kalmaz, çığ gibi büyür.

Bir hafta kadar sonra Yılmaz Çetiner savcılıktan bir davet alır. Kendisine, Suat Derviş'in, Şevket Mocan'a "Komünizm gelince seni asacağız ve ben de asıldığın ağacın altında kahve içeceğim," diye söyleyip söylemediği sorulur.

Çetiner olayı bütünüyle aktarırsa da, bu yeterli gelmez.

Gerisini kendi kaleminden okuyalım:

"Aradan üç dört ay geçti. İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nden şahit olarak çağrıldım. Ağır ceza başkanı, Yassıada davalarının ünlü başkanı Selim Başol, sanık Suat Derviş... Suçu Tokatlıyan Otelinde komünizm propagandası yapmak. (...) Suat Hanıma takmışlardı.

“Yüce Divanın baş hakimi Selim Başol, o zamanlar Yassıada’da olduğu gibi sert değildi.

“Tokatlıyan Oteli’nde bir hadise olmuş, siz de oradaymışsınız? Suat Derviş Hanım, komünizmi öven laflar etmiş, sizi asacınız demiş, doğru mu?”

“Hayır, efendim, doğru değil. İddianamedeki sözlerin tümünü daha önce yalanlamıştım.’

“Peki, burada ifadeler var, doğru değil mi?”

“Doğru değil efendim.’

“Suat Hanım beraat etti. Şimdi bana kimin ihbar ettiğini, kimlerin nasıl ifade verdiğini soracaksınız. İsim vermeyeyim, ama onlar da Babîâlî’de ahlaksızlıklarıyla kaldılar.”⁽¹¹⁶⁾

Beraat etmiş olabilirdi, ancak direnme gücü de kalmamıştı.

Kocası 6 yıl hapis yattıktan sonra, bu kez 7 yıl ağır hapse ve bunun üçte biri kadar süreliğine sürgün cezasına çarptırılmıştı; bu tehdit dolu, bu cüzamlı muamelesi gördüğü ortamda, günlerini kocasını ziyaret ederek ve başkalarının imzasıyla çıkacak eserler yazarak geçirmeye artık katlanamayacağını anladı. Yurtdışına gitmenin sadece kendi için değil, her açıdan daha hayırlı olacağına, sonunda inandı.

Bir yandan iyice sönmeye yüz tutan kariyerini yeniden canlandırmak amacıyla girişimlerde bulunurken, öte yandan Reşat Fuat için, Almanya’da ya da Fransa’da daha etkili bir mücadele verebilirdi.

Kararını verdikten sonra, artık içi içine sığmaz olmuş, bir an önce uygulamaya koymak ister hale gelmişti.

İki kız kardeş Ankara’ya gidip Ruhi’yle görüştüler. Çamlıca’daki köşk’ün kendilerine düşen paylarını ona devredip karşılığında da bir miktar nakit para vermesini teklif ettiler. Ruhi kabul etti.

(116) Yılmaz Çetiner, *Nefes Nefese Bir Ömür*, 1. Basım, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2006, s. 89.

Suat için, hâlâ “yuva” kavramını taşıyabilecek Çamlıca tepelerinde yer alan bu yarı yıkık konak kalmıştı bir tek. Şimdi ondan da ayrılmakla, mutluluk yıllarının son tanığından ayrılmış oluyordu:

Kardeşimle ben, 1953’ten sonra yurtdışındaki bir nevi gönüllü sürgün hayatı geçirdiğimiz senelerde, her zaman: ‘Nerde benim kekik kokan dağlarım/Gurbet elde, hasret çeker, ağlarım,’ diye, hem söyledik, hem ağladık Çamlıca’ mızı düşünerek.⁽¹¹⁷⁾

Ancak, yitip giden bir çocukluk evinin hiç geri geldiği görül-müş müdür?

Beyaz dar ve uzun cephesi ile bu ev artık bir ölüdür. ⁽¹¹⁸⁾

Köşk’teki paylarının satışından elde ettikleri para, Suat’ın tefrikalardan aldığı birkaç telif hakkı, belki de partili arkadaşlardan birazcık yardım ve tabii Hamiyet’in, kardeşiyle paylaşmakta hiç tereddüt etmeyeceği kişisel birikimi...

Her halükârda aç kalmazdı; “kalmazlardı” demek daha doğru olur, zira birlikte planladıkları bu yolculukta, iki kız kardeş aynı kaderi sonuna kadar paylaşmaya kararlıydılar.

En önce Fransa’ya gideceklerdi.

Ama önce ülkeden çıkmak gerekiyordu ve bu, Suat’ın durumunda hiç de kolay iş değildi. 1953 yılında hangi şartlar altında Türkiye’den ayrılabilirdiği hâlâ bir soru işareti.

Yıllar sonra bir makalesinde bu çıkışın “Hitchcock filmi-nin senaryosunu andırdığını” yazan ve başka hiçbir ayrıntı vermeyen Tülay German’ın konuyla ilintili soruya verdiği cevabı şöyle:

(117) Rasih Nuri İleri, “Yakın Tarihimizden Portreler – I: Suat Derviş – Saadet Baraner,” *Kırklı Yıllar-1*, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Ekim 2002, s. 140.

(118) Suat Derviş, 1931, s. 122, alıntılan Meral Sema Uzun, *Romancı Yönüyle Suat Derviş*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2001, s. 401.

“Suat Derviş bu korkunç çıkış hikâyesinin teferruatının Erdem Buri, Orhan Kemal, Reşat Fuat gibi üç-beş yakını dışındada bilinmesini istemezdi. Dolayısıyla anlatamam.”

220

Neriman Dervişoğlu ise, “Gazeteciler Cemiyeti’nden arkadaşlarının, hakkında delalet etmeleriyle pasaport alabildi!” diyor...

Onu tanımış olanların çoğu da öyle düşünüyor.

Her nasıl olduysa, sınırı geçmeyi ve Paris’e varmayı başardı.

Paris, 1953 Sonları

Suat Derviş’in, ablası Hamiyet Brinck’le Paris’e ayak bastıkları 1953 yılı, Stalin’in vefat ettiği yıldır ve ününün doruğunda olan Picasso, komünist liderin çok yankı uyandıran bir portresini çizmiş, anısına ithaf etmişti.

Fransa’nın Cumhurbaşkanı René Coty’iydi; Fransız Komünist Partisi’nin (FKP) lideri Maurice Thorez, SSCB’de geçirdiği uzun bir tedavi döneminden sonra ülkesine dönmüştü.

Cezayir Bağımsızlık Savaşı henüz başlamamıştı, ama ayak sesleri duyulur olmuştu; 14 Temmuz kutlamalarında, Fransız Komünist Partisi ile Genel İş Konfederasyonu, Cumhuriyet’in değerlerini yücelten bir gösteri düzenlemişti. Gösteride, “sömürgeciliğe hayır!” diye bağırarak bir grup genç Cezayirli işçi, Fransız polisi tarafından öldürülmüştü.

“Cafe de Flore”ün müdavimlerinden, “Varoluşculuğun Babası” filozof Jean-Paul Sartre, Stalin’in Büyük Temizlik Dönemi davalarını ifşa eden eski dostu, yazar Albert Camus’la yollarını yeni ayırmış, Komünist Parti’ye yakınlaşmıştı; Dünya Barış Kongresi’ne katılıp Hindicini Savaşı’na karşı çıkıyor, Sovyetler Birliği’nde uzun bir gezi gerçekleştirmeye hazırlanıyordu. Sartre’nin can yoldaşı, feminist Simone de Beauvoir ise *İkinci Cins* başlıklı kitabıyla ünlendikten sonra *Mandarin*’lere son noktayı koyuyordu; Fransız solcu aydın tabakasını başarıyla tasvir edildiği eser, ertesi yıl Goncourt Ödülü’ne layık görülecekti.

Louis Aragon, *Lettres Françaises* dergisinin yazı işleri müdürlüğüne getirilmişti ve partinin “jdanovcu”⁽¹¹⁹⁾ anlayışıyla, sanatta ve edebiyatta “toplumcu gerçekçiliği” coşkuyla savunuyordu.

Yves Montand, kadife sesiyle “Les Feuilles Mortes” (Sonbahar Yaprakları) şarkısını söylüyor, bütün kadınları kendine âşık ediyordu... Siyahlar giyinmiş, uzun siyah saçlı, kömür bakışlı Juliette Greco’nun boğuk tınısı Saint Germain-de- Pré mahzenlerinde yankılanıyor, dinleyenlerini büyülüyordu.

Christian Dior’un yarattığı “New Look” modası, kadınları taçyaprakları tersine çevrilmiş kocaman zarif çiçeklere benzetiyordu.

Fransızlar Nâzım Hikmet’i tanımışlardı. Şiirlerinin çoğu Fransızcaya çevrilmiş ve büyük bir beğeni kazanmıştı.

Adı, geçmişteki “Jön Türkler”den esinlenerek seçilen “İleri Jön Türkler” adlı solcu hareket, 1949-50 yıllarından itibaren Fransa’da yaşayan Türkler ve Türk kökenliler arasında belli bir siyasi ağırlık kazanmıştı. Hareket, Paris’teki Türkiyeli yüksek tahsil görmüş gençliğe ve/veya işsizlere dayanıyordu. Kurucuları Doğan Aksoy ve Kemal Baştuji’ydi. Ama onlarla görüş ayrılıkları bulunan “muhalif” Jön Türkler, eczacı Fahri Petek’in çevresinde kümelenmişlerdi.

Çektiği bunca sıkıntıdan sonra, Suat’a yepyeni bir dünyanın kapıları aralanıyordu. Paris onun için özgürlüğün ve yenilenmenin simgesiydi; tıpkı, çeyrek asır önce, elinde tahta bavulu, alnını örten kadife bantı, düşük belli bol elbisesi ve dolgu topuklu ayakkabılarıyla ayak bastığı Berlin şehri gibi...

Ancak, İstanbul’da sıcak bir aile ortamı ve parlak bir gazetecilik kariyerini bırakıp sevdiklerinin teşvikiyle Berlin’de okuma-

(119) Jdanovcu anlayış [Jdanovculuk]: Rus asıllı siyaset adamı Jdanov’un köktenci Stalinciliğin sadece iktisata ve siyasete değil, felsefi, edebi ve sanatsal alanlara da uygulanmasını savunan kuramı. (1947 yılında *Edebiyat, Felsefe ve Müzik Üstüne* adlı bir incelemesi yayınlamıştır.)

ya, çalışmaya ve eğlenmeye giden genç ve güzel Suat çok gerilerde kalmıştı. Yerini oldukça kilolu, yüzündeki çizgiler yaştan olduğu kadar, sıkıntıdan ve yorgunluktan iyice derinleşmiş olan, orta yaşlı bir kadın almıştı.

Bu kez İstanbul'da, geride bıraktığı bir tek Reşat Fuat Baraner vardı. Ondan başka, ne gerçekten özleyebileceği birileri ne de düzenli bir işi kalmıştı.

Ancak Hamiyet yanındaydı. Birlikte bütün zorlukların üstesinden gelebileceklerine yürekten inanıyordu.

Her şeyden önce bir ortam edinmek ve tabii ekmeğini kazanmanın yollarını araştırmak lazımdı.

Abidin Dino Neden Yardım Etmiyor?

Suat Paris'e varır varmaz, 1930'larda *Yarın* gazetesinden, daha sonra da *Yeni Edebiyat* yıllarından beri bunca iyi tanıdığı ve sevdiği ressam Abidin Dino ve eşi Güzin Dino'yu aradı. Dinolar oraya bir süre önce yerleşmişlerdi. Onlara bunu açıkça ifade etmediyse de, kendisiyle yakından ilgilenmelerini bekledi.

Ama yakışıklı ressamın ve karısının tutumu hiç de beklediği gibi olmadı. Evlerine gittiğinde sıcak karşıladılarsa da, sonradan kendisiyle her türlü ilişkiyi kestiler.

O dönemde, Reşat Fuat Baraner'le birlikte hapiste olan yazar Vedat Türkali ise, Abidin Dino'nun Suat Derviş'e karşı davranışına yorumu şöyle:

"Aslında bu tutumun nedeni daha eskilere dayanır. Reşat Fuat ile Abidin Dino arasında, *Yeni Edebiyat* dergisinde 'Toplumcu Gerçekçilik' konusunda bir tartışma çıkmıştı hepimizin büyük bir dikkatle izlediği, Reşat Fuat'ın bu konudaki tutumunu, ben çok bürokratik, çok katı bulurdum. Her şeyi âdeta mekanik biçimde izah ediyordu, bu akımı da nerdeyse 'mekanik' biçimde algılayıp açıklıyordu. Abidin, daha modern görüşlü, sanatçıya kendini ifade etmek için, daha geniş yollar öneriyor, yorumlara gidiyordu.

“Halk Partisi Anadolu’ya ressamı yollamıştı. Abidin de gitmiş ve ibrik resimleri yapıp getirmişti. Solda bir kesim, küplere binmişti, bula bula yapacak bunu mu buldu! diye. Oysa Abidin, bu da ‘réalisme’dir, halkın günlük yaşamının bir parçası bu ibrikler, diyordu.

“Gençlik hareket’inde, Abidinlerin, o günlerde şiirleri yayınlanan Hasan İzzettin Dinamo’yu Nâzım’dan üstün göstererek kulis yaptıkları söylentisi, araları aslında gergin olan Reşat’ça çok sert bir tepkiyle karşılanmıştı. Yine o dönemde, İstanbul’a yerleşen bir İngiliz gazetecisi’nin, ünlü ressam olarak İngilizlerin tanıdığı, ara sıra konsoloslukça resmi kokteyllere çağrılıp giden Abidin Dino’yla tanıştırılıp görüştürmeleri, TKP çevrelerinde, ‘Abidin Dino İngiliz casusu!’ söylentilerinin çıkarılmasına neden oldu.

“Paris’te Abidin Dino’nun Suat Hanım’a soğuk davranmasının, yardım etmemesinin nedeni bu. Dino, Suat Hanım’a ‘Senin kocan, beni casus diye suçladı. Ben de sana yardım etmem!’ demiş.

“Ben bu konuyu daha sonra Paris’te Dino’yla konuştum. Onun söylediği başka şeyler var, ama şu anda yeri değil!”

Rasih Nuri İleri ise Suat Derviş yurda döndüğünde kendisinden, dayısı Abidin Dino hakkında bilgi isteyince, 1930’lara dayanan eski bir dostluğa hiç yakışmayacak şu dertleşmeyle karşılaşacaktı:

“Paris’e vardığımda ilk Abidinlere gittim, çok iyi karşılandım, az sonra Abidin, kendisine TKP’den getirdiğim talimatı sordu, ona, Paris’e örgütsel bir görevle gelmediğimi, yapılan baskılara dayanamayarak yurttan kaçmak zorunda kaldığımı söylediğimde birden muamelesi değişti, bana bir yardımda bulunamayacağını söyledi ve ilişkisini kesti.”

“Bildiklerim vardı. Yine de çok şaşırdım!” diye anlatıyor İleri. “Bu olaydan sonra Abidin’le ilk buluştuğumda hesap sorarcasına konuyu açtım, ‘bırak şu isterik karıyı, zaten Reşat da bana

ajan demişti,’ yanıtını aldım. ‘Anılarımı yazarsam ayrıntılı olarak açıklayacağım,’ diye ekledi, ancak yine de bazı ipuçları verdi.”

Rasih Nuri İleri, ardından, dayısının Paris’teki Suat’a karşı tuhaf davranışına açıklık getirebilecek olaylar dizisini aktarıyor:

“Abidin 1938’de yurda dönünce New York sergisinde Türk pavyonunu hazırlamakla görevlendirilmişti, ancak askerliğini yapmadığı bahanesiyle açılışa gönderilmedi, onun üzerine SES, Nail V. Çakırhan ile birlikte *Yeni SES* ve daha başka dergiler yayınlamaya koyuldu. *Yeni Edebiyat* dergisinde Reşat Fuat ile çalıştı ve aynı dönemde az sonra ‘Yeniler’ grubunu kuracak olan genç ressamalara ‘Liman’ konulu sergiyi düzenledi. Bu dönemde artık Abidin TKP’lidir.

“Ajanlık dedikodusu tam da ‘Liman’ sergisinden kaynaklanır. Genç ressamlar Abidin’in Kuledibi semtindeki Kamondo hanındaki galerisinde toplanıyorlardı, bu arada gazeteci Derek Pathmore da atölyeye sık sık gelmeye başladı, ressamların çoğunluğu ise TKP eğilimliydi. Reşat Ağabey bunun üzerine Abidin’e kesin talimat yolladı: ‘Savaş yıllarında yabancı gazeteciler gizli servis ajanıdır, bu İngiliz gazeteci de Intelligence Service ajanıdır, irtibatını kes, yoksa senin için de İngiliz ajanı dedikodusu çıkar.’ Bu, uygulanışı zor bir talimattı, üstelik Abidin’e Liman grubunun lideri diyenlere kızan Nuri İyem dedikodusunu yaptı, Abidin kırıldı. Oysa konunun basına yansımaları on yıl sonradır. Üstelik Abidin’in yakın dostu Esat Adil’in *Gerçek* dergisinde Abidin aleyhine kullanılmıştır; benden de cevabını *Görüşler* dergisinde almıştır.

“1950 yılında, Esat Adil, Sosyalist Partisi’ni yeniden kurmaya başladığında, Zeki Baştımar’ın direktifleriyle çıkarılan *Nuh’un Gemisi* dergisinde, ikisi arasında sert bir kalem kavgası başlamış, bu kavga *Gerçek* dergisinde devam etmiş, Esat Adil, Abidin’i ‘Çiftlik Ağası’ ve ‘Intelligence Service’ ajanı olmakla suçlamıştı.

“Abidin, bu ‘ajanlık’ suçlamasını, eski dostu Esat Adil’den ziyade, terimi ilk defa kullanmış olan Reşat Fuat’a atfetmeyi tercih etmişti.

“Yine de parti disiplinini ön sayan Dino, Suat Derviş, Paris’e geldiğinde ‘Parti tarafından yollandım’ deseydi, ona yardım etmeye hazırdı.”

Güzin Dino’ya göre ise Suat’la pek görüşmedikleri doğrudu, ancak Abidin Dino, Suat Derviş’i sadece Fransa’nın değil, dünyanın sol görüşlü belli başlı yazarların eserlerini basan, “Les Editeurs Français Réunis” (Birleşmiş Fransız Yayıncıları) adlı ünlü yayınevinin yöneticileri olan Louis Aragon ve Madeleine Braun’la tanıştırmıştı.

Oysa İleri’nin bu konuda da anlattığı farklı:

“Suat bana, Fransız Komünist Partisi’ne müracaat ettiğini, Maurice Thorez’in eşi Jeannette’in kendisini Madeleine Braun’la tanıştırdığını ve işlerini böylece yoluna soktuğunu anlattı. Jeannette’in mektup ve kartlarını gösterdi...”

Hâlâ Mutluluğu Fethetme Umudu...

Suat Derviş, Paris’e geldiğinde sadece Dinolara değil, İleri Jön Türk Örgütü’nden Taci Karan ile Fahri Petek’e de başvurmuştu.

İstanbul’daki Yüksek Tahsil Gençler Birliği⁽¹²⁰⁾ çevresinden gelen Adanalı şeyh oğlu Taci Karan, iki kız kardeşin geçici olarak başlarını sokacak bir yer bulmalarına yardımcı olmuştu. Ancak, kendi de o zamanlar çok zor durumda olduğu için daha fazlasını yapamamıştı. Fahri Petek’e gelince, Reşat Fuat’tan dolayı tanıdığı yazarın kendisine telefon ettiğini, randevulaşıp bir kafede oturduklarını ve bir saat kadar havadan sudan söz ettiklerini hatırlıyor sadece.

(120) Özellikle Nâzım Hikmet’in hapisten çıkarılmasıyla ilgili yürüttüğü kampanyalarla ve üniversite harçlarını protesto eylemleriyle adını duyuran 1948’de kurulmuş olan öğrenci örgütlenmesi

Anlaşılan Suat, Paris'teki Türklerden pek destek göremeyince Rasih Nuri İleri'nin belirttiği gibi, FKP Genel Sekreteri Maurice Thorez ve eşi Jeannette Vermeerch'den, Reşat Fuat'ın eşi olma sıfatıyla yardım istemişti.

Sonuçta, Fransa'nın ileri gelen sol kesimli entelektüel ortamına girmeyi başaracaktı iki kardeş... Biraz FKP lideri ve eşi sayesinde, büyük çapta da, Suat'ın, kendisine faydalı olacak insanlarla sıcak ve içten bir ilişki kurmak gibi Allah vergisi bir yeteneğe sahip olmasıyla.

Artık görüştükleri insanlar arasında kimler yoktu ki; uzun boylu, yakışıklı, bakışları ışıltılı, ahenkli sesiyle tane tane konuşan, savaş karşıtı şair Louis Aragon, Fransız direnişçi ordusuna katılmış, madalyalar almış, Fransız Millet Meclisi'nde başkan yardımcılığı yapmış ilk kadın olma özelliğini taşıyan Madeleine Braun, hayatlarını yeni birleştirmiş, insan haklarının yorulmaz savunucuları şarkıcı Yves Montand ile sinema oyuncusu Simone Signoret, dazlak kafası, siyah üzüm tanelerini andıran fıldır fıldır gözleriyle kadınların sevgilisi, barış güvercini afişleri duvarlardan inmeyen Picasso...

Suat Derviş'in, Paris'te Taci Karan ve Fahri Petek'ten başka, hâlâ hatırlayanı var. Onu, o günlerde tanımış ve ayaküstü birkaç kere sohbet etmiş olan yazar ve şair Pierre Ganarra, oldukça şık giyinmeye çalışan, güler yüzlü, cana yakın, herkesle kolay arkadaşlık eden, fakat neşesinin altında hiç dinmeyen bir kaygının belirgin biçimde hissedildiği bir kadın olarak betimliyor Suat'ı. Çok güzel gözlü, saf ve temiz yüzlü... Karşılaştıkları mekân, FKP'li entelektüellerin sıkça uğradığı Elysée Sokağı'ndaki "La Maison De La Pensée" (Düşüncenin Evi) olmuştu. Suat Derviş'in, oradaki heyecanlı tartışmalara pek katılmasa da tartışılan konuları, okunan şiirleri, verilen konferansları dikkat ve ilgiyle dinlediğini, anlatıyor ayrıca...

Suat, muhtemelen orada tanıdığı kişiler sayesinde bağlantı kurmuştu *Europe* dergisiyle.

Europe dergisi, Şubat 1923'te ünlü sosyalist yazar Romain Rolland'ın yönetiminde kurulmuş ve ilk andan itibaren bütün dünya edebiyatına kucak açmıştır.

Derginin, bugüne kadar uzanan tarihçesi boyunca değişmez ilkesi olan dünyaya açılma, dünya halklarının sesini duyurma, bütün topraklarda bir sevgi çemberi oluşturma isteğinin en iyi göstergesi, kuruluş yılında yayınlanan yazarlarının listesidir: Maksim Gorki, Rabindranat Tagor, Panait İstrati, Knut Hamsun, Max Jacob, Virginia Woolf, Aragon, Eluard, Nizan...

Europe ayrıca, Nazi Almanyası'ndan Fransa'ya kaçan ve Goebbels'e göre, "Ölümleri şimdilik ertelenmiş" olan solcu Alman entelektüellere de kucak açmıştı. O dönemde, Thomas Mann, Joseph Roth, Anna Seghers, Walter Benjamin, Bertold Brecht gibi imzalara sıkça rastlanıyordu dergide.

Savaş sırasında yayınına ara verilen dergi, 1946 yılında Louis Aragon'un idaresinde yayın hayatına yeniden doğacaktı. 1950'li yılların başlarında, bazı sayıları, bir ülke ya da bir yazar gibi belli bir tema üzerinde odaklaşan, hâlâ Fransız düşünce dünyasının çok önemli bir sözcüsüydü dergi.

Merkezi, Richelieu Sokağı'nda, 17. yüzyılda yaşlı bir hukukçuya ait olan ve o dönemin mimari özelliklerini olduğu gibi koruyan bir evdeydi. Bu yaşlı hukukçunun, hastalık hastası olduğu, çoğu zaman sokaklarda başında bone, sırtında sabahlıkla dolaştığı, komşusu da, *Hastalık Hastası* piyesini ondan esinlenerek yazmış olduğu söyleniyordu. Hatta ünlü tiyatro yazarının, piyesini oynamak için sahneye çıktığında, yaşlı adamın eski sabahlığını ödünç aldığı da anlatılıyordu.

Suat Derviş'in imzası, yukarıda sayılan dünya çapında tanınmış imzalara iki-üç kez eklenecekti. İlk yazısı, derginin 1955 yılının kasım-aralık sayısında yayınlandı.

Bu, Henri Barbusse'e ayrılmış bir sayıda, "Bir Türk Yazarın Saygı İfadesi" başlığını taşıyan bir yazıydı. Suat, Barbusse'le, I. Dünya Savaşı'nın son yılında başlayan mektuplaşmasını,

Barbusse'ün, o zamanki genç ve deneyimsiz yazar üzerindeki tesirini, o genç yazarın yersiz gururu yüzünden hiçbir zaman yabancı dile çevrilemeyen *Emine* romanının serüvenini anlatıyordu. Yazısı şu şekilde son buluyordu:

Yıllar geçti. O zamanın genç kızı, orta yaşlı bir kadın oldu, ama mutluluğu fethetme umudunu hiç kaybetmedi. İyi bir talebe olarak, Barbusse'ün üslubunda bu kadar beğendiği, “doğrucu ses”i kaybetmemeye çalışıyor. Bir yazarın daima bu “doğruculuğu” saklaması gerektiğine yürekten inanıyor. Bunu da saygıyla andığı Henri Barbusse’e borçlu.

Daha sonraları aynı dergide “Turgut” başlıklı, Türkiye’de işçi haklarının yetersizliğinin, bir çocuğun yaşadığı dram aracılığıyla anlatıldığı, kısa bir öyküsü yayınlandı.

10. Bölge’de Bir Otel’de...

Bütün bu gelişmeler, yazarın Paris’te başladığı yeni yaşamın heyecanlı, coşkulu yönünü oluşturunuyordu. Ama elbette, bu yeni yaşamının zor yönleri de vardı. Hem de çok zor...

İki kardeşin maddi imkânları son derece kısıtlıydı.

1954 yılında Kopenhag’a gidip bir süreliğine Hamiyet’in oradaki evinde yaşadılar. Artık Vigo’dan ayrı yaşamaya karar vermiş olan Hamiyet, orada satabileceklerini sattı; sonra Paris’e geri döndüler.

Paris’in 10. Bölgesi’nde, bir zamanlar taşradan çalışmaya gelenlerin barınması için inşa edilmiş ucuz, möbleli otellerin birinde bir oda kiraladılar.

Paris’teki tüm ucuz otel odaları gibi kuytu, sefil görünümlü, oldukça kasvetli bir odaydı bu. Tozun renksizleştirdiği ve güvelerin delik deşik ettiği perdelerle örtülü dar pencereleri envai çeşit kokuların yükseldiği bir avluya bakan, rutubetin duvar kâğıdında biraz ürkütücü şekiller oluşturduğu, gündüzleri bile tavandaki

rüküş avizenin yakılmasını gerektirecek kadar loş... İçinde bir karyola, bir aynalı dolap, küçük bir sehpa ve üzerinde bir ispiroto ocağı, bir perdeyle kapanan küçük yıkanma bölümünde ise emayeden bir leğen ve testiden başka bir eşyası bulunmayan...

İki kardeş İstanbul'daki Tokatlıyan ve Pera Palas otellerinin lüksünden çok uzaktaydılar. Keza, Zürih'teki Helvetia, Berlin'deki Unter Der Liden, Prag'daki Paris Hotel'inkinden... Yıllar boyu, bazen birer neşeli ve tasasız turist olarak, bazen de yaralarını sarmak, kendilerinden dahi kaçmak için Avrupa'ya gittiklerinde konakladıkları bütün bu oteller, artık mazide kalan birer anıydı onlar için...

Yaşadıkları semte gelince, her şeye rağmen olumlu bir özelliği vardı: Kendilerini orada yabancı hissetmeleri imkânsızdı zira 10. Bölge'ye neredeyse herkes değişik dönemlerdeki göç dalgalarıyla gelmişti... Semt taşralı Fransız, Belçikalı, İtalyan, Polonyalı, İspanyol işçilerden sonra, ellili yıllardan itibaren, oldukça kalabalık Mağripli (Kuzey-Batı Afrikalı) ve Sefarad (İspanya Yahudisi) cemaatler barındırmaya başlamıştı...

Suat ve Hamiyet bu renkli semte, bu küçücük odada hiç yüksünmeden, uzun bir süreliğine yaşayacak şekilde yerleştiler...

Fransa'da Şöhret

Suat, yıllardan beri yaptığını yapmaya, yani yazmaya koyuldu. Hamiyet de daha önce vaat ettiği gibi, yazdıklarını çevirerek ve düzelterek ona yardımcı oluyordu.

İlkolarak *Zeynep İçin* romanı, *Le Prisonnier d'Ankara* (Ankara Mahpusu) adıyla 1957 yılında "*Les Editeurs Français Réunis*" tarafından basıldı.

"(...) *Paris'te metne bakmadan yeniden yazdım ve kız kardeşim Hamiyet Derviş onu Fransızcaya tercüme etti...*"⁽¹²¹⁾

(121) Behçet Necatigil, "Dünya Kadın Yılında Suat Derviş Üzerine Notlar," *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*, İstanbul, 1976, s. 600-609.

Tutkulu bir aşk, uğruna işlenen bir cinayet, uzun yıllar hapis yatarak ödenen ağır bedel, tüm bunlardan sonra da yıllarca bellekte kutsal bir emanet misali tutulan geçmişteki o aşka dönüş... Ancak, erkek kahramanın, bir zamanlar bunca sevdiği zarif genç kızın, açgözlü, bayağı ve bakımsız bir kadına dönüştüğünü görünce yaşadığı müthiş düş kırıklığı, yıkım... Eserin sonunda da Suat'ın otuzlu yıllardan sonra yazdığı bütün kitaplarında olduğu gibi, tıpkı karanlık bir tünelin bitimini aydınlatır gibi aydınlatan o umut ışığı: Her şeyini yitirmiş romanın kahramanı Vasfi, önce barınacak bir yer, sonra da iş bulur. Ardından, kalabalık içinde birkaç kere karşılaştığı, ona mutluluğu simgeleyen esrarengiz "Siyah bereli kız"la sonunda bir araya gelir ve el ele, mutlu bir geleceğe doğru yol alırlar.

Asrın başında yayınlanmış Fatma Aliye'nin *Udi*'sinden bu yana, Fransızcaya çevrilen ilk Türk romanıydı bu. Müthiş bir ilgiyle karşılandı.

"Faşizm Karşıtı Yazarlar Komitesi" Sekreteri, gazeteci-yazar André Wurmser, *Les Lettres Françaises* haftalık edebi gazetesinde yazdığı övgü dolu uzun yazıda, eserin, okuru etkileme gücü, çağdaşlığı, kahramanlarının gerçekliği açısından, Nobel ödüllü yazar İvo Andriç'in *Drina Köprüsü*'nden kat kat üstün olduğunu ileri sürdü. Kitap'ın önsözünü yazan Jeannine Bouissounouse ise, bu önsözünde: "Suat Derviş'in romanı bize başka Türk romanları okumak isteğini veriyor," diye belirtti.

Benzer bir düşünceyi Fas'ın Tanca şehrinde yayınlanan *La Dépeche Marocaine*'de, René Andrien adlı eleştirmen de yazdı:

"Fransızca çıkan bu ilk Türk romanı, bizde daha başkalarını okumak isteğini uyandırmıştır. Bu roman hem büyük bir acı, hem de büyük bir insan sevgisiyle yazılmıştır."

Roman bir yıl sonra, 1958'de Bulgarcaya, 1960'da da Rusçaya çevrilecekti.

Çılgın Gibi romanı da yeniden yazıldıktan sonra çevrilip aynı yayınevi tarafından aynı yıl “Les Ombres du Yali” başlığıyla basılınca, Suat “Dervish”in, Fransız sol entelektüel çevresinde artık belli bir ün kazandığı rahatlıkla söylenebilir...

Çılgın Gibi, aşk ya da para ikilemini yansıtırken, artık Türkiye’de kaybolmaya yüz tutmuş bir neslin can çekişmelerini de anlatmakta. Onda da sevilen, âşık olunan kişinin değişime uğraması, aniden tanınmaz hale gelmesi söz konusu...

Başkahraman Celile, Suat Derviş’in kendiyse, belki de ailesinden, yakın çevresinden birçok kadınla özdeşleştirdiği ve o çok sevdiği kadınlardandır; vakur, güzel ve elbette, çılgın!...

Çılgın Gibi’nin, *Les Ombres du Yali* (Yalının Gölgeleeri) başlıklı Fransızca çevirisinin elimizdeki örneği, 14 Mart 1958 tarihinde, Stapplaere adında bir meslektaşına Fransızca, “kardeşçe bir armağan” olarak ithaf edilmiştir. Kapakta, “Türkçeden tercüme edilmiş roman” diye belirtiliyor.

(...) *İkincisini ben doğrudan doğruya Fransızca yazdım, o (Hamiyet) gözden geçirdi. (...)*⁽¹²²⁾

Hamiyet ile Suat’ın edebi işbirliğinin sonucu gerçekten mü-kemmeldi. Ancak *Les Ombres du Yali*, *Çılgın Gibi*’nin birebir çevirisi değil, Fransızcaya uyarlanmış, çok daha çağdaş, kıvrak bir ifade kullanılan, yalınlığıyla ön plana çıkan küçük bir başyapıt.

Romanın Türkçe yazılmış halinden en önemli farkı, aslında sonudur.

Çılgın Gibi, çocuğunu aldırılmış, âşığı tarafından aşağılanmış, çaresiz, zavallı Celile’nin, yalının penceresinden geleceği gibi karanlık bir denize umarsızca bakmasıyla son bulur.

Les Ombres du Yali’de ise Celile çocuğunu aldırılmaz. Son satırlar o, hiç değişmeyen güçlü bir toplumcu gerçekçi mesajı içerir:

(122) Behçet Necatigil, “Dünya Kadın Yılında Suat Derviş Üzerine Notlar,” *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*, İstanbul, 1976, s. 600-609.

Çocuğunu herhalde daha iyi bir yaşam bekliyordu! Mademki her şey değişiyordu, neden yarının insanları dünkülerden daha iyi olmasındı? Ona dürüst ve güçlü bir insan olmayı öğretebilirdi. (...) Evet, doğup yaşamalıydı.

Yaşamak mı?

İrkildi. Para kazanmazsa nasıl yaşayabilirdi?(...)

Celile, artık iş arayıp bulma cesaretine sahip olacağını bildi. ⁽¹²³⁾

Ve değişime uğramış, artık hayatla yüzleşmekten korkmayan Celile, bir yıl önce üstünde siyah bir elbiseyle geldiği âşığının evini, beyaz bir elbiseyle terk eder.

“Üslubunun, tarzının, toplumcu gerçekçi olup olmayışı beni hiç ilgilendirmemişti. Aksine, Aragon’un çok üstünde durduğu, o toplumcu gerçekçi akımın, bir üslubu ve o üslupla yazılmış bir eseri son derecede çirkinleştirdiğine hep inanmışımdır. Beni o zamanlar, okuduğumda derinden etkileyen başlıca unsur, her iki eserin yoğrulmuş olduğu müthiş duyarlılıktı. Bence bu duyarlılık sayesinde günümüzde de zevkle okunabilirler,” diye anlatıyor şair Pierre Gamarra.

Aynı Gamarra, Suat Derviş’in, Fransız okuruyla buluşan bu iki eseri hakkında *Europe* dergisinin 1957 yılının Mayıs sayısında, şimdiki sözlerini aynısını söylemekle birlikte eserdeki “toplumcu gerçekçi” unsuru da metheden bir yazı yazmıştı:

“*Ankara Mahpusu* (Zeynep İçin) ve yazarı Suat Derwish’in yeteneği, çok büyük isimlerle karşılaştırılıp onlarla bir tutuldu: Gorki, Steinbeck, Caldwell, Vittorini gibi isimlerdi bunlar.

“Bence bu övgüler, hem haklılık, hem de haksızlık içermekte; çünkü eser kendine özgü bir kişilik, bir renk sahibi. (...) Son bölümlerde kahramanın, çaresizliğine nasıl bir çare bulunduğu, bu çarenin ne denli insan sıcaklığıyla dolup taşıdığı, ayrıca takdi-

(123) Suat Derviş, *Les Ombres Du Yali*, Les Editeurs Français Réunis, Paris, 1958, p.153.

re şayandır. *Yalının Gölgeleeri*'ne (Çılgın Gibi) gelince... Burada, kişiler ve dekorlar farklı. Romanın derin teması, biraz diğeri-ninkini hatırlatıyor: Çok sevilen biri birdenbire değişiyor, daha doğrusu çirkin bir yüzle ortaya çıkıyor: Yakışıklı sevgilinin korkaklığı anlaşılıyor. Terkedilmiş kadının yalnızlığı, başka bir dünyaya açılıyor, belki umut dolu bir dünyadır bu.

“Bu, iki simanın ve iki dönemin sınırında yer alan hüznü-lü hikâye, *Ankara Mahpusu*'nkine benzer bir yalınlıkla kaleme alınmış. Hiçbir egzotik çeşitlemeye, hiçbir ucuz doğuculuğa rastlamıyoruz bu eserde. Belirgin ayrıntılar, tam tamına uygun kelimeler, görünürde mütevazı edebi yöntemler... Ama bunlar, öylesine doğru ve gerçek bir şekilde söyleniyor ki, tam anlamıyla kendimizi kaptırıp âdeta kendimizden geçiyoruz. Oysa Boğaziçi kıyılarında yaşanan bu aşk hikâyesi, hayaletlerin uğradığı, fırtınaların estiği bu konağın tasviri, sahte, yapmacıklı bir romansı anlatıya yol açabilirdi.

“Ne var ki, Suat Derviş gerçek bir romancı.”

“...Dirilen Ölüler Mazileriyle Alakalarını Kesenlerdir!”

Suat, bunca ilgi toplayan iki kitabını Maurice Thorez'e ve Jeannette Vermeerch'e imzalayıp yolladı...

Les Ombres du Yalı kitabında, Jeannette Vermeerch'e itha-fı “Bana sağladığı son derece önemli destek için teşekkürlerim-le, Jeannette Vermeerch'e kardeşçe bir armağan, Suat Derviş” şeklindeydi...

Le Prisonnier d'Ankara'nın ilk sayfası ise, “Jeannette Ver-meerch'e Suat Derviş'ten, sıcak ve kardeşçe bir armağan” itha-fını taşıyordu.

Maurice Thorez'e ise her iki kitabında, sıcak ve kardeşçe bir selam yollamakla yetiniyordu.

Fransız Komünist Parti'sinin ileri gelenleri, Suat Derviş'e Fransa'da başlattığı edebi serüvende destek olurken, elbette

TKP Sekreteri Reşat Fuat'ın eşi olduğunu göz önünde bulundurmşlardır. Fakat bu, Suat Derviş'in Fransa'da basılan, okunan ve beğenilen ilk Türk yazarlarından olduğu gerçeğine gölge düşürmez, düşürmemeli...

Bu arada, hâlâ hapis cezasını çekmekte olan Reşat Fuat'a, o dönemde yanında olanlara göre, karısından aldığı iyi haberler güçlü bir moral takviyesi olmaktadır.

Le Monde gazetesinde, Coiplet'nin, *Ankara Mahpusu* (Zeynep İçin) için: "Bu kitapta bir tesir aranırsa, Gorki'nin tesiri bulunabilir. Çünkü bu roman aynı sadelikte yazılmıştır. (...) Bu tercüme, övülmeye değer bir Fransızcanın da belgesidir ayrıca," şeklinde bitirdiği övgü yazısını, Gamarra'nın *Europe*'daki her iki roman için yazdığı coşkulu satırları, Wurmser'in *Les Lettres Françaises*'deki makalesini, mahpushane arkadaşlarına, gözleminde gurur pırıltıları ve özlem gözyaşlarıyla okuduğunu anlatır arkadaşı Fadıl Barkan.

Bir yıl içinde iki kitabını Fransızca yayınlatan, artık dünya çapında yazarlarla bir tutulan Suat Derviş içinse, Saint-Germain Bulvarı'ndaki çiçeğe durmuş ağaçları ve kaldırım boyu dizilmiş küçük kafeleri, mahzenlerden çıkıp dudaklarda yankılanan Leo Ferré'nin şansonları ve Prevert'in dizeleriyle, 1958 yılının bu Paris baharı çok güzeldir.

Güzel olmaktan öte, kendisi için âdeta bir dirilişin habercisidir. Belki de bir süreliğine, İstanbul ve hapisteki kocasının görüntüleri bir sis bulutunun ardında iyice bulanıklaşmıştır.

Dirilen ölüler, mazileriyle alakalarını kesenlerdir!⁽¹²⁴⁾

Altmışlı Yılların Paramparça Berlin'inde...

Suat bu iki eserin telif hakları sayesinde madden biraz rahatlamıştı. Bundan faydalanarak, Almanya'ya, Berlin'e gitme-

(124) Suat Derviş, "Saadet Nedir?", *Yarım Ay*, No:3, 15 Mart 1935, s. 31.

ye karar verdi. Orada geçireceği günleri birçok nedenden dolayı, uzun süre unutmuyacaktı.

Altmışlı yılların paramparça olmuş Berlin'i... Karanlık çöktüğünde zar zor seçilen belirsiz şekilleri, yıkık binaları, beton kuleleri, her yeri kaplayan gri toz bulutuyla Doğu Berlin... Yeni inşa edilmiş Duvar'la, beklenmedik şekilde bir sokağın, bir çıkmanın kıvrımında karşılaşıyor insan; duvarın her iki tarafında bekçi köpekleri, nöbetçiler... Zamanın ötesinde kalmış, ne çirkin ne de güzel, bilim-kurgu filminden çıkmış esrarengiz bir kent...

Aranılan genç Klaus'a bile, Merkez Komitesi vasıtasıyla ulaşılan bir sistem...

Suat için Berlin'e yaptığı bu gezi, bir zamanlar hem kendine hem de Reşat'a vermiş olduğu bir sözü tutabilmesi açısından çok önemliydi.

Evlendiklerinin neredeyse ilk gününde, Reşat'ı, Margarete Wilde'den olma oğluyla kavuşturmaya ant içmişti

TKP 4. Kongresi diye adlandırılan "Parti Konferansı"nda Komintern'in Türkiye delegesi olan Margarete Wilde adındaki Alman militanla Reşat Fuat Baraner'in yolları İstanbul'da değil de –çünkü o sırada Reşat Fuat tutukluydu– daha sonraları Moskova'da kesişmiş, birbirlerine âşık olup hayatlarını birleştirmişlerdi. Bu birliktelikten, 1935 yılında bir oğlan çocuğu doğmuştu. Adını Klaus koymuşlardı. Klaus Wilde Baraner.

Margarete'yle yolları ayrılıp, Reşat Fuat Türkiye'ye döndüğünde, çocuk annesinde kalmıştı.

Babasına göre, Klaus'un bebeklik yılları, hayatının en güzel dönemiydi; o dönemle ilgili anılarını hapisteyken arkadaşlarına anlattığı olurdu:

"(...) 'Ömrümde ancak bir iki yıl rahat yüzü gördüm, o da Moskova'da Şark Üniversitesi'nde (KUTV) öğretmenlik yaptığım yıllardı. Evimizde, çocuğumuzla mutluyduk. Puşkin Meydanı'na yakın bir sokakta otururduk. Akşamları, bütün

Moskova halkı gibi, biz de çocuğumuzu alıp gezmeye çıkardık. Puşkin heykelinin çevresi, şırıl şırıl sular akan mermer havuzlar, renk renk çiçeklerle süslü bir yeşillik cenneti idi. Çocuk, bu güzellik içinde ellerini çırpar, sevinçten bizi de güldürmek için, türlü maskaralıklar yapardı.’ Reşat Ağabey bunları anlatırken gözleri dolar, ne kadar belli etmemeye uğraşsa da, bir damla gözyaşı kirpiklerinde tomurcuklanır kalır, yavrusu o günkü şekliyle dikilir kalırdı karşısına. Sonra, o güzel başını, ağır ağır yavrusunun duvardaki resmine çevirir, bakardı bir süre.”⁽¹²⁵⁾

Vedat Türkali’nin de Reşat Fuat’ın uzaktaki oğluyla ilgili, duygu yüklü bir hatırası var:

“Hapishanedeyken, bir gün ona bir mektup geldi, bir baktım, okurken ağlamaya başladı; eyvah dedim, herhalde Suat’ı kaybettik. Meğerse oğlundan gelmiş o mektup. O kadar sempatik geldi ki, o kadar yakınlık duydum ki ona o anda!”

O sırada Almanya’da bulunan Suat’ın teşvikiyle yollanan o mektuba hüznü bakışlı, yumuşak hatlı delikanlının birkaç fotoğrafı da eklenmişti. Oysa Reşat’ın, o güne kadar oğluna ait, hapishane duvarlarına çivilediği küçük bir vesikalık resimden başka bir hatırası olmamıştı. Aramalarda, işkencelerde, zindanlarda, hapishanelerde didik didik aranan cüzdanından her şeyi almışlar, ama o küçücük vesikalık resme dokunamamışlardı.

Suat Derviş’e gelince, Reşat’a istediği çocuğu verememişti ama ona başka bir kadından olan oğlunu yeniden kazandırmak, birlikte oluşturdukları aileye Klaus’u da dâhil etmek istiyordu...

Klaus Wilde Baraner ise annesinin, Stalin’in en büyük davasında birinde Kazakistan’ın Dolinka kampında 1941’de öldürülmesinden bu yana, Doğu Berlin’de, Berlin Üniversitesi’nin

(125) Zihni T. Anadol, *Truva Atında İlk Akşam*, 1. Basım, Milliyet Yayınları: 71, İstanbul, Ocak 1988.

rektörü olan dayısı Arthur Wilde'nin yanında yaşamaktaydı. Annesiz yetişmiş olmanın yanı sıra, Türk babasından da yıllarca habersiz kalmıştı...

Suat, bambaşka bir kültür içinde yetişmiş, tamamen yabancı, Türkiye'ye de Türkiye'deki babasına karşı da görünürde fazla bir ilgi duymayan biriyle karşı karşıyaydı. Ayrıca, Klaus'un Doğu Berlin'den çıkıp İstanbul'a gelmesi mümkün değildi.

Ayrıca delikanlı o yıllarda, besbelli, annesinin ölümüne, babasının da tutuklanmasına neden olmuş bir rejime karşı duyduğu müthiş isyan ve öfke içinde kıvranıp durmaktaydı. Kendi sorunlarıyla cebelleşirken de, kafasında başkalarına ayıracak pek fazla yer yoktu. Âdeta, gökten düşen bu üvey anneyle kaynaşmak zor olmuştu:

“Ufak tefek, kendi halinde biriydi... Bana yazar olduğunu söyledi. Çok önemli bir görevi mutlaka yerine getirmek ister gibi bir hali vardı. Birlikte, Friedrich Strasse boyunca, fazla konuşmaksızın yürüdük. Birbirimizi anlamakta nedense güçlük çekiyorduk. Bir hediyelik eşya dükkânının önünde durduk. Bir deri kemer satın alıp bana hediye etti. O kemer hâlâ bende...” diye anlatıyor Klaus Wilde Baraner, bu karşılaşmadan yaklaşık 47 yıl sonra ve belirgin bir hüznle devam ediyor:

“Onun vasıtasıyla babama selamlar, yeni çekilmiş fotoğraflarımı ve birkaç satırlık bir mektup yolladım. Ancak hepsi bu kadarla kaldı. Babamla birbirimize hiçbir zaman kavuşamadık!”

1960 yılında Suat Derviş hakkında SSCB yönetimi tarafından Moskova'da bir dosya oluşturulmuştu (bkz. s. 303-310).

Belki de bu dosyanın içerdiği bilgilerin ışığında, SSCB yönetimi tarafından Suat'a bir görevin verilmesi kararlaştırıldı.

Moskova'dan Önemli Bir Mesaj

Giderek bozulan sağlığına deva arayan Hamiyet, eski kocasının desteği sayesinde uzunca bir süre için İsviçre'de bir sana-

toryuma yatacaktı. Suat ise, artık İstanbul'a dönmeye karar verdi. Yıl 1961'di.

Reşat Fuat tahliye olmuştu. Onun gelmesine yakın, Beyoğlu'nda tutulan bir daireyi dayayıp döşemeye koyuldu. Bu, Postacılar Sokağı No:20'de, beş katlı, neo-klasik cepheli Santa Maria Apartmanı'nın üçüncü katında bir daireydi. Yüksek tavanlı, yüksek ve dar pencereli, kocaman odalı, çapraşık koridorlu; yazları hafif küf ve rutubet kokan, bakımı oldukça zor, asansörsüz...

Tanıdıklarının hemen hepsi, Reşat Fuat'ın, eski TKP'li Bulgar asıllı marangoz Şevki Usta'ya mobilya sipariş ederken ya da mefruşatçılarda salona tül perdelerle keten güneşlikler seçerken sergilediği genç âşık heyecanını yıllar sonra hâlâ hatırlayacaklardı. Her karşılaştığı dosta, konuşma sırasında bir fırsatını bulup duyduğu mutluluğu paylaşmak istercesine, "Suat geliyor! Suat yakında burada olacak!" müjdesini veriyordu.

Suat, İstanbul'a sadece Reşat Fuat'ın oğlundan haberlerle dönmüyordu...

Rasih Nuri İleri'ye göre, aynı zamanda SSCB'den, Reşat Fuat için çok önemli bir mesaj da getiriyordu.

Moskova, TKP'yi canlandırmayı amaçlıyordu. Bu nedenle, partinin Moskova'daki önemli adamı İsmail Bilen, çok yakın dostu Reşat Fuat ile Zeki Baştımar'ın, Nâzım Hikmet'in ve daha başkalarının, Komünist Partisi'nin dış bürosunu kurmak amacıyla yapılacak bir toplantıya çağrılmalarına önayak olmuştu.

Ne var ki, Reşat Fuat bu çağrıya olumsuz cevap verecekti.

Bu olumsuz cevabın nedenlerinin biri ve herhalde en önemlisi, o dönemde TKP içinde, kökeni on yıl kadar önceye, yani 1951 tevkifatına dayanan önemli bir bölünme meydana gelmiş olmasıydı.

Bölünme çok kısaca özetlenecek olursa, o yıllardaki davalar da, sanıkların savunmalarını hazırlamaları için, daha önce polis sorgusunda verdikleri ifadelerin okunma izni çıkmasından kaynaklanmıştı.

Merkez Komitesi üyelerinin ifadelerinin parti yöneticilerinin eline geçmesiyle parti içinde her şey altüst olmuştu; özellikle Zeki Başımar'la, Şefik Hüsnü, Reşat Fuat ve ekibi arasında önemli bir itilaf yaşanmıştı.

Bu konuya Rasih Nuri İleri'nin açıklaması şöyle:

“Davada sanıklara açık olan ifadelerde, Zeki Başımar'ın, Moskova'da Reşat Fuat ile olan ilişkilerinden bahsettiği ortaya çıkmıştı. Reşat, ‘bu ifadeni inkâr et!’ dediğinde, Başımar, ‘İnkâr edemem, çünkü Başbakanlık kütüphanesinde memur olmak için verdiğim özgeçmişimde bunlar zaten yazılıdır, özgeçmişimi yazmama da parti müsaade etmiştir!’ diye kendini savunmuştu. Bunun üzerine, Reşat Fuat, ‘Yukarıdaki (yani Sovyet Birliği'ndeki) ilişkiler hakkında bilgi ve ifade verilmeyeceğini bilmiyor musun?’ diye öfkelenmişti.

“Yıllar sonra, dış büroyu kurmak üzere Suat Derviş vasıtasıyla Moskova'ya çağrıldığında, Reşat, ‘1953 sorgu ifadeleri zaten Moskova'da mevcut, hepsini ilettik. Orada her şey apaçık. Zeki Başımar'la aramızdaki itilafın nedenini biliyorlar. Şimdi ikimizin oraya gidip karşılıklı tartışmamızın hiçbir anlamı yok!’ diye cevap verdiğini bana anlatmıştı.”

Reşat Fuat Baraner işkence görmüş, enfarktüs geçirmiş, maddi ve manevi büyük sıkıntılar çekmişti. Davasına inancını, hevesini, coşkusunu kaybetmemişti, ancak ağır sağlık sorunları ve parasızlığı onu geride durmaya zorluyordu.

Bu durumda Reşat Fuat'ın bu çağrıyı reddedişinin bir başka nedeni olarak, “Ben enfarktüslü bir adamım, oraya illegal olarak girersem, bir daha Türkiye'ye dönemem. Yurtdışında da ölmek istemem!” sözleriyle ifade ettiği derin bir kaygıdır.

Oysa Suat, partiyle ilgili önemli bir mesajın taşıyıcısı olmanın gururuyla dönüyordu. Kocasının, getirdiği teklifi reddedişi karşısında düş kırıklığı yaşıyordu ve bunun üzerine, “Reşat Fuat galiba yaşlandı ve mücadeleden vazgeçti,” şeklinde, oldukça yüzeysel bir yorum yapmıştı...

Ne var ki, pes edenlere hep öfke duyardı. En çok sevdikleri söz konusu olsa da, şartlar bunu mutlaka gerektirse de...

Her Şey Değişmiş... Hayat Yine de Devam Ediyor

Sonuçta, zaten kanunen yasaklı olan Reşat Fuat Baraner, Türkiye’de olsun, yurtdışında olsun, herhangi bir siyasi faaliyete katılmak istemiyordu. O, hayatının geri kalan bölümünü kitap okuyarak, çeviriler yaparak ve ideallerini gerçekleştirmek amacıyla aktif siyasette kalmış olan dostlarını evinde ağırlayıp onları yüreklendirmek ve yönlendirmekle geçirmeye hazırlanıyordu.

Suat Derviş ise, yurtdışında elit bir çevre edinmiş ve onları kendisine hayran bırakan başarılarla imza atmış olarak geçirdiği nerdeyse on yıllık ayrılıktan sonra İstanbul’a ve Reşat Fuat’la müşterek bir yaşama döndüğünde, hem doğduğu ülkeye ve şehre hem de kocasına yeniden alışmaya çalışıyordu...

Ülkeye gelince...

Bir yıl kadar önce, 27 Mayıs 1960’ta bir askeri darbeyle sarsılmıştı.

Demokratik bir açılımı temsil etmesi beklenen Demokrat Parti zaman içinde vaatlerini tutamayınca ülkede istikrarsızlık baş göstermiş, sonunda da ordu Demokrat Parti’li yönetime el koymuştu.

Bayar, Menderes ve Koraltan başta olmak üzere, parti liderleri ve milletvekilleri tutuklanmış, önce gözetim altına alınmış, sonra da yargılanmak üzere Yassıada cezaevine yollanmışlardı; ardından da, birinci Cenal Gürsel hükümeti kurulmuş, Milli Birlik Komitesi hukuki bir statüye kavuştuktan sonra, Yassıada duruşmaları başlamıştı...

Suat’ın döndüğü yılın başında, birer gün arayla Ragıp Gümüşpala’nın genel başkanlığı altında Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Türkiye İşçi Partisi kurulmuştu.

Yeni Anayasa, Temsilciler Meclisi’nde kabul edilmişti.

93 kişilik ilk işçi grubu, Almanya'ya çalışmaya giderken Sirkeci Garı'nda davul zurna eşliğinde uğurlanmıştı. .

Tramvay, İstanbul'un Avrupa yakasından kaldırılmıştı...

Yassıada Mahkemesi, her akşam radyodan İzmir Marşı'nın nağmeleriyle başlayan ve heyecanla dinlenen duruşmalarının sonunda, Demokrat Parti'nin on beş üyesi hakkında ölüm cezası, otuz iki üyesi hakkında ise, müebbet hapis cezası verildiğini açıkladı.

Sonunda da Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan ve bir gün sonra Adnan Menderes'e verilen ölüm cezaları İmralı'da infaz edildi.

Yıl, Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanı seçilmesi, sekizinci İnönü Hükümeti'nin kurulması, *Yön* dergisinin ilk sayısının çıkması ve TÜRK-İŞ'in, Saraçhane'de 100 binden fazla işçinin katıldığı büyük bir miting düzenlemesiyle son bulacaktı.

Evet, bu gönüllü sürgün döneminden sonra Suat, artık ne memleketini ne de kocasını tam olarak tanıyabiliyordu.

Kendisine gelince...

Siyasi fikirlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştı.

Coşkusu, cana yakınlığı da görünürde aynıydı... Hâlâ gülmeyi ve güldürmeyi seviyor, o meşhur kahkahalarını sık sık atıyordu. Bakışlarının cazibesi de hâlâ eskisi gibiydi.

Fakat fiziksel olarak epey değişmişti.

Zaten hep şişmanlamaya meyilli bir yapısı vardı ve artık ba-yağı kiloluydu, gözlerinin altı torba torbaydı, epey azalmış olan saçlarına ise tüm gayretlerine rağmen eski hoş şekilleri vermekte zorlanıyordu. Her zaman zayıf noktası olmuş dişleri iyice sararmış, birkaçını çektirmek zorunda kalmıştı, bu da gülümseyişini iyice gölgeliyordu. Yıllardır şeker hastalığını perhizle iyi kötü kontrol altına almayı başarmıştı; ancak Paris'te bir kez gidebildiği doktor gözlerinde beliren hafif görme bozukluğunu diyabete yormuştu. Muhtemelen kandaki şekerin bir inip bir çıkması gözlerindeki kılcal damarlarda hasar yapmış, "retinit" denen bir retina yangısına yol açmıştı. Ancak Suat, bir yazar için

bu çok vahim rahatsızlığın ilerleyebileceğine ihtimal vermiyor, tekrar doktora gitmeyi reddediyor, şimdilik kaygılanmak istemiyordu.

Şimdilik... Yeni evlerindeki kütüphanenin camlı raflarında, Reşat Fuat'ın yeni aldığı birkaç kitaba -bütün kitaplarını zamanında ödünç vermiş ve bir daha geri alamamıştı- Suat'ın Paris'ten getirdiği Fransızca kitaplar ve gümüş çerçevelerdeki birbirinden gösterişli aile fotoğrafları eklendi; "pikap"taki, 78'lik "Sahibinin Sesi" plaklardan yükselen Fransız şansonlarının, Strauss valslarının nağmeleri uzun koridorlarda yankılanıyor....

Akşamları konuşma, sohbet kesildiğinde yerini daktilo tıkrıtısı alıyor. Girişteki siyah telefonun zili de daha sık çalıyor...

Sıkça açılan pencerelerden, yüksek tavanlı nemli ve loş odalara temiz hava doluyor...

Mutfaktan "gulâş" gibi, "Böf Strogonof" gibi değişik yemeklerin iştah kabartan kokuları yayılıyor...

Kediler, mutfağın aydınlığa bakan penceresinin pervazının etrafında toplanmış yemek artıklarını bekliyor...

Sofra, el işlemeli beyaz örtüler, aile yadigârı porselen tabaklar ve rengârenk çiçek buketleriyle güzelleşiyor...

Suat'ın artık eve dönmüş olduğu belli... Reşat, onu bunca sabırsızlıkla beklemekte haklıymış.

Çiftin o yıllarda çekilmiş, oldukça dokunaklı bir fotoğrafı var: Yıpranmış, yorgun ama hâlâ güzel yüzlerini birbirlerine dönmüşler; sevgi, şefkat ve mutlulukla bakıyorlar.

Ancak gündelik yaşamları yukarılarda anlatıldığı gibi hep tozpembe değil... Parasızlık çekiyorlar; Reşat Fuat yasaklı olduğundan, kuruluş aşamasına gelen Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP) zarar vermemek için elinden geleni yapmıştı. Mesela, daha önceleri çalıştığı Behice Boran'a ait olan ABC tercüme bürosuyla ilişkisini kesmiş, Eminönü'nde, Mimar Han'da Doğu-Batı tercüme bürosunu açmıştı.

Rasih Nuri İleri, konuya ilişkin şunları anlatıyor:

“Reşat Fuat Baraner, TİP’e zarar vermeme konusunda çok titizdi. Parti kurulur kurulmaz Mehmet Ali Aybar’a, ‘Artık bundan böyle mümkün olduğunca az görüşmeliyiz, hatta hiç görüşmesek daha da iyi olur!’ demişti. Mehmet Ali Aybar ise bu uyarıyı çok ciddiye almıştı. Günün birinde Reşat Fuat’la Veli Alemdar Hanı’nda asansörde karşılaşmış, onu görmezlikten gelmişti; hem de sadece ikisi varken! Reşat Fuat da bunu gülerek bana anlatmıştı. Oysa kendisi, parti lideri Mehmet Ali Aybar’ın eleştirilmesini, TİP’in sol kanadının ihracına kadar asla kabul etmezdi.”

243

Reşat Fuat’ın TİP’in kuruluş aşamasında gösterdiği duyarlılık hâlâ polisin sıkı kontrolü altında olduğunu bildiğindendi.

Bunu da gazeteci-yazar Emin Karaca hatırlıyor:

“Reşat Fuat Baraner, dar ve uzun bir hanın ikinci katının tümünü kaplayan bir odada çalışırdı gün boyu; ben de İstanbul’a yeni gelmiş sol sempatizanı bir gençtim, aynı handa çalışırdım ve o efsanevi Reşat Fuat’la tanışma fırsatını kollardım. Ara sıra merdivenlerden kapıcıya seslenişini duyardım, ‘Nazım Efendi, bana bir orta şekerli kahve lütfen’ diye. Ben bu Nazım Efendi’nin birkaç kere bir-iki kişiyle etrafı kolaçan ederek fısır fısır konuştuğunu görmüştüm. Sonunda dayanamayıp ona kimlerle konuştuğunu sordum, adam şişinerek, sivil polisler Reşat Fuat hakkında bilgi verdiğini anlattı. Ben de bunu derhal gidip Reşat Fuat Baraner’e ilettim. O hüzünlü gülümseyişini hiç unutmam: ‘Kurt öldü şimdi postunun peşindeler’ gibi bir laf etmişti.”

Ancak Baraner, tüm bunları aklına fazla takmamaya çalışarak tek başına, kalın sözlüklerin ve tozlu dosyaların üst üste yığılı olduğu odasının rutubetli loşluğunda, kahvelerini peş peşe yudumlayarak, Almancadan ve Fransızcadan Türkçeye noter tasdikli tercümeler yapıyordu.

Bu, aynı zamanda her gün evinden işyerine, işyerinden evine gidip gelirken çıkması gereken pek çok basamak ve tırmanması

gereken oldukça dik Postacılar Sokağı yokuşu demektir. Yorgun kalbi buna daha ne kadar dayanacaktı?

244

Suat Derviş ise, kendini ve eserlerini insanlara hatırlatmak için, oldukça büyük bir çaba harcıyordu:

Efendim,

Size bahsettiğim kitabımın hülasesini yolluyorum.

Hülasa kısadır. Elimde Fransızca roman var. İsterseniz size onu yollayayım, mevzu ve eser hakkında, daha etraflı bir fikir edinebilirsiniz.

Kısa hülasada maal’ese sinemaya yarayacak elemanları tebarüz ettiremedim, çünkü daha fazla romanı hülasa ettim, senaryoyu değil.

Burada başlıca rollerde bir fettan kadın -Zeyneb- Bir iyi kadın-Siyah bereli kadın- Bir Vasfi vardır.

İkinci ehemmiyette, amca ve Vasfi’nin annesi vardır.

Sonra birçok mahpus ve serseri tipi, meczuh hane berduşlar. Bir ihtiyar kadın, bir de “miss Ser” lakaplı, alkolik kadın tipi vardır.

Eğer, eser sizi alakadar ederse, lütfen bana çabuk cevap veriniz. Çünkü Mayıs ortasında, birkaç ay kalmak üzere yeniden İsviçre’ye gideceğim.

Samimi selamlar,

Suat Derviş⁽¹²⁶⁾

28 Mart 1963 tarihinde *Ankara Mahpusu* ya da *Zeynep İçin*’in filmleştirilmesi için yönetmen Faruk Kenç’e yolladığı bu mektubun da, altmışlı yıllardaki pek çok girişimi gibi sonuçsuz kaldığını biliyoruz.

1963 Mayıs’ının ortasında bunca çaresizlik çekerken hangi amaçla birkaç ay kalmak üzere, hem de “yeniden” İsviçre’ye gi-

deceği ise bize meçhul. Belki de Hamiyet'i, uzunca bir süre için yattığı sanatoryumda ziyaret etmeyi planlıyordu...

Yılmıyor, çalışmaya devam ediyordu...

245

Aksaray'dan Bir Perihan, 17 Aralık 1962- 22 Şubat 1963 tarihleri arasında altmış sekiz sayı olarak *Gece Postası*'nda tefrika edildi.

Yazar, romanında eski ve aristokrat bir aileden gelme Pakize ve Çerkez dadısı Gülter'le "eski zaman kadınlarını"; Pakize'nın yeğeni Nuri ile "köklü bir Osmanlı ailesinden gelip çağdaş hayata ayak uydurmakta bocalayan bir erkeği ve "Aksaraylı Perihan'la" Aksaray'da doğmuş, ortamından utanan ve ne pahasına olursa olsun "yükselmeye" çalışan sonradan görme birini anlatmakta.

Bu tefrika da yıllar önce yazılmış olan *Hiç Biri*, *Gönül Gibi* ve *Çılgın Gibi* misali, Suat Derviş'in yaşamından ve yakın çevresinden en çok esinlenerek yazdığı eserlerden biri. Dahası, okur, romanın, biraz hırçınca bir hesaplaşmayla kaleme alındığı hissiye kapılıyor...

Ve galiba Suat Derviş bu kez fazla ileri gidiyor... Eserinde, yaşadığı bilinen birçok olayı, hele hele çok yakından tanıdığı bilinen birçok kişiyi öyle az maskeliyor ki, onların kendilerini, hatta çevresindekilerin onları tanımamaları neredeyse imkânsız...

Bin bir sorunla cebelleşen bir Suat Derviş'in kaleminden çıkmış, *Aksaray'dan Bir Perihan* o dönemde çok yankı uyandırmamakla birlikte, o kitapta kendilerini aynada görür gibi gören kimilerini derinden yaralamış ve kendisinden uzaklaşmalarına neden olmuş olmalı.

Bu kitapta da, *Hiç'te*, *İstanbul'un Bir Gecesinde* olduğu gibi çocuklar ölüyor, hem de bir değil, altı... Gülter'in altı çocuğuna, peş peşe yine o can acıtan sözcüklerle veda ediliyor kitabın sayfalarında.

Suat'ın hayatında olduğu gibi, kimi önemli eserlerinde de, çocuklara yaşam hakkı yok gibi...

Ancak bu onu, dünyadaki bütün çocuklar için yerine göre açık ya da üstü kapalı ideolojik mesajlar içeren birbirinden nefis masallar yazmasını engellemiyor.

246

Hatta o dönemde, çocuk masalları özellikle tercih ettiği bir tür... Bu masalları, Türkiye’de bir müstear ad altında, Fransa’da ise sol görüşlü ünlü *Vaillant* dergisine kendi imzasıyla ve doğrudan doğruya Fransızca yazıyor.

Bunun yanı sıra, geçinmek için başkasının imzasıyla çıkacak olan makale, öykü, tiyatro oyunu ve radyo oyun için kalemini yine “ödünç” veriyor, bazen de çeviriler yapıyor.

1963 yılının Haziran ayında uzun zamandır görmediği Nâzım Hikmet’in, sürgün yaşadığı Moskova’da öldüğünü öğrenip en güzel gençlik hatırasına hüznle veda ediyor...

Sürgün kendisinin de kılpayı kurtulduğu bir durum.

Ancak bu, zaman zaman kendi içinde hâlâ sürgünde olmasını engellemiyor.

Bu arada, 27 Mayıs ihtilalinin çalkantıları da devam etmekteydi.

İhtilalin başarıya ulaşmadığı fikrinde olan Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir’in başını çektiği bir grup subay, 22 Şubat 1962 tarihinde bir darbe girişiminde bulunmuş, ancak başarılı olamamışlardı. Bu, Başbakan İsmet İnönü tarafından bastırılan, halkın ve ordunun büyük çoğunluğunun desteğinden yoksun darbe girişimi sonucunda, Talat Aydemir ve arkadaşları olaya karışan genç subaylarla birlikte emekliye sevk edilmişlerdi.

Ancak emekli Albay Talat Aydemir ve arkadaşları, bu kez, 1963 yılının 20 Mayıs’ı 21 Mayıs’a bağlayan gecesi ikinci bir darbe girişimi daha başlatıp ülke yönetimine el koymaya kalkıştılar.

Sabah olunca olay bastırıldı, başta Talat Aydemir olmak üzere, darbe girişiminin elebaşları teker teker yakalanıp ölüm cezasına çarptırıldılar.

Talat Aydemir ile Fethi Gürcan idam edildi.

“Bu Evin Sahibesi Benim!”

Reşat Fuat ile Suat Derviş bütün çabalarına rağmen parasal açıdan hâlâ çok zorlanıyorlardı. Ama yine de misafirleri çoktu: Bunu ikisi de hep çok sevmiş, başka türlü bir yaşamı hiçbir zaman düşünmemişlerdi.

Sürekli zili çalınan bir kapı... Çamlıca'dan Şişli'ye, Şişli'den de buraya taşınan salonun girişindeki cevizden uzun yemek masanın üzerinden hiç eksik olmayan ekmek, beyaz peynir, kavun, çoban salatası ve rakı... Bunları Baranerleri tanımış olanların hemen hepsi hatırlar. Beyaz peynir çok çabuk biterdi; Suat Derviş'in mutfaktan biraz boğuk sesi neşeyle yankılanırdı: “Daha var, meraklanmayın, aç bırakmam sizi!”

Ancak, maddi sıkıntılardan başka, Suat, kocasının etrafındaki insanlardan kaynaklanan hiç beklemediği yeni sorunlarla karşılaşılıyordu...

Rasih Nuri İleri, eşi Bedia'yla ilk kez Baraner çiftinin ziyaretine gittikleri günü hatırlıyor.

Suat'ın Türkiye'ye dönmesinden önce, Reşat'ın etrafında bir gençlik halkası oluşturan partili kızlardan dişçi Sevinç Özgüner, bu ziyaret konusunda daha önce onu uyarmaktan geri kalmaz.

“Ziyaretlerine sen gidebilirsin de, sakın Bedia gitmesin! Suat Hanım yanı başında, kendisine olası rakip olabilecek kadın görmek istemez. Bedia'ya kötü muamele eder.”

Karı koca bu uyarıları saçma bulup onlara kulak tıkamaya karar verir ve Baranerleri ziyarete giderler. Her ikisi de çok iyi karşılanılır; her zamanki gibi ayaküstü bir meze sofrası donatılacaktır. Suat, çok rahat bir tavırla, enfarktüs geçirmiş olan kocasından Asmalımescit'e kadar gidip yiyecek bir şeyler almasını ister; o da hiç itiraz etmeden paltosunu giymeye hazırlanırken, Rasih Nuri İleri alışverişi bizzat yapacağını söyleyip onun yerine gider. Sonunda, gece çok hoş ve samimi bir hava içinde geçer. Böylece Bedia İleri ile Suat Derviş, sonuna kadar sürecektir sağlam bir dostluğun temelini atmış olurlar.

Yine de Sevinç Özgüner'in kendisine söylenenleri unutmamış olan İleri, günün birinde dayanamayıp Suat Derviş'e, hakkında, "Yanı başında kadın görmeyi pek sevmez" lafının nereden kaynaklandığını sorar. Suat Derviş de işin kendince aslını izah eder:

Reşat Fuat, hapishane çıkışı epey uzun bir süre tek başına kalmıştır. Bu yalnızlığını, etrafını sararak, sırasında kahvesini pişirip önüne getirmekle, sırasında evinin ihtiyaçlarını gidermekle ya da onu evlerine yemeğe konuk etmekle az da olsa gideren, partili ve üniversiteli genç kız ve erkekler olmuştur. O, onların, biraz efsanevi ama bakılması, kollanması da gereken, "Reşat ağabey"leridir.

Böylece Suat, yurtdışından dönüp yeni evine yerleştiğinde hemen her gün beklemediği saatlerde, kolları paketlerle dolu kapısını çalan, pervasızca mutfağa girip paketleri açıp içindekileri yerleştiren, "Reşat Ağabey'in sevdiği gibi" kahve pişiren bir sürü gençle, özellikle de genç hanımla karşılaşır... Önceleri onu hayretler içinde bırakan bu durum, bir müddet daha devam eder.

Sonunda, bu genç hanımların zırt pırt evine girip kendi evlerindeymiş gibi hareket etmeleri, hatta kendisine de şefkatle "istediği bir şey olup olmadığını" sormaları karşısında, hayret yerini öfkeye bırakır; durum, kendi evinde nerdeyse misafir muamelesi görme yolundadır. Bu ise olacak iş değildir.

Saçma sapan biçimsel bir nezaket uğruna sözünü asla sakınmamak; kızgınlığını, öfkesini daima açıkça belirtmek insan ilişkilerinde gençliğinden bu yana hep sadık kaldığı ilkelerdi Suat'ın.

Bu kez de öyle yapar, yine bir gün mutfağında bir şeyler hazırlamaktayken, nerdeyse çarpıştığı iki davetsiz "yardımsever" misafire, davranışları hakkında düşündüklerini bir solukta sıralar:

"Bakın, bu evin sahibi benim, bu eve ne alınacağı, bu evde hangi işlerin ne zaman yapılacağı hakkında, sadece ben ka-

rar veririm! Tabii, evime misafir olarak gelmek istiyorsanız, buyurunuz kapım açık. Yok, illa da Reşat Ağabeyinizle özel görüşmek istiyorsanız, onu lütfen işyerinde yapınız!” der.

Reşat’ın gönüllü bakıcıları da alınıp hakkında böyle dedikodular çıkarırlar.

“Reşat Ağabey çok tatlı, çok sakın, çok efendi bir adamdı, herkes onu çok severdi. Karısı yurtdışındayken cumartesi akşamları bize katılır, yemeği bizde yerdı. Bizler de, seve seve onunla ilgilenirdik. Ne yazık ki, Suat Abla yurtdışından döndüğünde onu iyice sahiplendi, bizden âdeta ayırmak, uzaklaştırmak için elinden geleni yaptı. Bize karşı da çok soğuk davrandı. Kim bilir neden? Ya artık siyasetten elini eteğini çekmişti ve sakıncalı insanlarla görüşmek istemiyordu ya da bizleri, yani bizim Reşat Ağabey ile dostluğumuzu bayağı kıskanmıştı,” diye anlatıyor Yıldız Barkan. Anlaşılan genç bir üniversiteli değil de, Reşat Fuat’ın bir hapisane arkadaşıyla evli otuzlu yaşlarda bir kadın olmasına rağmen, Suat’ın “kıskançlığından” o da payını aldığını düşünüyordu.

Yine o dönemde, Suat’ı tanımış, onunla birkaç kere görüşmüş, evine ziyaretine gitmiş olan Dr. Faika Artan da şöyle konuşuyor:

“Açıkçası, Suat Hanım’ın, etrafında kadın, hele genç ve güzel kadın istemediği kanaatindeyim. Zaten bir kadın arkadaşı olduğunu hiç görmedim. Tek arkadaşı Hamiyet ablası ve Neriman Hikmet’ti. Ablası... Ablasıydı, Neriman Hikmet ise çok gösterişsiz biriydi, o nedenle onu kabul ediyordu sanırım...”

Gerçekten de Suat Derviş en coşkulu, en mutlu günlerinde bile, kadın olarak annesinden, Hamiyet’ten ve âdeta “uydusu” gibi görünen Neriman Hikmet’ten başka, yalnızca romanlarındaki kahramanlarına şefkat ve sempati duymuş gibi...

Kadınlar arasındaki dayanışmaya da pek fazla inananlardan değildir... Bunu, kendisi bir yazısında, her zamanki hafif nahifliği ve açık sözlüğüyle bizzat itiraf etmekteydi:

...Kadının, en yürekten ve en tatlı güldüğü bir şey vardır ki, maalesef ona böyle gülmek fırsatı hayatta ancak yüzde iki nispetinde nasip olur. O gülüşte, başka bir kadının aşk veya işteki muvaffakiyetsizliğidir.

Kadının bundan duyacağı zevke benzer... Ona eş... Ve onun olacak hayatta başka zevk yoktur. Bunu ben de pekiyi bilirim.⁽¹²⁷⁾

Suat Derviş'in kimi davranışlarını açıklamaya yönelik birbirinden farklı görüş açıları... İşin aslı, herhalde tam olarak hiç birinde değil de, çoğu zaman olduğu gibi, ortada bir yerlerde olmalı...

“Birer Prenses Gibi Asil ve Zariftiler”

Suat Derviş'in azarından sonra gençler artık gündüzleri evine pek uğramaz olmuşlardı, ama hemen her akşam misafiriğe gelmeyi sürdürüyorlardı. Çoğu, Baranerlerin maddi yükünü birazcık hafifletmek için yine eli kolu hazır yiyeceklerle dolu geliyordu. Hemencecik beyaz peyniri, kavunu, domatesiyle bir rakı sofrası kuruluyor, yeniliyor, içiliyor, uzun uzun muhabbetler ediliyordu. Gelenlerin çoğu Hilmi Artan, Fadıl Barkan gibi Reşat Fuat'la hapis yatanlar ve eşleriydi. Başlıca konuları da siyasetti. Dayanamıyor, sürekli siyaset konuşuyorlardı. Bazen gündelik siyaset olaylarından, bazense solun geleceğinden dem vuruyor, projeler üretiyor, zaman zaman da tartışmalara giriyorlardı. Reşat Fuat, her zaman yaptığı gibi dikkatle dinliyor, sonra ağır ağır fikrini söylüyor, tavsiyelerde bulunuyordu.

Halen bir işe yaradığının göstergesiydi belki bu sohbetler, bundan dolayı da onları çok seviyordu. Keza etrafındaki insanların sevgisini, saygısını, ilgisini hissetmek, artık vazgeçilmesi zor bir mutluluk, bir güç unsuruydu kendisi için...

(127) Hatice Hatip takma adıyla yazan Suat Derviş, “Kadınlar Neye Güler”, *Yarım Ay*, No:7, 15 Mayıs 1935, s. 21.

Ama Suat... O, sanki pek oralı değildi. Tamam, istediği olmuş, evine, kocasına sahip çıkmış, bunu da karşısındakilere kabul ettirmişti. Hem de onları tamamıyla uzaklaştırmadan... Ancak sorunları yalnızca bundan ibaret değildi.

Belki de onu hayal kırıklığına uğrattığı, acı çektirttiği için siyasetten artık hazzetmiyor gözüküyordu. Ayrıca, Reşat Fuat'ın arkadaşlarının kendisini, o uzun gönüllü sürgünlüğü için kınadıklarını, sevmediklerini, sevgili liderlerine layık görmediklerini düşünüyor, bu kınamayı, bu sevgisizliği gerçekte olduğundan çok daha büyük boyutlarda sanıyor, gittikçe geriliyor, surat asıyordu. Artık mutfaktan, "Çocuklar merak etmeyin, daha çok peynir var. Aç bırakmam sizi!" diyen sesi pek duyulmuyordu. Ama yine de misafirlerine ikramda kusur etmiyor, hatta bazen bir robot misali her işe koşuyordu.

Reşat'a da kızdığı oluyordu. Bunca insanın ilgisini tatlı gülümsemesiyle kabul ettiğini görünce bazen kendisine manen ihanet ettiği hissine kapılıyordu. Ya da onu siyaset uğruna tamamen unuttuğunu...

Dr. Faika Artan'ın hatırladığına göre, Suat kocasını kaybettiğinde, artık ezikliğinden kaynaklanan öfkesini tutamayıp patlayacaktı:

"Reşat Ağabey'in ölümünden sonra Suat Hanım'a başsağlığı için biraz geç gitmiş olmalıyız ki, bize müthiş sitem etti: 'Siz, zaten hep böylesiniz. Beni hiçbir zaman saymadınız, sevmediniz, bana önem vermediniz!' diye. Sadece kocasını kaybetmenin acısına yormak zordu bu davranışını."

Ancak şimdilik dişini sıkıyordu. Gelenler arasında edebiyat gibi, gazetecilik gibi, kendisinin sevdiği, ilgilendiği ve bizzat başarı göstermiş olduğu konulardan söz edebileceği kişilere yöneliyor, onlarla paralel bir tartışma ortamı yaratmaya çalışıyordu.

"(Reşat Fuat'ı) Ziyaretine gittiğim gün Suat Derviş da oradaydı. Onunla ilk defa uzun uzun konuştuk. O zamanın en

gözde iki gazetecisi, İlhan Selçuk’la Çetin Altan’dı. Bana kimi tercih ettiğimi sormuştu, ben, dili çok daha yalın diye, İlhan Selçuk’u tercih ettiğimi söyledim; o da Çetin Altan’ın yazılarını daha çok beğeniyordu. Öyle bir konuşma geçti aramızda...” diye hatırlar Vedat Türkali.

Bir de yalnız kalmış, sürekli sağlığından yakınan ve temel olarak kardeşinin yanına sığınmış olan Hamiyet vardı bu toplantılarda. Hamiyet, aynı zamanda, kardeşini kollamaya, ona destek olmaya gelmiş olduğuna inanıyor, öyle de davranıyordu. Hiç bitmeyen, kimin kime daha çok ihtiyacı olduğu pek anlaşılmayan, bir tür karşılıklı bağımlılıktı onlarınki!

Hamiyet, çoğu zaman yitip gitmiş bir dünyanın geriye kalan son temsilcisi gibi mağrur, biraz da şaşkın şaşkın dolaşıyor, bazen de ev işlerinden ne denli uzak olduğunu gösteren, “Makarna suyunu çekti, ocağı söndüreyim mi?” gibi garip cümleleriyle gençleri kıs kıs güldürüyordu.

Hamiyet’in, etrafla pek uyum sağlayamadığını görmek Suat’ı ayrıca üzüyordu.

“O günler için çok kişinin ‘eksantrik’ bulacağı, alışılmışın dışında değişik davranışları olan, her düşündüğünü açık açık söyleyen biri,” diye hatırlar onu Tülay German.

Başka bir gezegenden geldiğini düşündüren o tuhaf haliyle sevgili Hamiyet, belki olgunlaşmaya zaman bulamadan yaşlanmış olduğundan, gençler dâhil, herkesin adıyla hitap ettiği, Tülay German’ın deyişiyle, “Ebedi genç kız!”...

Ancak, Vedat Türkali, Hamiyet’i ve onun etrafıyla ilişkilerini çok daha olumsuz şekilde anlatır:

“Bir de Allahın belası bir baldız vardı. Paşa torunu, diye ortalıkta dolaşan, acayip bir kadındı! Hatun, gerçekten dayanılır gibi değildi! Herkese, hepimize, kuşkuyla bakardı... Zira anti-komünistti ve Suat’ın hayatının komünistler tarafından mahvedildiğine inanıyordu. Çiftin, pek çok arkadaşı onu kınıyorlardı.

Reşat'ı çok seven Ahmet Fırıncı, 'Reşat nedir, senin bu baldızının hali? deyince, Reşat, 'Aman, bir baldızım var, bunu da başıma vurmayın!' diye cevap vermişti."

Faika Artan ile Yıldız Barkan da Hamiyet'i "Çok dengesiz biri" diye nitelerler... Pek çok tanımış olanı, "Erkeklerle, özellikle de genç olanlara göz süzüşlerini, cilvelerini..." anlatırlar.

Kim ne derse desin, kim ne düşünürse düşünsündü! Galiba ablasının, artık bir an olsun kendisinden uzaklaşmasını istemiyordu Suat. Onun gidişi, mutlu çocukluk günlerinin tamamen yok olması anlamına geliyor olmalıydı.

Ayrıca Hamiyet'in kız kardeşine karşı hayatı boyunca gösterdiği ve göstermeye devam ettiği fedakârlığa ne denmeliydi? Suat'a göre, başka kim onun için, onu yalnız bırakmamak, ona hep destek olabilmek için hiç tereddütsüz kurulu düzenini bozarak önce İstanbul'a gelir, ardından onunla birlikte Paris'e yerleşir, bütün parasını onunla paylaşırdı?

Kardeşi Ruhi Dervişoğlu ise Vedat Türkalî'nin deyimiyle Hamiyet gibi "antikomünist" değildi; tam aksine, önceleri Suat Ablasının siyasi fikirlerini paylaşmış hatta partiye bile kaydolmuştu. 1944 tevkifatında parti içinde faaliyetleri ortaya çıkınca da ancak yaptıklarını üstlenen Suat'ın sayesinde hapse girmekten kurtulmuştu.

Hem de kıl payı...

Ancak sonraları, Anadolu Ajansı'ndaki gazetecilik yıllarında üç çocuklu bir ailenin reisi ve itaatkâr bir devlet memuru olarak, kendini "bu konulardan" geriye çekmişti.

Yine de yurtdışına çıkmak istediğinde, geçmişteki faaliyetleri yüzünden hakkında bir dosya oluşturulduğu için pasaport almakta zorlanmıştı.

Acaba bu olaydan dolayı ablasını mı suçlamıştı?

Ablası mı, bunca yıl üstünde titrediği kardeşinin artık solculukla, dolaylı olarak da kendisiyle ilişkisini kestiğini görünce içlerlemiş ve ondan soğumuştur?

Her halükarda Ruhi ile Suat arasında, o dönemde bağlar iyice kopuktu.

Ruhi'yle aralarında yerleşen bu soğukluk, Hamiyet'in yaptıklarını, Suat'ın gözünde daha da değerli kılıyordu.

Onun hakkı nasıl ödenirdi?

Santa Maria Apartmanı'nda komşuları olan Sofi Hanım üçlüyü ve yaşantılarını, şöyle hatırlıyor:

“Suat Hanım’la ablasına bazen merdivenlerde rastlardım. Elllerinde çöp torbaları olduğunda bile, birer prenses misali asil ve zarifteler. Her ikisinin de Fransız gibi Fransızca konuştuklarını ve bana, benimle Türkçe konuşabileceklerini söylememe rağmen, ısrarla bu dilde hitap ettiklerini hatırlıyorum. Suat Hanım’ın kocası ise kibar, nazik, ama oldukça asık suratlı ve fazla konuşmayan bir beyefendiydi. Epey hastaydı galiba. Evlerine çok misafir gelir, geç saatlere kadar otururlar ve bazen bayağı yüksek sesle uzun uzun tartışırlardı, hatta kavga ederlerdi. Bu toplantılarda içkinin hiç eksik olmadığını, ertesi gün kapının önünde dizili şarap ve rakı şişelerinden anlardık!”

Erdem Buri ve Tülay German’la Müzikli Geceler

Suat, Reşat’ın çevresindekiler tarafından itildiğine inanarak onlardan uzaklaştıkça, evliliğinden önce tanıdığı insanlara âdeta sığınıyordu.

Yakın akrabası Erdem Buri, her iki çevreye de ait olduğu için olsa gerek, kocasıyla kendisinin en çok görüştüğü kişilerdendi.

1953’te yurtdışına çıkmadan önce, Erdem, pek fazla ilişkisi olmadığı, caz delisi bir genç adamdı gözünde. Sırasıyla Tıp, Hukuk, Edebiyat fakültelerine bir süre devam edip vazgeçmiş, sonunda Fransız Filolojisi’nde okumuş... Felsefe, edebiyat, sinema, müzik alanlarında kendini sürekli geliştirdiği için sempatisini kazanmış, diğerlerinden daha renkli bir yeğen...

Erdem'in, 1961'de Türkiye İşçi Partisi'ne yazılmasıyla onu kendisine daha da yakın hissetmişti. Erdem'in sevdiği kadın, TİP konserlerinin değişmez ismi, şahane sesi, içli yorumuyla dinleyenleri büyüleyen Tülay German'ı da sanatçı olarak çok beğeniyordu.

Tülay German ile Suat Derviş'in tanışmaları 1963 yılının güzel bir yaz günü, Moda'nın meşhur balık lokantası Koço'da oldu.

"Erdem Buri'nin Moda'daki evinin terasında yemekteyiz, telefon çaldı. Bir ses, 'Reşat eniştenle Koço'dayız' diyor."⁽¹²⁸⁾

Onlarla Koço'da buluşma fikri Reşat'ındır. Her zamanki duyarlılığı ve inceliğiyle hapisten yeni çıktığı için karısının yeğeni ni zor durumda bırakmaktan korkmuş, evine gideceğine onu bulundukları lokantaya çağırmıştı.

Erdem Buri ile Tülay German, o gece Baraner çifti ile Hamiyet'i, Koço'nun malum çatal bıçak sesleri, sigara dumanı ve kızartma kokuları arasında, Reşat'ın sevdiği türden bir meze sofrasında rakılarını yudumlarken buldular. Erdem, Suat Derviş'e "Utanmıyor musun Suat Abla!..." diye sitem ederek sınıksız sarıldı.

Üçlüyü, ancak bin bir ısrar sonucunda genç adamın evine gelmeye ikna edebildiler.

O gece German'la Buri'nin diğer konukları arasında Âşık Ali İzzet vardı.

Âşık Ali İzzet, tatlı diliyle Hamiyet'i mest edecek, Hamiyet de "ebedi genç kız" cilveleriyle ozanın aklını başından alacaktı...

Suat ise galiba çoktandır bu kadar neşeli, esprili olmamıştı. O gece Tülay German ve Erden Buri'yle saatlerce konuştu. Yurtdışında, özellikle de Paris'te geçen günleri, belki kimselere, kocasına dahi anlatmadığı kadar etraflıca anlattı. O güne değin hatırlamak istemediklerini bile...

(128) Tülay German, "Bir "Eski Tüfek": Derviş ve Üç Beş Anı", *Adam Sanat*, Ağustos 2001, s. 79.

Gizlilik ve korku içinde gidişini, büyük bir maddi sıkıntı içinde geçen ilk zamanlarını, küf kokan pansiyon odasını, Abidin'in ve daha başkalarının ilgisizliğini, günlerce kahve köşelerinde en ucuz yiyecek olan kruvasan ile beyazı griye çalan katı yumurtalarla beslenişini, onları da bulamayınca koyu bir kahveyle ayakta durmaya çalışmasını, paraya sıkışınca artık, sağcı mı solcu mu, çok fazla bakmadan dergilerin kapısını aşındırmasını...

O kendine has mizahi anlatısının ardında, acaba kendini temize çıkarma, orada her şeyin sanıldığı kadar parlak olmadığını gösterme isteği mi vardı etrafındakilere?

Belki de özellikle, onu hüznün ve şefkatle dinleyen Reşat Fuat'a...

Sonunda sessizleşmiş, neşesi uçup gitmiş, Âşık'ın söylediği türküleri yorgun ve güzel gözleri yumuk dinlemişti:

*Mühür gözlüm seni elden
Sakınırım kıskanırım
Uçan kuştan esen yelden
Yağan kardan esen yelden
Sakınırım kıskanırım
Sakınırım kıskanırım
(...)*

11 Aralık 1964'te Saray Sineması'nda Aşık İhsani, Aşık Nesimi Çimen, Aşık Ali İzzet, Ruhi Su ve Tülay German TİP'e para toplamak için, Erdem Buri yönetiminde bir konser düzenlemişlerdi...

Bu konuda şaşmaz bir tutarlılık ve sorumlulukla hareket eden Reşat Fuat, TİP'e zarar vermemek için konserde bulunmamasının daha doğru olacağını düşünmüştü. Ancak Suat dayanamamış, gelip en arka sıralarda oturmuş, konseri olanca duygusallığı, coşkusu, özlemiyle dinlemiş, salon boşalınca da Erdem Buri'ye sarılıp doyasıya ağlamıştı, onu hep "gülen ve güldüren" Suat Derviş olarak tanıdığı olan Tülay German'ı şaşırtarak...

Reşat Fuat'ın Ölümü...

Reşat Fuat'ın ciddi şekilde hastalanıp yatağa düştüğü 1968 yılı, 60'lı yılların ortasından beri giderek tırmanan huzursuzluğun iyice ayyuka çıkıp 12 Mart Muhtırası zemininin hazırlandığı yıldır...

Rasih Nuri İleri o yıla Baranerlerle kendi evinde girdiklerini hatırlar. Onlarla birlikte hatırladığı kadarıyla, Neriman Hikmet Öztekin ve Reşat'ın arkadaşlarından şoför Halit de gelmişlerdi ve de seksen kadar TKP'li...

Reşat Fuat, Atatürk'ten ve Kurtuluş Savaşı'ndan dem vurup Türk milletinin ikinci milli kurtuluş hareketinin de Devrimci Güç Birliği sayesinde başarıyla sonuçlanacağını söylediği uzun bir konuşma yapmıştı, bir tür veda nutkunun ağır hüznünü taşıyan...

Daha sonra bu konuşmayı biraz değiştirerek kaleme alacak ve 19 Mayıs Gençlik Bayramı dolayısıyla *Türk Solu* dergisinde isimsiz yayınlayacaktı.

Dr. Faika Artan, yazın başlarında Baranerlerin evine gittiğinde Reşat Fuat'ın elinde bir paket peksimetle evin içinde ruh gibi dolaşmakta olduğunu hatırlar. Çok kötü olduğunu, bu peksimetlerden başka hiçbir şey yiyemez hale geldiğini anlatmıştı ona...

Sonra da giderek kötüleşti.

Ağır kalp yetmezliğinin yanı sıra bir de kan kanseri teşhisi kondu.

Artık o çok sevdiği içkide de teselli bulamıyordu. Sürekli olarak maroken koltuğunda oturup kitap okuyordu. Suat'la göz göze geldiklerinde ise sevecenlikle bakan kopkoyu gözleri, karısına, uğruna tüm yaptıkları, tüm feda ettikleri için hem teşekkür ediyor hem de özür diliyor gibiydi.

Suat da artık kocasının sona yaklaştığını anlamıştı.

Onu, Reşat Fuat'ın ölümünden sonra tanımış olan Osman Bahadır:

“Bunca yıldan sonra, hakkında aklımda kalan başlıca özelliklerin başında, kocasına çok âşık olmuş olması ve asla unutmamış olmasıydı,” diyor.

258

Ancak Artan’ların görüşü biraz farklı:

“Reşat Ağabey hapisteyken onunla pek ilgilenmemişti. Hastalığının ilk günlerinde de pek bakmamıştı –burada, Rasih Nuri İleri’nin anlattığı gibi, enfarktüslü Reşat Fuat’ı alışverişe yollayan Suat Derviş’i anımsamamak imkânsız– Biz Reşat Ağabey’e bir yandan kızar, bir yandan acırdık. Ama çok gençtik, o ise koskocaman bir ağabeydi. Ne diyebilirdik ki! Reşat Ağabey son derece çelebi, zeki, tatlı, hümanist biriydi, yazık oldu ona.”

Yine de Suat’ın Reşat Fuat’la birlikteliğinin, diğer evliliklerine oranla çok daha fazla sevgi, saygı ve ortak amaçlarla taçlandığı muhakkak.

Eşinin son günlerinde artık hiç yanından ayrılmıyor, kaygısını içine gömüp mümkün olduğunca cesaret vermeye çalışıyordu. Zor günlerin olağanüstü yürekli Suat’ıydı yeniden.

Ölmekte olan kocasının etrafında bir huzur, hatta bir mutluluk alanı oluşturmaya çabaladı; arkadaşlarını canla başla ağırlarken gülümseyişini bir an olsun eksik etmedi, onlara hastanede bile ev sahipliği yaptı.

Pek çok dergide yayınlanmış bir fotoğrafa göz atmanın tam sırası şimdi. Baş üst üste konmuş yastıklara dayalı, bitkin ama yine de gülümsemeye çalışan bir Reşat Fuat, etrafı kalabalık ve hemen yanı başında, saçlarını bir bantla toplamış, dudaklarında belli belirsiz bir tebessümün gölgesi ve gözlerinde gerçek bir hüznle bir koruyucu melek gibi duran Suat... Her an yardıma ve teselliye hazır!

68 yılının tamamına egemen olan ülkedeki müthiş huzursuzluk, hemen başında, ilk fabrika işgali olan Derby Lastik Fabrikası işgaliyle başlamıştı.

İlahiyat Fakültesi, başörtüsü meselesi yüzünden boykota giden ilk fakülte olmuştu. Ardından, Dil Tarih ve Coğrafya fakül-

telerinde başlayan boykot, bütün üniversite ve yüksek okullara yayıldı.

Haziran ayında, senato kısmi, belediye il genel meclisi, muhtar ve boş yerlerdeki milletvekili seçimlerinde çıkan olaylarda 19 kişi ölmüştü. Senato seçimlerinde Adalet Partisi en fazla senatörlük alan partiydi.

Temmuz'da, Altıncı Filo İstanbul'a gelince aleyhte gösteriler yapılmış, göstericilerle toplum polisi arasında çatışma çıkmıştı.

Reşat Fuat Baraner ise hasta yatağından, ağır hastalarda rastlanan o tuhaf öngörüyle: "Bu sadece bir başlangıç" demişti.

Evine döndükten bir süre sonra tekrar Samatya SSK hastanesine yattı.

Onu kan ve serumlarla güçlendirmeye çalıştıkları hasta yatağında, ikinci bir enfarktüs sabaha karşı yakalayınca, günlerdir başucundan ayrılmamış olan karısına hafifçe gülümseyip "Merak etme bir şey değil," demeye ancak vakti yetti.

Bunca hasretini çektiği oğlu Klaus'u bebekliğinden bu yana bir daha göremeden son nefesini verdi...

"Ben çelengini taşıyanlardandım. Dün gibi hatırlıyorum. Feriköy mezarlığında, o Allah'ın sıcağında saatler süren konuşmalar oldu. Herkesin gözü yaşlıydı; böyle iyi kalpli, asil bir adamı sevmemek mümkün mü hiç! Konuşanlar, Atatürk'le akrabalığından bahsetti, sonra parti için, işçi için yaptıklarından... Suat Abla ayakta zor duruyordu," diye anlatıyor Mediha Özçelik o günü.

"Cenazesini Şişli Camii'nden kaldırdık. Feriköy Mezarlığı'nda, Dr. Şefik Hüsnü'nün mezarı yakınına defnedildi. Nasıl ironik rastlantıysa, ikisi arasındaki mezar bir polis komiserinin-di!" diye anlatıyor Vedat Türkali.

Medyada pek sözü edilmeyen bu ölüme, galiba tek yer ayıran *Tercüman* gazetesi olmuştu.

17 Ağustos Cumartesi günü çıkan sayıda, birinci sayfadan şöyle bir üst manşet atılmıştı:

260

Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin Lideri öldü ve yeni lider seçildi, 1022 komünist hakkında soruşturma açıldı.

Türkiye Gizli Komünist Partisinin uzun süre liderliğini yapan Reşat Fuat Baraner'in ölümünden sonra, yeni bir lider seçmek için Ankaralı ve İzmirli komünistlerin İstanbul'a gelmeleri ve gizli bir yerde toplantı yapmaları üzerine, siyasi polis şehrimizdeki tescilli 1022 komünisti kontrol altına almış ve geniş bir soruşturma açmıştır.

(...) Önceki gün, Şişli Camii'nde yapılan cenaze törenine, İstanbul, Ankara ve İzmir'den tanınmış komünistler katılmıştır. Bu arada, Mihri Belli, Reşat Baraner'in mezarı başında bir konuşma yapmıştır. Konuşması, eski liderin yolundan yürüneceğini açıklamaktaydı. Mihri Belli hakkında siyasi polis ayrıca soruşturma açmıştır...

Santa Maria Apartmanı'nın ait olduğu Kilise Vakfı'ndan Peder Jean, kiracılarının cenazesinde bulunmayı, ona mezarlığa kadar eşlik etmeyi görev addetmişti. Fakat Feriköy'de tabutun başında atılan nutukları duyduğunda, fena halde irkilecekti. Demek bu kibar, bu kendi halinde adam, tescilli bir komünistmiş. Daha önce de diğer kiracılardan Baranerler hakkında bu tür söylentiler duymuş, ama onlara inanmak istememişti. Zira Bay Baraner kirasını düzenli ödeyen, çok efendi biriydi. Yaşlı Peder, polis tarafından mimlenmiş olma korkusuyla cenazeden sonra birkaç gece boyunca uykusuzluk çektiğini etrafındakilere itiraf edecekti.

Suat o yüksek tavanlı, uzun koridorlu loş apartmanda artık ablasıyla baş başa kalıyordu.

Vedat Türkali anlatıyor:

“Ertesi akşam Suat Hanım’ın evine baş sağlığına gittiğimde ablası Hamiyet’le viski içiyorlardı. Hemen kaldırdı içki takımlarını ortadan. Mahcup olmuş gibiydi. Kısa görüşmeden sonra ayrıldım. Bir daha da karşılaşmadık!”

Kısa bir süre sonra İzmir Fuarı’ndaki gösteriler sonucu, fuarın Rus Pavyonu kapatılıyor, bir ay geçmeden İzmir Çamaltı Tuzla İşletmesi’nde çalışan 1500 işçi greve başlıyordu. ...

Ardından, Aksaray’daki Küçük Tiyatro’da, *Devr-i Süleyman* adlı oyun oynanırken 40-50 kişilik bir grup tiyatroya saldırıyordu.

Gösteri ve grevler yıl sonuna kadar devam etti...

Yılın sonunda AP’nin büyük kongresi sırasında eski DP’lilere siyasal hakların geri verilmesi tartışıldı. 30 Aralık’ta Kongre, eski DP’lilere siyasi hak iadesini kabul etti.

Suat’ın şekeri daha da yükselmiş üstelik sol gözünde katarakt oluşmuştu. Etrafındaki insanları ve nesneleri giderek daha bulanık görüyor, okuyabilmesi, yazabilmesi zorlaşıyordu. Korkuyordu.

Artık ölümüne değin sürecektir ve ancak çok küçük kesintilere uğrayacak olan bir yalnızlık dönemi başlamıştı onun için.

Yalnızlık

*Artık güzel hayaller bizden uzaklaştı
sadece kâbuslar kaldı yastığımızda
korkular kaldı, ölüm yaklaştı
ve biz boğulmak üzereyiz kendi kanımızda
bir soğuk yalnızlık kaldı yanımızda*

(...)

*Bilemezsin ben her şeye küskünüm
Burada hayaller bile öldü
bize kalan bir tek yalnızlık oldu*

BURHAN ERZURUM

“Bu kadar gülünç bir paraya ihtiyacım var.”

“‘Efendim’ diye başlıyordu dört eylül bin dokuz yüz altmış sekiz tarihli mektup, daha doğrusu pusula. Bir film şirketi sahibine yazılmıştı, *Fosforlu Cevriye* senaryosundan kalan alacak yüz elli lira isteniyordu. ‘Bu kadar küçük bir para için sizi hiçbir zaman rahatsız etmek istemezdim’ deniliyordu, ‘fakat yirmi gün evvel kocamı kaybettim. Bu kadar gülünç bir paraya ihtiyacım var.’ Pusulayı getirene bu paranın tamamı ya da bir kısmı verilmeli, geri kalanın ne zaman ödeneceği bildirilmeliydi. ‘Şimdi içinde bulunduğum perişanlığım geçer geçmez’ diye eklenmişti, ‘Yeniden beraber iş yapma imkânlarını aramak için sizi göreceğim.’ (...) “Suat Derviş’e aitti bu pusula. Altında onun imzası vardı. (...)

“Suat Derviş için hiç de kolay olmamalıydı bu satırları yazmak. Üstelik de yaşamının son yıllarında...”⁽¹²⁹⁾

Bir türlü gelmek bilmeyen bir parayı âdeta utanarak talep ettiği yukarıdaki dokunaklı pusula elden yollandığı için kime, hangi film şirketi sahibine hitaben yazıldığını bilmek mümkün değil.

Acılarla dolu geçen 1968 yılında, *Fosforlu Cevriye* başlıklı eserini, hem May Yayınları’nın yayın müdürü ve Dinamo’nun kayınbiraderi Mehmet Ali Yalçın’a hem de Yeşilçam’a teklif etmiş, her ikisinden de olumlu yanıt almıştı.

Ancak yukarıdaki satırlar, Suat Derviş’in film şirketi sahibinden telif parasını tahsil etmekte zorlanmış olduğunu gösteriyor.

Fosforlu Cevriye romanı, hem kendisinin hem de okurlarının gözbebeği olmaya adaydı.

Eser, “temiz kalpli, fedakâr sokak kızı” teması roman, piyes ve filmlerde moda olduğu kırklı yıllarda *Son Telgraf ile Haber*’de tefrika halinde yayınlanmış, ancak pek fazla yankı uyandırmamıştı.

Ancak konu birilerinin ilgisini epey çekmiş olmalıydı ki, 1959 yılında başrolde Neriman Köksal’la –romandan çok da esinlenerek– filmleştirilmiş ve müthiş beğeni toplamıştı. O sırada kocası tutuklu, kendisi de yurtdışında bulunan Suat’a telif hakkı ödenip ödenmediği bilinmiyor.

Fosforlu Cevriye anasını, babasını tanımayan, “bir yıldızdan doğmuş olduğuna inanan”, yağmurda ıslanınca saçları fosfor gibi parladığı için kendisine böyle bir lakap takılan bir sokak kızıdır. Hayatını bedenini satarak kazanır. Günün birinde be-

(129) Berat Günçikan, “Unutulmaya Direnen Kadın: Suat Derviş”, *Cumhuriyet Dergi*, [Cumhuriyet gazetesi eki] S. 469, 19 Mart 1995, s. 1. Kutber Turgut Akalın Arşivinden.

deninden yararlanmayı düşünmeyen, kendisine “siz!” diye hitap eden, polisle başı dertte olduğu anlaşılan esrarengiz bir erkeğe âşık olur. Kitabın sonunda Cevriye, sevdiği adamı tehlikeye sokabilecek sakıncalı bir paketi, onu kurtarmak amacıyla denize atmaya çalışırken polis tarafından takip edildiğini görür ve heyecanlanır. Paketi denize atar, ama aynı zamanda dengesini kaybeder. Dalgaların içinde boğuşurken, başını sandalın köşesine çarpar. Bir süre debelendikten sonra, “*Karanlık bir gecede gökten düşüp parçalanan bir yıldız gibi, sular üstünde fosforlu bir iz bırakarak*”⁽¹³⁰⁾ kaybolur gider Fosforlu Cevriye.

Kitabın sırlarla örtülü erkek kahramanı için Suat Derviş’in, kâh Nâzım Hikmet’ten, kâh Reşat Fuat Baraner’den esinlenmiş olduğu düşünülmüştür...

Dahası, yazarın, Fosforlu Cevriye tiplemesinin ilham kaynağının da, Reşat Fuat’ın 40’lı yıllarda gizlendiği mekânların birinde komşusu olan bir sokak kızı olduğu söylenip yazılmıştır.

Büyük bir olasılıkla, bu söylentilerin hemen hepsinde bir doğruluk payı vardır. Söyleşilerinde bizzat belirttiği gibi, Suat Derviş –yazarların büyük çoğunluğu gibi– kitaplarının kahramanları için her zaman gerçek hayattaki tanıdıklarından esinleniyor, ama bunu asla bire bir değil de birçok karakteri bir araya getirerek yapıyordu... Polisin aradığı o gizemli adam, muhtemelen hem biraz Nâzım, hem biraz Reşat Fuat, hem de kim bilir onların arkadaşlarından hangi TKP üyesidir.

Sevdiği için ölümü göze alacak kadar fedakâr Cevriye ise, olağanüstü sevimli bir sokak kadını tiplemesidir...

Fosforlu Cevriye ününü öncelikle, “günahlarından aşk sayesinde arınma” temasının büyük bir duyarlılıkla işlenmesine ve kahramanlarının çarpıcı gerçekçiliğine borçludur. Kitap aynı zamanda 1930’ların İstanbul’unun farklı semtlerinin renkli tasvirleriyle, bu semtleri birbirine bağlayan yolların bir tapu mü-

(130) Suat Derviş, *Fosforlu Cevriye*, May Yayınları, İstanbul, Aralık 1968, s. 302.

dürünün titizliğiyle verilmesi açısından da son derece ilgi çekicidir.

Ancak Suat Derviş, 60'lı yılların başında Türkiye'ye döndüğünde, eserini pek çok yayınevine teklif etmiş, ama her defasından ret cevabı almıştı.

Oysa yazarın kalbinde yatan en büyük arzulardan biri, onu sadece yayınlatmak değil, bir tür “müzikal” olarak oyunlaştırılmasını görmektir.

Başrol için bir aday bile vardı: O da ufacık yüzünde parıldayan koskocaman sürmeli gözleri, ince bedeni, sahnedeki zarif ve doğal duruşuyla genç tiyatro oyuncularından Gülriz Sururiydi.

Onunla Direklerarası'nda, Haldun Taner'in vasıtasıyla tanışmıştı.

Gülriz Sururi, *Fosforlu Cevriye* kitap halinde çıkmadan önce Suat Derviş'le ilk karşılaşmalarını (muhtemelen Suat'ın altmışlı yılların başında, İstanbul'a yeni dönmüş olduğu günlerde) şöyle hatırlar:

“Eskilerin ‘mihrabı yerinde’ dedikleri bir güzeldi. Orta yaşı geride bırakmış olmasına rağmen, mavi yeşil iri gözleri ve şuh kahkahalarıyla, kadın olduğunu hiçbir zaman unutturmayan kişilerdendi!”⁽¹³¹⁾

“*Fosforlu Cevriye*'yi oyunlaştırıp sizin oynamanızı çok isterim,” der ona Suat Derviş.

“Verin okuyalım hanımefendi!” diye yanıtlar Sururi.

Yazar, bunun üzerine,

“Henüz oyun haline gelmiş değil, roman, elimdeki metin eski Türkçe yazılı, üstünde de epey çalışmak lazım!” diye yanıtlayınca Gülriz Sururi, açıkçası onu pek fazla ciddiye almaz;

“Eh, o zaman, oyun haline gelince getirirsiniz!” diye biraz da kayıtsızca kestirip atar.

(131) Gülriz Sururi, *Kıldan İnce Kılıçtan Keskince*, 3. Basım, Doğan Kitapçılık, İstanbul, Aralık 2002.

Eserin bir piyes olarak sahnede oynanması, hem Suat'a biraz para getirirdi hem de çok daha önemlisi, tekdüze hayatında ufak bir kıpırtı, bir hareketlenme oluşturunurdu. Bu vesileyle de kimileri onu hatırlardı. Belki tekrar eski sevgili mesleği gazeteciliğe dönebilir, düzenli olarak bir büyük gündelik gazeteye yazılar verebilirdi...

Bu arada, romanı daha çağdaş bir Türkçeye yeniden yazmış ve Sofya'daki Devlet Yayınevi'ne yollamıştı.

Romanın, 1965 yılında kitapevinin "Herkes İçin Kitap" dizisinde yayınlandığını görmek ve Bulgaristan'da çok beğenildiğini öğrenmek onu iyice yüreklendirmiş, İstanbul'da yeniden bir takım girişimlerde bulunmuştu.

Suat Derviş'in kocasının ölümünden sonra *Fosforlu Cevriye* için film şirketinden talep ettiği paranın sonunda ödenip ödenmediği hakkında bir fikrimiz yok. Tek bildiğimiz, aynı konunun ertesi yıl başlıkta ufak bir değişiklik getirilerek, *Fosforlu Cevriyem* adıyla Bülent Oran'ın senaryosu, Nejat Saydam'ın yönetimi ve başrolde Yeşilçam'ın yükselen yıldızı Türkan Şoray'ın oyunuyla ekrana taşındığı ve çok büyük bir ilgi toplamış olması...

Bu arada Aralık 1968'de *Fosforlu Cevriye* romanı yenilenmiş ve modernleşmiş haliyle nihayet Türk okuruyla yeniden buluşabilmişti May Yayınları sayesinde...

Yazarına da telif hakkı eksiksiz ödenmişti.

Fakat Suat Derviş eserin, başrolde Sururi'yle piyes olarak sahnelenmesi hayalinden hâlâ vazgeçmemişti. Her şey, araya Yaşar Kemal'in eşi Tilda'nın girmesiyle hızlanır.

Gülriiz Sururi, bir sohbet sırasında kaliteli yerli oyun bulma sıkıntısından söz ettiğinde, Tilda ona; "*Fosforlu Cevriye*'yi oynasana, tam sana göre bir rol," tavsiyesinde bulunur. Gülriiz önce hatırlamaz, sonra, Haldun Taner'in birkaç yıl önce tanıştığı güzel kadın ve bu kadının kendisine uygun bulduğu kahraman aklına gelir.

Suat Derviş'le derhal bir randevu ayarlanır. Yazar randevuya, romanının editörü Mehmet Ali Yalçın'la gelir.

Gülriz Sururi, o günü ve misafirini şöyle hatırlıyor:

“Çay sofrası hazırlamıştım. Görüşme çok keyifli geçti. Oturduk, yedik, içtik, birbirimize karşılıklı iltifatlar ettik. Ona ilgiyle bakıyordum... Gerçekten şahane gözleri vardı; çok etkileyici bir bakış, upuzun kirpikler... Aklımdan şunu geçirmiştim: ‘Bir insan, nasıl olur da hem kendiyle bu kadar ilgili, hem de bu kadar bakımsız olabilir?’ Mesela, dişler harap halde ama buna rağmen dudaklara en çarpıcı rujlar sürülmüş, besbelli düzenli bakılmayan cilt iyice yıpranmış, ama kirpiklerde de bol bol rimel var!”

Randevu öğleden sonra saat dördttedir, ama öyle bir sohbete dalmışlardır ki, zamanın nasıl geçtiğinin farkına bile varmazlar; Suat Derviş, birdenbire ve biraz da huzursuzca Gülriz Sururi’ye; “Eh, artık hepimiz bir kanyak içmeyi hak ettik sanırım!” diyene kadar. Gülriz derhal içki ikram eder. Suat Derviş peş peşe içtiği kanyak kadehleriyle gerginliğini atmaya çalışır. O işin olmasını öyle çok istemektedir ki!...

Gülriz Sururi’ye göre; “Yaşlılıkla yüz yüze geldiği o günlerde, artık hiçbir şeyin önceden tasarlandığı gibi gitmediğinin farkına varmaktaydı. Koşulların kötülüğü artık onu iyice ürkütüyordu. Sanırım o günler ve onları izleyenler çok zordu onun için!”

Kim bilir, belki kahramanını daha da ilginç kılmak ya da o gün, o saatte bunu öyle hissettiği için, *Fosforlu Cevriye*’de ben-den de bölümler var!” der Suat Derviş oradakilere.

Var mıydı gerçekten?

Varlıklı ve soylu bir Osmanlı ailesinden gelme, konaklarda dadılarla yetişmiş gazeteci yazarla, anne babasının tam olarak kim olduğunu bile bilmeyen, köprü altlarında, sur diplerinde büyümüş, ömrü sokaklarda geçen ve bedenini satarak geçinen Cevriye arasında ne gibi bir benzerlik olabilirdi?

Suat Derviş hangi yönüyle, “*İstanbul’un izbe sokaklarının, yangın yerlerinin, mezarlıkların, surların, Tekfur Sarayı harabelerinin ve bostanların en cazip kızı*”⁽¹³²⁾na benzeyebilirdi?

(132) Suat Derviş, *Fosforlu Cevriye*, May Yayınları, İstanbul, Aralık 1968, s. 10.

Benzerlik unsurları, belki Cevriye'nin, romanda sunulduğu haliyle bir özgürlük ve sevdâ simgesi oluşu, belki de kahramanın sayfalarından taşan dürüstlüğü ve dokunaklı saflığı olabiliyordu!

"Suat Derviş'ten nedense, bende en çok akılda kalan özelliği, müthiş bir saflıktı! Hep başının dikine giden, yalandan dolandan nefret eden ve herkesi kendisi gibi zannettiği için bazen çok safça davranıp konuşabilen bir kadındı!" diye anlatıyor Gülriz Sururi.

Gülriz, kendisine imzalı verilen kitabı bir çırpıda okur, sonra okuması için Engin Cezzar'a verir. İkisi aynı kanıya varırlar: Bu hikâyeye mutlaka oyunlaştırılmalıdır. Suat Derviş aranır. Anlaşma yapılır. Oyunlaştırma ve oynama hakkı satın alınır; Suat'ı temsil eden ONK ajansın sahibi Osman Karaca'da bir kontrat imzalanır ve oyunlaştırması için Haldun Taner'e verilir. Haldun Taner, önce evet derse de sonraları muhtelif nedenlerde dolayı bu çalışmadan vazgeçer. Daha sonra, bu teklif birkaç kişiye götürülür; kimileri buna soyunmak istemezken, kimileri bir şeyler çiziktirir ama sonuç bir türlü tatmin edici olmaz.

Suat Derviş'in kendisi de nedense romanını bir türlü oyunlaştırmaya yanaşmaz ama bu işi üstlenmesi için Gülriz Sururi'ye baskı yapar. Oysa Gülriz, şimdiki kitap yazarı Gülriz Sururi değildir, kendi deyişiyle "Aşk mektubundan başka bir şey" yazmamıştır o güne kadar! O da cesaret edemez. Şimdi ise buna hayıflanmaktadır.

"Meslektaşın ve Gençlik Arkadaşın!"

Suat Derviş'e Reşat Fuat'ın ölümünü izleyen aylarda biraz olsun güç veren yine yazı yazmak oluyordu; yazmakla kalmıyor, etrafındaki genç yeteneklerin yazılarını okuyup cesaretlendirmekten büyük bir mutluluk duyuyordu.

Şair ve yazar Suphi İleri'nin ilk yazı denemelerini okuyan o olmuştu, beğenisini de kısa ama özlü bir mektupla belirtmişti:

Genç meslektaşım Subhi,

Yazılarını alakoydum, tek gözle, fakat dikkatle hepsini okudum; (Sokaktaki Adam) bir hikâye, ötekiler (Mensur Şiir). Baban sana ne demek olduğunu tercüme etsin.

Bana şiirlerini getir. Ve hikâyelerini (Sokaktaki Adam) gibi yaz.

Sana yazarlıkta büyük başarılar diler, yine söylüyorum, şiirlerini beklerim.

Teyze-Halan ve senin meslektaş ve gençlik arkadaşın,

Suat Derviş

1968 Osmanbey⁽¹³³⁾

O dönemdeki Suat Derviş tümüyle bu kısacık mektuba yansımış:

İçtenliği, sevecenliği ve yardımseverliği...

Hem Bedia İleri hem de Rasih Nuri İleri'yle yakınlığını vurgulamak istercesine, oğullarına mektubunu "Teyze-Halan" sıfatıyla yazmış...

İlerleyen yıllara, gitgide bozulan sağlığa rağmen, gerçekten genç kalan bir ruh halinin ifadesi olarak da "gençlik arkadaşın" sözleriyle bitirmiş...

Buna karşılık, mektupta insanın içini acıtan bazı ayrıntılar da yok değil: İfade edilmek istenenler koparılmış bir defter sayfasına, bozuk, titrek bir yazıyla yazılmış. Belki bir gözü görmediğinden belki de eski yazı yazma alışkanlığından ya da her ikisinden dolayı, noktalama işaretleri yanlış ve özensizce kullanılmış.

Hangi ay olduğu belirtilmeyen bu mektuptan, Suat Derviş'in, artık Osmanbey semtine taşındığını da öğrenmiş oluyoruz.

Hamiyet'le birlikte, Gazi Ethem Paşa Apartmanı'na, yine eski ama oldukça konforlu ve aydınlık bir daireye yerleşmişti.

(133) Rasih Nuri İleri arşivinden

“O Elleri, Benim Ellerimden Koparıp Aldılar!”

Ancak orada Hamiyet’le pek uzun bir süre oturamayacaktı.

Hamiyet’in ölüm nedeni pek belli değil.

Neriman Dervişoğlu’na göre görüncesi siroz nedeniyle vefat etti...

Eskiden beri hep az yemek yiyen, biraz canı sıkıldığında tamamiyle iştahı kesilip baygınlıklar geçiren Hamiyet, özellikle altmışlı yıllardan bu yana hep halsiz, hep yorgundu. Avrupa’da gittiği doktorlar, denediği tedaviler, İsviçre’de bir süre için yatdığı sanatoryum... Bunların hiç biri işe yaramamıştı. Sonunda, belki Neriman Dervişoğlu’nun dediği gibi sirozdan, belki teşhis edilemeyen başka bir hastalıktan dolayı bir tür açlık grevine girip günden güne erimeye başlamıştı. “Anoreksia Nervoza” hastalığına tutulmuş bir genç kız misali, iştahsızlığını kardeşinden gizlemeye çalışıyordu.

Zaman içinde, Hamiyet’in yeterince beslenip beslenmemesi konusu iki kardeş arasında sanki garip bir oyuna dönüşmüştü.

Yemek vakti geldiğinde, her ikisi de Suat’ın kurduğu ve çocukluk yıllarındaki düzenli, tertipli sofralara benzetmeye çalıştığı bir sofraya oturuyorlardı. Onlara bazen Neriman Hikmet ile bir-iki yıl önce edindiği manevi kızı, bazen daha başka konuklar da katılırdı. Fakat her halükarda, oyunun birinci sahnesi hiç değişmezdi: Hamiyet önüne ne gelirse gelsin, çatalının ucuyla isteksizce karıştırmaya başlar, bakışlarını Suat’ın kaygılı bakışlarından sürekli olarak kaçırmaya çalışırdı. İzleyen konuşmalar da hemen hemen aynıydı:

“Sevmedin mi?”

“Pek değil!”

“Başka bir şeyler getireyim!”

“Zahmet etme!”

“Sonunda,” diye anlatıyor Rasih Nuri İleri, “Hamiyet Suat’ın belki ısrarından kurtulmak, belki de kendine gayet sağlıklı oldu-

ğunu ispatlamak için tam da o gün sofrada ve evde bulunmayan, ‘enginar’, ‘dondurma’, ‘vişneli pasta’, ‘sütlaç’ vs... gibi bir şeyleri ister, onlardan iştahla yiyeceğini söylerdi. Kendi de o dönemde giderek ilerleyen şeker hastalığından dolayı artık oldukça rahatsız olan Suat Derviş, hiç üşenmez, ‘apartman cadde üstü, her istediğimiz de elimizin altında!’ diyerek, Halaskar Gazi Ceddesi’ne fırlar, en yakın mandıradan, bakkaldan, manavdan, ablasının istediğini alıp getirir, pişirmesi gerekiyorsa da, çarçabuk pişirmeye çalışırdı!”

Ama bu arada, Hamiyet sofradan kalkmış, bitkin bir şekilde yatağına uzanmış olurdu. Kardeşi elinde bir tepsiyle yanına geldiğinde hafifçe gülümser, getirilenleri elinin tersiyle iter, âdeta fısıldar gibi konuşurdu: Vakit çok geçti, artık yatıp dinlenecekti, ama yarın mutlaka... Evet, mutlaka bu getirilenleri yiyecekti!

Bu durum birkaç hafta boyunca böylece sürüp gitmişti; sonunda, artık yatağından kalkamayan ve ağzına, gerçekten hiçbir şey koyamaz hale gelen Hamiyet, “Yarın ya da öbür gün, mutlaka...” yemek yiyebileceğini tekrarlamaktan vazgeçmişti; zaten iki kardeş de artık o günün asla gelmeyeceğini pekâlâ bilmekteydiler. Bunu, Hamiyet’in karşı koymalarına rağmen sonunda çağrılan doktor da doğrulamıştı.

Suat, ablasının yanından artık bir an olsun ayrılmıyor, ilaçlarını düzenli veriyor, onu elinden geldiğince rahatlatmaya çalışıyordu.

Artık yapılacak hiçbir bir şey kalmayınca, anlayıp anlamadığını, dinleyip dinlemediğini fazla umursamadan, onunla sürekli konuşmaya başladı.

Müşterek çocukluk ve gençlik anılarını canlandırıp yazarlık yeteneğini çoktan beri kullanmadığı kadar iyi kullanarak renkli ve eğlenceli tablolar halinde önüne seriyordu ablasının:

İlk çocukluk yıllarında, 31 Mart Vakası patlak verdiğinde nasıl evin bodrumunda istiflenmiş portakallardan kendilerine bir ziyafet çektiklerini, sonra da uyuyakaldıklarını hatırlatıyordu. Ardından da, isyancılardan korunmak için şallara sarınmış şe-

kilde komşu “Doktor Amca”nın bahçesine nasıl sarkıtıldıkları-
nı... Çamlıca günlerini anımsatıyordu ablasına:

Hareket Ordusu’na mağlup olan askerlerin, köşkün önündeki
çayıra toplanarak, Şekip Dayıları’nı tehdit edip yiyecek istemele-
rini; bunun üzerine, minik Hamiyet’in, pencereden bu olayı deh-
şetle seyreden yengelerini teselli edişini, ona cesaret verişini...

Matmazel Ner’e, Kadir Çavuş’a, Habibe’ye birlikte oynadık-
ları oyunları, yaptıkları şakaları...

Genç kızken katıldıkları şık davetleri, gittikleri baloları, yaşa-
dıkları kaçamak aşkları... İstanbul, Berlin ya da Paris’te paylaştık-
ları daha nice güzel, heyecan verici, kimi zaman acıklı olayları...

Talimhane’deki gülünç olduğu kadar korkutucu taciz olayı-
nı...

Sinirlenip dürttüğü de oluyordu:

“Hadi kalk artık, kendini toparla, çalışalım biraz! Alman
edebiyatının bir antolojisini yazmaya başlamıştık ya, şimdi öy-
lece duruyor. Bütün bu anlattıklarımı da kaleme alalım. Senin
hafızan benimkinden güçlüdür... Yardım edersin, anılarımızı
birlikte yazarız!”

Bazen de konuşmaktan yorulduğunda, ona şarkılar söylü-
yordu. Dadılarının ninnilerini, dedelerinin sevdiği ve evde fa-
sılla dinlediği bazı nihavent ve rast şarkılarını, Berlin’de birlik-
te geçirdikleri çılgın günlerden hatırladığı *Beş Paralık Opera*’dan
şansonlarla, Marlene Dietrich’in “Mavi Meleği”ni, bizzat
Hamiyet’in son yıllarda hep diline doladığı Bing Crosby’den
“White Christmas”ı, Tino Rossi’den güneşli Akdeniz ezgilerini
çok alçak sesle mırıldanıyordu.

Ta ki, Hamiyet takatsiz ama yine de kararlı sesiyle onu bir
süre sonra durdurana kadar:

“Yorulma artık Suat, ben çok yakında öleceğim! O zaman
burası insanlarla dolup taşacak. Âdettendir, dualar okumak, ir-
mik helvası pişirip dağıtmak isteyecek gelenler. Dua okut ister-
sen, ama sakın o helvadan çok yeme! Şişmanlatır!”

Ölüm döşeginde bile şişmanlamama saplantısından vazgeçmeyen Hamiyet için bundan sonraki süreç iyice hızlanacaktı. Kardeşinin başucunda olup elini sımsıkı tuttuğu bir akşamüstü hayata veda edecekti.

Biz iki kız kardeş ellerimizi her zaman kenetledik. Ölüm onu benden koparıp alıncaya kadar hep el ele durduk. Bu eller misk kokuyordu ve benim çocukluğumda tanıdığım gibi miniktiler. O öldü, ben o elleri avuçlarımın içinde saatlerce ısıtmak ümidi ile tuttum, öptüm onları saatlerce. Bir gün, iki gün! Bilmiyorum kaç gün sonra, o elleri benim ellerimden koparıp aldılar. (...) O uğruna kurban olunası elleri. Minik ablamın, en vefalı dostumun, o en insan kadının ellerini.⁽¹³⁴⁾

Suat Derviş için, 1970 yılının Eylül ayında ölen Hamiyet'in acısı, bu kederli satırlarda ifade ettiğinden de büyük bir acıydı! Ablası, çocukluklarında ondan hep bir-iki adım önde, sonra da bazen arka planda, bazen de yanı başında durmuş ama bir arkadaş, bir sırdaş, bir dayanak olarak hayatında hep varolmuştu!

Hamiyet için saçları dağınık bu hayli kilolu kadın, her zaman için sarı bukleli, mavi gözlü, sürekli kolladığı, biraz da kıskandığı “ecnebi çocuğuna benzeyen küçük kız kardeşi” olarak kalmıştı. Suat ise, avurtları çökmüş, âdeta iskelete dönmüş bu hastada, hâlâ, koldan kola geçip hiç yorulmaksızın dans eden, “tüy gibi hafif” minik ablasını görüyordu.

Şimdi de bu abla onu ilk defa olarak yüzüstü bırakıyordu.

Suat ve Hamiyet Derviş'in küçücükken çekilmiş, yan yana durdukları bir tek fotoğraf var; bu fotoğraf sanki ilişkilerinin simyasına dair ipuçları vermekte:

Dönemin fotoğrafçılarının müşterilerine poz vermeleri için sundukları aksesuarlardan bir sandal, sandalda iki küçük kız... Küreği tutup âdeta herkese meydan okuyan bir duruşla sandalı

(134) Rasih Nuri İleri, “Yakın Tarihimizden Portreler – I: Suat Derviş – Saadet Baraner,” *Kırklı Yıllar-1*, 1. Basım, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Ekim 2002, s. 135.

götürür gibi yapan esmer, zayıf bir çocuk... İlk fark edilen o, yani Hamiyet... Sonra bakışlar sandalın bir ucunda kararlı bir şekilde oturmuş masmavi gözlü, sarı saçlı, nerdeyse bebek denecek kadar küçük olan tombul kıza yöneliyor ve ondan bir daha ayrılamıyor. Galiba, asıl güç onda! Hem o, sandalda bulunmasa sanki o esmer kızın amaçsız, kimi, nereye götüreceğini bilemeyecek gibi bir hali var!

Hamiyet'in ölümünden sonra Suat, onunla birlikte hızla uzaklaşan ve yakında bilinmeyende yitip gidecek olan o değerli çocukluk anılarını kaybetmemek için oturup onları, ta bebeklik yıllarından başlayarak yazmaya koyuldu. Ablasına ithaf ederek...

Bu uğraş, onu birazcık oyalıyordu ama yeterince değil...

Ardı ardına gelen bu ölümler, daha önce yürüyüp de kendini yitirmediği yollarda artık zaman zaman kaybolmasına neden olacaktı.

Suat Derviş, içkiyi hep sevmiştir. Çok uzun zamandan beri, "çakırkeyif"liğin tadına varıp onunla yetinmesini bilenlerin, yani sarhoşluğun en başlangıç noktasına kadar içip o noktada kadehini geri çekmesini başaranların pervasızlığıyla içiyordu.

Kocasını, ardından da ablasını kaybettikten sonra, kendinden uzaklaşma, hatta kendinden kaçma ihtiyacı her şeyden baskın oluncasına, o fazladan kadehi reddetme iradesinden giderek yoksun kalıyordu; böyle yapınca da bir an için kendi karikatürü haline geldiği oluyordu. İnce duyarlılığı, zaman zaman gereksiz bir alınganlığa, aşırı bir duygusallığa dönüşüveriyordu...

Ne yazık ki, Suat Derviş artık ömrünün sonuna kadar, iyileşmelerle dahi olsa –kendini toparlayıp yeni projeler üretmenin, yeni eylem arayışlarına girişmenin coşkusu gibi– bu zaaftan pek kurtulamıyacaktı. Bu tam olarak bir yok oluş değil, yeni ve biraz acımasız bir oyun gibiydi.

Ancak, etrafında ve kendi içinde olup bitenleri görecektir, davranışlarının nedenlerini anlayacak kadar kendini iyi bilirdi. Yine

de benliğini, artık hemem her an saran bu tuhaf, belli belirsiz kaygıdan, bu nedensiz suçluluk duygusundan kurtaramıyordu!

Yaşla bitkin düşen yüreği, hüznlerin ve “keşke”lerin görülmez gücüyle bilinmeze doğru sürüklenip gidiyordu. Belki de artık zaman zaman, gençliğinde bunca coşkuyla seçtiği yaşam biçiminin yükünü omuzlamakta, zorlanıyordu. Mutluluğun ve benliğinin unutulmuşluğu, derin bir can sıkıntısı, belki de mücadelesinin yararı hakkında tereddüte düşme... Tüm bunlar galiba onu yiyip bitiriyordu...

“Devrimci Kadınlar Birliği”

Yine de acılar, tereddütler yazı yazmasına engel olmadığı gibi, her türlü siyasi eylemden elini eteğini çekmesine de yol açmadı.

Türkiye, adım adım 12 Mart Muhtırası’na doğru ilerlerken, artık ününü iyice yitirmiş ama yine de küçük bir aydın kitle tarafından hâlâ tanınan, sevilen ve sayılan yazar, hayatında bir kez daha açık ve seçik bir şekilde tavır alacak, inandığı davalar adına kendince mücadele verecek, hiç değilse mücadele verenlerin yanında olacaktı.

Adalet Partisi 1969 seçimlerinden tek başına iktidar olarak çıkmıştı. Ancak, 1968’in sonunda, Demokrat Partililerin siyasal haklarının iadesi konusunda çıkan görüş ayrılığı, partiden büyük bir grubun kopmasına neden olmuştu. Bu bölünme hükümetin meclisteki oy oranını düşürmüştü, onu zayıflatmıştı. Bu arada, 1960’lı yılların ortalarında başlayan öğrenci hareketleri, aynı hızla devam ediyordu.

Şubat ayında Demirel istifa etmiş ama Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, yeni hükümeti kurma görevini yine ona vermesiyle, Üçüncü Süleyman Demirel Hükümeti kurulmuştu.

Bundan bir ay kadar sonra, 7 Nisan 1970’de kurulan *Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği*, Suat Derviş’in son siyasi ve sosyal atılımlarından biridir:

Gazi Ethem Paşa Apartmanı'ndaki dairesinin kapısı devrimci gençlere ardına kadar açıktı. Aralarında isteyen istediği zaman, istediği kadar onda kalabilir, polis tarafından aranıyorsa saklanabilirdi. Zaten bundan dolayı evi kısa zamanda mimlenecekti.

“Oraya gittiğimizde, nereden geldikleri tam anlaşılmayan flaşlar patlardı camdan oturma odasının ta içine kadar. Besbelli ev sürekli kontrol altındaydı,” diye hatırlıyor Rasih Nuri İleri.

Suat, bütün tehlikelere rağmen sadece gençlere kapısını açık tutmakla yetinmemişti. Kendisinin de çorbada tuzu olmasını istemiş, daha önceden, Reşat Fuat'lı yıllardan tanıdığı militanların eşlerini ve kendisiyle aynı düşüncede olan daha başka kadınları bir dernek kurmak üzere, etrafına toplamıştı.

Bunların arasında, son günlerinde hayatında önemli bir yer işgal edecek olan Deniz Gezmiş'in önderliğindeki Devrimci Öğrenci Birliği'nin kurucularından Mustafa Lütfi Kıyıcı'nın kayınvalidesi Necla Özgür de vardı. Necla Özgür aynı zamanda 1968 hareketinin ilk cinayetlerden birinde kurban giden Taylan Özgür'ün annesiydi. ODTÜ öğrencisi Taylan Özgür, 1969 yılının 23 Eylül günü İstanbul Üniversitesi Öğrenci Birliği'nin Beyazıt'taki kongresinden çıkarken üniversite kapısının önünde bir polis tarafından vurulup Rasih Nuri İleri'nin anlattığına göre kan kaybından ölümüne kadar polis arabasında dolaştırılmıştı.

Mustafa Lütfi Kıyıcı'nın eşi Hale Özgür Kıyıcı ise Suat Derviş'i, bu Devrimci Kadınlar Derneği'nin kuruluş aşamasında, Aksaray'daki TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) binasının toplantı salonuna geldiğinde tanımıştı.

Yazarın yanı başında Neriman Hikmet Öztekin, Neriman Hikmet'in, adı Hale olan manevi kızı, Zehra Kosova, Mediha Özçelik, Raife Akal gibi kendisine yakınlıkları malum birkaç kadın vardı.

Toplantı başladığında, “TKP Genel Sekreteri Reşat Fuat Baraner’in eşi” diye tanıtıldığında, derhal kararlı bir sesle, “Hayır. Ben, yazar Suat Derviş’im!” diye karşılık vermiş, ardından da, “Reşat Fuat Baraner’in eşi olmaktan da ayrıca gurur duyuyorum!” diye eklemekten geri kalmamıştı.

Hale Kıyıcı’ya elini uzatırken de kendini, “Ben kayınvalideniz, Suat Derviş” diye tanıtmıştı.

Zira Suat, o zamanlar yirmi sekiz yaşlarında genç bir devrimci olan Hale’nin kocası Avukat Mustafa Lütfi Kıyıcı’yı tanır tanımaz oğlu yerine koymuştu; 1942’de, kendi hayatta kalabilsin diye doğarken feda edilmiş olan oğlunun...

Kurulmakta olan derneğin tüzüğüne bakılırsa, başlıca amacını şöyleydi:

Türkiye’de emperyalizme, işbirlikçilerine, feodal mütegalibe kuvvetlerine karşı verilmekte olan Milli Demokratik Devrim Mücadelesini gerçekleştirmek için girişilecek olan bağımsızlık ve özgürlük savaşlarında, gerçek barışı dünyaya egemen kılmak için verilecek savaşlarda, İnsan eşitliğinin yurdumuzda yerleşmesi için verilecek savaşlarda, Türk kadınlarını bir araya toplamak, onların düşünce ve eylem birliğini kurarak halk kitleleri içinde, kadınların şerefli birer öncü durumuna gelmelerini sağlamaktır.

Dönemin koşullarında derneğin bir süre sonra kapatılması ve kurucu üyelerinin mimlenmesi kaçınılmazdı.

Zaten ortam tam kıyamet gibiydi.

Sendikalar için hazırlanan yasa tasarısına karşı 15 Haziran’da başlayan işçi yürüyüşü muazzam bir protesto şekline dönüşerek, İstanbul ve çevresinde hayatı tümüyle felce uğratacak, toplumsal huzursuzluğun bir başka göstergesi olarak ortaya çıkacaktı. Artık Silahlı Kuvvetler de reform taleplerini ifade etmeye, başbakana uyarı mektupları yollamaya başlamışlardı. Askeri müdahale söylentileri giderek güç kazanıyordu.

Hazirandaki işçi olaylarından sonra, sanık DİSK yöneticilerinin duruşmasına sıkıyönetim mahkemesinde başlanmıştı.

Suat'ın Son Tatilinin Işığı

Aynı yılın Ağustos ayında Suat Derviş gözlerindeki rahatsızlığı tedavi ettirmek için Moskova'ya gitti.

Moskova'da bir ay kadar kaldı, gözündeki kataraktı ameliyat ettirdi, ama sonuç pek yüz güldürücü olmadı. Sol gözü ameliyata rağmen giderek yoğunlaşan bir perdeyle örtülüydü. Sağ gözünde ise bitmeyen bir zonklama vardı! Alkollü içeceklere olan zaafı tedavi süreci boyunca birtakım sorunlara yol açmış olabilir miydi?

En azından Vedat Türkalı'nın görüşü o yönde:

“Benim sonra tedaviye gidip Moskova'da yattığım hastanede, benden epey önce Suat Hanım'ın da kaldığını, içki yasağını uygulayamadıklarını; gizli gizli içtiğini söylediler.”

Suat'ın, ameliyatın ertesinde, düşmekte olduğu bunalımdan onu kısa bir Sofya gezisi kurtaracaktı. Hiç değilse bir süreliğine...

15 Eylül'de, Sovyetler Birliği'nin Moskova kentinden trenle Türkiye'ye dönüş yolunda, Sofya'da Bulgar Yazarlar Birliği'nin davetlisi olarak, "Balkan Otel"inde birkaç gün geçirecekti.

Sofya'da kalacağı süre içinde Bulgar aydınlarla görüşmeyi, kitaplarından alacağı telif ücretiyle biraz alışveriş yapmayı ve gençliğinde birkaç kere gitmiş olduğu şehri yeniden gezmeyi planlıyordu.

Otelde kendisine ayrılan süite yerleşir yerleşmez, yazar ve üniversitede edebiyat hocası İbrahim Tatarlı'yı aradı.

“Karşıdan yazarın sesini duydum. Ahenkli bir İstanbul telaffuzuyla konuşuyordu.

‘Alo... Alo...’ diyordu.

Telefonda, ‘Tatarlı’ dedim. ‘Hoş gelmişsiniz!’

‘Hoş bulduk!’

‘İmtihanım vardı öğrencilerle. Şimdi geliyoruz’, dedim.

Eşim Tsevetta Gergova Panovska-Tatarlieva ile otele gittik.

Yeri birinci katta, Stamboliyski Sokağı ile V.İ Lenin’in meydanına bakıyordu. Apartman dairesi genişti, büyük bir oda, büyük bir salon ve antreden ibaretti.

İçeri girdik. Suat Derviş orta boylu, mavi gözlü bir kadındı. Gençliğinde çok güzel bir kadın olduğu anlaşılıyordu. Şimdi de çok sevimliydi. Büyük bir sevinçle, sıcaklıkla karşıladı. Onu iki yanağından öptük. Gelirken, etrafa güzel bir koku saçan, büyükçe bir demet beyaz karanfil almıştık. Onları sunduk. Çok mutlu oldu. Bir vazo getirtti ve karanfil demetini içersine koydu.

Salonda geniş bir divan vardı. Oturduk. Uzun uzun konuştuk. Adresimi dostumuz Ahmet Zekeriya (Sertel) Moskova’da vermişti.”⁽¹³⁵⁾

Tatarlı ile Suat Derviş, ertesi gün yeniden telefonlaşıp otele lin holünde buluşurlar. Tatarlı’nın yanında eşi ve Salih Balaciev vardır, Suat Derviş’in yanındaysa çevirmen olarak kendisine tahsis edilen sarışın, uzun boylu, Popova adındaki genç kız. Hep birlikte Sofya sokaklarında bir yürüyüşe çıkarlar. Yolda da uzun uzun sohbet ederler. Ilık ama oldukça kapalı bir sonbahar günüdür. Suat Derviş epey yorgun, keyifsiz ve karamsar olmalıydı ki, Tatarlı, o ve sonraki konuşmalar sırasında, “herhalde yaşının epey ilerlemiş olduğundan dolayı” isimleri, şahısları ve tarihleri “biraz” karıştırdığını vurgulayacaktır hakkında yazdığı satırlarda.

Sofya’yı birlikte gezerler... Eski Çarşı Meydanı, ünlü Sofya Camii, eski Kraliyet Sarayı, Alexandre Nevski Katedrali...

(135) Tatarlı, İbrahim, “Ölümünün 10. Yıldönümünde Suat Derviş Üzerine Bir İnceleme: Suat Derviş’in Kimliği ve Yapıtları Üstüne (Anket ve Yanıtları)”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1983, s. 607.

9 Eylül Sokağı'ndan geçerken, bir zamanlar kaldığı Bulgaria otelini tanımakta güçlük çeker yazar. Gençliğinde birkaç kez gelmiş olduğu Sofya'yı genelde çok değişmiş, âdeta "grileşmiş" bulur ve bu onu hüznendirir. Ancak hep birlikte bir kürkçü dükkânına girdiklerinde biraz canlanır. Güzel giyinmeyi, giymiyle dikkat çekmeyi hâlâ seviyor; pahalı kumaşlara, kürke bayılıyor... Kürkün tenine o sımsıcak yumuşak teması, yıllar yılı vazgeçemediği bir lüks olmuştu. Kitaplarının telif ücretinin bir kısmıyla 145 levalık oldukça gösterişli bir kürk satın alır. İstanbul'a döndüğünde ise bir süre için peynir ekmekle beslense de önemi yoktur!

Bundan başka alışveriş yapmasa da, folklorik eşya satan bir iki küçük dükkânda ahşap minyatür gemilere, Rodop bölgesinin yün battaniyelerine, ince işlemeli ipek bluzlara bakar... İşlemeli ahşap zarflı minicik cam şişelerdeki meşhur Bulgar gül suyunu koklar...

17 Eylül Perşembe günü tercümanı ile birlikte, Moskova'da kendisine adı verilmiş çok ünlü bir göz doktoruna gider. Ne yazık ki Bulgar doktor da daha önce görüldüğü Türk ve Sovyet doktorlar kadar kötümser konuşur: Hastalık çaresiz! En fazla, bir-iki yıl içinde tamamıyla görme özürlü olacak... Kendini şimdiden bu fikre alıştırsa iyi olur!

Ertesi gün rehberiyle birlikte şehrin güneyindeki Vitos dağına bir gezintiye çıkar! Eylül'e hâlâ direnen etraftaki yeşillığe, gökyüzüne, gökyüzünün ışığına, bu son tatilinin ışığına hiç doyamayacakmış gibi bakar... Salaş bir kır lokantasında, kocaman kadehlerde köpüklü sarı Bulgar birası eşliğinde, bol yağlı ve kekikli şiş kebabı yer... Bir süre sonra başı döner, yanakları alev alev olur... Dağ havası ve ağır yiyecekler yüzünden tansiyonu yükselmiş olmalı. Apar topar şehre dönerler.

Belki de, en son doktor ziyaretinin ardından, içinde kalan o umut kırıntılarından bütünüyle vazgeçmek, karanlıkta yaşayacağı kesinleşen bir gelecekle yüzleşmek ona fazla ağır gelmiş, hastalanmayı tercih etmiştir.

Randevularına gidebilmesi için, iki saat kadar otel odasına kapanıp uyuması, dinlenmesi gerekecektir o gün.

Akşamüstü, İbrahim Tatarlı, Sofya Üniversitesi edebiyat öğretim üyeleri ve yazarlarla, ‘Bulgar Yazarlar Birliği’nde bir araya gelir. Ardından otelinde, yayınevi çalışanlarıyla birlikte kitaplarının yeniden basılması konusunu görüşür...

Akşam, otelin lokantasında, Tatarlı’yla, biraz mastika ve sebze yemekleri eşliğinde uzun uzun edebiyattan söz ederler. Toplumcu gerçekçilik, ondan sonra türeyen yeni akımlar, Stanev, Minkov gibi yeni nesil Bulgar yazarları, Hristov’un bunca ses getiren filmi, Suat’ın kendi projeleri, geçmişte yapmaya çalıştıkları...

Sonra, hep edebiyat konuşulmayacak ya, yazar, bir zamanlar çok sevmiş olduğu birinin, Nizamettin Nazif’in anısına, yeni dostlarına çirozun nasıl hazırlandığını da anlatır uzun, tafsiyatlı bir biçimde...

Henüz lokantaya inmeden, “Fosforlu Cevriye” romanının Türkçe ve Bulgarcasının, birini Tatarlı’ya, diğerini eşine imzalamak istemişti; bunu odanın loşluğunda, ışığı yakmadan, için için, “artık karanlıkta yazı yazmaya alışmalıyım” diye düşünerek mi yapmıştı, yoksa giderek sıklaşan o dalgınlık nöbetlerinin birine mi kapılmıştı? Kim bilir! Sonuçta, her iki kitabı da, Tatarlı’nın eşine imzalamıştı! Böylece, Tatarlı çifti biraz şaşırarak, “Kardeşim Sveta’ya, bir Türk kadın yazarının sevgileriyle, Suat Derviş Abla”; ve “Sveta kardeşime, büyük sevgiler, Suat Derviş Abla” ithaflarını taşıyan iki kitaba sahip olmuş, yine de renk vermeyip hararetle teşekkür etmişlerdi.

Yemeğin ardından konsere gidilir... Aziz Jan de Rila korosunun o gizemli, muhteşem Bulgar seslerinin yorumuyla karmaşık ritimli benzersiz halk şarkıları Suat’ı alıp çok uzaklara götürür...

Ertesi gün Tatarlı, toplumcu gerçekçi şair ve öykücü Fahri Erdinç ve eşleri, Suat Derviş’le yine Balkan Oteli’nde buluşurlar. Hep birlikte fotoğraflar çekilir. O gün trenle İstanbul’a döne-

cektir Suat Derviş ve yeni arkadaşları ona yolluk olarak sıcak bir ekmekle, bir kilogram beyaz peynir getirmişlerdir. Yazar, bunların İstanbul'da kendisine bir hafta yeteceğini söyleyerek teşekkür eder.

Tatarlı, birlikte geçirdikleri son dakikaları, biraz hüzünlü bir şekilde anlatır:

“Eşimle birlikte, Suat Derviş'i gar lokantasına götürdük. Tren gelinceye kadar konuştuk. Bir zaman sonra, öğretim üyesi meslektaşlarımdan bazıları bize katıldılar. Tren geldi. Suat Derviş'i bindirdik. Kaybedinceye kadar el etti, el ettik. Hep beraber uğurladık. Tren hareket etti.

Bu Suat Dervişle ilk ve son görüşmemiz oldu.”⁽¹³⁶⁾

Ayrıca Suat Derviş'in yurtdışına yapacağı son seyahat olacaktı.

İstanbul'da Kolera Salgını, Kültür Sarayı Yangını

Trenle İstanbul'a dönen yazar, Kapıkule sınır kapısında pasaport kontrolü yapılırken, İstanbul'dan gelen araba ve otobüslerin bir konvoy halinde beklediklerini şaşkınlıkla gözlemler. Yolculara 'tuvalet molası' yasaklanmıştır. İriyari gümrük polisleri, “No tuvalet! Tuvalet Yugoslavya'da” diye bağırırmaktalar. Anlaşılan Türkiye'den gelip Sofya'dan transit geçen arabalı yolcular nerdeyse cüzamlı muamelesi görüyorlar. Acaba neden?

Nedenini ülkeye dönüp gazeteleri eline alır almaz anlayacaktı. İstanbul'un Sağmalcılar semtinde bir ay kadar önce kolera salgını başlamış, bütün gayretlere rağmen kontrol altına alınamamış, etraftaki semtlere yayılmıştı... Hastanelere kolera hastası yetiştiren ambulansların acıklı siren sesleri bilhassa gece sessizliğinde tüyleri ürpertiyordu. İnsanlar tedirgindi. Artık nadiren tüketilen sebzeleri ve meyveleri yıkamak için kullanılan sir-

(136) İbrahim Tatarlı, a.g.e., s. 609.

kenin ekşi, göz yaşartan kokusu evlere sinmişti. Sular ise öylesine klorlanmıştı ki mideleri perişan ediyordu. Simitçiler, dondurmacılar ve diğer seyyar yiyecek satıcıları ortalıktan yok olmuşlardı. Manavlarda artık satın alınmayan kıvırcık salataların yaprakları büzüşüp sararıp soluyor, meyveler çürüyordu.

Oturduğu Osmanbey semti tehlike altında değilse bile, Suat gazetelerde okuduğu haberlerle kahroluyor, kendini bir kıyamet ortamına hapsedilmiş gibi hissediyordu.

O ortamdan kaçış mümkün olmasa da, kendinden kaçmaya kendini oyalamaya çalışıyordu, yaptığı tek tük çeviriler veya eve gelen eski dostlarla. Bunların arasında da Neriman Hikmet'i saymazsak, özellikle Naci Sadullah sık sık geliyordu.

Onlardan başka, kızlı erkekli çok daha genç arkadaşlarından saatler süren, kendisi onlara katılmasa da tanıdık bildik bir müzik gibi dinlediği siyasi tartışmalar, akşamüstleri Divan'da içilen çaylar, geceleri de giderek bozulan sağlığa rağmen zaman zaman gidilen meyhaneler...

İstanbulcular, 28 Kasım 1970'in sabahı gazetelerde, "23 Sene de Bitirilebilen Yüz Milyonluk Opera Kül Oldu", gibi manşetten verilen kocaman puntolu başlıklarla, bunca gurur duydukları, ve bir yıl önce hizmete açılmış yepyeni Kültür Saraylarının yandığını öğrendiler.

İstanbul halkı, 27 Kasım'ı 28'ine bağlayan gece, saat 22 sularında, yangın mahalline akın eden şehrin bütün itfaiye ekiplerinin acıklı düdük sesleriyle irkilmişti. O saatte sinema ve tiyatrolardan çıkan, hatta haberi duyunca evlerinden fırlayan on binlerce insan, Taksim Meydanı'na doluşmuşlar, önce bir kâbus misali alevlerin gökyüzüne kadar yükselişini, sonra da Kültür Sarayı'nın kül oluşunu çaresizlik içinde seyretmişlerdi. Kıvılcımların kor halinde yere düşmesiyle "gökten ateş yağıyor" diye feryat edenler, hıçkıra hıçkıra ağlayanlar olmuştu...

Yangın, Arthur Miller'in *Cadı Kazanı* oyununun temsili sırasında çıkmıştı. Üçüncü perdede, meşalelerin sahnedeki tülleri

tutuşturmasıyla alevler bir anda çevreye yayılmış, seyirciler alelacele ve büyük bir telaş içinde salonlardan dışarıya çıkarılmıştı. Ahşap kısımların ve dekorların kısa zamanda yanması ateşi daha da genişletmiş, alevler sahnenin altındaki mazot deposuna da sirayet etmişti. Mazot deposunun infilak etmesinden sonra bina tamamen alevlerin içinde kalmıştı.

Ve... Felaketten sorumlu tutulanlar arasında yazar Nevzat Üstün ile birlikte Suat Derviş de vardı.

Zira “solcuların bir sabotajı” ihtimali üzerinde ısrarla durulmuştu; bu “sabotajı gerçekleştirebilmiş olması muhtemel kişiler arasında Hatice Saadet Baraner, nam-ı diğer Suat Derviş yer almıştı; ta Yeni Edebiyat serüveninden ve ilk TKP tevkifatından beri mimlenmiş, üstelik kendini “Kadınlar Derneği”nin kuruluşuyla emniyet yetkililerine bir kez daha hatırlatmış olan...

Bu, onun için yeniden emniyette geçirilecek bir gece, yeniden acılar, üzüntüler, birkaç kadeh içkiyle bastırılmaya çalışılan isyan, öfke ve sonunda yine bir-iki kadehle giderilmeye çalışılan bezginlik anlamına geliyordu.

Fırtına -1 Harekâtı

27 Mayıs darbesinden bu yana ülkeye hâkim olan huzursuzluk sürekli tırmanıştaydı.

AP'den ayrılanlar, Ferruh Bozbeyli'nin genel başkanlığında Demokratik Parti'yi kurmuşlardı.

Silahlı Kuvvetler'in içindeki bir kesim ise Mısır ve Cezayir modellerine öykünen, “sol” bir askeri müdahale arayışına girmişti. Bütün bu gelişmeler Başbakan Süleyman Demirel'in istifa etmesine yetmiyordu; Demirel, güvensizlik oyu almadan çekilmeyeceğini bildirmişti.

Bu arada 61 Anayasası'nın kimi kesimler tarafından eleştirilmesi, dünyadaki Soğuk Savaş'ın etkileri, Avrupa'da patlak veren 1968 olaylarının öğrenci hareketlerine uluslararası bir boyut kazandırması huzursuzluğu daha da artıran etkenler olmuştu.

Bu ortamda, önce 9 Mart'ta askerlerin sol bir darbe girişimi olacakken 12 Mart 1971'de ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nin aynı üst yönetimi hükümete muhtıra verdi.

Süleyman Demirel istifa etti; muhtıra sonrası, Anayasa ve TRT yasasında yapılan değişikliklerle TRT'nin özerkliği kaldırıldı.

Muhtıra, başlangıçta değişik çevrelerce de desteklendi; ne var ki, 12 Martçıların ilk önemli icraatlarından biri, ordu içinde geniş bir tasfiye yapmak ve ikinci "sol" darbe hazırlığı içinde olduğu söylenen subayları ordudan çıkartmak oldu.

Ardından, 1961 Anayasası'nın öngördüğü temel hak ve özgürlüklere önemli kısıtlamalar getiren, olağanüstü bir ara rejim dönemine girildi.

Kendisine hükümeti kurma görevi verilen CHP Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, partisinden istifa ettikten sonra, 26 Mart'ta yeni hükümeti açıkladı: Yirmi beş kişilik kabinede beş AP'li, üç CHP'li ve bir de MGP'li üye yer alırken, kalan bakanlar TBMM dışından seçildi.

Hükümet, 26 Nisan'da sol muhalefeti iyice sindirmek amacıyla İstanbul, Ankara ve İzmir'in de bulunduğu on bir ilde sıkıyönetimi ilan etti ve hemen ardından geniş çaplı tutuklamalar başladı. Sıkıyönetim komutanlığı çeşitli derneklerin faaliyetlerini durdururken, bazı gazetelerin de yayınına geçici bir süre için yasak koydu.

Suat Derviş, o dönemde yine ve her zaman olduğu gibi sol muhalefetten yana tavır alıyor, bu muhalefetin içinde olan ya da olduğuna inandığı herkesi, özellikle de gençleri kolluyor, onlara canla başla destek oluyordu.

Bunların arasında Hale-Mustafa Lütfi Kıyıcı çifti geliyordu.

Hale Kıyıcı Suat Derviş'in evinde kaldıkları o günleri ve yazarın kendileri için yaptıklarını şöyle anlatıyor:

"Mustafa Lütfi, 12 Mart darbesine yakın zamanlarda *Türkiye Solu* çıkarmak için çabalıyordu. İlk sayı nihayet çıkmıştı. Suat

Abla bu işlerden biraz anladığını ve Mustafa Lütfi'ye Yazı İşleri Müdürü olarak, birkaç yedi yıl vereceklerini söylemişti. Bir sabah radyoda anonslar yapıldığını söyleyerek bizleri odasına çağırdı. Listeyi sonuna kadar dinledikten sonra, Mustafa Lütfi '...anacığım müsaade et gidelim, başınızı derde sokacağız, biz bir çare bulacağız'. Suat Abla, '...Ne yaparlar? Asarlar mı bizi? Bırak şu korumacılığı, biz hepimiz bu evrelerden en az on kez geçtik...' diyor ve kararlılığını göstermek için Neriman (Hikmet) Abla'ya ve Memduh Ağabey'e konuyla ilgili sorular soruyordu.

"Aslında gidecek yerimiz de yoktu. Sıkıyönetim anonslarını duyan, Suat Derviş'e gelmeye başlamıştı. DEV- GENÇ Bölge Yürütme tam kadro Suat Ablalardaydı. Hepimiz olabilecekleri tartışıyorduk. Rahmi Duman'ın oğlu kaçırılıyor, Mahirler (Çayan) Mete Has'tan fidye istiyor, banka soygunları yapılıyordu. Önümüzü göremez durumdaydık. Son Dev-Genç Kongresinden sonra yollarımız ayrılmıştı ama onlar bizim canımız kadar sevdiğimiz arkadaşlarımızdı. (...)

"M. Lütfi derginin çıkabilmesi adına var gücüyle çalışıyordu, fakat sıkıyönetim dergiyi ikinci sayıda kapattı. Tamamıyla illegal bir yaşamın içindeydik ve Suat Abla'nın deneyimlerinden öğreneceğimiz çok şey vardı."⁽¹³⁷⁾

Hale ve Mustafa Kıyıcı bir arkadaşlarının annesinin yardımıyla Koşuyolu'nda bir ev kiraladılar. İki katlı, bahçe içinde şirin bir evdi bu.

Hale'nin hamileliği kadar, komşularının Selimiye Kışlası'nda görevli bir albay oluşu, bir süre için oldukça rahat bir yaşam sürmelerini sağladı.

17 Mayıs'ta ise İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom'un Mahir Çayan'ın önderliğini yaptığı Türkiye Halk

(137) Hale Kıyıcı, "Bir Portre: Suat Derviş -41. Ada," *Yeni Harman* S. 79, s. 12-13.

Kurtuluş Cephesi tarafından kaçırıldığı ve örgütün tutuklu arkadaşları serbest bırakılmadığı takdirde Elrom'un öldürüleceği yolunda yaptığı açıklama haberi bir bomba gibi düştü ortalığa.

Olay üzerine Başbakan Yardımcısı Sadi Koças'ın radyoda okuduğu hükümet bildirisinde, Elrom'un derhal serbest bırakılmaması halinde bu eylemi düzenleyen örgütle uzaktan yakından ilişkisi bulunan herkesin tutuklanarak sıkıyönetim komutanlıklarına teslim edileceği açıklandı; başkonsolos öldürüldüğü takdirde de idam cezası öngörülen geriye yürütmeli yasalar çıkarılacaktı.

Artık güvenlik güçlerinin genel arama başlatmaları kaçınılmazdı.

Aralarında ülke çapında ünlenmiş gazeteci, sendikacı ve öğretim görevlilerinin de bulunduğu sol görüşlü bir sürü kişi gözaltına alındı. Kaçırılışın üzerinden bir hafta geçmesine rağmen Elrom'un izine rastlanamaması üzerine, 23 Mayıs'ta İstanbul'da on beş saat süreyle sokağa çıkma yasağı kondu ve tüm evlere arama emri çıktı.

Tatbikatın adı Fırtına -1'di.

Aynı gün Elrom, Nişantaşı'nda bir evde öldürülmüş halde bulundu. 27 Mayıs'ta olayla ilgisi oldukları açıklanan dört kişi gözaltına alındı. 30 Mayıs'ta ise Elrom'un kaçırılarak öldürülmesi olayına karıştıkları gerekçesiyle aranan Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir'in bir binbaşının kızını rehin alarak sığındıkları İstanbul Maltepe'deki ev kuşatma altına alındı.

Bu arada yine Elrom olayıyla ilgili olarak aranan Cihan Alptekin ve Tayfun Cinemre Tekirdağ'da yakalandı.

"...Sinan Cemgil ve Alpaslan Özdoğan ise Nurhak Dağları'nda öldürülmüştü. 31 Mayıs 1971 günü doğacak çocuğumuzun adını, cinsiyeti ne olursa olsun Sinan koymaya karar verdik ve annemin aranmasına rağmen her riski göze alıp Sinan'ın annesine ve babasına taziyede bulunmak isteyişine şaşırmadık. Birkaç gün sonra Sinan'ın annesi Nazife Teyze, büyük acısına rağmen evimize ziyarete gelmiş ve henüz doğmamış bi-

zim Sinan'a giysiler ve bir de Cumhuriyet altını götürmeyi ihmal etmemişti.^{”(138)}

288

Bu arada Suat Derviş, Hale ile Mustafa Lütfi'yi adresini kendisinden gizledikleri Koşuyolu'ndaki evde gelip bulmuş, bir kez daha kendi evinde konuk etmişti.

Bir süre sonra Gazi Ethem Paşa Apartmanı'ndaki kafiye, Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in Polonyalı dul eşi Madam Leokadya da katıldı. Kocasının ölümünden sonra evini boşaltıp birkaç eşyasını toparlayıp memleketine dönmeye hazırlanan, hem kocasının hem de Polonya'da öldürülen kızının yasını tutan acı dolu bir kadın... O inanılmaz hoş şivesiyle, “Ben hayatım boyunca doktoru sevdim, doktor da hayatı boyunca işçi sınıfını sevdi!” diye tekrarlayıp duruyordu, yaşamış olduğu büyük aşkı özetlemek istercesine.

Eviyice kalabalıklaşıyordu: Leokadya'dan sonra, Er Memduh (Memduh Karahasan) ve Danimarkalı eşi İnga geldiler.

“Gençleri sürekli olarak uyarıyordum, Suat Abla'da kalmamaları gerektiğini, onu tehlikeye attıklarını tekrarlayıp duruyordum. Flaşlar hâlâ patlayıp duruyordu. Besbelli ki apartman hâlâ gözlem altındaydı. Ama nafi! Suat Abla en başta olmak üzere, söylediklerime kulak asan yoktu,” diye hatırlıyor Rasih Nuri İleri.

Suat Derviş, Kıyıcılara, Reşat Fuat'ın vefatından sonra eşyalarının konduğu odayı tahsis etmişti.

Hale Kıyıcı'nın anlattığına göre, kendileri yüzünden diğerlerinin başı derde girecek kaygısıyla başka bir yere geçmek için bir hamle daha yapmışlardı.

Suat itirazlarına önce sessiz kalmış, sonra yatak odasına geçmiş ve elinde büyükçe bir bohçayla gelip bohçayı çiftin yattığı yatağın üstüne koyup açmıştı. İçindekiler; beyaz incilerle süs-

l  beyaz bir cibinlik, eliŐi zıbın ve patiklerdi. Doğurup da yaŐatamadıęı çocuğa ait eşyaları armağan ediyordu Mustafa Lütfi Kıyıcı'nın doğacak çocuğuna ve kendisini de belki babaanne yerine koyarak...

“Benim hayatta kalabilmem için ölmesi gerekiyormuŐ. YaŐasaydı, seninle aşağı yukarı yaşıt olurdu. Şimdi anladın mı, Mustafa Lütfi Kıyıcı, ne diye seni oğlum yerine koyduğumu?” demişti, titremesini zorlukla engellediği bir sesle.

Koruyucu abla ve ana Suat...

Yıllar önce ölümüne neden olduğuna inandiğı minik kardeşine ve bebeğine yaşam borcunu bu kez Mustafa Lütfi üzerinden mi ödemek istiyordu, bilinmez, ama sonuçta başarmış ve gitmelerine engel olmuştu. Kıyıcı  ifti, Suat'ın bu sözleri üzerine ne olursa olsun kalmaya karar vermiş ve hayat eskisi gibi devam etmişti.

Hale Kıyıcı, yaşadıkları korkulara rağmen, Suat DervıŐ'in yine de gülecek, eğlenecek,ŐakalaŐacak bir sürü sebep bulabildiklerini anlatıyor:

Yazar kimi zaman Hale'yi de yanına alarak mutfağa giriyor, neredeyse görmeyen gözleriyle onlara bir yandan dolma hazırlarken bir yandan da gençlik anılarını anlatıyordu, bazen de genç kadına tatlı sert nasihatlerde bulunuyordu...

Őekercięim, sabah kahvaltısına neden gecelikle gelirsin ki, kocan seni nasıl olsa bütün gece öyle görüyor, gündüz üstünde hoş bir kıyafetle görse daha iyi olmaz mı?” ya da *“Şu güzel saçların da böyle omzunda, sırtında, dağınık durmasın diyorum. Gel onları biraz toplayalım, bir atkuyruğu, bir topuz yapalım, böylece y zi n ortaya çıkar...*

Tam bir komün hayatı yaŐanmaya çalışılıyordu ama yine de Suat DervıŐ'in bazı “lüks” zevklerine harcama yapmak zorunda kalınıyordu. Mesela ellerinde on lira varken, Suat Ablaları bunun    lirasını Divan Oteli'nde çay içmeye harcamak isteyebili-

yordu Böyle durumlarda, suratları asılan diğerlerine savunmasını yaparken çok sevdiği cümlesini bir yaşam ilkesi misali tekrarlayıp duruyordu:

290

Bu da lazım şekerçiğim, bu da hayatın keyiflerinden biri! Akşama biraz daha az yemek yeriz! Ne olacak!

Ancak büyük para sıkıntısı çekiyorlardı. Suat da yaptığı çevirilerle ya da aileden kalma iki-üç parça eşyayı el altından sattırarak, biraz takviye yapmaya çalışıyordu.

Gözleri artık çok az ve üstelik çok bulanık görüyordu. Neri-man Hikmet'in, Hale'nin veya herhangi bir dostunun koluna girmeden sokakta yürümek, merdivenleri inip çıkmak artık onun için neredeyse imkânsızlaşmıştı. En büyük kaygılarından biri, bu durumun yabancılar tarafından anlaşılmasıydı.

Kimseler ona acımamalıydı!

Etrafı kalabalık olduğunda gerginlikten kaskatı kesilmiş bir halde yanındakinin koluna sımsıkı sarılır, gözlerini belli bir noktaya diker, ancak başı dik ve emin görünmek isteyen adımlarla ilerlemeye devam ederdi. Zaman zaman da refakatçisinin kulağına eğilip “Belli oluyor mu? Anlaşıyor mu?” diye sorular yöneltirdi.

Hem ekonomik nedenler hem de sağlığını iyiden iyiye kaybetme korkusu, aldığı gündelik içki miktarını asgaride tutmasına neden olmuştu.

Gün boyu beklediği akşamüstü saat beş sularında içtiği bir kadeh kanyak ile akşam yemeklerinde küçük rakı şişesinin yarısı... Artık bu dozu genelde aşmıyordu.

Güzelliğine hâlâ düşkündü. Ne olursa olsun her gün yüzüne bir “salatalık kürü” uyguluyordu; bunu yaparken de asla odasına kimseyi sokmuyordu. Zaten özelini korumasını gayet iyi bilirdi.

“O kadar içli dışlı yaşamış olmamıza rağmen, ben onu asla gecelikle görmedim,” der Hale Kıyıcı.

Olsa olsa ipekli sabahlığıyla...

Yarım asırlık Viyana malı ipekli sabahlık... Giderek kaybolan güzelliğinin ve gençliğinin son tanıklarından... Suat o sabahlığı son gününe kadar yanından ayırmayacak, kaldırıldığı hastaneye küçük bavulunda götürecekti.

Sonunda on dört-on beş kişi oldular “Suat Abla”nın evinde.

Yaşar Uzunlar, Hamza Özkan, Edip Sakarya, Mustafa İlker Gürkan, Osman Bahadır, Neriman Hikmet Öztekin, manevi kızı Hale, Er Memduh, eşi İnga, Madam Leokadya, Hale’nin annesi Necla Özgür, kardeşi Tarhan Özgür, Hale ve Mustafa Lütü’den oluşan uluslararası bir grup. Yeni gelenler birkaç gün kalıp ayrıldıktan sonra, Suat Derviş evden çıkışları yasakladı. Ekmekler de kuşku uyandırmamak için İnga ve Neriman Hikmet tarafından toptan değil de az sayıda ve değişik yerlerden alınıyordu.

Ama sonunda bütün tedbirlere rağmen, belki Mustafa İlker Gürkan’ın dışarı çıkma isteğinin önüne geçilemediği için ya da bilinmeyen başka bir sebepten dolayı, ev basıldı.

Polis memurları sivil giyimliydi ve çoğu, tutuklamaya geldikleri zanlılar kadar gençtiler. Bu da eve tam o sırada eli kolu dolu, alışverişten dönen Neriman Hikmet’i yanıltmaya yetmişti.

Kapı açıldığında, yüzünde kocaman gülümsemesi ve her zamanki nazik tavırlarıyla yeni gelenleri, “Ooo hoş geldiniz sevgili çocuklarım, hoş geldiniz!” diye selamlamış, sonra da elindeki paketlere davranan karnı burnunda Hale’ye, “Sakın evladım, sakın, bunları taşımak sana mı kaldı! Bu yeni gelen arkadaşlarından biri bana yardım eder!” diyerek, yine aynı tatlı gülümsemeyle elindekileri memurlara uzatmıştı. Hale’nin “Aman Neriman Abla sus, bunlar arkadaşlarımız değil, bunlar polis!” diye fısıldamasıyla ancak uyandı.

Hale Kıyıcı’nın anlattıklarına göre, Suat Derviş’in polise karşı tutumu ise inanılmazdı. Uzun tırnaklarıyla üstlerine saldırıyor ve yüzlerini tırmalıyordu. Sonra da pencereden sarkıp “Hamile kadın var öldürüyorlar!” diye bağırdı. Polisler dolaptan su iç-

mek üzere davrandıklarında, “Benim evimde izinsiz buzdolabı açılmaz, buyurun musluk suyu için!” dedi sertçe. Sonunda biraz sakinleşti, dökülen ojelerini asetonla silip yenilerini sürdü, bir süre kuruması için parmaklarını havada salladı, işi bitince de polislerle dönüp tüm vakarıyla, “Tamam, hazırım, gidelim!” dedi.

Bu arada evin aranması bitmiş, bütün kitaplık boşaltılmıştı. Yüzlerce kitap koliler halinde emniyete götürülüyordu. Ev meraklı bir insan kalabalığı tarafından çevrilmişti. Sonunda götürüldüler.

O, 1971 yılının 19 Haziran günü Suat Derviş hayatında son kez olarak Birinci Şube’yi ziyaret etmiş oluyordu. Kendini değil, yürekten bağlandığı Kıyııcıları ve özellikle Hale’yi düşünüyordu sürekli olarak. Bu genç anne adayının onun yaşadığı acıyı yaşamaması için elinden geleni yapacak, bir koruyucu melek misali ona kol kanat germeye devam edecekti.

Biz de onun için endişeleniyorduk. Olası bir tutuklanmaya nasıl dayanacaktı, bu yaşında, hem de ağır şeker hastası olarak? Ya tamamen görme yetisini kaybedip, kör olsaydı! O ise endişelerimizi görüyor, ‘Ne güzel, eylem içinde öleceğim!’ diyerek bizi teselliye çalışıyordu.

Sansaryan Han’da, Dev-Genç İstanbul bölge yürütmeyi işkenceden geçirirlerken, o ‘faşistler!’ diye bas bas bağıırıyordu. Alıp yanımızdan götürdüler.(...)”⁽¹³⁹⁾

Gözleri Hâlâ Çok Güzeldi, Hâlâ Canlı Bakıyordu

Güvenlik güçleri 1 Haziran’da Maltepe’deki eve düzenledikleri operasyonda Hüseyin Cevahir öldürülmüş, Mahir Çayan yaralı olarak ele geçirilmişti. Rehine olarak tutulan albayın kı-

(139) Hale Kıyııcı, a.g.e., s. 12-13.

zı Sibel Erkan, sağ olarak kurtarılmıştı. 16 Temmuz'da Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının, bir ay sonra, Mahir Çayan ve arkadaşlarının yargılanmasına başlandı.

9 Ekim'de Deniz Gezmiş ve on yedi arkadaşı idama mahkûm olurken, 30 Kasım'da Mahir Çayan ve dört arkadaşı tutuklu bulundukları Maltepe Askeri Ceza ve Tutukevi'nden tünel kazarak firar ettiler. Bu arada 20 Eylül'de temel hak ve özgürlükleri önemli biçimde kısıtlayan Anayasa onaylanmıştı.

10 Ocak 1972'de ise Askeri Yargıtay Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idam kararını onayladı.

27 Mart'ta Ordu'nun Ünye ilçesindeki NATO Hava Üssü'nde görevli üç İngiliz teknisyen, Mahir Çayan ve arkadaşları tarafından kaçırıldı. Güvenlik güçleri 30 Mart'ta eylemcilerin Niksar'ın Kızıldere köyünde saklandıkları eve operasyon düzenleyip aralarında Çayan'ın da bulunduğu on eylemciyi ölü, Ertuğrul Kürkçü'yü de sağ olarak ele geçirdi.

Çatışma sırasında İngiliz teknisyenler de öldü.

Kızıldere operasyonundan sonra güvenlik güçleri yurt dışında duruma hâkim oldu ve bu arada Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'a 6 Mayıs'ta idam kararları verildi.

Suat Derviş, Fırtına 1 harekâtının ardından bir süre gözaltında kaldıktan sonra, daha da yorgun ve bitkin bir halde evine yollanmıştı. Ama artık evinin kirasını ödeyecek durumda değildi.

Bir kez daha taşınmak zorunda kaldı; son mekânı olacak olan Suriye Han'da bir apartman dairesine yerleşti.

İstiklal Caddesi üzerinde Gönül ve Peremeci sokakları arasında yer alan Suriye Pasajı (Cité de Syrie), asrın başında üç ayrı binadan yapılmış, sonra da bu binalar birleştirilmişti. Suat'ın yerleştiği binanın dış cephesi, korent başlıklı pilastırları ve iki kat boyunca devam ettikleri hissini veren pencereleriyle son derece gösterişliydi. Ama iç tanzimine gelince, İsmet Kür'ün yazdıklarına bakılırsa durum biraz farklıydı:

"(...) Beyoğlu'nda, benim hep birbirine karıştırdığım, eski, acayip ve tarihsel anı kumkuması apartmanlardan birinde otu-

ruyordu (...) yaşamının bu son yıllarını, bu yarı terk edilmiş binanın harap bir dairesinde ve yarı terk edilmiş olarak tüketti...
“(140)

294

Suat Derviş, babasından aldığı 500 TL’lik emekli maaşının 300 lirasını bu daireye veriyor, geri kalan meblağ ile güç bela geçinmeye çalışıyordu.

Her zamanki gibi bazen yalnız, bazen Neriman Hikmet ve manevi kızıyla birlikte oturuyordu.

Hâlâ onu ziyarete gelenler vardı. Ancak gidip gelen “sadık” dostlarının sayısı eskiye kıyaslanınca pek azalmıştı.

Ressam Mehmet İleri o dönemde on beş yaşındaydı. Yeni yetme gözüyle gördüğü Suat Derviş’i, hep etrafındakilere bir şeyler vermeyi, öğretmeyi, onlarla bir şeyler paylaşmayı amaçlayan ama bu iyi niyeti bazen suiistimal edilen, herkesin Suat Ablası, Suat Teyzesi olarak hatırlar.

Yazar İsmet Kür ise, *Yarısı Roman* başlıklı eserinde ondan şöyle söz eder:

“(...) bir Suat Derviş var idi... Hızlı gazeteci, bilinçli solcu, yazıları, romanları yabancı dillere çevrilmiş belki de ilk Türk yazarı. Hem de 40-50-55 yıl önceleri... Yabancıların Türk yazarlarıyla bugünkü kadar bile ilgilenmediği yıllarda...

“Suat Derviş... Güzel, zeki, kültürlü, soylu kadın.”⁽¹⁴¹⁾

Aslında Suat Derviş adı, İsmet Kür’e, hayranlık duygularının yanı sıra yaşlı yazarla paylaştığı kaygı ve acı dolu, uzun, çok uzun bir geceyi çağrıştırır...

1972’de, 5 Mayıs’ı 6 Mayıs’a bağlayan geceyi...

Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan ertesi gün asılacaklar.

İsmet Kür, yalnız ve çaresiz, gün ağarınca idam edilecek olan o üç genç delikanlıyı düşünüp durmaktadır. Birden telefonu ça-

(140) İsmet Kür, *Yarısı Roman*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 44.

(141) a.g.e.

lar, arayan şair Celal Sılay'dır, ona Divan Pastanesi'nde buluşmayı teklif eder.

Divan'da bir süre oturduktan sonra da o bitmek bilmez geceyi geçirmek için müşterek dostları Suat Derviş'e gitmeye karar verirler.

295

Suriye Han'ın İstiklal Caddesi'ne bakan kemerli ve demir şebekeli iki kat yüksekliğindeki görkemli giriş kapısı çoktan kapanmış. Gönül Sokağı'na açılan yan kapının zilini çalarak kapıcıyı uyandırıp binaya girerler. Gündüz bile kapkaranlık olan, küf ve rutubet kokan merdivenin düzeyleri farklı basamaklarını, yapış yapış tırabzanına tutunarak zorlukla çıkarlar. İkinci kata vardıklarında, kapıyı uzunca bir süre çalarlar. Sonunda "ya uyumuşsa" diye tekrar aşağıya inerlerken kapı açılır.

Onları görünce müthiş heyecanlanır Suat Derviş. Hayır, tabii ki, uyumamıştı. Böyle bir gecede uyumak mümkün müdür hiç! Hararetle, "Gelin çocuklar, gelin, büyük acımın üstüne, bir de suçluluğa benzer pis bir duygu çıldırtacak beni!" diyerek misafirlerini içeri alır. Sonra da hafifçe gülümseyerek, "Bu saatte kapı çalınca, bu geceyi de karakolda geçireceğimi sandımdı!." diye ekler.

Otururlar.

Yaşlı yazar, yeni gelenlere biraz telaşlı hareketlerle kahve ikramında bulunurken, bir yandan da içini döker: Kendini bir kez daha suçlu ve sorumlu hissetmektedir, be defa ertesi sabah asılacak olan gençlerin ölümünden...

Acaba onlar, yani aydınlar, isyan ve öfke dolu yazıları fazla mı yazmışlardı da bunlar yukarıdakileri tahrik etmişti? Deniz Gezmiş ile Yusuf Aslan'ın saniye saniye yaklaşmakta olan ölümünden kim sorumluydu, onlar mı? Hâlbuki ortada hiçbir suç yoktu! Yani baştakilerin çevirdikleri kirli, çirkin oyunlardan başka hiçbir suç yoktu... Hatta doğru düzgün eylem bile yoktu! Bu çocuklar, sadece halkın, sefaleti üstünde oynananları hak etmediğini düşündükleri için, yardım etmek istedikleri için idam edileceklerdi. Ona göre ortada ne bir örgüt vardı ne de bir damla kan!

Suat Derviş kahrolmuş görünüyordu. Kapkalın camlı göz-lüklerinin ardındaki gözleri dolu dolu, ellerini sinirlice ovuşturarak, evinin yüksek tavanlı, perdeleri çekili, çoğu eşyaları nedense beyaz çarşafarla örtülü olduğu için, terk edilmiş bir mekân hissini veren salonunda, bir aşağı bir yukarı yürüyerek konuşurken, sonunda bir koltuğa yığılır. Güçlkle soluk alıp vererek... Ondan cesaret almaya gelmiş olan davetsiz misafirleri, gece boyunca onu ellerinden geldiğince yatıştırmak, ona cesaret vermek durumunda kalırlar

Moralsız, parasız, yalnız ve perişan olmanın yanı sıra, artık çok da hastaydı. Gözleri berbattı. Kalbi yorgundu. Solunum zorluğu çekiyordu. Ayakları ve bacakları ödemle şişmişti, koltuğun iki yanına çaresizce sarkıttığı elleri de öyle... Bundan dolayı, yıllarca parmaklarından çıkartmadığı Reşat Fuat'ın armağanı ince altın alyansıyla annesinden kalma ametist yüzüğü çevredeki kuyumcuların birinde kestirtmek zorunda kalmıştı. Misafirlerine, tarağı olmadığı için saçlarını tarayamadığını, ütüsü olmadığından perdelerini ütüleyemediğini söyler laf arasında, sanki her şey çok normal ve doğalmış gibi...

“Şu eski perdeleri beklettim, beklettim, sonra bir dost ütüsüz falan asıverdi,”⁽¹⁴²⁾ diyordu...

Sadece parasızlık mıydı Suat Derviş'i bu hallere düşüren, yoksa parasızlığın yanı sıra bir tür kendini bırakmışlık mı?

Her ne idiye misafirleri boğazlarında kocaman bir şeylerin düğümlendiğini hisseder...

Yine de her şeye rağmen eski dipdiri, cesur Suat, bir süre sonra kendini gösterir, koltuğunda zorlukla fakat kararlı bir şekilde doğrulur,

“Çocuklar” der, “bana izin verin, biraz makyaj yapmak istiyorum. Karşınızda böyle oturup göz zevkinizi bozmaya hakkım yok ve de kendimi o yüzden tedirgin hissetmeme.”⁽¹⁴³⁾

(142) a.g.e., s. 48.

(143) a.g.e., s. 44.

Yüreğinde matemî, suçluluğu ve çaresizliği hissettiği o uzun gecede, pejmürdeleşmiş ipek sabahlığı içinde yaşlı, hasta, âdeta ufalmış, fakat hâlâ kendine ve başkasına saygılı olmaya çalışan bir Suat Derviş...

Grileşmiş saçları dağınık, ancak başı yine dik, yatak odasına, o odadaki tuvalet masasına doğru yürür. Biraz tereddütlü yürümesinin, hatta sendelemesinin nedeni, iyi görmemesinin yanı sıra, yüksek tansiyon nedeniyle başının dönmesi ve sık sık dengeğini kaybetmesidir.

Zar zor, odasındaki tuvalet masasına ulaşır, masanın üstüne yığılı ucuz makyaj malzemesinin içinden kapağı kaybolmuş, dibi gözüken Caron pudra ve allık kutularını, kirpik kıvrırma aletini, yapış yapış olmuş maskara fırçasını el yordamıyla arar. Aynanın karşısında, geniş tavan lambasının yaydığı ölgün ışıktaki biraz titrek bir elle boyanır.

Evet, iyi yayamadığı allık yanaklarda birer koyu leke halinde duruyordur, kirpikleri o bayat maskarayla birbirine yapışmış, fazlasıyla koyu ruj da iyice kırışmış olan dudak çizgilerinden taşmıştır. Bolca sürülen, kim bilir kimin hediyesi ucuz parfüm ağır bir koku yaymaktadır...

Ancak, Suat Derviş misafirlerinin yanına döndüğünde biraz daha güvenli, daha neşelidir. Küçük muzip bir pırıltı, çok eski günlerin ötesinden gelip yerleşivermiş gözlerine, ifadesini değiştirmiştir; o kadar ki, İsmet Kür grimsi-mavilimsi-yeşilimsi bu gözlerin, bunca ameliyata rağmen, “alabildiğine canlı baktıklarını, hâlâ çok güzel olduklarını, içlerinde de korkunç bir direniş olduğunu...” anımsar.

Kasınpaşa Deniz Hastanesi

Aslında davetsiz misafirlerine en güzel haliyle görünmeye çalışan kadın, hastaneden yeni çıkmıştı.

Suriye Pasajı’na yerleşme yorgunluğunun yanı sıra, ülkeyi sarsan olaylar kendisini iyice yıpratmıştı.

Artık sık sık baş ağrısı, hazımsızlık, boğaz iltihabı, grip, öksürük nöbetleri gibi rahatsızlıklardan muzdaripti... Sürekli bir şeylerden yakınıyor olmuştı.

Kuşkusuz, şeker hastalığının vücudunda yaptığı tahribat vardı... Ama belki de tüm bu rahatsızlıklar, aynı zamanda vücudunun çevresine yaydığı çaresizlik işaretleriydi.

Bir ara hazımsızlık öylesine bir hal almıştı ki, bir ay boyunca neredeyse hiçbir şey yememişti... Yiyemiyordu...

"Ağzıma lokma atarken, suçluluk duygusu yapışıyordu bileğime... Midem sıkışıp kalıyordu... Çok berbattım, kıpırdayacak halim kalmamıştı... Ama yaşamak istiyordum, yapacak işlerim vardı daha... Anılarımı yazmaya başlamıştım, bitirmem gerekiyordu... Merdivenlerden indirilmeye çalışırlarken sedyenin kenarlarını yapabildiğimce sıkı sıkı yakaladım, 'Ölmeyeceğim' dedim, 'sağ döneceğim evime.' Döndüm de..."⁽¹⁴⁴⁾

Evet, evine dönmüştü, Müşir Derviş Paşa'nın torunu ve Askeri Tıbbiye mezunu İsmail Derviş'in kızı sıfatıyla kabul edildiği Kasımpaşa Askeri Deniz Hastanesi'nden... Ancak artık baş aşağıya gidiyordu her şey. Soluk almada her gün daha fazla zorlanıyordu; diyabetten dolayı ileri derecede akciğer ve kalp yetmezliği, demişti gelen doktor. Artık bu evde bir başına kalmasına imkân yoktu. Bir kez daha hastaneye kaldırılmalıydı.

Bu kez tüm yaşlı hastalar gibi gitmemek için sonuna kadar direndi. Suriye Han'daki komşusu genç doktor ve Neriman Hikmet olmak üzere, birkaç arkadaşı yatağının etrafını sarmışlardı; kimi ellerini kendi elleri arasına şefkatle alıyor, kimi saçlarını, yanağını okşuyordu. Hepsi de, başucundaki masada kalınca bir kitabın arkasına beceriksizce gizlenmiş yarı yarıya boş içki şişesinden bakışlarını kaçırıyor, onu görmezden geliyorlardı. Saatlerce dil döküldü. Suat Derviş evde kalabilmek için bin bir dokunaklı bahane uyduruyordu: Yetiştirilmesi gereken önemli

yazılar, tashihi yapılacak bir roman, evinde gizleyeceği sakıncalı insanlar; susuz kalacak olan yeşil bitkiler, her gün kapısına gelen ve beslenmesi gereken sokak kedileri...

Gitmek istemiyordu, giderse dönmeyeceğini pekâlâ biliyordu ve hayır, ölmek istemiyordu.

Belki korkuyor, belki de isyan ediyordu...

(...) *Bir varlığın yokluğa inkılâp edivermesi, bu kabul edilemeyecek bir korkunçlukta idi.*⁽¹⁴⁵⁾

Bütün bahaneleri tükendiğinde hıçkırıklara boğuldu; sonunda sessizleşti, boyun eğdi. Aynı sessizlik ve kabullenmişlik içinde Kasımpaşa Askeri Deniz Hastanesi'ne giden dik yolu Er Memduh'un arabasında yeniden çıkacak, büyük cümle kapısından içeri sedyeyle alınacaktı.

Son yolculuğuna, denize bakan yüksek pencereli büyük bir koğuşta, daracık demir bir karyolada, başucundaki komodinde gözlüğü, gazetesi ve ufak bir kolonya şişesi eşliğinde çıkacaktı.

Hastaneye eski sabahlığından başka, hiçbir kişisel eşyasını taşımak istememişti. Edebiyat dünyasında iyice unutulmuş olduğu için hastaneye ilk girdiği günden itibaren sıradan bir hasta muamelesi gördü. Bundan yakını gözüküyordu.

Hiçbir inanca sığınmak ihtiyacını da hissetmiyor gibiydi.

O ölümün hakiki manasını biliyor. Bunun hiçbir mistik, hiçbir manevi tarafı yok...

Ölmek maddenin şekil değiştirmesi, ölmek bir defalık şeklin mahvolması, bir insan öldüğü anda bize ve ondan dünyaya kalan şey maddedir.

Ölüm tabiatın acayip bir oyunudur...⁽¹⁴⁶⁾

(145) Suat Derviş, *Aksaray'dan Bir Perihan*, İstanbul, 1997, s. 147, alıntılan, Sema Uzun Meral, *Romancı Yönüyle Suat Derviş*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2001. s. 186.

(146) Suat Derviş, *Hiç*, 2. Basım, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1941, s. 169.

Uysallığıyla bütün doktorların ve hemşirelerin sevgilisi haline gelmişti. Onlara, ara sıra yazmış olduğu kitaplardan, uluslararası ününden belli belirsiz söz ettiyse ne dediğini tam olarak anlayan, anladıysa da anlattıklarına inanan oldu mu, bilmiyoruz.

Hastane çalışanları için galiba o sadece, bu dünyada son günlerini yaşamakta olan “maviş gözlü, şeker mi şeker” yaşlı bir teyzeydi.

Bir ay kadar kendi halinde koğuştta yattı. Artık söyleyecek bir şeyi yoktu. Derin bir sükûnet, nerdeyse ulvi bir sessizlik içine yayılmış gibiydi. Mademki çaresiz, o son yolculuğa çıkılacaktı, böylesi gerekliydi...

Ziyaretine gelen Ruhileri artık kendisini terk etmeyen o sükûnet ve sessizlik içinde karşıladı.

Sadece Neriman Dervişoğlu kendisini, iyileşir iyileşmez Ankara'ya yanlarına almaktan söz ettiğinde, olanca gücünü toplayıp “Buradan, ancak ya kendi evine ya da mezarlığa, Reşat'ın yanına...” gideceğini, titrek ama kararlı bir sesle belirtti.

Neriman Hikmet'e de bu sözleri aynı kararlılıkla tekrarladı.

Gözleri ilk günlerdeki gibi denize değil, artık sürekli kapıya dikiliydi. Gelenlerden başka, kimi, kimleri bekliyordu acaba? Beklediği, çocukluğunun ve gençliğinin tatlı hayaletleri miydi?

Usulca, “Suat korkma, ben buradayım! Seni bekliyorum” diye fısıldayan Hamiyet?

Küçük Feridun, Nesrin, Rıza Çavuş, Matmazel Ner, dadısı?

Şefkat dolu bakışlarıyla dedesi ile anneannesi, bir biblo kadar güzel, onun kadar narin annesi ve... yere çömelmiş, kolları iki yana açık, gülerek küçük Suat'ını kucaklamaya hazırlanan, çocukluğundaki o yakışıklı, dinç ve neşeli haliyle sevgili babası?

Belki de onların ardından, omzunda ceket, mavi gözlerinde aşk parıltıları, yazdığı en son şiiri biraz mahcup bir tavırla okuyan yakışıklı Nâzım gelecekti. Sonra da güçlü ve iri pazıları, kaslı vücuduyla biraz salınarak yürüyen, her zamanki gibi iki dirhem

bir çekirdek giyinmiş, kestane rengi saçları bol briyantınle geriye doğru taranmış ilk kocası, güreşçi Seyfi Cenap...

Bir an için yeniden yemyeşil bakışlarına hayran kalacağı, asker çizmeli Selami İzzet Sedes...

Meşhur tefrikalarının tüm tarihi kahramanlarını peşinden sürükleyerek ve bastığı yeri âdeta sarsarak yürüyen, ağzı sunurlu küfürler, gözleri neşe pırıltılarıyla dolu Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu...

Onunla birlikte Babıâli'deki tüm arkadaşları...

Sonra, babayığit tavrı, kalın kaşlarının altında kor gibi gözlerindeki sevecen bakışları ve yanaklarındaki gamzeleri derinleştiren gülümseyişiyle Reşat Fuat Baraner...

Partili arkadaşları... Buradakiler, Paris'tekiler, Berlin'dekiler, Moskova'dakiler...

Belki de içinde kalan evlat hasretini onu bağrına basarak gidereceği, ama ne yazık ki Türkiye'ye getirtemediği hüzünlü bakışlı genç Klaus...

Ve tabii, son yıllarda kapısını ve gönlünü sonuna kadar açtığı, gizlediği, koruduğu, kolladığı, beslediği bütün o devrimci gençler!

Fakat gelmiyorlardı bir türlü...

Beklediklerinin her biri bir taraflara savrulmuştu. Kimileri çoktan toprağa karışmıştı. Kimileriyle bağlarını çok uzun zamandan koparmış olduğu için hastalığından habersizdiler, daha başkaları ise "içeri" deydi. Bazıları da bu kavurucu yaz sıcağında, bir süreliğine İstanbul dışına, bir tatil yöresine gitmişlerdi.

Koğuşun o acı çeken insanları arasında belleğine üşüşen anılarıyla yalnızdı...

23 Temmuz Pazar günü yapayalnız öldü.

Ve geceyi, gece karanlığını, kışı, karı, yağmuru, fırtınayı, ona ölümü çağrıştırdıkları için hiç sevmeyen Suat Derviş'i ölüm, sabahın erken saatlerinde ve yılın en sıcak günlerinin birinde yakaladı...

Cenazesi, tıpkı son günleri gibi olacaktı...

“Ve cenaze günü... Şişli Camii’ne gittik. Baktım, basın çevresinden bir yığın insan... *Cumhuriyet* gazetesinden bir koskoca çelenk... İçim aydınlandı. ‘Bravo *Cumhuriyet*’e’ dedim, ‘eski ama değerli emektarı’na son görevini yapıyor... Basın da öyle...’

Durum az sonra aydınlandı: Bu kalabalık, bu koskoca çelenk, bir zamanların *Cumhuriyet* yazarı, ünlü gazetecisi, ünlü romancısı, cesur devrimcisi Suat Derviş için değil; o sıralarda *Cumhuriyet*’te çalışmakta olan Sayın Sadun Tanju’nun saygıdeğer annesi içinmiş.

Namaz kılınıp ölümler paylaşılınca gördük ki, bu kalabalıktan Suat Derviş’in payına düşen, ancak otuz, otuz beş kişidir. (...) Bir avuç insan Suat Derviş’i alıp Feriköy Mezarlığı’na götürdük.”⁽¹⁴⁷⁾

Ertesi gün *Hürriyet* ve *Milliyet* gibi büyük gazetelerde Suat Derviş’in ölümüne ayrılan birkaç satırda, yazar hakkında kimileri yanlış, bölük pörçük bilgiler verilmiş, yazdığı kitaplardan sadece birkaçı sayılmıştı.

Suat Derviş’in neredeyse yetmiş yıl süren bu uzun hayat yolcululuğundan akılda en çok ne kalıyor, ne kalabilir?

Ülkesindeki, kurulu düzeni kabul etmeyi reddeden ona başkaldıran bütün aydınların ödediği bedelleri, kendisinin de, bir bir ödemiş olduğu. Hem de eksiksiz...

Ve... İlk gençliğinden ölümüne dek, hayatını anlamla, aşkla, cesaretle, dürüstlikle ve özgürce yaşamaktaki hiç dinmeyen coşkusu...

Tüm bunlar için, Suat Derviş hepimizden bir saygı duruşu hak etmektedir.

(147) İsmet Kür, a.g.e., s. 46.

EK:

Suat Derviş'in Moskova'daki Kayıtlı Dosyası

(RGASPI, fon 495, opis 266, dosya 296
TÜSTAV arşivinden alınmıştır.)

Dosyanın içindekiler:

a) TKP ile ilerici Türk teşkilatlarının göçmen üyeleri ve partisizler listesi.

b) Suat Derviş'in, 1958 yılında Taşkent'te düzenlenen, özgürlüğü için savaşan Asya ve Afrika halklarına destek amaçlı bir konferans hakkında *Literaturnaya Gazeta* (Edebiyat Gazetesi) için yazmış olduğu makale.

c) Suat Derviş'in biyografisi

СПИСОК

членов Коммунистической партии Турции и беспартийных прогрессивных
организаций Турции, находящихся в эмиграции

1. Нарет Бестанджи - член ЦК КПТ. Бывает в СССР, Болгарии, ГДР.
2. Пазы Хикамет - член ЦП, выдающийся прогрессивный поэт и обществен-
ный деятель. Находится в СССР, принял гражданство ПНР.
3. Суад Дервеш - жена генерального секретаря КПТ - Баранора, известная
прогрессивная писательница, находится в Копенгагене.
4. Софикя Серташ - член КП, известная прогрессивная журналистка, нахо-
дится в ГДР.
5. Мехмет Зекиря Серташ - беспартийный, известный прогрессивный
журналист, находится в ГДР.
6. Арем Бюк Пехливаньян - активист, находится в ГДР.
7. Абидин Дино - прогрессивный художник, находится в Париже.
8. Неджатль Тоган }
9. Гюн Тоган } находится в Будапеште, члены ЦП.

Находится в тюрьме:

1. Зеки Баштымар (Алдын) - был приговорен к 10 годам. срок считается
с 1952г. Член ЦК КПТ.
2. Кемаль Эргин }
3. Мустафа Мадрид Бильге - } кандидаты в члены ЦК. Приговорены к 10 го-
дам. Срок наказания считается с 1952г.

Сведения тов. Милопанова

9 марта 1960г.

TKP İLE İLERİCİ TÜRK TEŞKİLATLARININ GÖÇMEN ÜYELERİ VE PARTİSİZLER LİSTESİ

305

1. Murat Bostancı – TKP MK üyesi. SSCB, Bulgaristan ve DAC’nde oluyor.
2. Nâzım Hikmet – TKP üyesi, önde gelen ünlü ilerici şair ve toplum adamı. SSCB’nde bulunuyor. Polonya Halk Cumhuriyeti vatandaşlığını almıştır.
3. Suat Derviş – TKP Genel Sekreteri Baraner’in karısı. Ünlü ilerici yazar, Kopenhag’da bulunuyor.
4. Sabiha Sertel – TKP üyesi, ünlü ilerici gazeteci, ADC’nde bulunuyor.
5. Mehmed Zekeriya Sertel – Partisiz, ünlü ilerici gazeteci, ADC’nde bulunuyor.
6. Aram Büyükpehlivanyan – TKP aktifi, ADC’nde bulunuyor.
7. Abidin Dino – ilerici ressam, Paris’te bulunuyor.
8. Necil Togay – TKP üyesi, Budapeşte’de bulunuyor.
9. Gün Togay – TKP üyesi, Budapeşte’de bulunuyor.

Hapistekiler

1. Zeki Baştımar (Aydın) – TKP MK üyesi, 10 yıla mahkûm. Ceza süresi 1952’den geçerli.
2. Kemal Ergin – TKP MK aday üyesi. 10 yıla mahkûm. Ceza süresi 1952’den geçerli.
3. Mustafa Macit Bilge – TKP MK aday üyesi. 10 yıl mahkûm. Ceza süresi 1952’den geçerli.

Milovanova’nın malûmatıdır.

9 Mart 1960

ВО ИМЯ ДОВЕРИЯ

СЕРДЦА наша охватили радостное волнение. Мы знаем, что форум в Ташкенте распахнет новые горизонты, откроет множество художественных ценностей перед теми, кто кровно заинтересован в развитии мирового искусства и литературы. Эти ценности — наше общее богатство, ими должно владеть все человечество. Писатели, которые принимают участие в ташкентской встрече, смогут многому научить друг друга и многому друг у друга научиться.

Конференция укрепит взаимопонимание литератур азиатского и африканского континентов, которые когда-то были колыбелью древнейших цивилизаций земли, а теперь ведут борьбу за правое и святое дело. А из понимания возникает близость, влекущая за собой уважение и любовь. Ведь в наш век отсутствие контактов между людьми и народами — это проклятие, которое закрывало до сих пор путь к пониманию, близости и любви. По умыслу ничтожного, но злонамеренного меньшинства, большинство людей живет в искусственно поддержи-

9/8-578.

Судя ДЕРВИШ.

турецкая писательница

Дервиш Судя

ваемой атмосфере страха, неуверенности и подозрительности. Людям, которые могли бы и хотят жить бок о бок, как друзья, внушают, что они окружены врагами. А подозрение и страх рождают ненависть и войну. Чтобы рассеять эту удушливую, ядовитую атмосферу, чтобы вселить в сердца людей доверие и успокоение, нужны контакты между народами. Доверие — мать мира — вырастает из понимания. Люди, которые не ждут друг от друга ничего плохого, каков бы ни был у них цвет кожи, какую бы социальную систему они ни отстаивали, на каком бы языке они ни говорили, на каком бы континенте ни жили, могут жить в мире. Ведь интересы у большинства людей — одни, надежды, желания и нужды — одинаковы. Цель и законное право каждого человека — счастье.

За исключением злонамеренного меньшинства, которое не желает прими-

ряться с тем, что жизнь идет вперед, ни один человек в нашем мире ничего не выигрывает от войны и неурядиц. Но порою мы видим, как массы людей бывают вовлечены в авантюры, недостойные человечества. Ответственность за это лежит прежде всего на том же проклятом меньшинстве, которое, начиная со школьной скамьи, обманывает людей, внушает им страх перед несуществующими опасностями.

Интеллигенция всего мира, интеллигенция отстаивающая свою свободу народов Азии и Африки должна, объединившись в боевые ряды, помочь человечеству избавиться от кошмара, выступить против причин, порождающих войну. Ташкентская конференция может помочь созданию такого единого фронта. Литераторы, участники этой конференции, должны объединить силу своих перьев, силу своих голосов ради того, чтобы обеспечить мир всем народам. Писатели, деятели искусства — наследники всего прекрасного, что создано человеком на земле. И они должны защитить свое наследие.

EDEBİYAT GAZETESİ'NE VERİLEN MAKALE GÜVEN UĞRUNDA

Yüreklerimiz sevinç heyecanıyla dolu. Taşkent forumunun dünyada sanatın ve edebiyatın gelişmesinden canla başla ilgilenenlerin önünde yeni ufuklar açacağını, birçok sanatsal değeri ortaya koyacağını biliyoruz. Bu değerler bizim ortak zenginliğimizdir ve bütün insanlığa mal edilmelidir. Taşkent karşılaşmasına katılan yazarlar birbirlerine çok şey öğretebilir ve birbirlerinden çok şey öğrenebilir.

Konferans bir zamanlar dünyadaki en eski medeniyetlerin beşiği olan, bugün ise haklı ve kutsal bir dava uğrunda savaşan Asya ve Afrika kıtalarının edebiyatları arasındaki karşılıklı anlayışı güçlendirecektir. Anlayıştan ise yakınlık doğacak, onu da saygı ve sevgi izleyecektir. Yüzyılımızda insanlar ve halklar arasında temas noksanlığı anlayışa, yakınlığa ve sevgiye giden yolu şimdiye kadar kapalı tutan bir lânet değil mi ki? Küçük, ama kötü niyetli bir azınlığın kasıtlı tutumu yüzünden insanların çoğunluğu yapay olarak canlı tutulan korku, güvensizlik ve şüphecilik havasında yaşamaktadır. Omuz omuza, dostça yaşayabilecek ve yaşamak isteyen insanlara düşmanla çevrili oldukları telkin edilmektedir. Şüphecilik ve korku ise nefret ve savaş doğurur. Bu boğucu, zehirli havayı dağıtmak, insanların yüreklerine güven ve teskin aşılamak için halklar arasında temas olmalıdır. Barışın anası güven, anlayışla doğar. Derisinin rengi ne olursa olsun, hangi sosyal sistemi savunursa savunsun, konuştuğu dil ne olursa olsun, hangi kıtada yaşarsa yaşasın, birbirinden kötü bir şey beklemeyen insanlar barış içinde yaşayabilir. İnsanların çoğunluğunun çıkarları aynı, ümit, istek ve ihtiyaçları hep aynı değil mi ki? Mutluluk her insanın hedefi ve yasal hakkıdır.

Hayatın gelişmekte olduğuna katlanmak istemeyen kötü niyetli azınlık hariç, dünyamızda hiç kimse savaştan ve kargaşadan bir

şey kazanmaz. Ama zaman zaman insanların yığınsal şekilde insanlığa yakışmaz serüvenlerin içine itildiğini görmekteyiz. Bunun sorumlusu her şeyden önce daha okul sıralarından başlayarak insanları aldatan, olmayan tehlikelerle yüreklerine korku telkin eden yine o uğursuz azınlıktır.

Bütün dünya aydınları, bu arada özgürlüğü için savaşan Asya ve Afrika halklarının aydınları mücadele saflarında birleşerek bu kâbustan kurtulması için insanlığa yardım etmeli, savaşa yol açan sebeplere karşı çıkmalıdır. Taşkent konferansı böyle bir tek cephenin oluşmasına yardımcı olabilir. Bu konferansa katılan edebiyatçılar bütün halklar için barışı sağlamak amacıyla kalemlerinin gücünü, seslerinin gücünü birleştirmelidir. Yazarlar, sanat adamları insanoğlunun yeryüzünde yarattığı bütün güzelliklerin mirasçısıdır. Ve onlar miraslarını korumak zorundadır.

Suat Derviş

С П Р А В К А

СУАТ ДЕРВИШ

Журналистка. Родилась в 1903 году в Стамбуле, внучка знаменитого турецкого химика Дервиш паша. Училась в Берлинском университете и консерватории. Известна своими прогрессивными статьями, рассказами и романами.

В 1937 году сотрудничала в газете "Тан". В том же году посетила Советский Союз.

В 1939 году вторично приезжала в СССР, приотстеовала на открытие с/х выставки в Москве. К Советскому Союзу питает глубокую симпатию. Прил антифашист. Одна из первых выступила против фашизма в Турции и существующего реакционного режима в стране.

Во время второй мировой войны написала и издала брошюру "Почему я друг Советского Союза". Книга была немедленно конфискована турецкими властями, а Суат запрещено выступать со статьями и литературными произведениями. После этого одно время Суат Дервиш работала корректором реакционной газеты "Соз Саат".

Муж Суат Дервиш Фуат Баранер - секретарь ЦК КПТ находится в тюрьме.

*Справка написана
из сектора тов. Козлова И.И. 11/12.54.*

*Верно: м. редактор Ардуна ЦК КПСР
Варженина.*

SUAT DERVİŞ'İN BİYOGRAFİSİ

Gazetecidir. 1903 İstanbul doğumludur. Ünlü Türk kimyacısı Derviş Paşa'nın torunudur. Berlin Üniversitesi'nde ve Berlin Konservatuarı'nda okumuştur. İlerici yazıları, roman ve hikâyeleriyle ünlüdür.

1937'de *Tan* gazetesine yazmıştır. Aynı yıl Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiştir.

1939'da ikinci kez SSCB'ye gelmiş, Moskova'da Tarım Sergisi'nin açılış törenine katılmıştır. Sovyetler Birliği'ne derin sempati duymaktadır. Koyu bir antifaşisttir. Türkiye'de faşizme ve ülkedeki gerici rejime ilk karşı çıkanlardan biridir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında *Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum* başlıklı bir broşür yazıp yayınlamıştır. Türk hükümeti kitabı hemen toplatmış, Suat'ın yazı ve edebi eserler basmasını yasaklamıştır. Bunların ardından Suat Derviş bir süre gerici *Son Saat* gazetesinde tashihçi olarak çalışmıştır.

Suat Derviş'in TKP MK Sekreteri olan kocası Fuat Baraner, hapis yatmaktadır.

İlmühaber İ. İ. Kozlov yoldaşın sektöründen
7/VIII-54 tarihinde alınmıştır.

ASLINA UYGUNDUR!
SBKP MK Şube Raportörü
Varakina/İmza/.

Teşekkür

Rasih Nuri İleri'nin, Suat Derviş'in yaşamını yazmaya başladığım günden itibaren hep yanımda olmakla, hatıralarını, bilgisini ve arşivini benimle cömertçe paylaşmakla, kitap baskıya girmeden önce onu okumakla bu eserin oluşmasında şüphesiz en büyük katkısı oldu.

Neriman Dervişoğlu, görünmcesi hakkında bildiklerini ve hatırladıklarını etraflıca aktarmakla kitabımın temel direğini oluşturdu. Bülent Dervişoğlu çocukluk anılarını benimle paylaştı.

TÜSTAV Başkan Yardımcısı Erden Akbulut, Suat Derviş'in Moskova'daki kişisel dosyasına ulaşmamı ve TÜSTAV'ın (Türkiye Sosyal Tarih Araştırmalar Vakfı) zengin arşivinden faydalanmamı sağladı, ayrıca çalışmamın her aşamasında candan önerileriyle yardımcı oldu.

Taci Karan ve Marc Semo Paris'te Suat Derviş'in izini sürmeme yardımcı oldular. Brigitte ve Tali Anavi, Almanya'daki araştırmaları üstlendiler.

Lidya Albukrek kimi tıbbi konularda aydınlattı.

Haluk Oral, arşivindeki Suat Derviş'e ait bir mektubu kitabımda kullanmama izin verdi.

Acun Moray dayısı Seyfi Cenap'ı, İzzet Sedes babası Selami Sedes'i anlatarak Suat Derviş'in ilk iki evliliğine ışık tuttular.

Faika&Hilmi Artan, Yıldız, Fadıl Barkan, Sevim&Mihri Belli ve Vedat Türkali beni birkaç defa evlerine kabul edip tanımış oldukları Suat Derviş'i dürüstçe anlattılar.

Gülriz Sururi, “Fosforlu Cevriye” serüvenini hatırlayıp aktardı. Nusret Kemal Otyam, *Yeni Edebiyat*’ın kuruluş günlerine birinci elden tanıklık edebilen tek kişi oldu. Hale Kıyıcı “Fırtına-1” harekâtının içindeki yürekli Suat Derviş’i anlattı. Tülay German, “Suatlı yılların” güzel anılarını Paris’ten yazdı.

İsmet K r yazarın son günlerine tanıklık etti.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nin Gazete Bölümü şefi Mihriban Bilir’le, kütüphaneci memurlar Erdem Selçuk ve Sibel  nder, Kadın Eserleri Kütüphanesi’nden ise Hülya Hayatseven ile Gönül K fteo lu araştırmalarımı büyük çapta kolaylaştırdılar.

“Sahaf Dil-Tarih”in sahibi Sami  nal ile “T rkuaz” sahipleri Nedret İçli ve P zant Akbaş aradı ım bütün kitaplara en kısa zamanda ulaşmamı sağladılar. “Sahaf M tefferika”nın sahibi L tf  Seymen ise kapak fotoğrafını buldu.

İSAM’dan Selahattin  zt rk, Osmanlıca metinleri benim için çevirdi.

Neşe Ceren Arseven kaynakça bölümünün yazılmasına yardımcı oldu.

Hepsine değerli katkıları için candan teşekkürü borç biliyim.

Ayrıca, Suat Derviş ve/veya Suat Derviş’in tanımış olduğu kişiler, bulunmuş olduğu ortamlar hakkında anı, izlenim, bilgi ve düşüncelerini benimle paylaşmayı kabul edip vakit ayırdıkları için, şubat 2006-Ağustos 2007 arası görüşmüş olduğum:

Osman Bahadır, Klaus Wilde Baraner, Zeliha Berksoy, Hakkı Devrim, Moris Gabay, Pierre Ganarra, Güngör Gençay, Mehmet İleri, Emin Karaca, Altemur Kılıç, Kutsal  zer, Mediha  z elik, Jean-Baptiste Para, Fahri Petek, Raife (Akal) Ulus, Annegret Wilde’ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ve tabii, her kitap ser venimde bana güvenen, kimi teşvik edip y reklendiren, kimi de yazdıklarımı okuyup yapıcı eleştiriler getiren:

En başta, değerli önerileri benim için daima yol gösterici olan Vakur Versan Hoca olmak üzere,

Albert Anavi, Delia Anavi, Rıfat Bali, Fazilet Doğan, Gila Erbeş, Selçuk Erez, Gönöl Gökkan, Metin Özek ve İzel Rozental'e teşekkürlerim sonsuzdur!

Soli Özel'e ise, bu kitap için özel bir teşekkür eklemek istiyorum.

Kitabın kapağı için öneriler getiren Ömer Erduran'a, editörlüğünü yapan Yasemin Aktaş'a, son düzeltmelerle yakından ilgilenen Öner Ciravoğlu'na, dizgi ve sayfa düzenini gerçekleştiren Nesrin Palabıyık'a özverili desteklerinden dolayı minnettarım.

Son olarak, Suat Derviş'in yaşamını kaleme alırken gözden kaçmış olabilecek hataların sorumluluğunun tümüyle bana ait olduğunu, bana destek olanlara mal edilmemesi gerektiğini özellikle belirtmek isterim.

Kaynakça

Kitaplar

- Akar, Atilla, “Eski Tüfek” Sosyalistler: Bir Kuşağın Son Temsilcileri, 3. Baskı, Babil Yayınları, İstanbul, 2004.
- Akçura, Gökhan, *Bedia Muhavvit: Bir Cumhuriyet Sanatçısı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, No: 11, İstanbul, 1993.
- Anadol, Zihni T., *Truva Atında İlk Akşam*, Milliyet Yayınları:71, İstanbul, Ocak 1988.
- Belli, Mihri, *İnsanlar Tanıdım: Mihri Belli’nin Anıları*, 4. Basım, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2002.
- Belli, Sevim, *Boşuna mı Çiğnedik- Anılar*, 1. Basım, Belge Yayınları, İstanbul, Kasım 1994.
- Çavdar, Tevfik, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler: Babıali’den Geriye Ne Kaldı?*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, Temmuz 2007.
- Çetiner, Yılmaz, *Nefes Nefese Bir Ömür*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2006.
- Coşkun, Nusret Safa, (Anketi Yapan), *Milli Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz?*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1938.
- Dinamo, Hasan İzzettin, *İkinci Dünya Savaşından Edebiyat Anıları*, De Yayınevi, İstanbul, Şubat 1984.
- , *TKP, Aydınlar ve Anılar*, Yalçın Yayınları, İstanbul, Mayıs 1989.
- Dino, Abidin, *Kızılbaş Günlerim*, İstanbul, Sel Yayıncılık, Eylül 2001
- Dumesnil, Véra, *İşgal İstanbul’u*, çev. Emre Öktem, İstanbul Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Erkman, Faris ve Derviş, Suat, *Kırklı Yıllar–1*, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Ekim 2002.
- Gençay, Güngör, *Üç Kapıdan: Edebiyat, Resim, Politik Söyleşiler*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, Ocak 2003.
- İleri, Rasih Nuri, (der.), *1944 TKP Davası, Kırklı Yıllar–2*, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Mayıs 2003.

- İleri, Selim, *İstanbul Hatıralar Kolonyası*, 2. Basım, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2006.
- İleri, Suphi Nuri, *Yeni Edebiyat: Sosyalist Gerçekçilik*, Scala Yayıncılık, İstanbul, Mart 1998.
- Karaca, Emin, *"Eski Tüfekler" in Sonbaharı*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları: 27, İstanbul, Şubat 1996.
- , *Sevdadayım Tepeden Tırnağa: Nâzım Hikmet'in Aşkları*, 2. Basım, Gendaş Yayınları, İstanbul, Nisan 1999.
- Karaveli, Orhan, *Sakallı Celal: Bir "Bilinmeyen Ünlü" nün Yaşam Öyküsü*, 8. Basım, Pergamon Yayınevi, İstanbul, Ekim 2004.
- , *Tanıdığım Nâzım Hikmet: "Başı Dik Bir Türk'ün Belgesel Portresi"*, 2. Basım, Pergamon Yayınevi, İstanbul, Aralık 2002.
- Kılıç, Altemur, *Kılıç'tan Kılıç'a: Bir Dönemin Tanıklığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, Nisan 2005.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, Ağustos 2006.
- Kür, İsmet, *Yarısı Roman*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Meriç, Nevin, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi: Adab-ı Muaşeret 1894-1927*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, Mart 2000.
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 3. Basım, Varlık Yayınları, İstanbul 1989.
- , *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 14. Basım, Varlık Yayınları, İstanbul, 1991.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 7. Basım, Pan Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2006.
- Otyam, Nusret Kemal, *Güneş ve Bulut: Anılar ve Yazılar*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.
- Öymen, Altan, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul, Ekim 2002.
- Ran, Nâzım Hikmet, *Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ağustos 1968.
- Sadi, Kerim, (yay. haz.), *Nâzım Hikmet'in İlk Şiirleri*, İstanbul, May Yayınları, Nisan 1969.
- Sema, Sadri, *Eski İstanbul'dan Hatıralar*, 3. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Sertel, Sabiha, *Roman Gibi (1919-1950)*, Ant Yayınları, İstanbul, 1966.
- Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2000.
- Sudi, Nevzad, *Küllük Anıları*, Karşı Yayınlar: 68, Anı Dizisi: 3, 1997.
- Sururi, Gülriz, *Kıldan İnce Kılıçtan Keskince*, 3. Basım, Doğan Kitapçılık, İstanbul, Aralık 2002.
- Sülker, Kemal, *Anılara Yolculuk*, Yazko, İstanbul, 1983.
- Mehmet Tevfik, *İstanbul'da Bir Sene*, 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holding'lere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, Kasım 2003.

Tanyeli, Uğur (ed.), *Üç Kuşak Cumhuriyet*, Türk Tarih Vakfı, İstanbul, Ekim 1998.

Yerasimos, Stefanos, (haz.), "İstanbul 1914-1923: Kaybolup Giden Bir Dünyanın Başkenti ya da Yaşlı İmparatorlukların Can Çekişmesi", çev. Cüneyt Akalın, *Akdeniz Dünyası Şehirleri*, İletişim Yayınları: 347, 2. basım, İstanbul, 1997.

317

Kitaplardan Alınan Makaleler

Altındal, Meral, "Suat Derviş" *Osmanlı'da Kadın*, Altın Kitaplar , İstanbul, 1994.

Berktaş, Fatmagül, "Türkiye Solu'nun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı?", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, yay. haz. Şirin Tekeli, Bugünün Kitapları Dizisi 7, 3. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

—, "İki Söylem arasında Bir Yazar: Suat Derviş," *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar (I. Uluslararası Tarih Kongresi: 24-26 Mayıs 1993, Ankara)*, yay. haz. Hamdi Can Tuncer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 57, İstanbul, 1998. 288-299.

Bezirci, Asım ve Taner, Refika, "Ankara Mahpusu: Suat Derviş," *Seçme Romanlar*, Evrensel Kültür Kitaplığı: 30, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1997.

Binbaşı Elhaç Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihçesi*, Cilt 2, yay. haz. Aykut Kazancıgil, İstanbul, 1991.

Günergun, Feza, "Derviş Mehmet Emin Pacha (1817-1879), serviteur de la science et de l'Etat ottoman," *Médecins et Ingénieurs Ottomans a l'Age des Nationalismes*, yay. haz. Anastassiadou-Dumont, Méropi, Maisonneuve et Larousse, İstanbul-Paris, 2003, 171-181.

—, "Chemical Nomenclature In Nineteenth-Century Turkey," *Traduire, Transposer, Naturaliser*, yay.haz. Crozet, P ve Horiuchi, A., L'Harmattan, Paris, 2004.

İleri, Rasih Nuri, "Yakın Tarihimizden Portreler –I: Suat Derviş – Saadet Baraner," *Kırklı Yıllar –I*, 1. Basım, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Ekim 2002.

Kabacalı, Alpay, "5. Ölüm Yıldönümünde: Suat Derviş" *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*, İstanbul, 1978.

Kurdakul, Şükran, Suat Derviş addesi, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1999.

Gerçek, Selim Nüzhet, 1933 *Almanak*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.

- Pakalın, Mehmed Zeki, "Said Paşa," "Hüseyin Avni Paşa," "İbrahim Edhem Paşa," *Son Sadrazamlar ve Başvekiller*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1942.
- Tatarlı, İbrahim, "Ölümünün 10. Yıldönümünde Şuat Derviş Üzerine Bir İnceleme: Suat Derviş'in Kimliği ve Yapıtları Üstüne (Anket ve Yanıtları)," *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1983. 607-612.
- Necatigil, Behçet, "Dünya Kadın Yılında Suat Derviş Üzerine Notlar," *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*, İstanbul, 1976. 600-609.
- Uraz, Murat, "Suat Derviş," *Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul, 1941.
- Vlahakis, George N., vd. "Mehmet Emin Derviş Pahsa(1817-1879)," *Imperialism and Science, Social Impact and Interaction*, ABC-CLIO, 2006.

Dergilerden alınan Makaleler

- Aliye, Zeynep, "İlgiyi Hak Eden Bir Yazarımız: Suat Derviş," *Cumhuriyet Kitap*, S. 426 (16 Mart 1998)
- Anadol, Zihni T., "Suat Derviş ile Konuşmalar...", *Yazın*, S. 59 (Mart 1994).
- Aygündüz, Filiz, "Ankara Mahpusu"ndan Kendi Mahpusluklarımıza..." *Milliyet Sanat Dergisi* (Mayıs 1989)
- Barbarosoğlu, Nalân, " Suat Derviş: Hepimiz Birbirimizin Örneğiyiz," *Adam Öykü* (Ocak-Şubat 1999).
- Günçikan, Berat, "Unutulmaya Direnen Kadın: Suat Derviş", *Cumhuriyet Dergi*, S. 469 (19 Mart 1995).
- Birkiye, Atilla, "Fosforlu'nun Suat Derviş'i: Kitapları Hasıraltı," "TRT'ye Müjdemiz Var Fosforlu'daki Yazar TKP Genel Sekreteri," *Sokak* (Kasım 1989).
- Çelik, Behçet, "Suat Derviş'in Romanları," *Virgöl*, S. 34 (Ekim 2000).
- , "60 Yıl Önce Politika ve Sanat" *Virgöl*, S. 9 (Haziran 1998).
- Ergün, Mehmet, "Resimli Ay" Sonrasında Sabiha Sertel," *Evrensel Kültür*, S. 127 (Temmuz 2002)
- German, Tülay, "Bir 'Eski Tüfek': Derviş ve Üç Beş Anı", *Adam Sanat*, Ağustos 2001.
- Kabacalı, Alpay, "5. Ölüm Yıldönümünde Unutturulmak İstenen Toplumcu-Gerçekçi Yazarımız: Suat Derviş," *Milliyet Sanat Dergisi* (15.7. 1977).
- Kethüdaoğlu, Fatma, "Unutulan Kadın," *İnsancıl*, S. 5 (Mart 1991).
- Kıyıcı, Hale, "Bir Portre: Suat Derviş -41. Ada," *Yeni Harman*, S. 79.
- Özel, Işık, "1930'ların İstanbul Basınında Kadın," *Toplumsal Tarih*, S. 31 (Temmuz 1996).
- Paker, Saliha ve Toska, Zehra, "Yazan, Yazılan, Silinen ve Yeniden Yazılan Özne: Suat Derviş'in Kimlikleri," *Toplumsal Tarih*, S. 39 (Mart 1997).
- Parker, Lockie, "Women in New Turkey," *Asia*, Cilt 34, No 6, (Haziran 1934).
- Toprak, Zafer, "Halk Fırkasından Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası," *Tarih ve Toplum*, S. 51 (Mart 1988).

Gazetelerden alınan makaleler

- Acun, M. Niyazi, "Yedi Yaşında Romancı," *Uyanış-Servet-i Fünun*, Cilt 77/13, No: 2016/331, (11 Nisan 1935).
- Ahmet Haşim, "Bir Genç Kızın Eseri," *Akşam* (22 Şubat 1923)
- Ataç, Yelda, "Ankara Mahpusu," *Hürriyet* (11 Temmuz 2000).
- (Demir), Kemal Tahir, Derviş, Suat ve Cevat, Ahmet, "1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa", TBMM Kütüphanesi: 20-25.
- Dirican, Gül, "Aristokrat Devrimci Suat Derviş," *Milliyet Gazete Pazar* (23 Ağustos 1998).
- Elçi, Ümit, "Fosforlu Cevriye," *Cumhuriyet* (13 Aralık 1989)
- İleri, Selim, "Bir Tefrikanın Ardında Yıllarca," *Cumhuriyet* (5 Haziran 1997).
- Karaca, Emin, "Suat Derviş'ten Bir Aşk Romanı: Çılgın Gibi," *Radikal* (12 Mayıs 1995).
- Özkırımlı, Atilla, "Ölümünün Dördüncü Yıldönümünde Suat Derviş: Halkının Mutluluğuna Adanmış, Halkının Mutluluğu İçin Savaşan Bir Kalem," *Cumhuriyet* (24 Temmuz 1976).
- Önal, Ruhan, "1022 Komünist Hakkında Soruşturma Açıldı," *Tercüman* (17 Ağustos 1962)
- Sezer, Sennur, "Gerçekçi Edebiyatın Öncülerinden Gazeteci ve Yazar Suat Derviş Yaşadı mı?", *Cumhuriyet* (23 Temmuz 1994)
- Uysal, Nilgün, "Fosforlu'nun Dönüşü," *Yeni Yüzyıl*, S. 92 (17 Mart 1995)

Dergiler

- Varlık*, S. 974 (Kasım 1988)
- Sol*, (Temmuz 1998) "Varyemez Sol Kültürümüze "Küçük" Bir Hatırlatma: Suat Derviş!"

Ansiklopediler

- AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, "Suat Derviş", Cilt 20, Ana Yayıncılık ve Encyclopaedia Britannica, İstanbul, 1993.
- Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, "Anahatlarıyla Edebiyat," "Roman," 3. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Gövsä, İbrahim Alaettin, "Derviş Paşa," *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyatı, İstanbul, 1949.
- Tanzimat'dan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, "Suat Derviş", Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Tıbbiyeliler Albümü 1929-1930*, Tıp Talebe Cemiyeti, İstanbul, 1930.

İnternet Kaynakları

Arslantaş, Selma, "Mecmua Devrinin Sol devlerinden Resimli Ay" 27 Temmuz 2003

<http://64.233.179.104/search?q=cache:ATAo00tpLCEJ:ilef.ankara.edu.tr/akil-defteri/>

Dobzynski, Charles, "Un Regard Intérieur"

<http://www.europe-revue.info/histoire/actes/dobzynski.htm>

Gençay, Güngör, "Romanın Evrensel Sesi: Suat Derviş" 8 Ocak 2001

<http://www.evrensel.net/01/01/08/kultur.html>

Günay, Çimen, "Başını Eğmeyen Kadın: Suat Derviş" 15 Şubat 2003

http://www.bianet.org/2003/04/09_k/14949.htm

Özkırımlı, Atilla, "Türk Edebiyatında Akımlar"

<http://213.243.28.24/ozel/edebiyat/turkyazin/index.html>

Şahin, Ali, "Edebiyat Tarihinden"

<http://www.alişahin37.sitemynet.com/alsah/id18.htm>

Şahin, Ali, "Başı Eğilmeyen Kadın" Suat Derviş'i 33. Ölüm Yıldönümünde Anarken"

<http://www.buldun.com/alsah/1428/>

Türkeş, Ömer, "Eski Kitaplar: Aksaray'dan Bir Perihan, Suat Derviş"

<http://www.pandora.com.tr/sahaf/eski.asp?pid=10>

"Fosforlu Cevriye ve Suat Derviş" 20 Şubat 2001

<http://f23.parsimony.net/forum53543/messages/1108.htm>

"Reşat Fuat Baraner" Wikipedia

http://tr.wikipedia.org/wiki/Re%C5%9Fat_Fuat_Baraner

"Suat Derviş" Wikipedia

http://tr.wikipedia.org/wiki/Suat_Derviş?

"Suat Derviş"

<http://www.edebistan.com/index.asp?pg=oyku&kod=142>

"Suat Derviş Dizisi Genişliyor" 11 Nisan 2004

http://www.e-kolay.net/kadin/ana_detay?PID=1173&HaberID=184411&HID=1

"Türkiye'de Güreş"

<http://www.ajansspor.com/gures/index.asp?kat=icerik&blm=ttarih&bolum=T%C3%B>

Vrinat-Nikolov, Marie, "A La Recherche Du Réalisme Socialiste En Bulgarie Avant 1944," Cahier Slaves no: 8, Le "Réalisme Socialiste" Dans La Litterature Et L'Art Des Pays Slaves.

http://www.recherches-slaves.paris4.sorbonne.fr/Cahier8/Vrinat_Nikolov.htm

Tezler

- Günay, Çimen, *Toplumcu Gerçekçi Türk Edebiyatında Suat Derviş'in Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Bilkent Üniversitesi, 2001.
- Körpe, Oya, *Suat Derviş'in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2001.
- Uzun, Meral Sema, *Romancı Yönüyle Suat Derviş*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2001.

Suat Derviş'in Kitapları

- Derviş, Suat, *Ankara Mahpusu*, May Yayınları, İstanbul, Aralık 1968.
- , *Fatma'nın Günahı*, Kütüphane'i Suudi, İstanbul, 1924.
- , *Gönül Gibi*, Suhulet Kütüphanesi, İstanbul, 1928.
- , "Roman Olan Şeylerin Romanı" (Tefrika), *Tan*, İstanbul, 1937.
- , "İstanbul'un Bir Gecesi" (Tefrika), *Akşam Postası*, 10 Mayıs 1939
- , *Hiç*, 2. Basım, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1941.
- , *Çılgın Gibi*, Semih Lütfü Yayınları, İstanbul, 1945.
- , *Les Ombres du Yalı*, Les Editeurs Français Réunis, Paris, 1958.
- , *Fosforlu Cevriye*, May Yayınları, İstanbul, Aralık 1968.
- , *Kara Kitap*, Giriş ve Çevrim Yazılar Zehra Toksa, Oğlak Edebiyat/ Roman, 1. Basım, İstanbul, Ekim 1996.
- , *Aksaray'dan Bir Perihan*, İstanbul, 1997.

Suat Derviş'in Yazıları ve Söyleşileri

- Derviş, Suat, *İkdam*, sayı 9193, 21 Teşrinievvel (Ekim) 1338/1922, sayfa 3, sütun 6.
- , *Uyanış Servet-i Fünun*, Cilt 77/13, No: 2016/331, (11 Nisan 1935).
- , "Kadın Muhbir", *Cumhuriyet Gazetesi*, 15-16.09.1935.
- , "Evet Boşanmak İstiyorum", *Resimli Şark*, 1 Eylül 1931.
- , "Her Sevgi Geçer", *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Mayıs 1935.
- , "Baba", *Resimli Şark*, Nisan 1931.
- , "Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum", (der.) Rasih Nuri İleri, *Kırklı Yıllar-1*, 1. Basım, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Ekim 2002.
- , *Son Posta*, Haziran 1936.
- , "Kemal Ahmed", *Yarım Ay*, İstanbul, Temmuz 1935.
- , "Odesa Yolunda", *Tan*, 4 Haziran 1937.
- , "İstanbul- Moskova- Tahran, Seyahat Notları", *Tan*, 19 Haziran 1937.
- , "Naci Sadullah ile Söyleşi", *Son Posta*, 2 Nisan 1936.
- , "Bugünküler Söylüyor: Suat Derviş Diyor ki: Ruhta ve Muhtevada Hiçbir Yenilik Sezmiyorum!", *Servet-i Fünun*, No: 2120-435, 1936.

- , “Kızlar Neden Evlenirler”, *Yarım Ay*, İstanbul, 1938.
- , “Saadet Nedir?”, *Yarım Ay*, No: 3, 15 Mart 1935.
- , (Hatice Hatip takma adıyla yazdığı) “Kadınlar Neye Güler”, *Yarım Ay*, No: 7, 15 Mayıs 1935.
- , “Hayatımı Anlatıyorum (...)”, der. Rasih Nuri İleri, *Kırklı Yıllar-1*, 1. Basım, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Ekim 2002.

Suat Derviş’in bibliyografyası için Oya Körpe’nin, Suat Derviş’in romanlarındaki belirli temalarının incelenmesi için Meral Uzun’un, Suat Derviş’in kitaplarında, toplumcu gerçekçi öğelerini yakalayabilme açısından da Çimen Günay’ın muhtelif tezlerinden büyük çapta yararlanmış olduğumu özellikle belirtmek isterim.

Suat Derviş’in dedesi, Müşir Mehmet Emin Derviş Paşa’nın hayatı hakkında bilgi içeren pek çok makale okuduysam, sonuçta en çok faydalandığım ve kitabıma kısaltarak aktardığım Feza Günergün’ün “Derviş Mehmet Emin Pacha (1817-1879), Serviteur de la science et de l’Etat ottoman,” başlıklı çalışmasıdır.

Suat Derviş’in hayatının dipnot verilmeksizin kaleme alınmış bölümleri, başta Rasih Nuri İleri ve Neriman Dervişoğlu olmak üzere, kitabın başında adları geçen kişilerin anlattıklarından ve bizzat Suat Derviş’in anılarıyla muhtelif röportajlarından yararlanılarak kurgulanmıştır.

Dizin

- Abdülhak Hamit, 17, 35
Abdülhak Nasuhi, 17
Abdülhamit (II.), 16,
28, 44
Adalet Partisi, 240, 259,
275
Afife Jale, 54
*Ağlayan Nar ile Gülen
Ayva*, 111
Ahali Cumhuriyet
Fırkası, 91
Ahmet Muhip (Dranas),
131
Akal, Haşmet, 144, 207
Akal, Raife, 276
*Aksaray'dan Bir
Perihan*, 169, 245
Aksoy, Doğan, 221
Akşam, 66, 111
Alemdar, 53, 54
Ali, Sabahattin, 102,
129, 152, 199
Almanya Komünist
Partisi, 81
Alptekin, Cihan, 287
Altan, Çetin, 252
Amasyalı Topal Hatip,
197
Anadolu Ajansı, 140,
179, 180, 193, 253
Andriç, Ivo, 230
Andrien, René, 230
Ankara Mahpusu, 200,
229, 232-4, 244
Arabul, Muzaffer, 152
Aragon, Louis, 221,
225-7
Arendt, Hannah, 82
Arif Oruç, 104
Arpad, Burhan, 157
Artan, Dr. Faika, 249,
251, 253, 257
Artan, Hilmi, 146, 250
Aslan, Yusuf, 293, 294,
295
Âşık Ali İzzet, 256
Âşık İhsani, 256
Âşık Nesimi Çimen, 256
Ataç, Nurullah, 142
Atatürk, 90, 125, 134,
140, 147-8, 166-7,
179, 183, 194, 213,
257, 259
Ateş, 59
Ateşkan, Danyal, 152
Atsız, Nihal, 184
Aybar, Mehmet Ali, 243
Aydemir, Ş. Süreyya,
142
Aydemir, Talat, 246
Aydınlık, 74, 78, 148
Bahadır, Osman, 257,
291
Baker, Josephine, 82
Balkan Otel, 281
Baraner, Klaus Wilde,
235, 236, 237
Baraner, Reşat Fuat, 9,
87, 143-50, 152-62,
166, 171-96, 198, 202,
204, 208, 210, 212,
218, 220, 222, 224-6,
234-51, 256-60, 264,
268, 276-7, 288, 296,
301
Barbusse, Henri, 58, 59,
127, 227, 228
Barkan, Fadıl, 210, 234,
250
Barkan, Yıldız, 210, 211,
212, 249, 253
Baştımar, Zeki, 152,
166-7, 182, 192-3,
224, 238-9, 305
Baştıji, Kemal, 221
Bayar, Celal, 115, 140,
241
Baysal, Faik, 152
Beauvoir, Simone de,
220
Bedia Muvahhit, 36,
73, 247
Bedia Şekip, 36, 38
Belge, Burhan, 141
Belli, Mihri, 142, 182,
184, 186, 187, 260
Benice, Ethem İzzet,
200-1, 205
Benjamin, Walter, 82,
227
Berg, Alban, 82
Berksoy, Seyfi Cenap, 60
Berlin Alexander Platz,
82
Besim Ömer Paşa (Dr.),
17
Beş Paralık Opera, 82,
272
Bilge, Mustafa Macit,
305

- Bir Harem Ağasının Hatıraları*, 106
Bir Tereddüdün Romanı, 162
Biz Üç Kız Kardeşiz, 200
 Boran, Behice, 173, 242
 Bostancı, Murat, 305
 Bouissounouse, Jeannine, 230
 Bozışık, Mehmet, 177
Bozkurt, 184
 Bozok, Hüsamettin, 152
 Braun, Madeleine, 225, 226
 Brecht, Bertold, 82, 227
 Brinck, Hamiyet, 216, 220
Bu Roman, 128-30
Buhran Gecesi, 71
 Buri, Erdem, 220, 254, 255, 256
Büyük Ateş, 205
 Büyükpehlivanyan, Aram, 305
 Büyükşekerci, Hilmi, 161
Büyülü Dağ, 88
 Cadı Kazanı, 283
 Cafe de Flore, 220
 Camus, Albert, 220
Caz Şarkıcısı, 91
 Cemal, Paşa, 47
 Cemgil, Sinan, 287
 Cenap, Kemal, 65
 Cenap, Seyfi, 73, 301
 Cevahir, Hüseyin, 287, 292
 Cezzar, Engin, 268
 Cimcoz, Adalet, 115
 Cinemre, Tayfun, 287
 Coty, René, 220
 Couté, Gaston, 44
Cumhuriyet, 63, 72, 106, 108, 115, 141, 164, 198, 302
Cumhuriyet Halk Partisi, 164
 Çağlar, Behçet Kemal, 165
 Çakırhan, Nail V., 143, 224
 Çayan, Mahir, 286, 287, 292, 293
 Çelebi, Asaf Halet, 161
 Çelik, Ali Rıza, 152
 Çete, 162
 Çetiner, Yılmaz, 216-7
 Çığır, 184
Çılgın Gibi, 67, 70, 169, 200, 231, 233, 245
Çınaraltı, 184
 Dede Ahmet, 182
 Demirel, Süleyman, 275, 284, 285
 Demokrat Parti, 203, 209-10, 240-1, 275
 Deniz Harp Okulu, 103
 Derviş, Hamiyet, 38, 229, 273
 Derviş, İsmail, 17-22, 26-8, 32-3, 35, 39, 40, 43, 57, 65, 75, 79, 93-7, 158, 192, 298
 Dervişoğlu, Bülent, 215
 Dervişoğlu, Hesna, 19, 21, 25, 27, 30, 37, 41, 52, 57, 60, 64-5, 75, 80, 94-6, 119, 120, 146, 157-8, 168-9, 170-1, 177, 180
 Dervişoğlu, Neriman, 10, 23, 61, 93, 95, 151, 171, 174-5, 177, 198, 220, 270, 300
 Dervişoğlu, Ruhi, 152, 166-8, 178, 187, 192-3, 253
 Devrim, Hakkı, 104, 132
 Devrimci Kadınlar Birliği, 275
 Dietrich, Marlene, 82, 272
 Dinamo, Hasan İzzettin, 139, 152, 153, 165-7, 173, 177, 196, 223
 Dino, Abidin, 102, 107, 143, 152, 160, 177, 222, 223, 225, 305
 Dino, Arif, 161, 177
 Dino, Güzin [Dikel], 160, 222, 225
 Dior, Christian, 221
 Divan Oteli, 289
 Dix, Otto, 82
 Doğu Emekçileri Üniversitesi (KUTV), 55
 9. Hariciye Koğuşu, 91
 Dosdoğru, Hulusi, 182
 Döblin, Alfred, 82
 Dördüncü, Halil Lütfi, 115, 123
Drina Köprüsü, 230
 Elizabeth, 16
 Eluard, Paul, 227
 Emine (öykü), 91, 127, 130, 228
En Son Dakika, 138
 Enver Paşa, 47, 68
 Er, Memduh, 288, 291, 299
 Erdinç, Fahri, 281
 Ergin, Kemal, 305
 Erim, Nihat, 285
 Erkman, Faris, 183, 187
 Ertem, Sadri, 137, 138
 Erün, Ziya Nur, 186, 195
 Esat Adil, (Müstecaplıoğlu), 177, 224
Europe, 59, 226, 227, 232, 234
Eylül, 49
 Eyuboğlu, Bedri Rahmi, 161
Fahim Bey ve Biz, 162
 Faşizm, 182
 Fatma Aliye, 230
 Fatma Nudiye, 105
Fatma'nın Günahı, 71, 76, 169

Fırını, Ahmet, 253
Fırtına-1 Harekâtı, 284,
287, 293
Fosforlu Cevriye, 9, 169,
200, 262-7
Fransız Komünist
Partisi, 210, 220-23,
225

Ganarra, Pierre, 226
Gece Postası, 245
Gece Postası, 200, 214
Gerçek, 224
German, Tülay, 219,
252, 254-6
Gezmiş, Deniz, 276,
293, 294, 295
Gide, André, 58
Gorki, Maksim, 227
Gökalp, Ziya, 50, 183
Gökper, Hüseyin
Mutena, 180, 191
Gönül Gibi, 70, 84, 245
Greco, Juliette, 221
Grosz, George, 82
Gümüşpala, Ragıp, 240
Gündüz, Aka, 50
Güntekin, Reşat Nuri, 91
Gürkan, Mustafa İlker,
291
Gürsel, Cemal, 240, 241

Haber, 110, 111, 134,
137-9, 141-2, 153,
200-1, 263
Hâkimiyet-i Milliye, 103
Halide Edip (Adıvar),
47-50, 162-3
Halit Ziya (Uşaklıgil),
49
Halk İştirakiyyun
Fırkası, 103
Hamsun, Knut, 227
Harp ve Sulh, 192
Hasan Tahsin, 47
Hastalık Hastası, 227
Heybeliada Bahriye
Mektebi, 44
Hırsız (öykü) 91

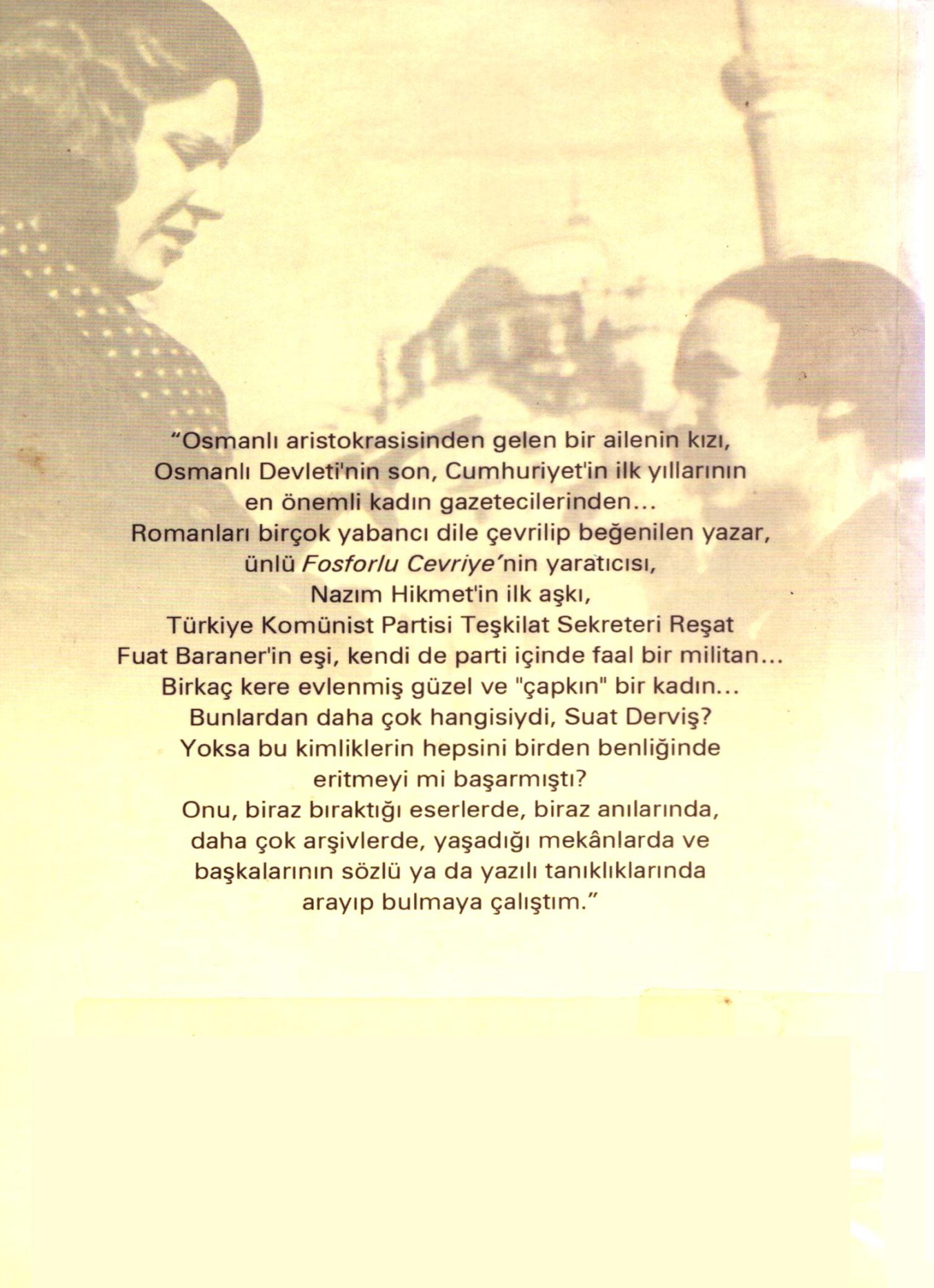
Hiç, 70, 97, 135, 169,
178, 245
Hiç Biri, 64, 70, 169, 245
Hitler, Adolf, 91, 122,
137, 139, 142-3, 163,
183
Hristov, 281
Hür Ses, 214
Hürriyet, 217, 302
Hüseyin Rahmi
(Gürpınar), 162
İbrahim Refet Paşa, 62
İkdam, 54, 59, 62, 74,
77, 200
İkinci cins, 220
İleri, 51, 53, 54, 148, 225
İleri Jön Türkler, 221
İleri, Bedi, 247, 269
İleri, Mehmet, 294
İleri, Rasih Nuri, 10,
133, 147, 177, 192,
207, 216, 223-4, 226,
238-9, 243, 247,
257-8, 269-70, 276,
288
İleri, Suphi, 268
İleri, Suphi Nuri, 51
İlhan, Attila, 152
İnan, Hüseyin, 293
İnançlı Dans, 88
İncedayı, Cevdet Kerim,
137
İnönü, İsmet, 177, 246
İstanbul'un Bir Gecesi,
134, 135, 136, 245
İstrati, Panait, 227
İttihat ve Terakki, 26-7
İyem, Nuri, 224
Jacob, Max, 227
Jdanov, 221
Jeannette, 225
Jozef, Franz, 16
Kadınlar Dünyası, 50
Kamil Bey, 19
Kanetti, Elias, 82
Kara Davut, 101-3

Kara Kitap, 55, 56, 64
Karabet Matbaası, 55-6
Karaca, Emin, 243
Karaca, Osman, 268
Karan, Taci, 225, 226
Kavalalı Mehmet Ali
Paşa, 14
Kaya, Şükrü, 124, 125
Kemal Ahmet, 110-2
Kemal, Tahir, 145, 146
Kemal Tahir'e
Mahpushane'den
Mektuplar, 149
Kemal, Tilda, 266
Kemal, Yaşar, 266
Kenç, Faruk, 244
Kendine Tapan Kadın,
200
Kılıç, Altemur, 203, 204
Kısakürek, Necip Fazıl,
142
Kıyıcı, Hale, 277, 285,
288, 289, 290, 291
Kıyıcı, Mustafa Lütfi,
276, 277, 285, 289
Koças, Sadi, 287
Komintern, 90, 143,
148, 181, 235
Konak Oteli, 211
Konur, Hamdi, 182
Korle, Sinan, 180
Kosova, Zehra, 276
Köyün Dulları, 206
Kraliçe Viktorya, 16,
172
Kudret, 203, 204
Kuva-yı Milliye, 47, 62
Küllük, 143
Küllük Kahvesi, 151
Kür, İsmet, 294, 297
Kürkçü, Ertuğrul, 293
L'Enfer (Cehennem), 58
La Turquie, 199
Lang, Fritz, 82
Le Feu (Ateş), 58
Le Monde, 234
Le Prisonnier d'Ankara,
200, 229, 233

- Lenin, V. İ., 44, 143, 279
 Les Editeurs Français
 Réunis, 229
 Les Lettres Françaises,
 230, 234
Les Ombres du Yali, 231,
 233
 Lettres Françaises, 221
 Liebnicht, Karl, 81
 Luxembourg, Rosa, 81
- Mabeyinci Kamil Bey,
 19, 21
Mabuse, 82
 Madam Leokadya, 288,
 291
 Mazhar Lütü, 152
Mai ve Siyah, 49
 Mandarin, 220
 Mandil, Jak, 25, 27
 Mann, Erica, 88
 Mann, Klaus, 88
 Mann, Thomas, 88, 227
 Marcuse, Ludwig, 88
 Marocaine, La Dépeche,
 230
Mavi Melek, 82
 May Yayınları, 263, 266
 Mazhar Osman, 10,
 34, 38
 Mehmed Kemal, 203
 Mehmet Emin, Paşa, 22
 Mehmet Emin Derviş
 Paşa, 14, 16
 Mehmet Rauf, 49, 58, 70
 Menderes, Adnan, 210,
 213, 241
 Menemencioğlu,
 Muvaffak, 180
 Miller, Arthur, 283
Millet, 184
Milliyet, 302
 Minkov, 281
 Mocan, Şevket, 216, 217
 Montand, Yves, 221,
 226
 Moray, Acun, 60
 Moskova'da Şark
 Üniversitesi, 235
- Murnau, 82
 Mustafa Kemal Paşa, 47,
 62, 147, 148
 Mustafa Lütü, 291
 Mustafa Suphi, 54
 Müdafaa-i Hukuk, 47
 Münir Nurettin
 (Selçuk) 83
 Müstecaplıoğlu, Esat
 Adil, 199, 205
- Naci Sadullah, 283
 Nadi, Nadir, 141
 Namık Kemal, 14, 27, 49
 Napolyon (III.), 16, 172
 Nâzım Hikmet, 9, 44-9,
 51-55, 59, 74, 89-90,
 101-6, 110-1, 129,
 131, 145, 149, 152,
 192-3, 217, 221-5,
 238, 246, 264, 305
Ne Bir Ses Ne Bir Nefes,
 70, 71
 Nezihe Muhiddin, 74,
 77, 91, 107
Niçin Sovyetler
Birliği'nin Dostuyum,
 175, 183-4
 Nizan, Paul, 227
 Notre Dame de Sion,
 35, 39
Nuh'un Gemisi, 224
 Nurullah İsmail, 19
- Okyar, Fethi, 90, 104
Olan Şeylerin Romanı,
 128-30
 ONK Ajans, 268
Orak Çekiç, 78
 Orhan Kemal, 220
 Orhan Selim (Nâzım
 Hikmet), 106
 Oruç, Arif, 91
 Otyam, Nusret Kemal,
 153, 156, 159
- Ömer Seyfettin, 50
 Özçelik, Mediha, 212,
 213, 259, 276
- Özçelik, Mustafa, 212
 Özdoğan, Alpaslan, 287
 Özdoğu, Hüsamettin,
 145
 Özgüner, Sevinç, 247-8
 Özgür, Necla, 276, 291
 Özgür, Tarhan, 291
 Özgür, Taylan, 276
 Özkan, Hamza, 291
 Öztekin, Neriman
 Hikmet, 126, 113,
 131, 143-4, 150, 152,
 154, 166-7, 174, 187,
 197, 203, 205-7, 216,
 249, 257, 270, 276,
 283, 286, 290-1, 294,
 298, 300
- Paçalı, Osman, 177
 Pensée, La Maison De
 La, 226
 Pera Palas, 123-5, 229
 Perensaz Hanım, 19
 Petek, Fahri, 221, 225-6
 Peyami Safa, 91, 102,
 107, 111, 152, 162
 Picasso, 220, 226
 Polatkan, Hasan, 241
 Prens Albert, 16
 Prenses Zeynep, 14
- Querschnitte, 86
- Rakkase Şevkidil, 14
 Refik Halid, (Karay)
 162-3
Resimli Ay, 78-9, 89-91,
 101-3, 124, 127
 Rossi, Tino, 272
 Roth, Joseph, 227
- Sadri Ertem, 102
 Sadullah, Naci, 127,
 128, 129, 131, 152
 Sakarya, Kayhan Edip,
 291
 Sapmazlı, Hüseyin, 194
 Saracoğlu, Şükrü, 176

- Sartre, Jean-Paul, 220
 Sedes, İzzet, 67
 Sedes, Selami, İzzet,
 67-69, 70, 73, 84, 89,
 301
 Seghers, Anna, 227
 Selçuk, İlhan, 252
 Selimoğlu, Sebati, 161,
 181, 187
 Serbest Cumhuriyet
 Fırkası, 90, 104
 Sertel, Sabiha, 79, 89,
 90, 115, 122, 124-5,
 166, 198, 200, 305
 Sertel, Yıldız, 124
 Sertel, Zekeriya, 89, 102,
 103, 152, 200, 305
 Servet-i Fünun, 20, 68,
 126
 SES, (*Sanat Edebiyat
 Sosyoloji*), 143, 165,
 182, 224
 Sevimli Ay, 79
 Seyfi Cenap, 60, 61, 64,
 67, 72, 73, 89, 301
 Signoret, Simone, 226
 Sinekli Bakkal, 163
 Son Posta, 89, 91, 106,
 108-9, 115, 124-5,
 128
 Son Telgraf, 200-1, 263
 Spartakus Harekatı 81
 Stalin, 59, 128, 143, 176,
 220, 236
 Stanev, 281
 Sternberg, Josef Von, 82
 Su, Ruhi, 256
 Sururi, Gülriş, 265-8
 Sülker, Kemal, 152
 Siirgün, 162, 163
 Şefik Hüsnü (Deymer),
 90, 148, 177, 181,
 182, 204-5, 239, 259,
 288
 Şevket Mocan, 217
 Şoray, Türkan, 266
 Şüküfe Nihal, 162
 Tagor, Rabindranat, 227
 Tahsin Nahit, 67, 68
 Takrir-i Sükûn Kanunu,
 78, 90, 143
 Talat, Paşa, 47
 Tan, 110, 115-6, 122-4,
 128, 130, 134, 141,
 186, 198, 309
 Tanin, 79, 141, 198, 199
 Tanpınar, Ahmet
 Hamdi, 152
 Tarı, Sevim (Belli) 210
 Tasvir, 198
 Taşhan, Suphi, 152, 161
 Tatarcak, 162
 Tatarlı, İbrahim, 278,
 281
 Tecer, Ahmet Kutsi, 165
 Tekinalp, Munis, 10
 Tempo, 84, 87, 97, 106
 Tepedelenlioğlu,
 Nizamettin Nazif,
 101-4, 109-11, 132-3,
 145-6, 150, 159, 171,
 204, 281, 301
 Terakkiperver
 Cumhuriyet Fırkası,
 90
 Tercüman, 259
 Tercüman-ı Ahval, 19
 Thorez, Maurice, 220,
 225, 226, 233
 Tıp Almanığı, 93, 98
 Togay, Gün, 305
 Togay, Necil, 305
 Tokatlıyan Oteli, 119-20,
 216-8, 223, 229
 Tör, Vedat Nedim, 125
 TÖS (Türkiye
 Öğretmenler
 Sendikası), 276
 Troçki, 143
 Türk Cumhuriyet
 Amele ve Çiftçi
 Fırkası, 91
 Türk Gazeteciler Birliği,
 89
 Türk Talebe Cemiyeti,
 148
 Türkali, Vedat, 167,
 216, 222, 236, 252,
 253, 259, 260, 278
 Türkeş, Alparslan, 184
 Türkiye Devrimci
 Kadınlar Derneği,
 275
 Türkiye İdman
 Cemiyetleri İttifakı,
 60
 Türkiye İşçi Partisi, 240,
 242, 255
 Türkiye Komünist
 Partisi, 9, 54, 74, 90,
 143, 176, 210
 Türkiye Solu, 285
 Türkiye Sosyalist
 Emekçi Köylü Partisi,
 205
 Türkiyeli Talebe
 Cemiyeti, 87
 Türkkan, Reha Oğuz,
 184
 Uçuk, Cahit, 114, 115
 Ulstein, 84, 86
 Ulus, Raife, 144, 206,
 207
 Ulviye Hanım, 50
 Urgan, Mina, 160
 Us, Hakkı Tarık, 134,
 138, 142
 Us, Rasim, 134
 Usul-i Kimya, 16
 Utanmaz Adam, 162
 Uzunlar, Yaşar, 291
 Üçüncü Komünist
 Enternasyonal, 143
 Ümid, 54
 Üstün, Nevzat, 284
 Vaillant, 246
 Vakit, 138, 139, 156
 Valâ Nurettin, 55, 102,
 104, 106
 Vampir Nosferatu, 82
 Vatan, 79, 203, 217
 Vatan yahut Silistre, 27

- Vermeerch, Jeannette, 226, 233
Vossische Zeitung, 86
Weimar Cumhuriyeti, 81
Wilde, Arthur, 237
Wilde, Margarete, 145, 235
Woolf, Virginia, 227
Wozzeck, 82
Wurmser, André, 230
Yahya Kemal (Beyatlı) 83
Yalçın, Hüzeyin Cahit, 141, 199
Yalçın, Mehmet Ali, 263, 266
Yalçinkaya, Halil, 160, 177
Yalman, Ahmet Emin, 115, 134
Yalman, Rezan Arif, 51
Yalnız Dönüyorum, 162
Yaprak Dökümü, 91
Yar, Ali, 148
Yarım Ay, 115
Yarın, 91, 104, 110, 222
Yeni Dünya, 199
Yeni Edebiyat, 110, 131, 143, 145, 149-56, 158, 163-8, 173-4, 177, 182, 185, 193, 222, 224, 284
Yeni Hayat, 103
Yeni İnsanlık, 143
Yeni Mecmua, 68
Yeni SES, 143, 182, 224
Yeni Şark, 64
Yeni Türkiye Partisi, 240
Yeni Yol, 143
Yeniay, 114
Yesari, Mahmut, 114, 131
Yol Palas Cinayeti, 162
Yön, 241
Yusuf Kamil Paşa, 14
Yusuf Ziya (Ortaç) 53-4
Yüksek Tahsil Gençler Birliği, 225
Zekiye Sultan, 28
Zeynep İçin, 200, 229, 232, 234, 244
Zorlu, Fatin Rüştü, 241

"Osmanlı aristokrasisinden gelen bir ailenin kızı,
Osmanlı Devleti'nin son, Cumhuriyet'in ilk yıllarının
en önemli kadın gazetecilerinden...
Romanları birçok yabancı dile çevrilip beğenilen yazar,
nl *Fosforlu Cevriye*'nin yaratıcısı,
Nazım Hikmet'in ilk aşkı,

Türkiye Komünist Partisi Teşkilat Sekreteri Reşat
Fuat Baraner'in eşi, kendi de parti içinde faal bir militan...

Birkaç kere evlenmiş güzel ve "apkın" bir kadın...

Bunlardan daha çok hangisiydi, Suat Derviş?

Yoksa bu kimliklerin hepsini birden benliğinde
eritmeyi mi başarmıştı?

Onu, biraz bıraktığı eserlerde, biraz anılarında,
daha çok arşivlerde, yaşadığı mekânlarda ve
başkalarının sözlü ya da yazılı tanıklıklarında
arayıp bulmaya çalıştım."